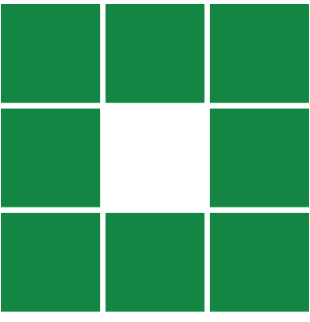
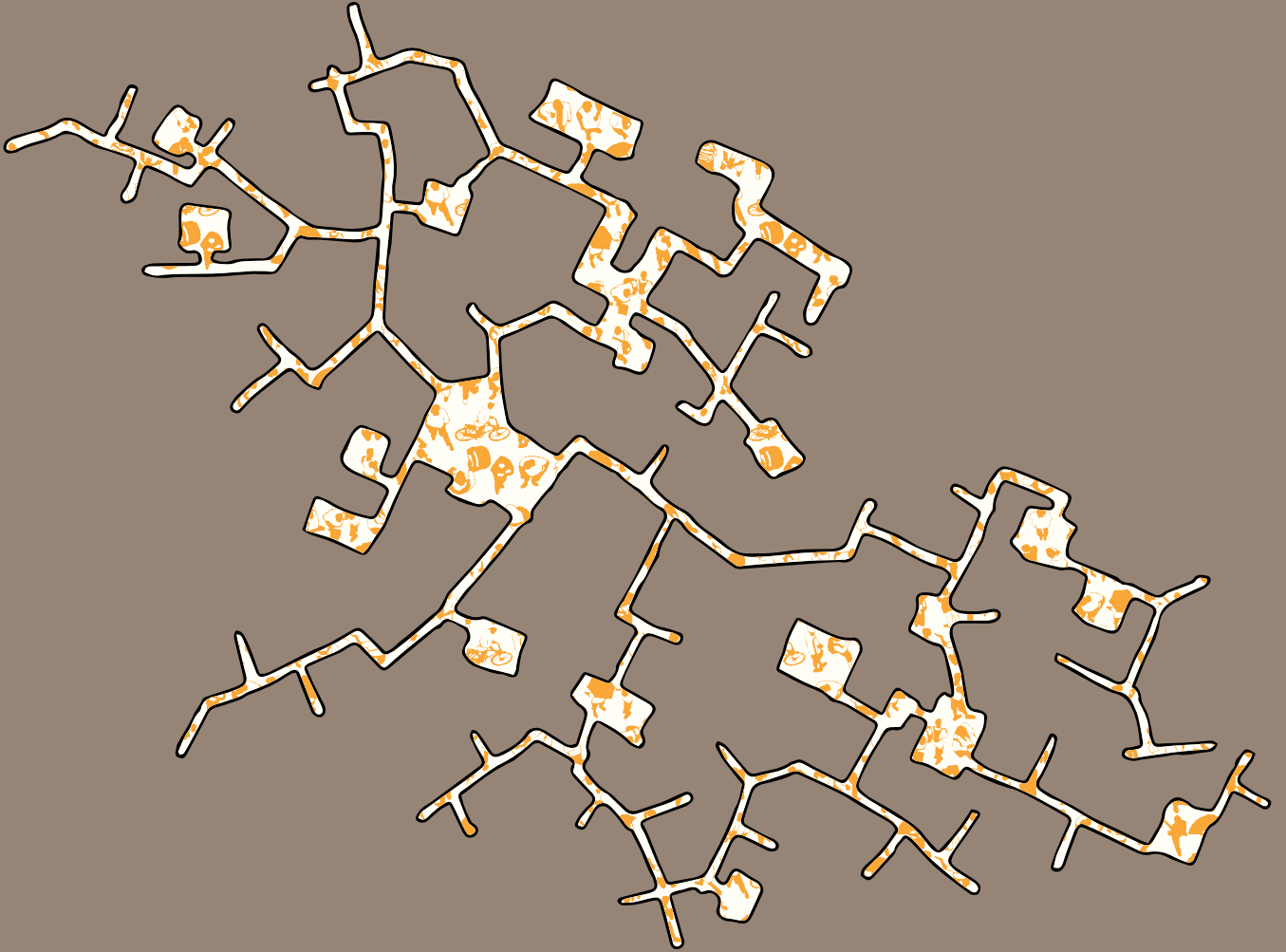

PLANLAMA

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI YAYINI

Cilt | Sayı
27 | 1

Dört Ayda Bir Yayınlanır
ISSN 1300-7319

PLANLAMA

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü - Owner and Chief Editor

TMMOB Şehir Plancıları Odası adına **Orhan SARIALTUN**

Serbest Şehir Plancısı / TMMOB Şehir Plancıları Odası

Editörler - Editors

Tayfun KAHRAMAN

MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü / TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Tuba İNAL ÇEKİÇ

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Yardımcı Editörler - Co-Editors

Süleyman BALYEMEZ

İstanbul Aydın Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü / TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Kumru ÇILGIN

MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü / TMMOB Şehir Plancıları Odası

Yayın Kurulu - Editorial Board

Akif Burak ATLAR

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Duygu CİHANGER

ODTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü / TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi

Ahmet Kıvanç KUTLUCA

Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü / TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Murat ÖLMEZ

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Ümit ÖZCAN

Serbest Şehir Plancısı / TMMOB Şehir Plancıları Odası

Emre SEVİM

Kültür ve Turizm Bakanlığı / TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi

Özlem ŞENYOL

Bornova Belediyesi / TMMOB Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesi

Hakem Kurulu - Reviewers

Mehmet Rifat AKBULUT
Müslüm AKINCI
Murat BALAMİR
Tayfun ÇINAR
Erol DEMİR
İclal DİNÇER
Bülent DURU
Adem Erdem ERBAŞ
Melih ERSOY
Yiğit EVREN

Ebru FİRİDİN ÖZGÜR
Ferhan GEZİCİ KORTEN
Sezai GÖKSU
A. Emel GÖKSU
Zekai GÖRGÜLÜ
Nuran Zeren GÜLERSOY
Tolga İSLAM
Ruşen KELEŞ
Hüseyin Çağatay
KESKİNOK

Turgay Kerem KORAMAZ
Seda KUNDAK
Hürriyet ÖGDÜL
Ayşe Nur ÖKTEN
Elif ÖRNEK ÖZDEN
Semahat ÖZDEMİR
Pelin Pınar ÖZDEN
Ece ÖZTAN
Ervin SEZGİN
Cenk Yaşar ŞAHİN

Savaş Zafer ŞAHİN
Betül ŞENGİZER
Nilgün Görür TAMER
Sırma TURGUT
Ali TÜREL
Handan TÜRKÖĞLÜ
Tolga ÜNLÜ
Murat Cemal YALÇINTAN
Sibel YARDIMCI

ISSN 1300-7319

TMMOB Şehir Plancıları Odası'nın Yayın Organıdır

Oda birimlerine ve üyelere ücretsiz gönderilir

Yılda Üç Defa Yayınlanır (Mart, Temmuz, Kasım)

PLANLAMA Ulrich's ve Avery Index veri tabanlarında dizinlenmektedir.

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü: TMMOB Şehir Plancıları Odası adına Orhan SARIALTUN

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

İletişim: planlama@planlamadergisi.org

Adres: Cihannüma Mah. Akdoğan Sok. Başar Apt. No:30 D:6-7 Beşiktaş/İSTANBUL

Tel: 0212 275 43 67

Faks: 0212 272 91 19

E-posta: planlama@planlamadergisi.org

İnternet adresi:

www.planlamadergisi.org

www.journalofplanning.org

www.jplanning.org

KARE YAYINCILIK tarafından tasarlanmıştır.

Basım tarihi: Mayıs, 2017

Yayın türü: Süreli yayın

Baskı adedi: 5000

Matbaa: Aydan Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş

Alinteri Bulvarı, 3364 Sokak No: 4, Ostim, Ankara

Planlama Dergisi TMMOB Şehir Plancıları Odası'nın yayın organıdır. Planlama Dergisi planlama, tasarım, kent sosyolojisi ve kentsel ve bölgesel çalışma alanından orijinal makaleleri, araştırma özetlerini, kitap incelemelerini ve meslek alanına ilişkin güncel tartışma ve görüşleri yayınlamak üzere kurulmuştur. Oda üyelerine ücretsiz dağıtılan dergi; şehir ve bölge planlama alanındaki uygulama örneklerinin yanı sıra politika uygulamalarını, uygulama araçlarını ve sosyolojik çalışmaları meslektaşlarına ve okurlara ulaştırma çabasında olup yılda üç kez yayınlanmaktadır. Planlama Dergisi, 2013 yılı itibarıyla TÜBİTAK tarafından ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı listelerinde "Ulusal Hakemli Dergi" statüsüne alınmış olup Ulrich's ve Avery veritabanlarında dizinlenmektedir.

Dergide Türkçe ve İngilizce dillerinde makalelere yer verilmektedir. Araştırma makaleleri için yazı uzunluğu dipnotlar ve kaynakça dahil 9000, görüş ve araştırma özetleri için 2500 kelimedir. Tüm yazılar önce editör ve yardımcıları tarafından ön değerlendirmeye alınır ve incelenmeleri için danışma kurulu üyelerine gönderilir. Tüm yazılarda yazar adları gizlenerek anonim değerlendirme ve düzeltmeye başvurulur, gereken koşullarda yazarlardan yazıları hakkındaki soruları yanıtlaması ve eksikleri tamamlaması istenebilir. Dergide yayınlanmasına karar verilen yazılar yayına hazırlık sürecine alınır, bu aşamada tüm bilgilerin doğruluğu için ayrıntılı kontrol ve denetimden geçirilir, yayın öncesi şekline getirilerek yazarların kontrolüne ve onayına sunulur.

Dergiye yazı teslimi çalışmanın daha önce yayımlanmadığı ve Planlama Dergisi'nde yayımlanmasının editör ekibi tarafından uygun bulunduğu anlamına gelmektedir. Yazar(lar); çalışmanın yayımlanmasının kabulü itibarıyla yazıya ait her hakkı TMMOB Şehir Plancıları Odası'na devretmekte; izin almaksızın çalışmayı başka bir dilde ya da yerde yayımlamayacaklarını kabul etmektedir(ler)*. Gönderilen yazı daha önce herhangi bir toplantıda sunulmuş ise toplantı adı, tarihi ve düzenlendiği şehir dipnotta belirtilmelidir. Lisansüstü tez çalışmalarından üretilmiş yazılarda tezin ismi ve hazırlandığı kurum yazının başında dipnot ile belirtilmelidir.

*Telif hakkı devir işlemleri, makaleniz yayın kurulu ve hakemlerce onaylandıktan sonra, makaleniz yayına hazırlanma aşamasında yarıncı tarafından e-posta ile gerçekleştirilecektir.

KATEGORİLER

Araştırma Makaleleri: Makale kategorileri kısmında belirtilen alanlarda yeterli bilimsel inceleme, gözlem ve araştırmalara dayanarak bir sonuca ulaşan orijinal ve özgün çalışmalardır. Türkçe yazılmış makaleler Türkçe başlık, Türkçe özet ve anahtar kelimeler, İngilizce başlık, İngilizce özet ve anahtar kelimeler ile giriş, materyal, metot, bulgular, tartışma, sonuç ve kaynaklar bölümlerinden oluşmalı; metin, tablo, şekil vd. dahil 9000 kelimeyi aşmamalıdır. İngilizce makaleler ise İngilizce başlık, İngilizce özet ve anahtar sözcükler ile Türkçe başlık, Türkçe özet ve anahtar kelimelere sahip olmalı; Türkçe makale yazım kurallarında belirtilen bölümlerden oluşmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetlerin her biri 200-400kelimeden oluşmalıdır.

Derleme Yazılar: Makale kategorileri kısmında belirtilen alanlarda güncel ve önemli bir konunun ve/veya yazarın kendi görüş ve araştırmalarından elde ettiği sonuçların değerlendirildiği özgün yazılardır. Bu yazıların başlık ve özet bölümleri orijinal araştırma makalesi formatında yazılmalı, bundan sonraki bölümleri giriş, metin ve kaynaklardan oluşmalı ve 2500 kelimeyi geçmemelidir.

Yukarıda belirtilenlerin yanı sıra Planlama Dergisi'nde görüş yazısı ve kitap inceleme kategorileri dışındaki (**çeviri, yarışma sunumları, araştırma özetleri, oda görüşü ve değerlendirmeler** başlıklarında yer alan) yazılar yayın kurulu ve editör süzgecinden geçtikten sonra yayımlanır.

Makale Başvurusu: Planlama Dergisi'ne makale başvuruları çevrimiçi olarak kabul edilmektedir. Planlama Dergisi'nin web sayfasında (www.planlamadergisi.org/www.journalofplanning.org/www.jplanning.org) "çevrimiçi makale gönder" ya da "journalagent" sekmesini kullanarak makale başvurusu yapılır.

MAKALE HAZIRLAMA DETAYLARI

Yazıların Hazırlanması: Yazılar (A4) kağıda, 11 punto büyüklükte "Arial" yazı karakterinde iki satır aralıklı olarak hazırlanmalıdır. Sayfanın her bir yüzünde üçer cm boşluk bırakılmalı ve tüm sayfalar numaralandırılmalıdır.

Ana Metin Dökümanı: Sayfalara göre sıralama, tam metin, kaynakçave var ise teşekkür sayfası şeklinde yapılmalıdır. Makaleye ilişkin isim, yazar adı özet ve anahtar kelimeler çevrimiçi makale gönderme sisteminde istenilecek olup ayrı bir döküman olarak sisteme yüklenememektedir.

Başvuru mektubu: Başvuru mektubunun ayrı bir döküman olarak sisteme yüklenmesi gerekmektedir

olup; yazının tüm yazarlar tarafından okunduğu, onaylandığı ve orijinal bir çalışma ürünü olduğu ifade edilmelidir. Bunlara ek olarak; yazının başlığı, yazarların adı, soyadı ve unvanları, çalışmanın yapıldığı kurumun adı ve şehri, eğer varsa çalışmayı destekleyen fon ve kuruluşların açık adları yer almalıdır. Bu sayfaya ayrıca "yazışmadan sorumlu" yazarın isim, açık adres, telefon, faks, mobil telefon ve e-posta bilgileri eklenmelidir.

Tablo, şekil, grafik ve fotoğraflar: Tüm tablo, şekil ve grafikler ayrı metin dosyalarında ve her birinin altına numaraları ve açıklayıcı bilgiler yazılmış olarak gönderilmelidir. Şekillerin ana metin içerisindeki yerleri metin içinde ayrı bir paragraf açılarak yazı ile (örneğin "Şekil 1 burada yer alacaktır" ifadesi kullanılarak) belirtilmelidir.

Gönderilen yazılarda kaynakça gösteriminde uluslararası geçerliliği olan "APA 6.0 Yazım Kuralları ve Kaynak Gösterim Biçimi" kullanılacaktır;

KİTAP REFERANSLARI

Tek yazarlı kitap:

Abisel, N. (2006). Sessiz Sinema. Ankara: Deki.

Zizek, S. (2009). Matrix: Ya da Sapkınlığın İki Yüzü. Bahadır Turan (Çev.). İstanbul: Encore.

Çok yazarlı kitap:

Abisel, N., Arslan, U.T., Behçetoğulları, P., Karadoğan, A., Öztürk, S.R. & Ulusay, N. (2005). Çok Tuhaf Çok Tanıdık. İstanbul: Metis.

Editörlü kitap:

Özbek, M. (Ed.) (2005). Kamusal Alan. İstanbul: Hil.

Editörlü kitapta bölüm:

Kejanlıoğlu, B. (2005). Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı. Meral Özbek (Ed.), Kamusal Alan içinde (s. 689-713). İstanbul: Hil.

Birden çok baskısı olan kitap:

Strunk, W. Jr. & White, E. B. (2000). The Elements of Style (4. Baskı). New York: Longman.

Sadece elektronik basılı kitap:

O'Keefe, E. (n.d.). Egoism & the costs in Western values. Erişim: <http://www.onlineoriginals.com/showitem.asp?item=135>

Kitabın elektronik versiyonu:

Freud, S. (1953). The method of interpreting dreams: An analysis of a specimen dream.

J. Strachey (Ed. & Trans.), The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud (Vol. 4, pp. 96-121). <http://books.google.com/books> (Özgün eser 1900 tarihli)

Shotton, M. A. (1989). Computer addiction: A study of computer dependency [DX Reader version]. Retrieved from <http://www.ebookstore.tandf.co.uk/html/index.asp>

Schiraldi, G. R. (2001). The post-traumatic stress disorder sourcebook: A guide to healing, recovery, and growth [Adobe Digital Editions version]. doi: 10.1036/00713937

Elektronik adresten yararlanılan kaynakta, kaynağın erişilebileceği URL verilir:

<http://www.bianet.org/bianet/toplum/119375-avatar-in-sozde-solculugu-uzerine>

Elektronik makaleler varsa digital object identifier (DOI) numarası belirtilmelidir.

Von Ledebur, S. C. (2007). Optimizing knowledge transfer by new employees in companies. Knowledge Management Research & Practice. Advance online publication. doi: 10.1057/palgrave.kmrp.8500141

Çok ciltli çalışmalar:

Pflanze, O. (1963-1990). Bismarck and the Development of Germany (Cilt 1-3). Princeton, NJ: Princeton University Press.

Metin içinde: (Pflanze, 1963-1990)

Çok ciltli çalışmalarda tek cilt kullanımı:

Pflanze, O. (1990). The Period of Fortification, 1880-1898: Cilt 3. Bismarck and the Development of Germany. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Daha önceki bir baskının yeni basımı:

Smith, A. (1976). An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. E. Cannan (Ed.). Chicago: University of Chicago Press. (İlk baskı 1776). Metin içinde: (Smith, 1776/1976)

Kitaptan çevrilmiş bölüm:

Weber, M. (1958). The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism. T. Parsons (Çev.). New York: Charles Scribner's Son. (İlk baskı. 1904-1905).

Metin içinde: (Weber, 1904-1905/1958)

MAKALE REFERANSLARI

Rapor ve teknik makaleler:

Gencil Bek, M. (1998). Medscape Turkey 2000 (Report No. 2). Ankara: BAYAUUM.

Dergiden tek yazarlı makale:

Aktay, Y. (1999). Aklın Sosyolojik Soykütüğü: Soy Akıldan Tarihsel ve Toplumsal Akla Doğru. Toplum ve Bilim, 82, 114-140.

Dergiden çok yazarlı makale:

Binark, F. M.,Çelikcan, P. (1998). Mahremin Müzakereye Çağırılması ve Yıldı Örneği. Kültür ve İletişim, 1 (2), 197-214.

Elektronik dergiden makale:

Conway, P. (2003). Truthandreconciliation: Theroad not taken in Nambia. Online Journal of PeaceandConflictResolution, 5 (1) (varsa doi numarası, yoksa URL verilir. URL örneği: http://www.trinstitute.org/ojpcr/5_1conway.htm)

Kaynağa ait sayfanın adresi (URL) ya da varsa sadece doi numarası yeterlidir.

Yazarı belli olmayan editör yazısı:

Editorial: "What is a disaster" andwhydoesthisquestionmatter? [Editorial•]. (2006). Journal of ContingenciesandCrisis Management, 14, 1-2.

Elektronik gazete makaleleri:

Çetin, Ö. (2010, 21 Ocak). Televizyon alışkanlıklarımız IPTV ile değişecek.

www.hurriyet.com.tr

DİĞER REFERANSLAR

Yazarı belli olmayan gazete ve dergi yazıları için:

The United StatesandtheAmericas: OneHistory in TwoHalves. (2003, 13 Aralık). Economist, 36.

Strongafterchockscontinue in California. (2003, 26 Aralık). New York Times [Ulusal Baskı]. s.23.

Metin İçinde:(United StatesandtheAmericas, 2003) (Strongaftershock, 2003)

Yazarı belli olan gazete ve dergi yazıları için:

Bruni, F. (2003, 26 Aralık). Popepleadsforendtoterrorismandwar. New York Times, s.21.

Tanıtım yazıları:

Orr, H. A. (2003, 14 Ağustos). What's not in yourgenes. [Review of thebook Nature vianurture: Genes, experience, andwhatmakes us human]. New York Review of Books, 50, 38-40.

Basılmamış tezler, posterler, bildiriler:

YÖK'den indirilmiş ise URL adresi de künye bilgileri sonuna verilir.

Sarı, E. (2008). Kültür Kimlik ve Politika: Mardin'de Kültürlerarasılık. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ansiklopediler:

Balkans: History. (1987). EncyclopaediaBritannica içinde (15. Baskı. Cilt. 14, s. 570- 588). Chicago: EncyclopaediaBritannica.

Metin İçinde:(Balkans: History, 1987)

Sözlükler:

Gerrymander. (2003). Merriam-Webster'scollegiatedictionary (11. Baskı). Springfield, MA: Merriam-Webster's.

Metin İçinde:(Gerrymander, 2003)

Görüşme:

Arroyo, GloriaMacapagal. (2003). A time forPrayer. Michael Schuman ile söyleşi. Time. 28 Temmuz 2003. Erişim Tarihi 13 Ocak 2004,

DEĞERLENDİRME VE BASIM SÜRECİ

Ön Değerlendirme: Dergi ön değerlendirmeyi tüm makale kategorileri için uygulamaktadır. Tüm makaleler dergi editör ekibi tarafından incelenir ve uygun bulunan makaleler ön değerlendirme amacıyla yayın kuruluna iletilir. Tüm makaleler editörlerce dergi yazım kuralları ve bilimsel içerik açısından değerlendirilir. Gerekli görüldüğünde yazıda istenen değişiklikler yazara editörlerce yazılı olarak bildirilir.

"Araştırma Makaleleri", ön değerlendirme sonucunda uygun bulunursa, yayın kurulu tarafından ilgili hakemlere gönderilerek "değerlendirme" süreci başlar.

Yazının Sorumluluğu: Yazarlar basılmış halde olan makalelerinde bulunan bilgilerin tüm sorumluluğunu üstlenirler. Dergi bu makalelerin sorumluluğunu üstlenmez.

Basım Hakkı: Dergide Basılmış bir Makalenin tamamı veya bir kısmı, makaleye ait resimler veya tablolar Planlama Dergisi editörü ve Planlama Dergisi yayın Kurulu, bilgisi ve yazılı izni olmadan başka bir dergide basılamaz.

Gerekli Bilgiler: Dergi editörü ya da yayın kurulu ön değerlendirme sürecinde gerek duyduklarında makalenin dayandığı verileri incelemek için yazardan isteyebilirler. Bu nedenle yazara kolay ulaşımı sağlayacak adres ve diğer iletişim araçlarının başlık sayfasında yer alması önemlidir.

The Journal of Planning is an official publication of UCTEA, Chamber of Urban Planners. It is an anonymously peer-reviewed e-journal including original articles, research briefs, book reviews and viewpoints on planning, design, urban sociology and urban and regional studies. The journal has been published three times annually distributed free to the members attempting to reach colleagues and readers through implementation case studies and tools in urban and regional planning field as well as politics and sociology. Planning is indexed in Ulrich's and Avery data bases and to be recognized as national refereed journal in the Social Science Data Base of ULAKBIM by TUBITAK.

Manuscripts could be submitted in English or in Turkish. Preferred length for manuscripts (including notes and references) is 9000 words for articles, and 2500 words for viewpoints or research briefs. All submissions are first initially reviewed by the editors, then sent to reviewers. Evaluation process is carried anonymously. If necessary, further information might be requested from the authors. The manuscripts accepted to be published, are passed through the detailed control for the accuracy and then submitted for approval of the author before publication.

Submission of a manuscript implies: that the work has not been published before and that its publication in The Journal of Planning is approved by all editors. The author(s) transfer(s) the copyright to UCTEA (Chamber of Urban Planners) after the acceptance, and the author(s) guarantee(s) that the manuscript will not be published elsewhere in any other language without the consent of the Chamber*. If the manuscript has been presented at a meeting, this should be stated together with the meeting name, date and the place of the meeting. If the manuscript has been generated as a part of a postgraduate thesis, this should be stated together with the thesis name and institution.

*Copyright transfer process will be fulfilled via e-mail -send by publisher- during the publication preparations, after your article approved.

CATEGORIES

Research Articles: These are the manuscripts that have an original and genuine conclusion based on a sufficient scientific study, observation and research. Articles in Turkish must have title, summary and keywords in both Turkish and English in addition to Turkish introduction, material and method, findings, disputes, conclusion and references. There is a 9000 words limit for the research articles including the text, tables and figures. Articles in English must have title, summary and keywords in English and both in Turkish also has to be written according to the manuscript preparation guide for the Turkish articles. The limit for the abstracts in all languages is between 200 to 400 words.

Collation Articles: These are the manuscripts written about the topics listed above that also reflect and evaluate the opinion and research results of the author over an important contemporary issue. The manuscript's title and summary parts shall be in the same format as Research Articles and shall continue with introduction, main text and references. The article must not be more than 2500 words.

In addition, the manuscripts apart from viewpoint articles, book reviews and others (**translations, presentation of competitions, research reviews, review of chamber and assessment**) are accepted to be published in The Journal of Planning after they are approved by editor and Editorial Board.

Application: Applications are only accepted online. Please see the link: www.planlamadergisi.org or www.journalofplanning.org or www.jplanning.org and proceed application through "Online Manuscript Submission" or "Journal Agent" tab.

ARTICLE PREPARATION DETAILS

Article Preparation: Articles should have double-line spacing, leaving margin (3 cm) on both sides. The font size (11 points) and style (Arial) of the main text should be uniformly taken into account. All pages of the main text should be numbered consecutively.

Main Text Document: Ordering should be like; main text, references and thank-you note if available. Article title, abstract, keywords and author name(s) will be requested in online manuscript application system and can not be uploaded as a separate document.

Application Letter: **Application letter should be uploaded as a separate document.** It must contain a brief statement that the article has been read and approved by all authors, that

it has not been submitted to, or is not under consideration for publication in another journal. In addition, article title, authors's name, surname and titles, institutions and places, if available supporting institution and fund name. Besides, it should be written that; name, address, telephone number, mobile phone number and e-mail address of the corresponding author.

Figures, illustrations, tables and photos: All figures and tables should be numbered in the order of appearance in the text. The desired position of figures and tables should be indicated in the text. Legends should be included in the relevant part of the main text.

The articles' reference must be written according to the international APA 6.0 Formatting and Style Guide:

BOOK REFERENCES

Single Author Book:

Zizek, S. (2009). Matrix: Ya da Sapkınlığın İki Yüzü. Bahadır Turan (Çev.). İstanbul: Encore.

Multi-Author Book:

Abisel, N., Arslan, U.T., Behçetoğulları, P., Karadoğan, A., Öztürk, S.R. & Ulusay, N. (2005). Çok Tuhaf Çok Tanıdık. İstanbul: Metis.

Edited Book:

Özbek, M. (Ed.) (2005). Kamusal Alan. İstanbul: Hil.

Edited Book Chapter:

Kejanlioğlu, B. (2005). Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı. Meral Özbek (Ed.), Kamusal Alan içinde (s. 689-713). İstanbul: Hil.

Edition other than the First:

Strunk, W. Jr. & White, E. B. (2000). The Elements of Style (4. Baskı). New York: Longman.

Only Electronically Printed Book / e-Book as Main Reference:

O'Keefe, E. (n.d.). Egoism & the costs in Western values. date
<http://www.onlineoriginals.com/showitem.asp?item=1135>

Electronic Version of the Book / e-Book Version of Main Reference:

Freud, S. (1953). The method of interpreting dreams: An analysis of a specimen dream.

J. Strachey (Ed. & Trans.), The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud (Vol. 4, pp. 96-121).

<http://books.google.com/books> (Original edition is dated 1900)

Shotton, M. A. (1989). Computer addiction: A study of computer dependency [DX Reader version]. Retrieved from
<http://www.ebookstore.tandf.co.uk/html/index.asp>

Schiraldi, G. R. (2001). The post-traumatic stress disorder sourcebook: A guide to healing, recovery, and growth [Adobe Digital Editions version]. doi: 10.1036/00713937

Web Links as Online References:

<http://www.bianet.org/bianet/toplum/119375-avata-fer-sozde-solculugu-uzerine>

Article From an Online Periodical with DOI Assigned

Von Ledebur, S. C. (2007). Optimizing knowledge transfer by new employees in companies. Knowledge Management Research & Practice. Advance online publication. doi: 10.1057/palgrave.kmrp.8500141

e-Newspaper Articles/Columns:

Çetin, Ö. (2010, 21 Ocak). Televizyon alışkanlıklarımız IPTV ile değişecek.

www.hurriyet.com.tr

Multivolume Work:

Pfanz, O. (1963-1990). Bismarck and the Development of Germany (Cilt 1-3). Princeton, NJ: Princeton University Press.

Single volume in a Multivolume Work:

Pfanz, O. (1990). The Period of Fortification, 1880-1898: Cilt 3. Bismarck and the Development of Germany. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Earlier Version of Former Edition:

Smith, A. (1976). An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. E. Cannan (Ed.). Chicago: University of Chicago Press. (İlk baskı 1776). Metin içindeyse: (Smith, 1776/1976)

Translation:

Weber, M. (1958). The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism. T. Parsons (Çev.). New York: Charles Scribner's Son. (İlk baskı. 1904-1905).

If in text: (Weber, 1904-1905/1958)

ARTICLE REFERENCES

Reports and Technical Articles:

Gencil Bek, M. (1998). Medscape Turkey 2000 (Report No. 2). Ankara: BAYAU.

Single Author Article from a Journal:

Aktay, Y. (1999). Aklın Sosyolojik Soykütüğü: Soy Akıldan Tarihsel ve Toplumsal Akla Doğru. Toplum ve Bilim, 82, 114-140.

Multi Author Article from a Journal:

Binark, F. M., Çelikcan, P. (1998). Mahremin Müzakereye Çağırılması ve Yıldı Örneği. Kültür ve İletişim, 1 (2), 197-214.

e-Journal Articles:

Conway, P. (2003). Truth and reconciliation: The road not taken in Nambia. Online Journal of Peace and Conflict Resolution, 5 (1) (If it has doi its number if it doesn't have a doi then URL shall be given. URL sample: http://www.trinstitute.org/ojpcr/5_1conway.htm)

Article of an Unknown Editor:

Editorial: "What is a disaster" and why does this question matter? [Editorial*]. (2006). Journal of Contingencies and Crisis Management, 14, 1-2.

OTHER REFERENCES

Unknown Editor Articles of Newspaper and/or Journal:

The United States and the Americas: One History in Two Halves. (2003, 13 Aralık). Economist, 36.

Strong after shocks continue in California. (2003, 26 December). New York Times [National Edition]. s.23.

If in text: (United States and the Americas, 2003) (Strong after shock, 2003)

Newspaper and/or Journal Articles:

Bruni, F. (2003, 26 Aralık). Pope pleads for end to terrorism and war. New York Times, s.21.

White Papers:

Orr, H. A. (2003, 14 Ağustos). What's not in your genes. [Review of the book Nature via nurture: Genes, experience, and what makes us human]. New York Review of Books, 50, 38-40.

Unpublished thesis, posters and articles:

If it's downloaded from YÖK page, URL address and information shall be given at the end.

Sarı, E. (2008). Kültür Kimlik ve Politika: Mardin'de Kültürlerarasılık. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

An Encyclopedia Entry:

Balkans: History. (1987). Encyclopaedia Britannica (15. Baskı. Cilt. 14, s. 570- 588). Chicago: Encyclopaedia Britannica.

If in text: (Balkans: History, 1987)

Dictionary:

Gerrymander. (2003). Merriam-Webster's collegiate dictionary (11. Edition). Springfield, MA: Merriam-Webster's.

If in text: (Gerrymander, 2003)

Interviews:

Arroyo, Gloria Macapagal. (2003). A time for Prayer. Michael Schuman ile söyleşi. Time. 28 Temmuz 2003. [Accessed: 13 Ocak 2004]

EVALUATION AND PUBLISHING PROCESS

Pre-evaluation: Pre-evaluation is mandatory for all manuscripts. All manuscripts are reviewed by the editor and appropriate manuscripts are sent to the editorial board and reviewed in terms of scientific concept. All manuscripts are subject to editing and, if necessary, authors are asked for responses to outstanding questions or for addition of any missing information.

"Research Articles" that are found appropriate are sent to the referees for reviewing by the editorial board.

Liability of the Article: The author has the complete liability of the content of the printed manuscript. The Journal of Planning has no responsibility over the information given within the text.

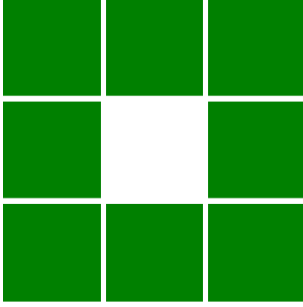
Right to Publish: Without the written permission of the editor and the editorial board of The Journal of Planning, manuscripts can not be fully or partly published in any other journal.

Further Information: The editors or the editorial board have the right to ask to make further research on the fact that the manuscript is based on. Therefore, communication information (address and other) of the author must be given in the title page.

PLANLAMA

İçindekiler/Content

Editörden	xi
GÖRÜŞ / OPINION	
Mekânsal Müdahale Süreçleri ve Mücadele Pratikleri <i>Spatial Intervention Processes and Practices of Struggle</i> Tuba İnal Ç., Erhan K., Ayşe Nur Ö., Senem K.....	I
DERLEME / REVIEW	
Karmaşık Kentler ve Planlamada Karmaşıklık <i>Complex Cities and Complexity in Planning</i> Emine Y.....	7
ARAŞTIRMALAR / ARTICLES	
Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar ve Bu Yaklaşımların Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikalarına Etkisi <i>New Approaches in Rural Development Policies and the Effects of These Approaches on Turkey's Rural Development Policies</i> Sevinç Bahar Y.....	16
Bursa Örneğinde Kentsel Büyümenin Yerel İklim Değişikliği Üzerine Etkisi <i>The Urban Growth Effects Over the Local Climate Change in the Case of Bursa</i> Mortaza M., Nilgün GT.....	26
Türkiye'deki Çoklu Spor Organizasyonlarının Kentlerin Gelişimine Etkileri: Erzurum, Trabzon ve Mersin Örnekleri <i>The Impact of Multi-Sport Events on the Developmental Dynamics of Cities: The Case of Erzurum, Trabzon and Mersin in Turkey</i> Servet K., Burak B.....	38
Kentsel Mekân Üretiminde 'Kendin Yap' Hareketi <i>Do it Yourself (DIY) Movement in Urban Space Production</i> İlgi Atay K., Esra KG.....	57
Kent Kimliğinin Oluşumunda Kentsel Bellek ve Kentsel Mekan İlişkisi: Mersin Örneği <i>The Relation Between Urban Memory and Urban Space on Evolution of Urban Character: Case of Mersin</i> Tülin SÜ.....	75
Kent Sakinlerinin Kent ve Kentsel Dönüşüm Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi, İzmir-Alaybey Örneği <i>Evaluation of The Residents' Perspective on Their Neighbourhood in the Context of Urban Transformation: The Case of Alaybey-İzmir, Turkey</i> Burcu Gülay T.....	94

İzlenirliği ve yayın başvuru grafiği her sayıda giderek artan Planlama Dergisi, 2017 yılında da planlama alanındaki araştırma ve görüşlere yer vermeye devam ediyor. Bu yılın ilk sayısında bir adet görüş yazısı, bir derleme ve hakem sürecinden geçmiş 6 araştırma makalesiyle sizlere meslek alanımızdan özgün çalışmalar sunuyoruz.

Kentsel aktörleri ve mekânsal müdahale süreçlerini, katılım ve neo-liberal politikalar eksenlerinde tartışan bir görüş yazısı ile başlayan bu sayımız; teknolojik gelişmelerle birlikte yaşanan değişimin ya da karmaşıklığın mekânsal planlamayla ilişkisini tartışan bir derleme ile devam etmektedir. Ardından tarım sektörüyle özdeşleşen kırsal alan olgusunun günümüzde değişen anlamını ve kırsal alan politikalarını irdeleyerek Türkiye'deki yansımalarını gözlemleyen bir araştırma makalesi ile Bursa ilindeki 1984–2014 yılları arasında gerçekleşen kentsel büyüme ve yayılmanın yerel iklim değişikliği üzerindeki etkisini tartışan bir makale gelmektedir.

Türkiye'deki çoklu spor alanlarıyla yerel yönetimlerce sağlanmak istenen kentsel gelişme ve kalkınmanın Erzurum, Trabzon ve Mersin örnekleri çerçevesinde, hangi derecede gerçekleştiğini sorgulayan bir diğer araştırma makalesi ile “Kendin Yap Kentleşmesi” ya da diğer adıyla “Taktiksel Planlama” olgusunu tanıtan, örneklerle birlikte bu olgunun mekâna ve kentleşme sürecine etkilerini açıklayan bir başka araştırma makalesi de bu sayıda yer almaktadır. Ayrıca mekân ve bellek arasındaki karşılıklı ilişkiyi Mersin'in, Doğu Akdeniz'in ticaret ve liman kenti kimliği üzerinden sözlü tarih yöntemiyle irdeleyen bir araştırma ile kentsel dönüşüm olgusunun literatürdeki karşılığı ve uygulamalarla birlikte kentlilerin kentsel dönüşüm algılarındaki farklılıkları İzmir, Alaybey örneği üzerinden izleyen makaleye yer verilen son sayımız, bu tartışmalarla sonlanmaktadır.

Bu sayıda katkısı bulunan tüm yazarlara ve hakemlere tek tek teşekkür eder, kentsel ve bölgesel çalışma alanlarından orijinal makalelerinizi, araştırma özetlerinizi, kitap incelemeleri ile meslek alanına ilişkin güncel tartışma ve görüşlerinizi; meslektaşlarımıza ve tüm okurlarımıza sunmak üzere yayın kurulumuza iletmenizi beklediğimizi, bir kez daha belirtmek isteriz.

Yayın Kurulu

GÖRÜŞ / OPINION

Mekânsal Müdahale Süreçleri ve Mücadele Pratikleri

Spatial Intervention Processes and Practices of Struggle

Tuba İnal Çekiç,¹ Erhan Kurtarı,² Ayşe Nur Ökten,² Senem Kozaman²

¹Ruhr Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, Bochum, Almanya

²Yıldız Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul

ÖZ

Neo-liberal politikalar ekseninde, kentsel mekânın kentli ile etkileşim içinde biçimlenen ve kentliyi biçimlendiren bir alan olmaktan çıkıp, giderek bir iktidar alanına dönüştüğü; bu bağlamda da mekânın *muktedir*'in kimlik, mülkiyet ve gelecek tasavvuru üzerinden şekillendiğine şahit oluyoruz. Bu süreçte de katılım mekanizmalarının klientalizm temelinde yürütülmesi, katılım şansının elitlerin elinde olması; karar üretme iradesinin güçlüden yana gerçekleşmesi ve dolayısıyla kentlinin katılım talebinin karşılık bulamaması da beklenen bir sonuç olarak karşımıza çıkıyor. Toplum yararı hedefiyle süreçlere katılan ve muhalefet eden kesimler ötekileştirilirken zaten eşitsiz ve adaletsiz ilerleyen sürecin giderek daha da dengesizleştiği gözünüyoruz. Öte yandan, topluma egemen olan siyasal iklim, yerel katılım kültürü eksikliği ve sivil örgütlenmelerin içinde bulundukları koşullar da planlama sürecine katılımın önündeki zorluklar olarak beliriyor. Bu yazı, kentsel aktörlerin bugünkü konumlarını katılımcı planlama anlayışı çerçevesinde Türkiye ve İstanbul üzerinden değerlendirmeyi amaçlıyor. Bu değerlendirmeyi yaparken; katılımcı gözlemler, alandaki derinlemesine ve odak grup görüşmeleri kılavuzumuz oldu. Böylece Türkiye'de değişen siyasal ve ekonomik konjonktürde, "kar amacı güden firmaya dönüşen" işletmeciler yerel yönetimlerin müdahale ve buna karşı gelişen mücadele pratiklerinin dinamiğini yorumlamaya çalıştık.

Anahtar sözcükler: Katılımcı planlama; kent hakkı; mekansal planlama; yerel demokrasi.

ABSTRACT

Neo-liberal political axis transformed the urban space to a power field, which is supposed to be shaped by interaction with urban dwellers, and we are witnessing the transformation process of urban space depending on the ruling power's future vision. Klientalism carried out on the basis of participation mechanisms, decision making processes departing from the powerful stands as the reasons of failure of civic participatory experiences. On the other hand, prevailing political climate within the society, lack of local participation in culture and the status of civic organizations, appear to be the obstacles of participation in the planning processes. This article aims to evaluate the current position of the urban actors within the framework of participatory planning approach through Turkey and İstanbul. In making this assessment; participatory observation, in-depth interviews and focus group meetings in the area was our guide. Thus, in the changing political and economic conjuncture in Turkey, we tried to interpret the dynamics of interventions of the so-called "profit seeking organization" local governments and the resistance against this phenomena.

Keywords: spatial planning; right to the city; participatory planning; local democracy.

TUBİTAK tarafından desteklenen "Mekânsal Gelişmeyi Yönlendiren Planlama Kararlarına ve Süreçlerine Toplumsal Katılımın Yapısal ve İlişkisel Çözümlemesi" başlıklı 114K295 numaralı araştırma projesi kapsamında üretilmiştir.

Geliş tarihi: 17.03.2017 Kabul tarihi: 19.03.2017

Online yayımlanma tarihi: 20.03.2017

İletişim: Erhan Kurtarı. e-posta: erhankurtarı@gmail.com

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

Giriş Olarak Kentsel Müdahale ve Mücadelenin Arka Planı

1980’li yıllardan başlayarak, küresel sermaye akışı kentsel merkezlere mega proje dalgaları olarak erişmekte (Fainstain (1994)’den aktaran N. Smith, 2002:94). Küresel kentler arasındaki rekabet ve uzmanlaşmış hizmetlere duyulan ihtiyaç, özellikle kent merkezlerinde hızlı ve yoğun dönüşüm sürecini tetikleyen bir unsur. Neil Smith (2002: 94), Londra’daki Canary Warf’dan Battery Park City’e kadar [...ya da İstanbul’a kadar] küresel sermayenin, soylulaşmanın genelleşmesindeki rolünü “kesin” olarak tanımlıyor. Swyngedouw, Moulaert ve Rodriguez AB kentlerindeki 13 “kentsel gelişme projesi”ni inceledikleri araştırmalarının sonucunda bu projelerin, bulundukları kentlerin dinamiklerinden kopuk ve kendi içine kapalı düzenlemeler olduğunu söylüyorlar. Dahası neo-liberal kent politikasının ürünü olan ve katılımcı planlama söylemiyle pazarlanan bu projelerin gerçekte, yalnızca ekonomik-siyasal-profesyonel güçlerin ittifakıyla gerçekleştiğini; katılımcı planlama mekanizmasının sistematik olarak daha güçsüz toplumsal kümeleri karar alma sürecinin dışında bıraktığını saptıyorlar (Swyngedouw vd, 2002).

Böylece kentsel mekân orada yaşayanlarla etkileşim içinde biçimlenen ve yaşamı da biçimlendiren bir alan olmaktan çıkıp, giderek bir iktidar alanına dönüşüyor. Bu bağlamda, mekânın biçimlenişi artık bir etkileşim sürecinin ürünü olarak değil, *muktedir*’in kimlik, mülkiyet ve gelecek tasavvuru üzerinden gerçekleşiyor. Bu nedenle de; kentler her zaman olduğu gibi bugün de bir yanda egemenlerin projelerinin geliştiği yer, bir yandan da bu projelere karşı çıkanların mücadele yürüttüğü bir çatışma mekânı haline geliyor (Kohler ve Wissen, 2003; Mayer, 2000; Corcoran, 2003).

Diğer taraftan, küreselleşme dalgasının getirdiği ve gerektirdiği bir değişiklik de yönetim ve planlama erkindeki yerelleşme. Kentlerin küresel yarışta çabuk karar vermeleri, yerel potansiyellerini daha kolay pazarlamaları için ulusal kurumlar yeterince esnek olmadılarından, yerelin sözcülerinin etkin aktörlere dönüşebildiği formüller yönetim kavramı içinde tartışılıyor.

Siyasal alanda merkezde toplanan yetkilerin yerel idarelere devri konuşulurken; akademinin de kent hakkı kavramı çerçevesinde katılımın kentin yönetimi boyutuna odaklandığını görüyoruz (Brenner and Theodore, 2002). Temsili demokrasi-den doğrudan demokrasiye dönüşümün hâkim olduğu siyasal iklimden etkilenen çatışmalı kentleşme sürecinde, uzlaştırıcı çözüm alternatifleri olarak iletişimsel ve katılımcı planlama yaklaşımlarının gündeme taşındığı bir süreç yaşıyoruz (Feinstein 2000, Monno and Khakee, 2012). Souza (2006), örgütlü

sivil toplumu kent sorunlarının asal çözüm kaynağı olarak tanımlarken; “devlet çoğu zaman birçok güç tarafından kontrol edilse de örgütlü sivil toplumun kent planlama ve kent yönetimi konusunda güçlü bir aktör olarak görülmesi gerekir”, diyor. Sivil örgütlerin kimi zaman devletle beraber, kimi durumda devlete rağmen; hatta devletin karşısında yer almasının önemini vurguluyor.

Sivil toplumun rolünü önemseyen ve ‘kar amacı güden firma’ zihniyetine kapılmayan kimi yerel yönetimler, yarışmacı kent yönetimiyle hem toplumsal gelişme ve eşitlik ilkesi hem de yaşam kalitesi ve kentinin tatmini açısından bazı başarılı sonuçlar alabiliyor. Bu kentlerde sürecin işleyişinde birkaç özellik göze çarpıyor: Dönüşüm müdahaleleri daha üst ölçekli stratejik kararlara uygun olarak yapılıyor. Kültür mirasının korunması, çevreye zarar verilmemesi; fiziksel ve toplumsal sürdürülebilirlik; toplumsal adalet, kamu yararı gibi temel ilkelere öncelik veriliyor. Müdahaleler çok uzun dönemli projeler olarak tasarlanıyor. Projenin ilan edilmesinden uygulanmasına kadar geçen süre içinde, kentlilerin karar verme sürecine aktif olarak katılabilmeleri için yönetsel düzenlemeler ve eğitim çalışmaları yapılıyor ve devlet bu işe bütçe ayırıyor¹. Proje nedeniyle iş yaşamında meydana gelecek değişikliklerden mağdur olmamaları için bölgedeki insan kaynağının eğitilmesi, işgücüne yeni nitelikler kazandırılması planlanıyor (Schraml ve Kleinszig, 2013). Kuşkusuz çıkar çatışmaları ve görüş ayrılıkları da oluyor. Fakat bu sorunlar çoğu zaman bilgi ve belgelerin denetime açık olmasının sağladığı şeffaflık ve katılımcı süreç içinde müzakereye dayalı demokratik yöntemler yoluyla çözümleniyor. Çözüm üretilmeyen durumlarda yargıya başvuruluyor².

Bunların gerçekleşmesi için tabandan örgütlenmenin kentsel gelişmenin ayrılmaz parçası olarak görülmesi önemli. Bu bağlamda Marcuse (2009) ise; kent hakkı üzerine temellenen bir kentleşme politikasının kentinin memnuniyetsizliklerinin ortak köklerine inmek ve küresel olarak kentlilerin yükselen ortak taleplerini de göz önünde bulundurmamak durumunda olduğunu ifade ediyor. Bu bağlamda demokrasiyi derinleştirme ve katılımı yaygınlaştırma çabaları kentlerin ve tüm aktörlerin kılavuzu olarak beliriyor.

Mekânsal müdahalelere muhalefet ve ortak beklentiler adına sürdürülen mücadelenin, oldukça eskiye dayanan bir birikimi olmakla birlikte, son dönemde tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de ve özellikle İstanbul’da da yeni bir yapıya kavuştuğunu söyleyebiliriz. Mevcut ağlar veya mahalle dernekleri üzerine kurulu toplum tabanlı örgütlerle yürüyen mücadele pratikleri ve yaşam alanlarını savunma çabaları kimi zaman kentin sahipleri adına yürütülen kent hakkı mücadelelerine dönüşüyor (Mayer, 2012; Kozaman ve Çekiç, 2014). Bu nok-

¹ (2013) Integrierte städtebauliche Entwicklungskonzepte in der Städtebauförderung. Eine Arbeitshilfe für Kommunen, Berlin: Bundesministerium für Verkehr, Bau und Stadtentwicklung (BMVBS).

² Berlin Planlama Sistemi ve katılım mekanizmalarına ilişkin yapılan araştırma ve Aralık, 2014’te çeşitli kurum ve sivil inisiyatiflerle yapılan görüşmelerden derlenmiştir. Görüşme yapılan kurumlara ilişkin bilgi kaynakçada verilmiştir.

tada, mekân üzerinden yürüyen çatışmanın değişmediğini ancak mekânsal müdahale-mücadele süreçlerinde aktörlerin ve bu aktörlerin yapısının zaman içinde değiştiğini söyleyebiliriz.

Son yirmi yıllık kentleşme sürecinde İstanbul'a baktığımızda, merkezdeki mahallelerin dönüşümüyle kentlilerin zorunlu olarak yerinden edildiğini; altyapı inşası, simgesel mimari yapılar ya da kentsel meydan düzenlemeleri niteliğindeki projelerle kültürel ve doğal değerlerin kaybına neden olduğunu, her geçen gün yeni örneklerle izliyoruz. Gerçekleştirilen ya da projelendirilen operasyonlar, siyasal ve ekonomik iktidarın mekânla ilişkisi açısından yukarıda anılan çözümlemeler içine kolayca yerleştirilebilir nitelikte. Ancak sivil toplumun kentsel müdahale süreçlerindeki rolü açısından bakıldığında, İstanbul'daki dinamiklerin yerel özellikleriyle birlikte ele alınması gerektiğini görüyoruz. Bu yazı, kentsel aktörlerin bugünkü konumlarını katılımcı planlama anlayışı çerçevesinde değerlendirmeyi amaçlıyor. Bu değerlendirmeyi yaparken; yürütmekte olduğumuz araştırma projesi kapsamındaki katılımcı gözlemlerden yola çıktık; alandaki derinlemesine ve odak grup görüşmelerinden yararlandık. Böylece Türkiye'de değişen siyasal ve ekonomik konjonktürde, "kar amacı güden firmaya dönüşen" işletmeci yerel yönetimlerin müdahale ve buna karşı gelişen mücadele pratiklerinin dinamiğini yorumlamaya çalıştık.

Türkiye'de ve İstanbul'da Müdahalenin ve Mücadelenin Öğeleri

İstanbul'da kentsel müdahalelerin niteliğinin ve dinamiğinin incelenmesinde çeşitli etmenler ve aktörler üzerinde durmak gerekiyor: Planlama kurumunun yapısal sorunları; siyasal erkin kentsel gelişme vizyonu; karar verici ve uygulayıcı planlama kurumları olarak yerel yönetimlerin bilgi, personel, donanım vb. kapasite yetersizlikleri; planlama sürecinin işleyişindeki zamanlama, bilgi akışı, saydamlık, erişilebilirlik ve denetlenebilirlik sorunları; sivil toplumun örgütlenme sorunları; sivil toplumun katılım kapasitesi; siyasal ve toplumsal ortamdaki yoksulluk, belirsizlik ve güven eksikliği ya da korku. Sivil toplumun, kamunun karar alma süreçlerine katılması açısından yukarıda adı geçen etmenleri bir kaç başlık altında toplamak mümkün. Bir kaynakta bu kapsamdaki belirleyici öğeler şöyle toparlanmış: (a) tarihsel arka plan; (b) kurumsal düzenlemeler ve (c) bu amaca ayrılmış kaynakların varlığı (Casula, 2015). Bunlar, köklü kentsel örgütlenme kültürü olan toplumların genellikle sahip olduğu özelliklerdir. Bugün planlama ve kent yönetimi alanında tartışılan konu bu özelliklerin yetersiz olduğu durumlarda, hangi kurumsal ve finansal düzenlemeler yapılması gerektiğidir. O nedenle, çeşitli uluslararası örgütler yerel yönetimi ve halkın katılımını kolaylaştırmak için kamunun kullanabileceği

yol gösterici metinler yayınlamaktadırlar. BM'in 1996 yılında açıkladığı Yerel Yönetişim Raporu³; Yönetim Birlikleri'nin (Local Government Associations), katılımın sağlanması için yerel yönetimlere yol göstermek üzere yayınladığı monograf⁴; Avrupa Birliği'nin desantralizasyon, yönetim ve katılım için Avrupa'nın yaklaşımını açıkladığı metin bunlar arasında sayılabilir⁵.

Tarihsel arka plan ve kurumsal düzenlemeler perspektifinden bakıldığında Türkiye'nin yönetimin yerelleştirilmesi doğrultusundaki deneyiminin kısa ömürlü ve gelgitlerle dolu olduğu söylenebilir. Ülkedeki genel siyasal iklim, sürecin işleyişinde çok temel bir rol oynuyor.

Katılımın en temel göstergesi olan yerindenlik; ancak yerinden, yerelden, yerel inisiyatiflerin güçlendirilmiş demokratik karar mekanizmaları kurabilmesi ile mümkün olabilir. Ne var ki, gerek ortak-kamusal alanların kontrolü gerekse de planlama yetkileri bağlamında yerel yönetimlerin günümüzdeki yetki kısıtları ve bağımlılıkları göz önünde bulundurulduğunda, demokrasinin işleyebildiği bir yönetim sisteminden bahsedemiyoruz. Bu noktada; adem-i merkezîyet bu ülkede hiç zemin bulamamış olsa da, 1996 tarihli Habitat II sürecinde uzlaşılan bir konu olarak sunulması, imzalanan yerel demokrasiyi güçlendirmesi hedefleyen anlaşmaların varlığı ve yasal mevzuatta yapılan düzenlemelerin yerelleşme adına atılan önemli adımlar olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bugün geline nokta Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nda toplanan yetkilerle birlikte bu olumlu adımlardan geriye dönüldüğünü ve belediyelerin yetkilerinin giderek kısıtlandığını izliyoruz.

Yerel demokrasi sorunsalı bu gelişmeler sebebiyle bir türlü aşılamazken, sandıkla özdeşleştirilen çoğunlukçu demokrasi anlayışının popülerleşmesi ve kamusal alandaki ortak hakların güvence sınırlarının da daralmasıyla siyasal katılım hedeflerinin hükmünü yitirdiği söylenebilir. Özellikle söz konusu mekânsal planlama kararlarında, sayıca üstünlüğün egemen olduğu temsili sistem içinde, doğrudan demokrasi seçeneğinin hiç tartışılmadığı nüfus ve ölçüğe ulaşılmasıyla, yerel demokrasinin imkânsız hale geldiği görülüyor.

Yozlaşma ve yolsuzluk her alana bulaşarak sistemikleşmiş; kayırmacılık (klientalizm) toplumsal süreçlere egemen bir yönem haline gelmiştir. Kişisel çıkarlar için hukukun ve kuralların dışına çıkabilme hali süreçlerin doğru işletilmemesinin arkasında yatan temel neden olurken yapılan uygulamaları da meşruiyet tartışmasının dışına itebiliyor. Katılım mekanizmalarının klientalizm temelinde yürütülmesi, katılım şansının elitlerin elinde olması; karar üretme iradesinin güçlüden yana gerçek-

³ (1996) Local Governance. Report of the United Nations Global Forum on Innovative Policies and Practices in Local Governance Gothenburg, Sweden, 23-27 September 1996. <https://publicadministration.un.org/publications/content/PDFs/E-Library%20Archives/1996%20Local%20Governance%20Report%20of%20the%20UNGF.pdf>.

⁴ Velasco, M. (2000) Promoting Participatory Local Governance (a monograph), The Hague: IULA, 1999.

⁵ Binder, J.K. et al (2015) Towards an EU approach to democratic local governance, decentralisation and territorial development (background paper), Project No. 2007/147439 - Version 1.

leşmesi ve dolayısıyla kentlinin katılımının karşılık bulamaması da beklenen bir sonuç olarak karşımıza çıkıyor. Bu süreçte toplum yararı hedefiyle süreçlere katılan ve muhalefet eden kesimler ötekileştirilirken zaten eşitsiz ve adaletsiz ilerleyen sürecin giderek daha da dengesizleştiği gözünüyor.

Karar alma mekanizmasında etkili ve sürecin işletilmesinde dengesizliğe neden olan temel etmenlerinden biri de yapay bir şekilde sunulan “zaman kıtlığı” argümanıdır. Mekânsal planlama ve kentsel gelişim, süreç odaklı bir eylem ve yönetim anlayışı gerektirir. Oysa bir an önce bitmesi gereken yatırımlar ve projeler dünyasında artık her şey derhal varılması istenilen sonuçlara odaklıdır. Yerel idarelerin “Hemen şimdi!” tavrında çok belirleyici biçimde hissedilen dürtü; bir şeylerin bitirilip vitrine çıkarılması gerekliliğidir. Ve bu algının yaratıldığı ortamda artık her şey aceledir ve hemen bitirilmelidir. Artık sürecin tüm aktörleri arasında basmakalıp söylemler üretilmiş ve yayılmıştır; “sürece odaklanıp hazırlanırsan geç kalırsın”, “hesap yaparsan işi geciktirirsin”, “işin mevzuatına takılırsan sonuca ulaşamazsın”. Hal böyleyken işin ilkeselliği, evrenselliği ve uzun erimli olma gerekliliği demode olgular olarak görülmekte ve terk edilmektedir.

Planlama otoritesinin durumu

Burada önemli bir diğer konu da yerel yönetimlerin katılım algısı ve katılımı örgütlenme potansiyelidir. Toplumdan gelen tepkiye siyasal erkin verdiği reaksiyon mekânsal müdahalede katılım mekanizmalarının seçimindeki en belirleyici süreçtir. Yönetimin tepkileri, farklı kesimler arasında iletişim kurulabilmesi, katılımın ön koşulu olan güven ortamının yaratılabilmesi açısından çok önemlidir. Oysa günümüzde planlama otoritesi için katılımın anlamı, yasada tanımlı olduğu kadarıyla gerekeni yapmakla, yani bir başka deyişle, genellikle itirazların dikkate alınmadığı “katılım toplantıları” düzenlemekle sınırlıdır. Bu anlayışın nedenini günümüzün toplumsal koşullarında bulabiliriz: İçinde bulunduğumuz kutuplaşmış siyasal iklimde; futbol takımı tutar gibi siyasi parti tutulan toplumsal ortamda, iktidarı elinde bulunduran parti, etkinliklerini yaparken kendisine oy verenleri, bağlılık gösterenleri ödüllendirmek üzere kararlar verebilmektedir. Gezi Parkı ve içinde bulunduğu Taksim Meydanı’na ilişkin proje ve planların tepeden inme biçimde geliştirilme, ilan edilme ve uygulama süreçleri bu ötekileştirme ve çatışma ortamının tipik bir örneğidir. (Ökten, Kurtarıcı, Çekiç; 2013)

Yerel otoritelerin katılım potansiyeli, sahip olduğu uzman kapasitesi ve altyapısıyla da ilişkilidir. Mevzuatın ve genel iklimin zorlayıcı olmadığı durumda, özellikle altyapı ve uzman kapasitesi de dar olan kurumlarda süreçlerin katılımcılıktan giderek uzaklaştığına şahit oluyoruz. Burada yasal mevzuat zorunlu tuttuğu halde şeffaf olmayan süreçlerin işletilmesi, planlama çalışmalarında ön analiz çalışmalarının doğru ve yeterli bilgiye

erişmeden eksik veriyle tamamlanması, giderek yozlaşan planlama sistemini yaratırken tüm meslek alanını saran öğrenilmiş çaresizliği derinleştiriyor.

Siyasal erkin ve planlama otoritesinin, planlamanın temel amacını kamu yararı ilkesinin dışına taşıyan bu yaklaşımı kuşkusuz kentin diğer aktörlerini de etkiliyor. Yerel yönetimin kamu yararı, sosyal adalet ve refah toplumu ilkelerini bir kenara koymasıyla birlikte yerel mülk sahiplerinin beklentileri de dönüşüyor. Özel taşınmaz sahipleri de planlama sürecine aynı piyasa perspektifiyle yaklaşarak, ellerindeki mülkün daha yüksek yoğunlukla imar hakkı almasına öncelik veriyor. Bu olabilecek en yüksek rantın pazarlığını yapma eğiliminin çeşitli nedenlerini görebiliyoruz: Planlama otoritesinden halka yeterli bilgi akışı olmaması; piyasadaki yükselen eğilimleri yakalamak amacıyla yapay bir zaman kısıtlılığı yaratılması; üst plan kararlarının bir güvence oluşturamaması; yıllar boyunca ertelenerek yığılmış barınma hakkı ve mülkiyet sorunları nedeniyle temel hakların zedelenmesi.

Özel mülkiyete dönük müdahalede aktörlerin çoğunlukla ‘kısa vadeli çıkarlara odaklanmış rasyonel adam’ davranışı sergilediği görülürken, toplumsal yaşam alanlarına (toplumsal ve siyasal anlamdaki kamusal alanlara) dönük müdahale kararlarının farklı aktörlerde değişen tepkilere neden olduğunu görüyoruz. Plancı kurum, girişimci kamu kurumu ve girişimci-uygulamacı özel sermaye karşısında mücadele eden aktörlerin mücadele zemini -müdahalenin niteliğine bağlı olarak- sadece yerel topluluklar ile sınırlı kalabildiği gibi küreselleşen ağ yapısına da sahip olabiliyor. Süreçteki aktör ve ağ yapısı değişince, kaçınılmaz olarak sürecin kendisi de değişiyor.

Ve mücadele alanı

Toplumsal katılım olanağının giderek zayıfladığı ya da bireysel katılımın ön plana çıktığı bugünkü ortamda, bir yandan da çok sayıda mahalle ve kentsel mücadele gruplarının da örgütlendiğine tanıklık ediyoruz. Kentsel hareketler, yeni birlikliklerin oluşabildiği ve dayanışma temelli mücadele biçiminin geliştirildiği bir toplumsal mücadele zemini olarak tanımlanır. İstanbul’daki kentsel mücadele örgütlenmesinin de bu alandaki uluslararası örneklerden ve özellikle Gezi sürecinden aktarılan deneyimlerden etkilendiğini söyleyebiliriz. Burada söz konusu olan dayanışma ağlarının kurulduğu, ilişkilerin ve örgütlenme pratiklerinin teknolojinin sunduğu imkânlarla daha da geliştiği ve bilginin edinilmesinin, paylaşımının ve dolaşımının daha hızlı olduğu bir deneyimdir.

Ancak tüm bu dayanışma ağları da kendi içinde çeşitli kurumsallaşma problemleri barındırıyor. Örneğin müdahale tarafında olduğu gibi mücadele sahasında da bir liderlik ve kişiselleştirme sorunsalı gözlemliyoruz. Kurumlar ve ağlar, eylemlerini kişiler üzerinden tanımlar ve sürdürürken; mekanı savunmak

için mücadele edenler de kendi kahramanlarını yaratıp bu mücadele arenasına gönderiyorlar. Bir yanda müdahalenin iktidarı tek elde toplanırken, diğer yanda mücadele ağlarının da kimi zaman iktidar adacıklarını oluşturduğunu ve kişilere indirgenmediğini söyleyebiliriz. Bu sistem ortak emeğe ve ortak değerlere dayanmak yerine kişilere bağımlı devam ettiği için sürdürülebilir olmaktan da uzaklaşma riski taşıyor. Altyapı sorunu da bu örgütlenmeleri etkiliyor. Pek çok derneğin mekânı ve sürekli çalışan bir elemanı olmadığını; kurumsallaşmada sorunlar yaşadığını görüyoruz. Öyle ki, birçok formel veya formel olmayan örgütlenme ancak kişisel ağlar üzerinden yürütülebiliyor. Sivil toplumun sürdürülebilirliğinde bütçenin önemi çok açıkken, örneğin üye aidatı toplayamayan sivil toplum kuruluşu kurumsal bir yapıya dönüşmek üzere herhangi bir kalıcı yatırım yapamıyor. Sabit giderlerin (telefon, mekan, ofis çalışanı gibi) karşılanmadığı, iletişim kanallarının canlı tutulmadığı, sürekli çalışan uzmanlardan oluşan bir yapı oluşturulmadığı sürece tüm sivil toplum eylemliliği, kişilere ve bu kişilerin özverisine bağlı bir ortamda ancak devam edebiliyor denilebilir. Böylece de kurumsal olması beklenen ilişkiler ve etkinlikler kişiler üzerinden yürür hale geliyor.

Meslek odaları gibi kuruluşların kente yapılan yanlışlara karşı mücadelesindeki farklılığı ve üstlendiği rolün ayrışmasının temel nedenlerinden biri de kurumsallaşma kapasitesindeki farkıdır. Bu kuruluşlar da aidat toplamada ve bu meşru finans kaynağını kullanmakta sıkıntı yaşıyor olsalar da diğer gelirlerle ayakta kalmayı başaran ve kurumsallaşmasını tamamlayan yapılar olarak birey temelli yapının az da olsa dışında kalabiliyorlar. Tüm mücadele sürecinde etkin rol üstlenen meslek odaları kendilerini bu süreçte hukuk mücadelesine adarken meslek alanını geliştirme çabalarını ister istemez geri planda bırakmak zorunda kalmaktadır.

Sivil toplumun dayanışma ağlarının oluşumundaki bir başka sorun alanı da, aynı zamanda ağların kurulmasında temel belirleyici unsurlar olan, güven eksikliği ve korku algısıdır. Bunun nedenlerinden biri 'örgütlülük' olgusuna karşı duyulan güvensizliktir. Kimi durumda bir şeylerin değişeceğine olan inançsızlık, kimi durumda da siyasi kutuplaşmanın yarattığı ötekileştirme kültürü; dahası, tahakküme karşı mücadele eden her aklın da sistem için tehdit olarak yaftalanması, farklı düşünen kesimlerin birlikte düşünme ve hareket etmesinin önündeki zorluklar olarak karşımızda duruyor.

Sonuç Yerine

Planlamayı katılım açısından incelediğimizde İstanbul'da hem yerel yönetim, hem kentli birey, hem de sivil örgütlenme cephelerinde yapısal sorunlar olduğunu görüyoruz. Öncelikle uzun erimli stratejik planlar, temel ilkeler ve öncelikler açısından belirsizliklerle dolu bir tablo ile karşı karşıyayız. Bu tablodaki en belirgin özellik ise her şeyin her an değişebilme

olasılığıdır. Ayrıca, siyasal erkin mekânsal değişim süreçleri için katılımcı bir planlama vizyonuna sahip olmaması da katılım ortamının en temel ve çözülmesi zor sorunudur. Planlama yetkileri giderek merkezileşirken planlama kararlarında kamu yararı yerine piyasanın belirleyiciliği ve sermaye ilişkileri öne çıkıyor. Dolayısıyla, kuruluş amacı kamu yararına çalışmak; alt gelir grupları için ucuz konut üretmek olan TOKİ, kamu mülkiyetindeki toprakların bir planda kamusal alan olarak ayrılmasına, piyasa ekonomisinin gerekleri açısından karşı çıkabiliyor. *Kamu yararı yerine kar odaklı* kentsel gelişme anlayışı, katılım potansiyelini arttıracak konuların merkezi ve yerel yönetimin gündemlerinde hiç yer almamasını açıklıyor: kamuda şeffaflığın sağlanması, bilginin erişilebilir olması, göstermelik toplantılar düzenlemek yerine birlikte düşünmek için çaba gösterilmesi; kentlilerin katılım potansiyelinin geliştirilmesi için gerekli yatırımların yapılması, katılımcı çalışmaların somut olarak desteklenmesi... Bunlara ek olarak, sık sık yapılan mevzuat değişiklikleri; adalet kurumuna olan güveni sarsan dava prosedürleri de katılım ortamına zarar veren faktörler olarak eklenebilir.

Öte yandan, topluma egemen olan siyasal iklim, yerel katılım kültürü eksikliği ve sivil örgütlenmelerin içinde bulundukları koşullar da planlama sürecine katılımın önündeki zorluklar olarak beliriyor. Sivil toplum örgütleri kentin ve kentlinin geleceği için uzun erimli ve köklü katılım çalışmaları yerine, sürekli kamu kesiminden gelen sürprizlerle baş etme telaşında bırakılıyor. Mücadelecilerin değişimle, burada STK'lar toplumun elindeki değerleri (doğal çevre, kültürel miras, yaşam kalitesi vb.) kaybetmemesi için nefes nefese bir sivil mücadele veriyor. Bu telaş içinde, sivil toplum örgütleri asıl katılımını sağlamak istedikleri toplumsal kesimlerle dil birliği kurmakta zorlanıyor. Dil birliği kurmak için gereken zaman, ortam ve olanak çoğu zaman bulunamıyor. Uzun zamana yayılması ve hem uzmanların hem de kentlilerin kendilerini adayarak başarabilecekleri ortak çalışmalar gerçekleştirilemiyor. Şeffaflık, bilgi paylaşımı, hesap sorulabilirlik gibi demokratik katılım koşulları sivil toplum örgütlerinin bünyesinde de yeterince geliştirilemiyor.

Hal böyle olunca günümüzün siyasal-kültürel ortamında toplumun sıradan bireyleri için katılım veya katılmak, mücadele ve direnmek anlamını taşıyor. Kentsel müdahalelere karşı, gelecekteki mağduriyete ya da yaratılmış mağduriyetlere karşı verilen mücadeleye dönüşüyor.

KAYNAKLAR

- Binder, J.K. et al (2007) Towards an EU approach to democratic local governance, decentralisation and territorial development (background paper), Project No. 2007/147439 - Version 1; https://www.google.com.tr/url?sa=t&rt=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiR6-OT9snSAhUHCwKHY11CVUQFggZMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.3csc.it%2Findex.php%3Foption%3Dcom_docman%26task%3Ddoc_download%26gid%3D144%26Itemid%3D125&usq=AFQjCNFqJplaPSctShTLPxnGKn1pxmjTxA&sig2=PFpl0WotqBe_sRqfO8Wv8g&bvm=bv.149397726,bs.2,d.bGg
- Brenner, N., ve Theodore, N. (2002). Cities and the geographies of "actually existing neoliberalism". *Antipode*, 34(3), 349-379.
- Brenner, N., ve Theodore, N., eds (2002). *Spaces of Neo liberalism. Urban Restructuring in North America and Western Europe*, Oxford: Blackwell Publishing.
- Casula, M. (2015) Opportunity Structures for Citizens' Participation in Italian Regions: A Case Study, *Journal of Public Deliberation*, 11 (2), Article 6, <http://www.publicdeliberation.net/jpd/vol11/iss2/art6>
- CCR/CEMR (2008) Towards an EU approach to democratic local governance, decentralisation and territorial development. Response of the Council of European Municipalities and Regions (CEMR) to the European Commission's issues paper, June 2008. (Erişim tarihi: 08.03.2017) http://www.ccre.org/img/uploads/piecesjointe/filename/Towards_an_EU_approach_to_democratic_local_governance_fr.pdf
- Corcoran, M.P. (2002), "Place Attachment and Community Sentiment in Marginalised Neighbourhoods: A European Case Study", *Canadian Journal of Urban Research*, vol. 11, no. 1, pp. 47.
- Fainstein, Susan S, (2000) *New Directions in Planning Theory*, *Urban Affairs Review*, 35: 451-478.
- Kozaman, S., İnal Çekiç, T. (2015), *Kentsel Mekânı Biçimlendirmede Toplum Tabanlı Örgütlenmenin Rolü: Berlin Örneği*, Bahar 2015, Sayı:53, *Mimarist Dergisi*, ss. 94-100
- Köhler, B. and Wissen, M. (2003), *Glocalizing protest: urban conflicts and the global social movements*. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27: 942-951. doi:10.1111/j.0309-1317.2003.00493.x
- Mayer, M. (2000) Social movements in European cities: transitions from the 1970s to the 1990s, in *Cities in contemporary Europe*, A.Bagnascoand, P.LeGalés (Eds.), Cambridge University Press, Cambridge, 131-152.
- Marcelo Lopes de Souza (2006) Social movements as 'critical urban planning' agents, *City*, 10:3, 327-342, DOI: 10.1080/13604810600982347
- Monno, V., & Khakee, A. (2012). Tokenism or political activism? Some reflections on participatory planning. *International Planning Studies*, 17(1), 85-101.
- Ökten, Ayşe Nur; Erhan Kurtarır ve Tuba nal Çekiç (2013). "Katılımın Yokluğunda Gezi'de Direniş", *Planlama Dergisi*, TMMOB (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği) Şehir Plancıları Odası Yayını, C. 23, S. 1, s. 45-51.
- Peter Marcuse (2009) From critical urban theory to the right to the city, *City*, 13:2-3, 185-197, DOI: 10.1080/13604810902982177
- Smith, N. (2002) New Globalism, New Urbanism: Gentrification as Global Urban Strategy. Brenner, N., & Theodore, N., eds (2002) içinde Chapter 4, s.80-103.
- Swyngedouw, E., Moulaert, F., Rodriguez, A. (2002) Neoliberal Urbanization in Europe: Large-Scale Urban Development Projects and the New Urban Policy, Brenner, N., & Theodore, N., eds (2002) içinde Chapter 9, s.226-7.
- Velasco, M. (2000) *Promoting Participatory Local Governance (a monograph)*, The Hague: IULA, 1999.

Berlin'de Gerçekleştirilen Mülakatlar

Mayıs ve Aralık 2014 tarihlerinde Berlin'de katılım süreçlerinde etkin roller üstlenen çeşitli kurum temsilcileriyle görüşülmüştür. Bu temsilcilerin kurumları görüşme sırasıyla şu şekildedir: Kent Bahçeleri ve Gerilla Bahçeleri hareketleri, %100 Tempelhofer Feld Girişimi, Humboldt Üniversitesi Kent Sosyolojisi Bölümü, Serbest plançı, Berlin Teknik Üniversitesi, Metropolitan Planlama Enstitüsü, Treptow Köpenick Belediyesi Planlama Departmanı Müdürü, Kreuzberg Mahalle Komitesi, Kreuzberg Belediyesi Meclisi İmar Komisyonu, Kreuzberg Belediyesi Wrangelkiez Mahalle Yönetimi (Quartiers Management), Neuköln Belediyesi Donaus Strasse-Nord Mahalle Yönetimi (Quartiers Management).

DERLEME / REVIEW

Karmaşık Kentler ve Planlamada Karmaşıklık

Complex Cities and Complexity in Planning

Emine Yetişkul

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara

ÖZ

Geleceğin kentlerinin yirminci yüzyıl kentlerinin devamı niteliğinde olmayacağı açıktır. Ekonomilerin, kültürlerin ve kurumların hem küresel ölçekte hem de yerel ölçekte birbirlerine olan karşılıklı bağımlılıkları, sonsuz sayıdaki nesnelerle ve yapılarla oluşan kentsel çevrede milyonlarca temsilcinin ve paydaşın etkileşimi, bu etkileşimin oluşturduğu çeşitli ağlardan yayılan bilgi ve iletişim kentlerin nasıl farklılaşacağını göstermektedir. Karmaşıklık içinde kentlerin geçmişteki gibi sadece temel üretim ve tüketim ilişkileriyle açıklanamayacağı ve benzer uzun dönemli ve değişmez kararlarla kentlerin planlanamayacağı açıktır. Bu kentlere ve kent planlamaya olan yaklaşımda değişikliği gerektirmektedir. Kentler artık dinamik, doğrusal olmayan, açık ve sürekli evrilen, beklenmedik durumlar yaratan, kendi kendini örgütleyen karmaşık sistemler olarak kabul edilmektedir. 1990'lı yıllardan bu yana karmaşıklık kuramına dayanan araştırmalar ve model çalışmaları kentleri açıklamaktan çok anlamak için geliştirilmektedir. Bilgisayar ve bilişim teknolojilerindeki ilerlemelerle bir kentteki temsilciler ve onların kentin gelişimine esas ilişkisel davranışları belirlenmiş ve kentin geçmişteki değişim evreleri doğrultusunda geleceğine ilişkin senaryolar üretilmeye başlanmıştır. Böylece doğa bilimlerindeki karmaşıklık sosyal bilimlerde de uyarlanabilir olmuştur. Bu derleme çalışmasında karmaşıklık kuramından yola çıkarak geliştirilen fraktal kentler, hücrel özileme kentleri gibi bilişim ve matematik-temelli modelleme çalışmalarıyla mekansal planlama ve siyasa-gelişimi odaklı eleştirel ve söylemsel çalışmalar birleştirilerek kent planlamadaki yeni yaklaşım tartışılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Fraktal kentler; hücrel özileme; karmaşıklık; karmaşık uyumlu sistemler; kent planlama.

ABSTRACT

It is becoming ever more clear that cities in the future will not be a continuation of the twentieth century's ones. The interdependence of economies, cultures and institutions at both global and local scales; assemblages of infinite numbers of objects and structures; interactions of agents and stakeholders in that physical environment; and information transmissions equally and pervasively through networks show how cities will change and evolve differently. Under this complexity cities could not be explained only by basic production and consumption relations as well as urban planning could not keep pace with planners' desire only by long-term, static and similar land-use decisions. This brings about a new approach towards cities and urban planning. According to this approach cities are assumed to be complex systems, which are dynamic, non-linear, open and evolutionary, adaptive with emerging properties and self-organizing. Since the 1990s research and model studies based on the complexity theory have been accumulated to understand how cities evolve rather than formulating them. With the technological advents in computers and informatics it is possible to identify agents in a city and their relational behaviors while developing scenarios for the future after specifying phase-transitions and bifurcations in the process. By this way complexity in natural sciences could be adapted to social sciences. In this article, we compile prominent computational and mathematical modeling studies such as fractal cities and cellular automata cities in the complexity literature and critical and narrative studies that highlight strategic spatial planning and policy-making issues to open new urban planning approach up for discussion.

Keywords: Fractal cities; cellular automata; complexity; complex adaptive systems; urban planning.

Giriş

Birleşmiş Milletlerin 2014 yılı Raporuna göre dünya nüfusunun yüzde 54'ü kentlerde yaşamaktadır ve bu oranın 2050 yılı itibarıyla yüzde 66'ya ulaşması beklenmektedir (BM, 2014). Kentlerin hızla büyümesi ve kentleşmenin artmasıyla bugün nüfusu 10 milyonu aşan, yoğunluğu gelişmekte olan ülkelerde olan mega-kentlerin daha da büyüyecek olması önümüzdeki yıllarda pek çok yeni ve önemli kentsel sorunlarla karşı karşıya geleceğimizi göstermektedir. Geleceğin kentlerinin bugünün kentlerinden farklı olacağı ve kentsel sorunlar karşısında geçmiş deneyimlerimizin yol göstermede yetersiz kalması söz konusudur. Jane Jacobs, Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı adlı ünlü kitabında kentleri, sürekli nasıl olması gerektiği üzerinden tartışarak değil kendi kendini örgütleyebilen gücünü görerek anlayabileceğimizi tartışmış ve kentsel sorunlarda değişken sayısının çok olmasına rağmen bunların gelişigüzel olmadığını 'organik bir bütünlük oluşturacak şekilde birbiriyle ilişkili olduğunu' vurgulamıştır. Jacobs bu yaklaşımını bir mahalle parkı tasarımıyla şu şekilde uygulamıştır:

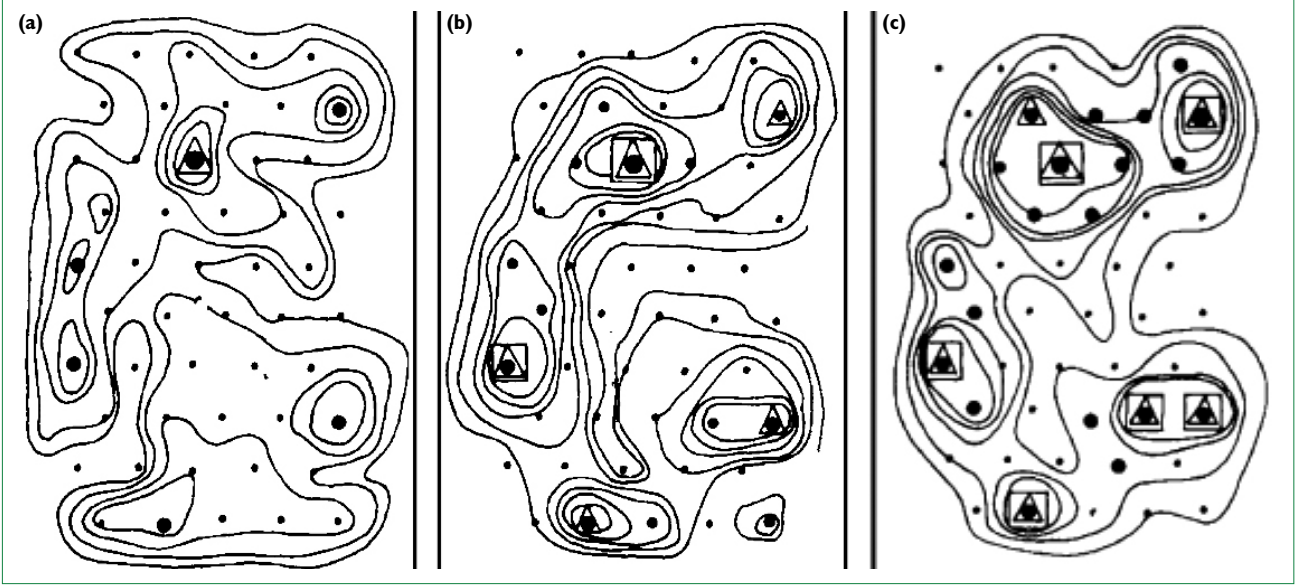
'Parkın ne kadar kullanıldığı kısmen parkın tasarımına bağlıdır. Ama park tasarımının park kullanımı üzerindeki bu kısmi etkisi de kimlerin parkı kullandığına ve ne zaman kullandığına bağlıdır, ki bunlar da şehrin park dışındaki kullanımlarına bağlıdır. ... Ayrıca parkın civarındaki bu şehir kullanımları ve yaratıkları bileşimler de bina yaşlarının karışımı, çevredeki yapı adalarının büyüklüğü gibi unsurlara bağlı olacaktır, ... Parkın boyutlarını çok büyütürseniz ya da kullanıcıları birleştirip karıştırarak yerde ayrıştırıp parçalayacak şekilde tasarımını değiştirirseniz herşey bambaşka olur. Hem parkta hem de civarında yeni etki kümeleri devreye girer. Açık alanın nüfusa oranı gibi basit problemlerden çok uzaklaşmış durumdayız; ... parklar örgütlü karmaşık sorunlar gibi davranır ki zaten öyledir. Aynı şey şehrin tüm diğer unsurları için de geçerlidir. Pek çok faktörün iç ilişkileri karmaşık olabilir, ama bu faktörlerin birbirlerini etkilemesi kesinlikle rastlantısal ya da irrasyonel bir şekilde gerçekleşmez. ...' (Jacobs, 2009, s.443).

Buradan çıkardığımız mesaj, daha önce sosyal karmaşıklığın diğer alanlarında duyduklarımıza benzemektedir. 1990'ların ortalarından itibaren pekçok bilimsel gelişme niteliksel olarak daha ileri düzeydeki yaklaşımlara, karmaşık sistemlere doğru yakınsamıştır ve bu ilerlemeler sosyal bilimlere etkilemiştir. Çok-temsalcili (multi-agent) sistemler altında her birey için ayrı bir hesaba dayalı teknikle toplumun simüle edebilir noktasına ulaşması sistemlerin makro düzeyindeki tüm davranışlarını ve ardışık değişikliklerini izlenebilir hale getirmiştir (Sawyer, 2005). Çok-temsalcili sistemlerin her biri birbirleriyle ilişki içinde olan yüzlerce hatta binlerce temsilciyi kapsamaktadır. Böylece araştırmacılar, yapay toplumları yaratabilmekte ve temsilcilerin özelliklerini değiştirerek veya iletişim dillerini çeşitlendirerek karmaşık sistemlerin benzerlerini kurabilmektedir.

Karmaşıklık ve Karmaşık Sistemler

Karmaşıklık, kozmos ve kaos ya da düzen ve düzensizlik arasında, Kauffman'ın (1991) terimi ile 'kaosun kenarında'dır. Bir sistem doğrusal değilse, sistemde meydana gelen küçük bir değişiklik çok büyük değişikliklere ve yeni durumlara sebep olabilmektedir. 'Kelebek etkisi' yaratan bu küçük değişikliğin tersine büyük bir değişikliğin ise önemli bir etki yaratmadığı da gözlenmiştir. Dinamik sistemlerde de benzer beklenmedik yeni durumlar oluşmaktadır. Bu nitelikteki sistemler kaos durumundadır. Kaos kuramı da bu hassas sistemleri inceler (Gleick, 1987). Ancak kaos sadece rastgele davranış biçimlerini temsil etmemekte, içiçe geçmiş döngülerden meydana gelmektedir. Döngü, kozmos haline gelmeye çalışan davranış biçimleri ile bunları etkileyen diğer davranışların sürekli olarak etkileşim içinde yeni düzen arayışından kaynaklanmaktadır (Waldrop, 1993). Trafik sıkışıklığı zaman-mekanda belirli bir noktada ortaya çıkar, sonra birden yok olur ve yeni bir düzen durumu ortaya çıkar (Johnson, 2009). Karmaşık sistemler evrilen sistemlerdir. Kendini bulunduğu ortama göre uyarlamakta ve uyarlarken de örgütlenme davranışı göstermektedir. Kendi kendini örgütlenme (self-organization) kavramı 1960'lı yıllardan itibaren geliştirilmiştir. Karmaşıklık kuram araştırmalarında, birbirleriyle etkileşim halindeki pek çok bileşene sahip sistemlerin örgütlü ve belli örüntüler oluşturan davranışları kendi kendini örgütlenme genel adıyla anılmıştır (Portugali, 2009).

Karmaşık sistemlerin bir diğer özelliği, oluşum(lar) (emergence) veya beklenmedik hareketlerden meydana gelmesidir (Waldrop, 1993; Holland, 1998). Düzen ve düzensizlik arasındaki gerilimden doğan bu davranış biçimleri (oluşum, beklenmedik hareket), karmaşık bir sistemin alt düzeydeki parçalarının ortaklaşa eylemleriyle örüntülerini, yapılarını ve varlıklarını ortaya çıkarmaktadır. Sosyal bilimler alanındaki en anlamlı örnek iletişimdeki/dildeki dönüşümdür. Değişiklikler, ne bir yönetim tarafından belirlenmekte ne de dışsal bir güç uygulanarak yapılmaktadır. Örneğin, dildeki dönüşüm toplumdaki bireylerin sayısız günlük konuşmalarından doğmakta ve tamamen kendi kendine oluşmaktadır (Sawyer, 2001). Bir sosyal sistemde bireylerin ve onların ilişkileriyle oluşan alt düzeydeki eylemler yani günlük konuşmalar üst düzeyde dili oluşturmaktadır. Diğer bir örnek, Adam Smith'in kendi kendini örgütleyen piyasanın 'görünmez eli' olarak verilebilir. Alt (mikro) düzeyde bireyler ve firmalar, diğer bireyler ve firmaların davranışlarını öğrenerek kendi çıkarlarını ve karlarını en yüksek düzeyde tuttuklarında üst (makro) düzeydeki piyasa denge durumunu korur. Aslında karmaşık sistemlerin üst düzeydeki düzen durumu, görece karmaşık alt düzeydeki parçalar, bireyler, ilişkiler ve eylemlerden oluşmaktadır. Borsadaki anlık iniş ve çıkışları, piyasadaki balon ve çöküşleri tahmin etmenin zorluğunda olduğu gibi üst düzeyde oluşanları alt düzeydekilerle açıklamak zor olmaktadır. (Mitchell, 2009).

Şekil 1. Dağılan kentler (a) $t=4$ (b) $t=12$ (c) $t=34$. Kaynak: Portugali, 2009.

Karmaşıklık Kuramı ve Kent Planlama

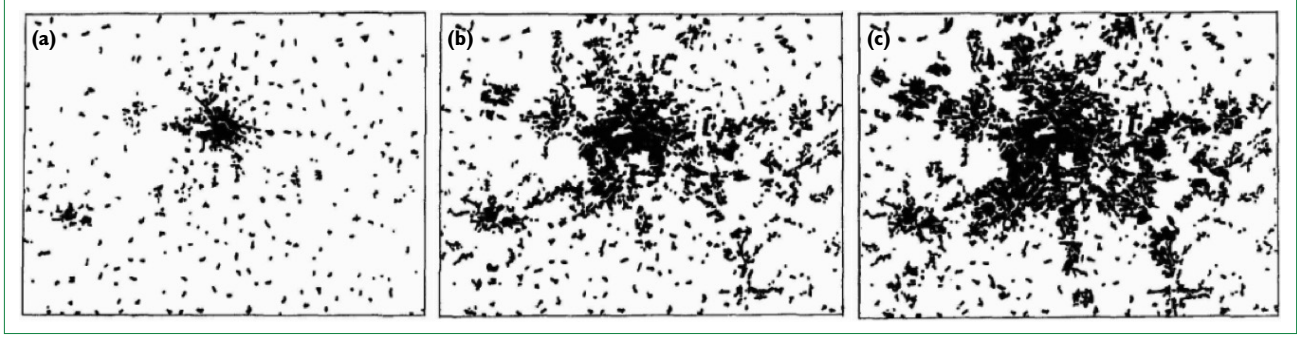
21. yüzyılın başından itibaren kentlere ilişkin yaklaşım da değişmeye başlamıştır. Parçaların hiyerarşisiyle sistem organizasyonunun oluştuğunu savunan geleneksel yaklaşımda kentler denge durumunu koruyan kontrollü sistemler ve buna dayalı geliştirilen kent modelleri ise genellikle tek bir zamana ait deterministik modellerdi.¹

Yeni yaklaşımda kentler, dinamik, doğrusal olmayan, sürekli değişen ve kendini uyumlandıran karmaşık sistemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Parçaların, bileşenlerin ilişkilerinden kendiliğinden ortaya çıkan organizasyon ve yapı vardır. Bu aynı zamanda kentleri tasarlanan, planlanan yapılar, eserler olarak düşünmekten çok değişen, gelişen yani evrilen sistemler olarak düşündürmektedir. Sosyal bilim kuramcıları karmaşıklığın dilini fizik, kimya ve biyoloji gibi doğa bilimlerden esinlenerek uyarlamaktadır. Karmaşıklık kuramından yola çıkarak daha kapsamlı kent araştırmaları yapan Batty (2005) ve Portugali (2000; 2011) gibi kent kuramcıları ve plancıları da araştırmalarında doğa bilimlerdeki termodinamik ile kaos kuramından etkilenmiş ve geleneksel niceliksel kent modellerini geliştirerek sosyal bilimlerin diğer alanlarındaki gibi karmaşıklığa dayalı yeni yaklaşımı benimsemiştir. Bu yaklaşımda kentler kendi kendini örgütleyen karmaşık sistemler olarak kabul edilmiştir. Kent sistemi altındaki birçok

parçanın veya alt bileşenlerin bir araya gelmesi ile kendiliğinden ortaya çıkan kentsel gelişmeler modellenmektedir. Yeni algoritmaların ve bilgisayar biliminin gelişimiyle temsilci-tabanlı (agent-based) (Von Neumann, 1966) ve hücresel özileşme (cellular automata) (Wolfram, 1984) model simülasyonları sadece bölgesel ve kentsel büyümeyi değil bu sistemlerinin iç oluşlu yani endojen bir şekilde evrildiğini ve içten bir komutla yeni merkezler ve yerleşimler gibi yeni durumlar yarattığını göstermiştir.

Karmaşıklık kuramları ve yöntemlerini temel alan bu modellere ilk örnek olarak fiziksel kimyacı Prigogine'nin termodinamik açıdan açık sistemler veya dağılan yapılar, geri dönüşmezlik ve değişkenlik konularına dayanarak geliştirilen dağılan kentler (dissipative cities) verilebilir (Nicolis ve Prigogine, 1977; Prigogine ve Stengers, 1984). Christaller ve Lösch'ün Merkezi Yer Kuramı'na kentlerin kendi kendini örgütlenme özelliği eklenerek geliştirilen bir başka modelde, bir bölgede yeni kent merkezlerinin nasıl ortaya çıktığı, büyüdüğü ve sistemin nasıl evrildiği, neden bazı yerleşimler gelişirken bazılarının çöktüğü veya yok olduğu açıklanmaktadır (Allen, 1997). İş bulmak için göç edenler ve pazarın koşullarına göre iş imkanları sunan iş verenler modelde temsilciler (agents) olarak kabul edilmiş; göç hareketleri ile ekonomik aktiviteleri içeren pazar ilişkileri yerleşimlerin taşıma kapasitesini belirlemiş ve doğrusal olmayan kent sistemleri yaratılmıştır (Şekil 1). Sistemin dinamikle-

¹ Newton'un Yerçekimi Kanunu'ndan geliştirilen sosyo-fiziksel modellerle mikroekonomi kuramını esas alan rant ve nüfus yoğunluğu modelleri bu yaklaşımın tipik örnekleridir (Batty, 2009). Mekansal etkileşimi bölgelerin veya alt bölgelerin nüfus, temel işgücü gibi büyüklükleriyle doğru orantılı, aralarındaki mesafeyle ters orantılı hesaplayan yerçekim modelleri servis işgücünün veya günlük yolculukların dağılımlarını belirler. Yerleşimlerin çekiciliğini daha doğrusu kentsel gelişimi, nüfus ve işgücü arasındaki etkileşimi esas alarak tespit eden bu modellerin ilk örneği 1964 yılında Lowry tarafından geliştirilmiştir. Kentsel ulaşım planlamasındaki yolculuk üretim modeli de yolculuk özellikleriyle nüfus büyüklüğü, çalışan ve okuyan sayıları, gelir durumu gibi sosyo-ekonomik değişkenler arasında matematiksel bağlantılar ile tespit edilen yolculuk büyüklükleri yerçekim modeli ile mekanda dağıtılır. İşletim kolaylığı ve yapısal elemanlarının araştırmacı tarafından tam kontrolü bu tür sosyo-fiziksel modellerin yaygın kullanımını sağlamıştır. Kentlere ilişkin geleneksel yaklaşımın bir diğer örneği mikroekonomi kuramı, kentsel arazinin dağılımını belirleyen ekonomik modellerdir. 1964 yılında Alonso tarafından arazi rantı kuramından geliştirilerek kentsel konut piyasasına uygulanan bu modeller, konut talebini hanehalkının geliri doğrultusunda fayda maksimizasyonuna dayanarak hesaplar. Konut büyüklüğünün maliyetiyle konut-işyeri yolculuk maliyeti arasındaki hanehalkı tercihleri merkezden çepere arazi fiyatları değişimini açıklar ve kentsel yoğunluğu gösterir. Kısaca açıklanan yerleşimi, arazi kullanımı ve ulaşım modelleri tek bir zaman için işletilmektedir. Bu da sadece değişimin daimi olduğu kentsel yaşamda çok da gerçekçi değildir (de Roo, 2010).

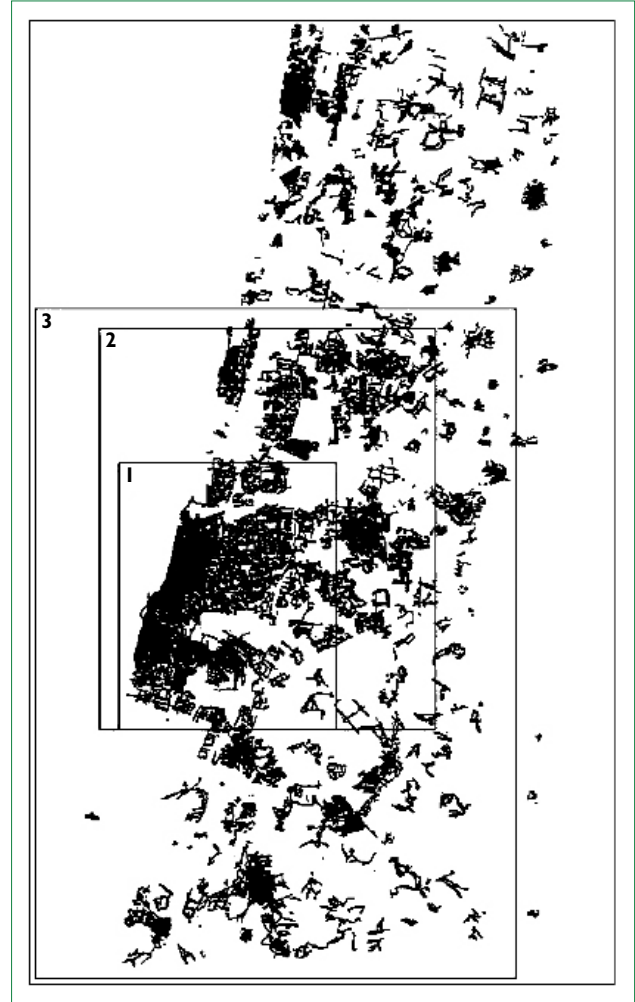

Şekil 2. Berlin'in gelişimi (a) 1875 (b) 1920 (c) 1945. Kaynak: Batty ve Longley, 1994 (Frankhauser, 1994'den aktarılan).

rini nüfus artışı ve üretim aktiviteleriyle oluşan geri besleme döngüleri sağlamaktadır.

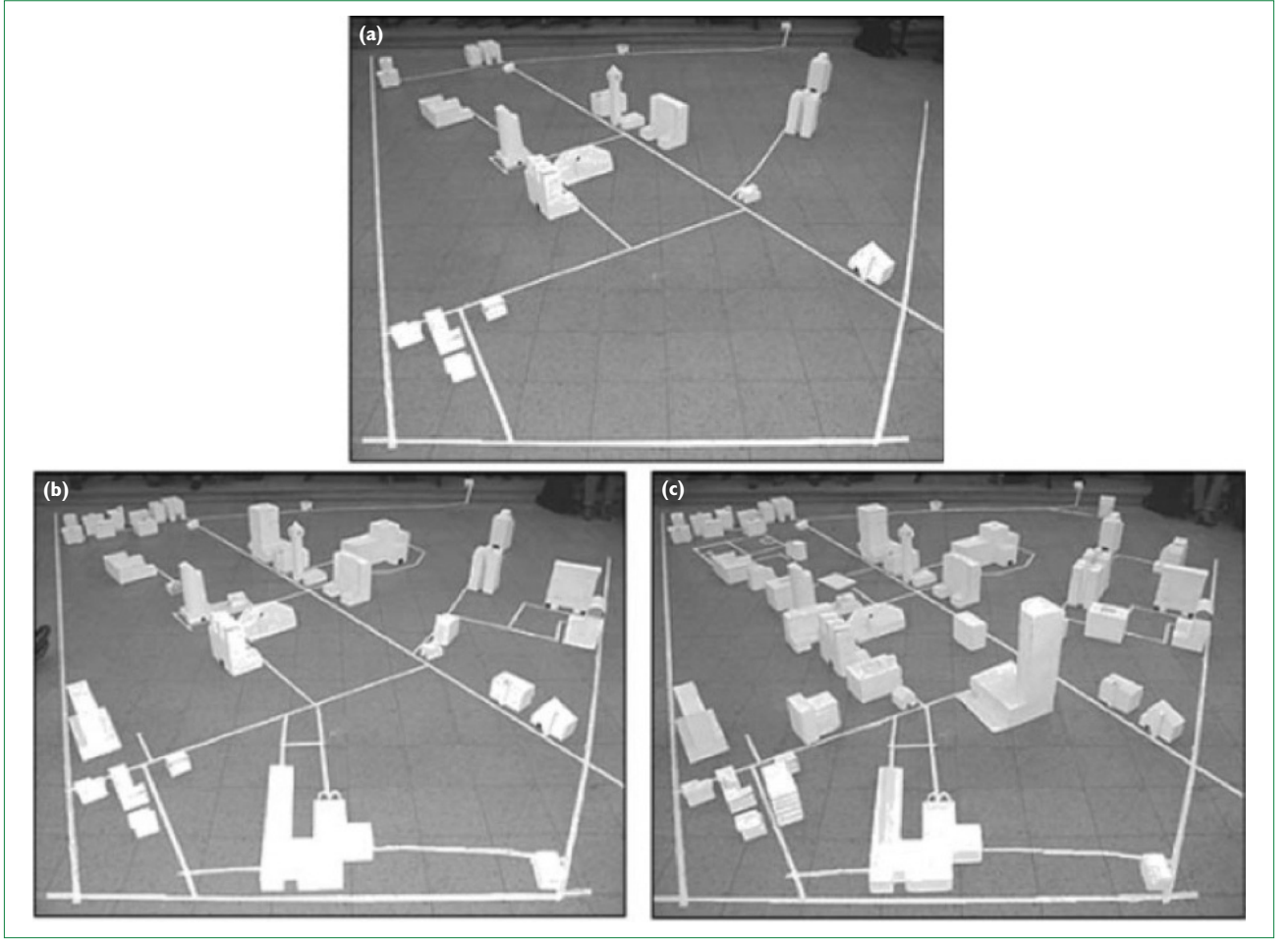
Karmaşıklık bilimi dünyayı farklı görmemizi sağlayan imgelelerin üretilmesine imkan tanımıştır. Fraktallar, gerçeğin farklı ölçeklerdeki tekrarlarıyla evrimsel süreçteki sınırları ve o sınırlarla oluşan başlangıç noktalarındaki çatallanmaları fark etmemizi sağlamıştır (De Roo vd., 2012). Bu çatallanmalar, sistemin herhangi bir parçasındaki küçük bir değişiklikle ortaya çıkan ve sistemi bir durumdan bir başka duruma taşıyan önemli değişikliklerdir. Fraktal sistemlere dayalı kent araştırmaları, kentsel sistemi özünü tekrarlayan fraktal yapılar olarak görmüş ve farklı ölçeklerdeki kent formunun, kentsel büyümenin ve evriminin karmaşık geometrisini Mandelbrot'un fraktal kuramı ilkeleriyle göstermiştir (Mandelbrot, 1977). Bu konudaki en kapsamlı araştırma Batty ve Longley'e (1994) aittir. Fraktal kentler çalışmalarıyla vurgulanan bölge veya kent sisteminin durağan olmadığı, sürekli karmaşık altında evrildiği ve kaostan kozmosa yeni bir düzen yaratarak sürekli değiştiğidir (Şekil 2, 3 ve 4).

Kentler yapılar, parseller ve adalar gibi somut ve soyut parçalardan oluşmaktadır. Hücresel özişleme mekanın soyut parçalarla tanımlanmasıdır. Bir parselin yüksek bedelle satılması doğrudan komşu parsellerin değerini etkiler. Parselin parasal değeri gibi özellikleri modeldeki hücrelerin özellikleridir. Bu basit benzerlik dinamik kentsel süreçlerin simülasyonunda bu modelleri yaygınlaştırmıştır (Portugali, 2000). Mekanın hücrelere bölündüğü modelde bir hücrenin yeni durumu geçiş ilkeleriyle belirlenir. Geçiş ilkeleri, hücrenin bir önceki zamandaki durumuna ve komşu hücrelerin durumlarına bağlı olarak belirlenmektedir (Batty, 2005). Eğer bir hücrenin komşu hücrelerinde bir değişiklik olmuşsa o zaman bir sonraki zamanda o hücrede de değişiklik beklentisi artar. Bu basit kuralın karmaşık sistemi oluşturulabilmesi hücresel özişlemenin birbirinin benzeri basit fakat biraraya geldiğinde karmaşık davranışlar yaratan koşullardan oluştuğunu ortaya koymuştur (Wolfram, 1984). Kendi kendini örgütlenme özelliği içeren bu modeller üst düzeydeki düzenin alt düzeydeki eylemlerle üreti-

Şekil 3. Tel-Aviv'in 1935 yılından itibaren evrilen fraktal yapısı 1. Merkez 2. Kuzey gelişme 3. Bütün kent. (Benguigui vd., 2000).

lebileceğini iki veya üç boyutlu mekanda oluşan dokuların alt düzey ilkelerde bulunabileceğini göstermektedir. Yineleyen her işlemden model hücrelerin durumlarını günceller. Bu yapısı özünü tekrarlayan fraktal yapılara benzer ve basit ilkelerle kentler gibi karmaşık sistemleri yaratmaktadır (Batty, 2005).

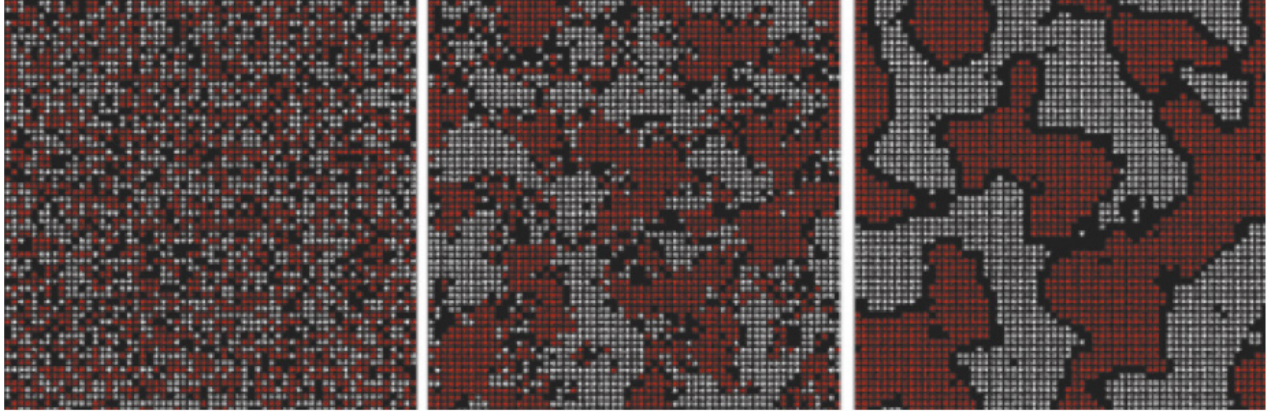

Şekil 4. Şehir oyunu (a) 25. tekrar (b) 41. tekrar (c) 57. tekrar. Kaynak: Portugali, 2009.

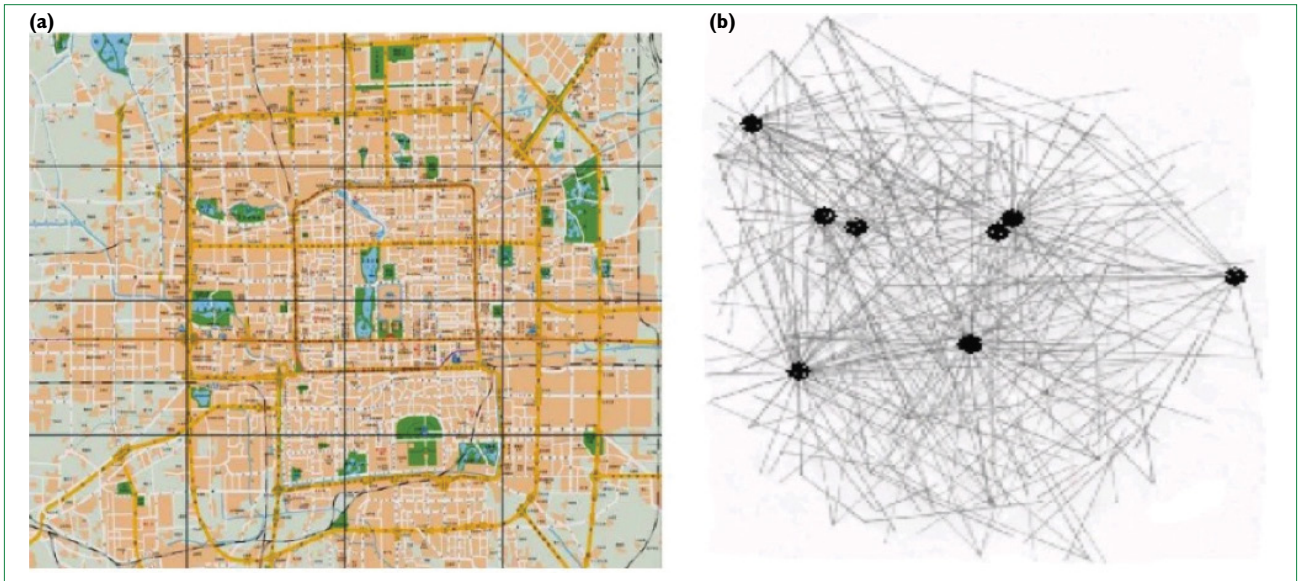
Kent çalışmalarında, ilk hücrel özışleme modellerinden birisi beyazların ve zencilerin mahallelerinin nasıl oluştuğunu gösteren Nobel ödüllü ekonomist Schelling'in sosyal ayrışma modelidir. Beyaz ve siyah ailelerin kentte taşınma kararlarını beyaz ya da zenci komşu aile sayısı oranı doğrultusunda oluşturdukları kabulü kentin bir sonraki zamanda durumunu belirlemektedir (Schelling, 1971). Hücrel özışleme modelleri kentteki binalar ve yollar gibi altyapı ve üstyapı öğelerini temel olarak kestirimlerde bulunur. Doğası gereği mekansal olan hücrel özışleme karmaşık olan kentsel arazi öğeleriyle geleceğe yönelik gelişme senaryoları üretilebilmektedir. Bu modeller temsilci-tabanlı modellerle birleştirilirse kentin altyapı ve üstyapı öğeleri kentte yaşayanlar, çalışanlar, kenti yönetenler ve işletenler gibi temsilcilerinin ilişkileri ve eylemleriyle birleştirilmiş olur. Kent temsilcilerinin anlayarak, görerek ve öğrenerek oluşturdukları bilişsel ilişkiler temsilci-tabanlı modellerde simüle edilerek kentin dinamik yapısına uygulanmaktadır (Portugali, 2000). Modelin her tekrarı kentte yeni gelen bir temsilci yerleşime uygun boş hücreleri öncelikleri ve tercihleri doğrultusunda değerlendirilerek sıralar ve birini seçerek yerleştğinde hücrel özışlemenin dinamikliği başlar. Her bir hücre komşu hücreleri temel olarak değişmeye

başlar. Son dönemdeki bu tür çalışmalar Schelling'in sonuçlarını desteklemiş ve Şekil 5'de görüldüğü gibi küçük bir azınlık grubun ayrışma eğiliminin bütün kenti karmaşık ve ayrılmış bir yapıya nasıl dönüştürebildiğini göstermiştir (Portugali, 2009).

Kentlerin tahmin edilemeyen davranışlara sahip karmaşık yapısı bir ölçüde kentteki karmaşık ağlardan kaynaklanmaktadır. Küçük bir değişikliğin çok büyük sonuçlar ortaya çıkardığı karmaşıklıkta ağlar da beklenmedik sonuçlar üretmeye eğilimlidir. Buna en iyi örnek elektrik ağlarının ne kadar hassas olduğunu gösteren bütün ülkeyi kapsayan büyük kentlerde metro, elektrikli tren seferleri dahil tüm ulaşım ağlarını geniş çaplı etkileyen ve kentte güvenlik problemlerini artıran, kentsel yaşamın devamlılığını tehdit eden elektrik kesintileridir. Temsilci-tabanlı modellerle çizge kuramı araçları kullanılarak bu karmaşık ağlar incelenmektedir (Barabási, 2002; Watts, 2004). Yol ağları, yaya hareketleri, toplu taşıma sistem ağları gibi sürekli genişleyen ağlara eklenen yeni nokta ve bağlantılar ya da sürekli kaybolan nokta ve bağlantılar karmaşıklığın evrilme özelliğiyle benzeşmektedir. Güç-yasasına uyarak bazı noktaların daha çok tercih edilmesi ve bunlar sayesinde ağdaki bütün noktaların birbiriyle

Şekil 5. Schelling'in sosyal ayrışma modeli. Kaynak: Ball, 2012 (Batty, M. sağlayan).

Şekil 6. (a) Pekin toplu taşıma ağı (b) Toplu taşıma ağına ait bağlantıları. Kaynak: Wu vd., 2004.

olağanüstü düzeyde bağlantılı olması ağların karmaşık yapısını gösterir. Bu ölçek-bağımsız (Barabási ve Albert, 1999) özelliği ağların kendi kendini örgütlenme davranışı olarak kabul edilmiştir. Kendi kendini örgütleyen karmaşık sistemler merkezleri veya ana istasyonları oluşturarak ortalama yol uzunluğunu kısaltarak akışı hızlandırmaktadır. 441 nokta ve 776 bağlantıdan oluşan Pekin toplu taşıma ağından rastgele seçilen noktalar arasındaki ortalama uzaklık 2.24 bağlantı olarak bulunmuştur (Wu vd., 2004). Ağdaki bir kaç merkez aktarım noktası akışı hızlandırarak sistemdeki bağlantıları güçlü kılmıştır (Şekil 6). Bu da sadece bu aktarım noktalarının iyi planlanmasıyla ağdaki trafik sıkışıklığı veya kazalar gibi rastlantısal sistem çöküşlerinin kontrol edilebileceğini göstermektedir.

Karmaşıklık kuramı veya kuramları genel olarak iki farklı yak-

laşım ile gelişmiştir. Birincisi yukarıda kapsamlı bir şekilde örnek modellerle tartıştığımız bilişsel, matematiksel veya mantık-temelli olandır (Cilliers, 2005). Bu yaklaşımın organizasyonel ve işletimsel boyutta kaldığı, mekansal planlama ile siyasa çalışmalarına yeterince odaklanmadığı eleştiri aldığı noktadır (Hillier, 2012). Karmaşıklığın ikinci yaklaşımı, Leibnitz ve Spinoza'ya kadar dayanan eleştirel veya söylemsel olandır. Bu yaklaşımda Fransız sosyal kuramcılarının ve Frankfurt Okulu düşünürü Habermas'ın etkileri görülmektedir. Kent planlamada Healey (1997), uzlaşıcı planlamayı (collaborative planning) Habermas'ın çalışmasına ve Giddens'in yapılandırma kuramına dayandırarak stratejik mekansal planlamanın ilişkisel boyutunu vurgulamıştır. Foucault'un çalışmalarından etkilenerek yönetim ve yönetimsellik gibi siyaset bilimi kavramlarını geliştiren plancılar ile aktör-ağ kuramını tanımlayan coğrafyacıların sayısı da artmaktadır.²

² Coğrafyacıların başında bilgi teknoloji ve toplum alanında yaptığı çalışmalarla Michel Callon ve Bruno Latour gelmektedir.

Aktör-ağ kuramı insan ya da teknoloji, bilgisayar gibi insan olmayan aktörlerin de sosyal yapının bir parçası olduğunu ortaya koyar. Günlük eylemlerin, alışkanlıkların nasıl ortaya çıktığını, kendilerini nasıl yenilediklerini ve sürdürdüklerini açıklamak için başarılı modeller öne süren kuram karmaşık ilişkilerle oluşan kentsel mekânı da anlamak için uygundur.

Hillier (2007) ise Deleuze ve Guattari'yi planlamada çokluluk, çeşitlilik, değişkenlik ve ilişkisellik gibi kavramlarla temsil etmekte ve planlamanın iç oluşlu pratikler veya eylemler içerdiğini, rastlantısal ve beklenmedik durumlar yarattığını, açık sistemler gibi sürekli evrildiğini ve bir süreç olarak görülmesi gerektiğini belirtmektedir.³ De Roo (2010) nesnellik maksimizasyon temelli teknik akılcılıkla (technical rationality) süreç optimizasyon temelli iletişimsel akılcılığın (communicative rationality) arasında gerçek planlama problemlerini bulduğumuz bulanık ortayı işaret etmiştir. Genel olarak bu niteliksel yaklaşım karmaşık problemlerimizi çözmekten ve doğru araçları sağlamaktan çok sınırlarımızla yüzleşerek karmaşık kentleri anlamamızı sağlar (Cilliers, 2005). Planlama artık önceden belirlenmiş noktalara ulaşan değil, süreçlere odaklanan ve belirsizlik ortamında gelişen deneysellikleri kapsayan, uyarlanabilir ve yaratıcı olan kurgusal pratikleri veya uygulamaları içeren, olasılıkları araştırarak ne olabilirdi diye soran; belirli bir zamanda ve yerde yaptıklarımızın mekânı nasıl etkilediğini sorgulayan stratejik yön bulma (strategic navigation) olarak tanımlanmıştır (Hillier, 2011).

Karmaşıklığın eleştirel veya söylemsel olan ikinci yaklaşımı kent planlamayı üst ve alt düzey kavramsallaştırması ile açıklamıştır. Hillier (2011) tarafından stratejik yön bulma olarak tanımlanan planlama hem sürdürülebilirlik veya yaşanılabilirlik gibi soyut uzun dönemli hedefleri içeren üst düzey olarak tanımlanmıştır; bir ana caddenin yenilenmesi, kültürel hizmetlerin artırılması gibi belirli bir yere özgü somut çözümler alt düzeyi kapsamaktadır. Arazi kullanımına yönelik düzenlemeler, tasarım klavuzları, mahalle yönetim planları alt düzeyin örnekleridir. Üst düzey, alt düzeyden gelen sapmalarla sürekli evrimlenmektedir. Yerleşik, hakim kodları ve düzenlemeleri kıran sosyal pratiklere en iyi örnek yereldeki örgütlenmeler ise mekansal pratiklerde gecekondulardır. Bu iki düzey arasındaki sapmaları ortaya çıkarmak, biraraya getirmek ve birleştirerek kentsel değişimin ve kentlerdeki güç ilişkilerinin kırılma noktalarını veya ipuçlarını aramak planlamadır. Toplu taşıma ağındaki sistemi güçlü kılan merkez aktarım noktalarını bulmak, kentsel korumada alanın bütününe yönlendirecek adaları tespit

etmek, ana caddenin yenilenmesinde aktörler arası etkileşimi sağlayan kilit işyeri sahiplerini aramak gibidir.

Geleneksel yaklaşımın karmaşık kentlerin problemlerini çömede yetersiz kaldığını görerek alternatif kuram arayışları için Booher ve Innes (2006) karmaşık uyumlu sistemlerin (complex adaptive systems) farklı uygulamalarını incelemiştir. Bu uygulamaların içerikleri, nasıl başladıkları, yapıları, süreçleri ve uygulama stratejileri araştırılırken süreç içindeki tekrarların sonuçları karşılaştırılarak sistemin uyumu resmedilmektedir. Kaliforniya Deltasında doğal su kaynaklarının yönetim sürecinde uygulanan ve 25 farklı birimle 35 farklı paydaşı olan Kaliforniya Kaynak İdaresi'nin organizasyonel ve yönetsel başarısıyla sonuçlanan CALFED ilk örneklerden birisidir (Hillier, 2012). Eyalet ve federal ölçeğindeki merkezi yönetimlerin hiyerarşik yapıyı kırarak yerelle örgütlenmesi; farklı çıkar gruplarının bağımsız ağ ortamı kurması; ve bu gruplarının oluşturduğu danışma kurulunun eyleme esas geliştirdiği stratejiler yönetimler arası uzlaşa sağlamıştır. Dönemsel kuraklıkları olan ve yılın altı ayı yağmur almayan bu deltanın su kaynakları büyük miktarda kentsel alanlarda ve tarımsal üretim için kullanılmaktadır. Çevreciler ise belirli canlı türleri için deltanın habitat sağladığını ortaya koyarak deltada daha fazla su tutulmasına yönelik mahkeme kararları aldırıştır. Altı yıllık kuraklığın ardından 1994 yılında eyalet ve federal kurumlar çıkar gruplarıyla biraraya gelmesi ve su kalite standartlarına yönelik ilkeler üzerine antlaşmasıyla Su Çerçevesi, Çevresel Etki Değerlendirme Programları ve Kaliforniya Deltası Kanununa giden 10 yıllık CALFED sürecinin başlamasıdır. Hiyerarşik yönetim sisteminin farklı kademelerindeki kurumlar kendi organizasyonel yapılarından bağımsız bir şekilde bütün aktörlerle biraraya gelmiş ve yatakar karar alma süreçleri işletilmiştir. Karmaşık su yönetimi veya yönetselliği üst düzeydeki sürdürülebilirlik hedefiyle yapılanmıştır. Karmaşık uyumlu sistemlerde uzlaşıcı planlama süreci devam etmelidir ki sistem kendini uyumlandırıncaya kadar yönetimde kendini uyumlandırınsın. Innes ve Booher (2010) eğer planlamaya bu mercekten baksak planlamaya ilişkin daha etkin yollar bulabileceğimizi belirtmiş ve kuramsal çerçeveyle CALFED gibi uygulamaları gözlemleyerek uzlaşıcı akılcılığı (collaborative rationality) geliştirebileceğimizi belirtmiştir.

Sonuç

Kentler önce güvenlik kaleleri oldu, sonra pazar yerleri ve daha sonra da sanayi üretim ve tüketim sürecinin önemli

³ Hillier (2007) burada bir örnek hikayeden veya pratikten yola çıkarak model geliştirmeyi amaçlamamaktadır. Planlamaya olan yaklaşımın belki de sürdürülebilirlik ve yaşanılabilirlikte olduğu gibi değişmesi gerektiğini anlatmaya çalışmaktadır. Çünkü kentleri farklı aktörlerin kendi çıkarları için güç ilişkileriyle ve çeşitli söylemlerle meşruiyet mücadelesi verdikleri ve sürekli değişen ortamda kendilerini diğer aktörlere göre tekrar konumlandıkları bir ilişkiler bütünü olarak görmektedir. Bu sebepten dolayı planların da nasıl ve neden sorularını sormaları gerektiğini belirtmektedir. Hangi güç ilişkileri iş başında veya hangi söylem ileri sürülmüş? Amaç çevreyi korumak mı? veya kendi taşınmazının değerini artırmak mı? İşbirlikleri nasıl ortaya çıkıyor? İttifaklar nasıl oluşuyor? Uzlaşa ne kadar sürüyor? Plan veya proje onayını plancı son nokta olarak görebilir. Ancak tüm aktörler bu yeni ortama göre kendilerini yeniden konumlandırıncaya kadar süreç devam eder. Burada Hillier (2007) planların kullanılması gereken yöntemi tanımlamaya çalışmıştır. İz sürme, ilişkileri ortaya çıkarma, eşleştirme, biraraya getirme ve birleştirme gibi. Karmaşıklık kuramının birinci yaklaşımı neden bazı kentsel alanların dönüştüğünü bazılarının çöktüğünü hücre komşuluk ilişkileriyle açıklıyorsa eleştirel veya söylemsel olan ikinci yaklaşım da hangi aktörlerin nasıl bir söylemle hangi güç ilişkileriyle ittifak kurduklarında veya uzlaştıklarında kentsel alanın dönüştüğünü veya çöktüğünü açıklamaya çalışır. Planın içeriği arazi kullanımından çok farklı aktörlerin arazi kullanımınıdır.

bağlantı noktaları oldu. Çağımızda ise kentler, yaratıcığın ve bilginin, iletişimin ve etkileşimin yeri olmuştur. Kent planlama anlayışı da analiz-sentezleme yaklaşımından, birliktelik, ortaklık-yaratıcılık yaklaşımına evrilmeye başlamıştır (De Roo, 2010). Bu değişim bağımsız, yüzbinlerce hatta milyonlarca farklı nesnelerden, yapılardan, pratiklerden, eylemlerden, kavramlardan, ilişkilerden, hikayelerden oluşan kentleri bir bütün haline anlamamızı gerektirmekte ve temsilciler ile paydaşlarla beraber bir yol gösterici aracı rolle planlamayı yaratıcı ve esnek bir sürece dönüştürmemizi işaret etmektedir. Bu çok kolay bir iş değildir. Kentler sınırları belirgin bir bütün değil, çoklu ve çeşitli temsilcilerle onların farklı ölçek, yoğunluk ve işlevdeki ağlarından oluşmaktadır. Bu sebeple kentlerin geleceğe yönelik davranışlarını tahmin etmek güçtür. Planlama bu karmaşıklıkla başa çıkmaya çalışırken kendi kendini örgütleme, doğrusal olmayan dinamik sistemler, kaos durumu, değişkenlik, belirsizlik, ağlar, çizge kuramı, hücrel özileme, uyumlu sistemler ve bilişimsel akılcılık gibi yeni kavramlarla sorgulamakta ve örnek çalışmalarla araştırılmaktadır.

Ülkemiz kentlerinin de giderek daha da karmaşıklaşan yapısı, sürekli büyüyen ve çeşitlenen kentsel parçaları, artan sayıdaki aktörleri, bu aktörler arasında yoğun etkileşim, ve sonsuz eylemler kentleri bir bütün olarak algılamamızı zorlaştırmıştır. Bir araştırma ve uygulama alanı da olan planlama, ülkemiz kentlerine yönelik yeni kavramları çok sorgulamamış ve kuramları tartışmamıştır. Günümüzdeki planlar 30 veya 40 yıl önceki planlardan çok farklı değildir. Kentlerimize ilişkin sanayi, konut, merkez problemlerini ortaya koymamız problemlerin her yerde aynı olduğu anlamına gelmez. Planlamaya yaklaşımımız kentleri anlamaya yönelik soru sorma biçimimizle değişmelidir. Jane Jacobs'ın tümdengelimci düşünmek için eğitilmiş ve disipline edilmiş plancılara kentleri anlamaları için önerdiği düşünce alışkanlıkları geliştirilmelidir. Süreçler üzerine düşünmek; tümevarıma yönelik çalışmak; ve daha büyük ve ortalama niceliklerin nasıl işlediğini görmek için çok küçük nicelikleri içeren ortalama dışı ipuçlarını aramak gerekmektedir (Jacobs, 2009, s.450).

Kendi kendini örgütleme, karmaşık uyumlu sistemler, stratejik yön bulma gibi önemli kavramlar plancının kentleri daha iyi anlamasını sağlar. Burada önemli olan kentsel problemlerin çözümüne yönelik standart uygulama araçları yerine kentlerin karmaşıklığını anlamaktır. Çünkü kentler kendi kendini örgütleyen sistemler oldukları için bir sapma ile bozulan düzen durumlarını başka bir düzen durumuna geçirebilme özellikleri vardır. Kentler canlı, çeşitli ve yoğun oldukça kendilerini uyumlandırabilir. Plancılar hücrel özileme, temsilci-tabanlı modeller gibi niceliksel ve iz sürme, ilişkileri ortaya çıkarma, eşleştirme, biraraya getirme ve birleştirme gibi niteliksel yöntemlerle kentlerin sürekliliğini sağlayan ipuçlarını bularak kentleri yönlendirebilir.

Karmaşıklığın iki yaklaşımdan bilişsel, matematiksel veya mantık-temelli olan birinci yaklaşım bilgisayar ve bilişim teknolojilerindeki ilerlemeler sayesinde ülkemiz kent çalışmalarında da temel alınabilir. Uydu hava fotoğraflarıyla kentlerin büyüme veya yayılma özellikleri hücrel özileme modelleriyle desteklenebileceği gibi küresel konumlama sistem verileriyle aktive-yolculuk ilişkileri ve yolculukların arazi kullanımına etkileri tespit edilebilir. İkinci yaklaşım ise mekansal planlama ve siyasa çalışmalarında karşılık bulabilir. Öncelikle yukarıdan-aşağıya hiyerarşik yönetim ve organizasyon yapısının kırılarak yatay işbirliklerinin teşvik etmesi ve tekil planlama teklifleri özelinde kabul-red ikilemi içinde süregiden planlama uygulamasının yaratıcı ve esnek bir sürece dönüşmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Allen, P. M. (1997). *Cities and Regions as Self-Organizing Systems: Models of Complexity*. Amsterdam: Gordon and Breach Science Publishers.
- Ball, P. (2012). *Why Society is a Complex Matter* (Helbing, D. Katkısıyla). Heidelberg: Springer-Verlag.
- Barabási, A.-L. (2002). *Linked: The New Science of Networks*. Cambridge: Perseus.
- Barabási, A.-L. ve Albert, R. (1999). Emergence of Scaling in Random Networks. *Science*, 286 (Ekim), 509–512.
- Batty, M. (2005). *Cities and Complexity: Understanding Cities with Cellular Automata, Agent-Based Models, and Fractals*. Cambridge: The MIT Press.
- Batty, M. (2009). Urban Modelling. N. Thrift ve R. Kitchin (Ed.), *International Encyclopedia of Human Geography* (s. 51-58). Oxford: Elsevier.
- Batty, M. ve Longley, P.A. (1994). *Fractal Cities: A Geometry of Form and Function*. San Diego: Academic Press.
- Benguigui, L., Czamanski, D., Marinov, M. ve Portugali, J. (2000). When and where is a city fractal. *Environ Planning B*, 27 (4), 507–519.
- BM, Birleşmiş Milletler (2014). *World's Population Increasingly Urban with More Than Half Living in Urban Areas*. Erişim: <http://www.un.org/en/development/desa/news/population/world-urbanization-prospects-2014.html>
- Booher, D. and Innes, J. (2006). *Complexity and Adaptive Policy Systems. CALFED as an Emergent Form of Governance for Sustainable Management of Contested Resources*. Proceedings of the 50th Annual Meeting of the ISSS. http://www.csus.edu/ccp/documents/publications/issss_complexity_and_adaptive_policy_systems.pdf
- Cilliers, P. (2005). Complexity, deconstruction and relativism. *Theory, Culture and Society*, 22 (5), 255-267.
- De Roo (2010). *Planning and Complexity: An Introduction*. De Roo, G. ve Silva, E. (Ed.), *A Planner's Encounter with Complexity*. Surrey: Ashgate Publishing.
- De Roo, G., Hillier, J. ve Wezemaël, J. van (Ed.) (2012). *Complexity and Planning: Systems, Assemblages and Simulations*. Surrey: Ashgate.
- Frankhauser, P. (1994). *La Fractalité des Structures Urbaines*. Paris: Collection Villes, Anthropos.
- Gleick, J. (1987). *Chaos*. New York: Viking.
- Healey, P. (1997). *Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies*. London: Macmillan.
- Hillier, J. (2007). *Stretching Beyond the Horizon: A Multiplanar Theory of Spatial Planning and Governance*. Aldershot: Ashgate.
- Hillier, J. (2011) Strategic Navigation Across Multiple Planes, *TPR*, 82 (5), 503-527.
- Hillier, J. (2012). Baroque Complexity: 'If Things were Simple, Word Would Have Gotten Round'. De Roo, G., Hillier, J. ve Wezemaël, J. van (Ed.), *Complexity and Planning: Systems, Assemblages and Simulations* (s. 37-73). Surrey: Ashgate.
- Holland, J. (1998). *Emergence: From Chaos to Order*. New York: Addison-Wesley.
- Innes, J. ve Booher, D. (2010). *Planning with Complexity*. New York: Routledge.
- Jacobs, J. (2009). Şehir Ne Tür Bir Problemdir? Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı (s. 439-458). Bülent Doğan (Çev.). İstanbul: Metis.
- Johnson, N. (2009). *Simply Complexity A Clear Guide to Complexity Theory*. London: Oneworld Publications.
- Kauffman, S. A. (1991). Antichaos and Adaptation. *Scientific American*, Ağustos, 78-84.
- Mandelbrot, B. (1977). *Fractals: Form, Chance and Dimension*. New York: W.H. Freeman and Co.
- Mitchell, M. (2009). *Complexity A Guided Tour*. New York: Oxford University Press.
- Nicolis, G. ve Prigogine, I. (1977). *Self-Organization in Non-Equilibrium Systems*. London: Wiley.
- Portugali, J. (2000). *Self-Organisation and the City*. Heidelberg: Springer.
- Portugali, J. (2009). *Self-organisation and the City*. R. A. Meyers (Ed.), *Encyclopedia of Complexity and Systems Science* (s. 7953-7991). Berlin: Springer.
- Portugali, J. (2011). *Complexity, Cognition and the City*. Heidelberg: Springer.
- Prigogine, I. ve Stengers, I. (1984). *Order Out of Chaos: Man's New Dialogue with Nature*. London: Flamingo.
- Sawyer, R. K. (2001). *Creating Conversations: Improvisation in Everyday Discourse*. Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Sawyer, R. K. (2005). *Social Emergence Societies as Complex Systems*. New York: Cambridge University Press.
- Schelling, T.C. (1971). Dynamic Models of Segregation, *Journal of Mathematical Sociology*, 1 (2), 143–186.
- Von Neumann, J. (1966). *Theory of Self-Reproducing Automata*. A. W. Burks (Ed. & Tamamlayan). Chicago: University of Illinois Press.
- Waldrop, M. M. (1993). *Complexity: The Emerging Science at the Edge of Order and Chaos*. London: Viking.
- Wolfram, S. (1984). Universality and complexity in cellular automata. *Physica D*, 10 (Ocak), 1-35.
- Wu, J., Gao, Z., Sun, H. ve Huang, H. (2004). Urban Transit System as a Scale-Free Network. *Modern Physics Letters B*, 18 (19&20), 1043–1049.

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar ve Bu Yaklaşımların Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikalarına Etkisi

New Approaches in Rural Development Policies and the Effects of These Approaches on Turkey's Rural Development Policies

Sevinç Bahar Yenigül

Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara

ÖZ

Dünya'da sosyal, ekonomik, kültürel, yönetsel ve mekansal yeniden yapılanma sürecindeki değişimler çeşitli alanlarda olduğu gibi kırsal alanlarda da değişime neden olmaktadır. Bu değişimlerin etkisiyle birlikte kırsal alanların kalkınma politikalarında yeni bir yapılanma sürecine girilmiştir. Uzun yıllar kırsal alan politikalarının önemli bir bileşeni olarak kabul edilen tarım sektöründe yaşanan sorunlar kırsal alandaki çözümleri hızlandırmıştır. Bu duruma ilave; kırsal alanlarda artan yoksulluk ve yoksunluk, kır-kent ikilemiyle birlikte kır kent arasındaki gelişmişlik farkının artması ve kırsal alandaki doğal kaynakların hızla tükenmesi, kırsal alan politikalarının farklılaşmasını gerektirmiştir. Tarım sektörüyle özdeşleştirilen kırsal alanlarda, ekonomik temelli ve devlet destekli yaklaşımların günümüz neoliberal politikaları karşısında yetersiz kaldığı görülmüştür. Kırsal alanların çok sektörlü gelişme ile çok aktörlü bir yönetimi içeren ekonomik, sosyal, mekansal ve çevresel sürdürülebilir gelişimini hedefleyen politikalarla ele alınması gerektiği ve kırsal alanlarda hem sektörel hem de mekansal yaklaşımlarla çözümün sağlanabileceği yönünde görüşler oluşmuştur. Bu çalışma; kırsal alanların içeriğindeki değişimle birlikte kırsal kalkınmaya yönelik dünya genelindeki politikaların nasıl değiştiğini detaylı olarak tartışmak ve Türkiye'nin kırsal kalkınma politikalarının bu değişimden nasıl etkilendiği sorusuna yanıt aramayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamlı bir literatür araştırması ile konuyu ele almakta ve Türkiye'nin kırsal kalkınmaya yönelik politikalarındaki değişimi kalkınma planları ve strateji belgeleri üzerinden tartışmaktadır. Çalışma neoliberal politikaların ve özellikle Avrupa Birliği'ne uyum sürecindeki yeniden yapılanma kapsamında Türkiye'nin günümüz kırsal kalkınma politikalarındaki değişime odaklanmaktadır.

Anahtar sözcükler: Avrupa Birliği; kırsal alan; kırsal kalkınma; küreselleşme; neoliberal politikalar; Türkiye.

ABSTRACT

The changes in the social, economic, cultural, administrative and spatial restructuring process in the world cause changes in various fields, as well as in rural areas. With the effects of these changes, development policies of rural areas have entered to a new restructuring process. The problems in agriculture sector, which has been regarded as an important component of rural policy for many years, has accelerated the disintegration of rural areas. In addition to this situation; increase in poverty and deprivation in rural areas, increase in the development gap between rural and urban areas with the rural-urban dilemma and rapid depletion of natural resources in rural areas have required the differentiation of rural area policies. It has been seen that in rural areas that are identified with the agricultural sector, economic-based and state-initiated approaches have become inadequate with today's neoliberal policies. There has been remarks that rural areas should be addressed with policies aiming at economic, social, spatial and environmental sustainable development, which requires multi-sectoral development and multi-actor governance, and that rural areas can be resolved through both sectoral and spatial approaches. This study aims to discuss in details about how the rural development policies in the world have changed together with the changes in the meaning of the rural areas and to answer the question of how Turkey's rural development policies have been affected by this change. The study handles the issue with a comprehensive literature survey and discusses the changes in the rural development policies of Turkey with reference to development plans and strategy documents. The study focuses on the changes in Turkey's current rural development policies within the context of the neoliberal policies and notably within the restructuring of the European Union's harmonization process.

Keywords: European Union; rural area; rural development; globalization; neoliberal policies; Turkey.

Geliş tarihi: 20.04.2016 Kabul tarihi: 20.12.2016

Online yayımlanma tarihi: 27.12.2016

İletişim: Sevinç Bahar Yenigül. e-posta: yenigul@gazi.edu.tr

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

Giriş

Yerleşim olgusu kır ve kent olmak üzere iki temel yapıdan oluşmakta ve bugün halen yerleşimlerin önemli bir kısmını kırsal alanlar oluşturmaktadır. Kırsal alanlar temel nitelikleri bakımından doğal ve çevresel alanlarıyla öne çıkmakta, genel olarak tarımsal üretimin merkezleri olarak görülmektedir. Kırsal alanlar, tarım sektörünün gerek istihdam ve gerekse gayri safi milli hasıla içinde yüksek pay aldığı dönemlerde ülke ekonomilerinde önemli bir yer tutmuş ancak tarımda makineleşme ve kentlerdeki sanayileşme süreciyle birlikte önemini yitirmeye başlamıştır (OECD, 2006). Kırdan kente göçün de nedenleri olarak da görülen bu süreç, yoğun göç hareketleriyle birlikte kırsal alan sorunlarının kentsel alanlara taşınmasına da neden olmuştur. Uzun yıllar kırsal alanlara yönelik politikalar kentleşme sonucu ortaya çıkan sorunlara çözüm arama çerçevesinde ele alınırken, bu politikalar kentlerin daha da güçlenmesine, kırsal alanların ise zayıflamasına neden olmuştur. Bu durum kır-kent ilişkili, sürdürülebilir ve dengeli kalkınma politikalarına olan ihtiyacı gündeme taşıırken, kırsal alana yönelik politikaların değişmesi gerektiği yönünde tartışmaların da başlamasına neden olmuştur.

Kırsal alanlarda kalkınmanın karşısındaki sorunların giderek karmaşıklaşması, bu alanlara yönelik çok yönlü bir kalkınma yaklaşımının gerekliliği, kırsal alan politikalarının kavramsal çerçevesinin değişmesi gerektiği yönünde ortak görüşler oluşturmuştur. Kırsal alan politikalarında sektörel bakış açısının yetersiz kaldığı, bu nedenle de hem sektörel ve hem de mekansal boyutları olan bir politika alanına dönüşmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır. Kırsal ekonomilerde çeşitlilik, küçük ve orta ölçekli işletmelerin geliştirilmesi, yeni teknolojiler, kırsal turizm gibi kilit elemanların sürdürülebilir kalkınmada kullanılmasının gerekliliğine dikkat çekilmiş, bunun yanında hizmetlerin artışı, çevrenin korunması, yaşam alanları kalitesinin artırılması konularının da dikkate alınması gerektiği sonucuna varılmıştır. Sürdürülebilir dengeli bir kalkınma için kır ve kentin bütünleştiği dolayısıyla kır ve kent ilişkili gelişmelerin gereği ve önemi de ortaya çıkmıştır. Kır ve kent ilişkili gelişmelerin ana hedefinde; dengeli yerleşim yapısı ve gelişmiş erişilebilirlik, kır ve kent yapısında geniş bir ekonomik çeşitlilik, doğal kaynakların, kültürel mirasın korunarak geliştirilmesi ve bunların ekonomik gelişim stratejilerinde ön planda tutulması yer almıştır. (Davoudi ve Stead, 2003; Panahi, 2015).

Bu kapsamda bu çalışma; günümüz gelişme dinamikleri bağlamında kırsal alanların içeriğindeki değişimi ve bu değişimin kırsal alanların kalkınma politikalarına etkilerini tartışmak, bu sürecin Türkiye'nin kırsal kalkınma politikalarını nasıl etkilediğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamlı bir literatür araştırması ile konuyu ele almakta, Türkiye'nin kırsal kalkınmaya yönelik politikalarındaki değişimi kalkınma planları ve strateji belgeleri üzerinden tartışmaktadır.

1. Kırsal Alanlardaki Değişim

Yıllar itibarıyla kırsal alanlar ekonomik, sosyal ve mekansal yapılarındaki değişimlerle birlikte farklı içerikler kazanmıştır. Doğal ve çevresel yapılarıyla öne çıkan bu alanlar, uzun yıllar tarımsal üretimin merkezleri olarak görülmüş, kırsal alandaki kalkınma sorunlarına yönelik çözümler ekonomik temelli yaklaşımlarla ele alınmaya çalışılmıştır. Bu süreçte tarımda modernleşmeye yönelik gelişmeler desteklenmiş, ancak bu yaklaşım kırsal alanlarda hedeflenen/beklenen gelişmeyi sağlamamıştır (Ellis ve Biggs, 2001). Tarımda makineleşme ve paralelinde kentlerdeki sanayileşme süreciyle birlikte kırsal alanda çözümler hızlanmış, kırsal alanlarda kalkınmanın önünde engel olarak görülen sorunlar birbirini etkileyerek döngüsel bir hal almıştır. Bu döngüsel süreçte, göçle birlikte nüfusu azalan ve yaşlı nüfusu barındıran bir demografik yapı oluşmuş ve bu yapıdaki kırsal alanlarda kamu hizmetlerinin sunumu güçleşmiş, hatta zaman zaman sürdürülemez bir hal almıştır. Kamu hizmetlerinin yeterli sunulamadığı kırsal alanlar çekiciliğini kaybetmiş, girişimcinin kırsal alanlara olan ilgisi azalmıştır. Bu durum kırsal alanlarda iş olanaklarının yaratılmasında engel olarak görülmüş ve bunun sonucunda artan işsizlik ve istihdam sorunu karşısında kırdan kente olan göçler durdurulamamıştır. Bu süreçte kırsal alanlar nüfusun azaldığı, eğitim, sağlık vb. kamu hizmetlerinden yoksun yaşam kalitesi düşük alanlara dönüşmüştür (OECD, 2006).

20. yüzyılın son çeyreğinde etkisini daha da yoğun göstermeye başlayan küreselleşme süreciyle birlikte kırsal alanlarda değişim ve dönüşüm devam etmiştir. Küreselleşme politikalarının, neoliberal politikaların ve özellikle kapitalist sistemin tüketim mantığının yerleşimlerin dönüşüm sürecinde etkili olduğu ve bu etkinin kırdaki kurduğu hakimiyet ile açıklanabileceği yönünde görüşler ortaya çıkmıştır (Tekeli, 2016). Bu süreçte kırsal alanlarda tarım dışı faaliyetlerin gelişmesiyle kırsal alanların içeriğinin değiştiği, üretenden çok tüketen bir kırsal alanla karşı karşıya kalındığı, tarım sektöründen hizmetler sektörüne doğru bir geçiş olduğu söylenebilir. Kırsal alanlar, küreselleşme ve yerelleşme söylemleriyle, bu yeni dünya düzeninde potansiyellerini öne çıkarabildikleri sürece gelişimini devam ettirebilmeye başlamış, kentler karşısında cazibesini yeniden kazanmaya başlamıştır. Bu süreçle birlikte kırsal alanlar, tarım ve ormancılığın başat olduğu ama bunun yanında turizm küçük ve orta ölçekte sanayinin ve el sanatları gibi diğer ekonomik faaliyetlerin de önemli olduğu, ekolojik açıdan değerli ve kentli insanlarla sürekli etkileşim halinde olan alanlar olarak gelişmeye devam etmiştir. Bu durum kırsal alanlarda farklı sektörlerin gelişmesi gereğini ortaya çıkarırken, sektörel gelişmelerle birlikte mekansal gelişmelerin de gerekliliği yönündeki tartışmalara da neden olmuştur (Davoudi ve Stead, 2003; Epstein, 2003; Costis, 2003; OECD, 2006; Noronha vd. 2006; Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, 2013).

Yaşanan bu gelişmelerle kırsal alan kavramında ve politikala-

Tablo 1. Yeni kırsal paradigmaları (OECD, 2006)

	Eski yaklaşım	Yeni yaklaşım
Amaç	Eşitliği sağlamak, çiftlik geliri, çiftliklerin rekabet edebilirliği	Kırsal alanların rekabet edebilirliği, yerel varlığın değerlendirilmesi, kullanılmayan kaynaklardan fayda sağlama
Ana hedef sektör	Tarım	Kırsal ekonomilerin çeşitlendirilmesi: kırsal turizm, imalat sanayi, bilgi ve iletişim teknolojileri endüstrisi vb.
Temel araçlar	Teşvikler	Yatırımlar
Aktörler	Ulusal yönetimler, çiftçiler	Yönetimin her düzeyi: Uluslar üstü, ulusal, bölgesel ve yerel, yerel paydaşlar (kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları)

rındaki değişimle, kırsal kalkınmaya yönelik amaçlar, hedefler, araçlar yeniden ele alınmıştır (Tablo 1).

Kırsal alanlara yönelik günümüz kalkınma politikalarında:

- Tarımsal gelir artışı dışında kırsalın ekonomik fayda sağlayabileceği kaynaklarını harekete geçirerek küresel sistemde rekabet edebilirliğini artırmayı amaçlamak,
- Bu amaç doğrultusunda ana hedef sektörün sadece tarım sektörü ile kısıtlı kalmaması, kırsal ekonomilerin çeşitlendirilmesi, turizm, sanayi gibi sektörlerin kırsal alanlarda geliştirilmesinin hedeflenmesi,
- Günümüz ekonomik yapılanması işleyişinde devlet teşviklerinin kırsal kalkınma politikalarında yetersiz kalması nedeniyle, sermayenin yani yatırımcının kırsal alana çekilmesi yönündeki fiziki ve sosyal altyapının sağlanması, kırsal alanların yatırımcı için cazip hale getirilmesi kırsal kalkınma politikalarının yeni bir aracı olarak görülmesi,
- Günümüz politikalarında kırsal alanlarda da yönetimden yönetişime geçen bir yönetim yapısının gerekliliği; uluslar üstü, ulusal, bölgesel ve yerel olmak üzere yöntemin her düzeyi ile yerel paydaşlar (kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları) arasında dikeyde ve yatayda bir yönetişimin gerektiği

sonucu ortaya çıkmıştır (OECD, 2006).

1.1. Küreselleşme sürecinde rekabet edebilen kırsal alanlar

Küreselleşme sürecinin sosyal, ekonomik, kültürel, yönetsel ve mekansal dinamikleriyle birlikte kırsal alanlarda da önemli değişim ve dönüşümler yaşanmaya başlamıştır. Bu dönemde günümüz tüketim toplumuna hitap eden ve özellikle hizmetler sektöründeki gelişmelere ayak uyduran temiz çevre, çekici peyzaj ve doğa, kültürel miras ve gastronomi gibi turizm sektörüne yönelik dinamiklerini harekete geçirebilen kırsal alanların çekiciliğinin arttığı görülmektedir. Hızla gelişen iletişim ve teknolojik gelişmeler erişilebilirliği artırarak kırsal ve kentsel bölgeler arasındaki etkileşimi arttırmış, ulaşım teknolojilerindeki gelişmelerle erişilebilirliği artıran kırsal alanlarda rekreatif

faaliyetler artmıştır. Bu durum kırsal ve kentsel alanlar arasındaki ilişkileri güçlendirmiştir. Bu gelişmeler kırsal alanlarda yaratılan iş ve yaşam alanlarıyla birlikte kır ve kent arasındaki karşılıklı mobilitayı de arttırmıştır. Kırsal alanlar sahip oldukları potansiyellerini fırsata çevrilebildiği ölçüde gelişerek küresel sistemde yer edinmeye başlamıştır. Dünya'da kırsal alanlarında turizm endüstrisi ile öne çıkan bölgeler arasında; İtalya'nın Siena, Avusturya'nın Tiroler Oberland, Yeni Zellanda'nın Tasman, İsviçre'nin Engadina Bassa bölgeleri örnek gösterilmekte, Türkiye'de ise Muğla'nın bu kapsamda yer aldığı belirtilmektedir (OECD, 2006).

Kırsal alanları cazip kılan diğer etmenler arasında ulaşım süresi ve maliyetlerindeki azalma gösterilmektedir. Kent ve kır arasındaki fiziki altyapının güçlendirilmesiyle birlikte kırsal alanlar girişimciler için çekici bir hal almış, sanayi ve hizmetler sektörünün kırsal alanlarda yer seçme talebi artmıştır. Bu taleple birlikte kırsal alanlarda tarım dışı istihdam olanakları yaratılmaya başlanmıştır. Sanayi sektörünün (tekstil, oyuncak hafif mühendislik faaliyetleri), kırsal alanlarda yer seçtiği ülkelerden; Fransa'nın Jura, İsviçre'nin Viège, Slovakya'nın Bardajov, Amerikan'nın Macon-Rabun, Almanya'nın Oberpfalz ve İtalya'nın Ascoli Piceno bölgeleri kırsal alanda tarım dışı faaliyetler ile öne çıkan başarılı kırsal bölgelere örnek gösterilmektedir. Kanada'da imalat sanayinin metropoliten alanın yakın kırsalında yer seçmeye başlamasıyla olumlu gelişmelerin yaşandığı görülmüştür (OECD, 2006).

Kırsal alanlarda tarım dışı sektörlerin gelişmesiyle birlikte artan istihdam ve bu istihdama yönelik konut ihtiyacının kırsal alanlarda temini ile kırdan kente göçün yönü kentten kıra olmak üzere tersine çevrilmiştir. Kentlerdeki yoğun nüfus birikimi ve beraberinde getirdiği sorunlarla, kentsel alanda yaşamın zorlaşmasıyla gelişen, günümüz popülist yaklaşımlarıyla birlikte, doğaya öykünen yaşam biçimi kırsal alanlarda yaşama isteğine neden olmakta, kırsal alanların içeriğinde dönüşüme neden olmaktadır. Özellikle orta ve üstü gelir ve kültür gruplarının kentlerden kaçma fırsatı olarak gördüğü kırsal alanlarda yaşama isteği, bu yeni değişim sürecini hızlandırmıştır. Daha

önceleri kırsal alanda yaşamın bir övünç kaynağı olarak algılanmadığı, yani kentte yaşam hayallerinin kurulduğu dönemden, kırsal alanda yüksek yaşam kalitesi olanağı sunan konut ve çevresindeki yeni yaşam alanlarıyla birlikte kırsalın prestij olarak algılandığı yeni bir döneme geçilmiştir (Alkan ve Yenigül, 2016).

1.2. Kırsal alanlarda yönetimden yönetişime

Yönetişim kavramı doksanlı yıllarla birlikte kamu yönetimi yazınında sıklıkla kullanılmaya başlanmış; uluslararası kuruluşlar (BM, DB, IMF, OECD) tarafından yapılan çalışmalara, akademik araştırmalara konu olmuştur. Hukuktan siyasete, kamu yönetiminden işletmeye ve uluslararası ilişkilere kadar farklı disiplinlerde, yerel, ulusal ve küresel ölçeklerde uygulama alanı bulmuştur. İlgili yazın incelendiğinde; yönetim kavramının 16. yüzyılda kullanılmaya başlandığı, kavramın temeline Fransızca "gouvernance" kelimesini yerleştiren görüşlerin olduğu, kavramın bugünkü anlamda kullanımının ise ilk kez 1989 yılında Dünya Bankası (DB) tarafından Afrika'nın kalkınmasına ilişkin bir raporda kullanıldığı görülmektedir. Bahsi geçen raporda yönetim; "ülke meselelerinin yönetiminde politik gücün kullanımı" olarak tanımlanmıştır. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) yönetim kavramını "bir ülkenin ekonomik ve sosyal kaynaklarının yönetiminde sahip olunan güç ve yetkilerinin kullanımı" olarak tanımlamaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ise, yönetişimi "ülke meselelerinin yönetiminde politik, ekonomik ve yönetsel otoritenin kullanımı" olarak tanımlamakta ve bunun karmaşık mekanizmaları, süreçleri, ilişkileri ve kurumları gerektirdiğini belirtmektedir (Sobacı, 2007). Bu kurum ve süreçler aracılığıyla, vatandaşların ve toplumsal grupların çıkarlarını koruyacağı ve yasal haklarını kullanabileceği görüşü ortaya çıkmakta, bu kurum ve süreçlerin vatandaş ve gruplar arasındaki farklılıkları uzlaştıracığı beklenmektedir. Konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalarda kavramın içeriğine yönelik olarak uzlaşılan görüşler doğrultusunda yönetim "ülkenin ekonomik ve sosyal kaynaklarının açık, şeffaf, hesap verebilir ve adaletli bir şekilde etkin yönetimi" olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, iyi bir yönetim için ekonomik ve finansal yönetimin geliştirilmesi, kamu yönetiminin daha etkin bir hale getirilmesi, hukukun üstünlüğünün ve halkın karar alma süreçlerine katılımının sağlanmasının gerekli olduğu belirtilmektedir (Sobacı, 2007).

Yönetişim kavramı açıklanırken, gemide dümen tutma anlamına gelen "steering" kelimesine atıfta bulunulur. Bu kavram yönetim modelinde devletin rolünün açıklanmasında kullanılmakta, bu rol devletin kürek çekmek yerine dümenin başında olduğu, yöneten ve yönetilen ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi yönünde bir arayışı içermektedir. Geleneksel yönetim biçiminden yönetişime geçiş, yönetimin içeriğinde bir değişim, yönetimde yeni bir sürece girildiğini göstermektedir. Bir yönetme biçimi olarak kabul edilen yönetim, kamu sektörü ve özel sektör arasındaki sınırların belirsizleştiği bir yönetme

biçimi şeklinde ifade edilmektedir. Yönetim yerine yönetişim anlayışını benimseyen politikalar devleti; hizmet sunumuna dahil olan kamu, özel, gönüllü kuruluşlar (STK/NGO; hükümet dışı örgütlenmeler) ve özerk kamu kuruluşlarından oluşan çoklu yapıyı koordine etmekle sınırlandırmakta, devletin ekonomik olarak küçülen, siyasal olarak güçlenen bir yapıda olması gerektiğini savunmaktadır. Bu yönetim anlayışında, devlet bürokrasisinin küçültülmesi gerektiği, yönetimin merkezden değil yerinden yönetilmesi ilkesi savunulmaktadır. Bu anlayışla devletin bizzat üretime katılmak yerine yasal düzenlemeleri oluşturması ve firmalar arasındaki rekabeti teşvik etmesi beklenmektedir.

Devlet eliyle kalkınma modelinden, devlet elinde bulunan karar ve yürütme yetkilerinin, yerel yönetimlere, yarı özerk kamu kuruluşlarına, meslek kuruluşlarına ve sivil toplum kuruluşlarına kaydırılan bir yönetim şeklinin benimsenmeye başlandığı bu dönemde; güçlü bir merkezi yönetim yerine, o yerde yaşayanların doğrudan katılımlarını ve yönetimde yer almalarını ön gören ve yerindenlik olarak ifade edilen çok ortaklı yönetim ve kalkınma modelleri benimsenmeye başlanmıştır.

Bu değişimlerle yerelin önemli dinamiklerinden kırsal alanlarda da, merkezi yönetimlerin görev ve yetkilerinde daralmaya gidilmesi, yerel yönetimlerin bu görevleri özel sektörle, sivil toplum kuruluşlarıyla ve diğer yerel yönetimlerle ortaklaşa yapmalarına ilişkin düzenlemelere gidilmesinin gereği ortaya çıkmaktadır. Bu durum bir anlamda kırsal alanlarda yönetimden yönetişime doğru bir yönetim biçiminin gereğini ortaya koymaktadır (Kara ve Görün, 2008). Kırsal alan politikalarını hayata geçirebilecek bir yönetim yapısında; kamu, özel sektör ve sivil toplum örgütleri ile birlikte bütünleşik sisteme ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sistem içerisinde yer alan aktörler arasındaki ilişkilerin ise yatay ve dikey olmak üzere iki farklı boyutta olması gerekmektedir.

1.3. Kırsal alan politikalarına yön veren uluslar üstü aktörler

Kalkınmada yaşanan sorunlar sonucunda gerek gelişmiş ve gerekse gelişmekte olan ülkelerde kırsal alanların kalkınmasına yönelik tüm bileşenlerin birlikte planlanması ve uygulanması, bu alanlara gerekli kaynağın aktarılması gerektiği kabul görmeye başlamıştır. Bu kapsamda özellikle kalkınma konusunda öncü kurumların kırsal alanlara yönelik politika geliştirme sürecinde rol oynadığı görülmektedir. Bu kurumlardan Dünya Bankası (DB), Birleşmiş Milletler (BM), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ve Avrupa Birliği (AB) gibi uluslar üstü kurumların kırsal alanda kalkınma konularına yönelik çalışmalara yön verdiği görülmektedir.

DB'nin, sürdürülebilir bir gelişme yaklaşımını benimsediği, bu kapsamda kırsal alanlarda çok disiplinli, çoğulcu, sektöre özel

yaklaşımlar gerektirdiği ve katılımın esas alınması gerektiği görüşünde olduğu görülmektedir. DB, 2000'li yıllarla birlikte yoksulluğun azaltılması stratejileri doğrultusunda kırsal alanda yaşayanların da en az kentsel alanlarda yaşayanlar düzeyinde bir yaşam kalitesine sahip olması gerektiği belirtilmiştir. Kırsal toplumlardaki her bireye eşit ekonomik fırsatların sunulması, bu alanların yaşamak ve çalışmak için sürdürülebilir ve çekici kılınması, ekonomik, sosyal, kültürel, çevresel ve teknolojik değişikliklere adapte olabilir hale getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

BM'lerin kalkınma politikalarındaki hedefleri incelendiğinde; diğer kuruluşlarla benzer bir yaklaşımda oldukları, özellikle yoksulluk ve açlığı azaltma konuları gündemlerine aldıkları görülmektedir. Yoksulluk dışında yoksunluk konularını da ele alan örgüt, eğitim ve sağlık hizmetlerinin sunumundaki sorunları gidermek, çocuk ölümlerini, cinsiyet eşitsizliğini azaltmak, çevresel sürdürülebilirliği sağlamak ve kalkınma için küresel ortaklıklar belirlemeyi amaçlamaktadır. Kırsal alanlar ile kentsel alanlar karşılaştırıldığında, bahsi geçen sorunların kırsal alanlarda daha derinleştiği ve bu nedenle biran önce çözüme kavuşturulması gerektiği konusuna dikkat çekmektedir. BM, bu hedeflere ulaşma konusunda gelişmekte olan ülkelerde teknik ve mali konularda destek sağlamaktadır (Gülçubuk, vd., 2016)

OECD'nin kırsal kalkınmaya yönelik politikaları incelendiğinde; kırsal alanlara yönelik programlarda tarım sektörü yanında diğer sektörlerinde kalkınma politikalarında ele alınması gereken konular içinde yer alması gerektiği belirtilmektedir. Kırsal alanların geliştirilmesine yönelik bütüncül politikaların tarım sektörünün uyumunu kolaylaştıracağı yönünde görüşler oluşmuştur. OECD, kırsal alanların geleceği ile ilgili; doğal ve kültürel varlıkların ekonomik potansiyelinin geliştirilmesi ve kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi, kırsal alanı küresel ekonomide rekabetçi kılacak yeni faaliyetlerin araştırılması, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin sunduğu fırsatlardan yararlanılmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesi gereğine dikkat çekmektedir. OECD ülkelerinde kırsal alanlarda ağ yapıları oluşturma, işbirliği ve yönetişimin stratejik önemini artırılması desteklenmektedir. Üye ülkelerin mekanı esas alan kırsal kalkınma politikalarının oluşturulması için yerel aktörlerin katılımının sağlanması, yönetim düzeyleri arasındaki ilişkilerin esnekleşmesi ve işbirliği-ortaklık mekanizmalarının oluşması yönünde yeni yönetim mekanizmaları oluşturmaya gereği üzerinde tartışmalar başlatmaktadır. Kırsal alanlar için politika belirleme ve uygulama süreçlerinde kırsal alanın koşulları ile kırsal toplumun ihtiyaçlarına uygunluğunun sağlanması önemli ilkesel yaklaşımlar olarak ele alınmaktadır (Çelik, 2006; OECD, 2006).

AB'nin kırsal alanlara yönelik yaklaşımları incelendiğinde ise; AB'nin bölgesel gelişme politikaları içerisinde ele aldığı kırsal alanları, yerleşim kademelenmesinde geri kalmış bölge katego-

risinde sınıflandırmaktadır. Kırsal alanları kentsel alanlarla karşılaştırdıklarında, kırsal alanların gerek yapısal, yerel, finansal sorunları ve gerekse işgücü kalitesinin yetersiz olması nedeniyle kalkınmanın önemli engelleriyle karşı karşıya olan bölgeler olarak görmektedir. Bu durum AB'nin bölgesel dengesizlikleri azaltma çalışmalarında kırsal alanlara yönelik çalışmalara öncelik verilmesi, kalkınma politikalarında sektörel boyutu nedeniyle tarımın, kalkınmanın mekansal boyutu nedeniyle de konunun bölgesel gelişme politikaları içinde yer alması gerektiği yaklaşımını savunmalarına neden olmaktadır. AB'nin kırsal alanlara yönelik kalkınma yaklaşımlarında; ekonominin geliştirilmesi ve iş imkanlarının geliştirilmesi, insan kaynaklarının, örgütlenme düzeyinin ve yerel kalkınma kapasitesinin geliştirilmesi, kırsal alan fiziki altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaşam kalitesinin artırılması ve son olarak da kırsal çevrenin korunması ve geliştirilmesi konularını ön plana çıkardığı görülmektedir (SPESP, 2000; Altay, 2005; Yenigül, 2010; Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, 2013).

2. Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikalarının Değişim Süreci

Türkiye'de kırsal alana yönelik politikalar cumhuriyet döneminin modernleşme çabalarıyla tarımda ve kırsal alanda kalkınma programlarıyla etkisini göstermiştir. Bu dönemde nüfusun %75'ini barındıran ve tarıma dayanan ülke ekonomisinde önemli üretim merkezleri olarak görülen kırsal alanlar önemini korumuş, ulusal kalkınma stratejilerinde tarıma ve kırsal alana olan önem devam etmiştir. Tarım sektörünün gerek ekonomi ve gerekse kırsal alandaki toplumsal yaşam üzerindeki önemi 1970'li yıllara kadar devam etmiş, bu dönemde bütünleşmiş nitelikli, tarımda verimlilik ve modernizasyon odaklı uygulamalar daha çok az gelişmiş bölgelerdeki illerde uygulanmaya başlanmıştır. Ancak teknolojik gelişmelerle tarımda mekanizasyonun artması, kırsal alandan hızlı göçler ve kentleşme sürecindeki artış kırdaki çözümleri hızlandırmış, kırsal alanda büyük ölçekli, sektörel yaklaşımli tarımsal üretimi artırmayı hedefleyen ve merkezden yönetilen kalkınma yaklaşımlarıyla uygulanan projelerle istenilen sonuçlar elde edilememiştir (Gülçubuk vd. 2016). Kır-kent arasındaki gelişmişlik farklılıkları, göç ve hızlı kentleşme hem kırsal alanlarda hem de kentsel alanlarda sorunlar yaratmaya başlamış, bu durum kırsal alana yönelik politikalarda yeni arayışlara neden olmuştur.

Ülkenin iç dinamiklerindeki değişimlerin yanı sıra özellikle dünyada 1980'lerden itibaren uygulanmaya başlanan neoliberal politikalar, 1990'lı yıllarla birlikte Avrupa Birliği'ne (AB) katılım sürecine yönelik reformlar diğer alanlardaki politikalarda olduğu gibi kırsal alan politikalarının da değişimine neden olmuştur. Neoliberal politikaların etkisiyle Türk kamu yönetimi sisteminde de önemli reform çalışmaları gündeme gelmiştir. Bu reformlarla; cumhuriyetin kuruluşundan itibaren uygulanmakta olan devlet eliyle kalkınma modelinden, devlet elinde

bulunan karar ve yürütme yetkilerinin, yerel yönetimlere, yarı özerk kamu kuruluşlarına, meslek kuruluşlarına ve sivil toplum kuruluşlarına kaydırılan bir yönetim şekli benimsenmeye başlanmıştır.

Ülkenin politika alanındaki gelişmeleri/değişimleri etkileyen diğer bir unsur ise AB'ye üyelik sürecindeki uyum çalışmaları olmuştur. Öncelikle kısa vadede AB kırsal kalkınma politikasına giriş için bir strateji hazırlanması; orta vadede ise AB kırsal kalkınma politikasının uygulanması için gereken idari yapıların oluşturulması öngörülmüştür. Bu kapsamda Avrupa Birliğine giriş sürecinde en önemli müzakere konularından biri olan tarım konusuna yönelik olarak ortak tarım politikasıyla ilgili mevzuat değişiklikleri yapılmış, destek sistemleri değişmiş, kurumsal yapıda değişiklikler yapılmıştır. Türkiye'de 2000'li yıllardan itibaren tarımsal teşviklerin nitelik değiştirmesi, tarımsal destek türlerindeki çeşitlenme, tarıma ve kırsal alana yüklenen çok işlevlilik, bölgesel politikadaki kurumsallaşma ve AB uyum sürecinin de etkisiyle kırsal alanlar yeni bir politika alanı olarak kabul görülmeye başlanmıştır.

2.1. Planlı dönem öncesi cumhuriyet döneminde kırsal alana yönelik politikalar

Cumhuriyetin ilk yılları, ülke nüfusunun önemli bir kısmını barındıran ve coğrafi olarak da geniş bir alana sahip olan kırsal alanlara yönelik politikalara olan ilgi ve önemin yoğun olduğu bir dönemi kapsamıştır. O yıllarda ülkede ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesinde itici güç olarak tarım sektörü belirlenmiş ve kırsal alanların kalkınmasına yönelik faaliyetlere başlanmıştır. 1924 yılında dönemin ilk yasalarından biri olan 442 Sayılı Köy Kanunu çıkarılmıştır. Köy kanununun çıkarılmasını izleyen yıllarda Birinci İktisat Kongresi ve Birinci Köy Kongresinin yapılması, İskân Kanunu'nun çıkarılarak topraksız köylülerin toprak sahibi yapılmasının amaçlanması ve kırsal alanda eğitimin sağlanabilmesi için Köy Enstitüleri'nin kurulması 1950'li yıllara kadar ki dönemde kırsal alana yönelik başarılı politikalar olarak görülmüştür (Kayıkçı, 2005; Günaydın, 2006). 1950'li yıllardan sonra ülkede hızlı bir sanayileşme ve kentleşme süreci yaşanmaya başlamış; bu süreçle birlikte kırsal alanlardaki gelişmişlik farkının hızla artmaya başlaması kırsal alanlara yönelik yeni arayışları beraberinde getirmiştir. Sanayileşme süreci ile birlikte kırsal alandan kentsel alanlara yaşanan göçe rağmen tarım sektörü ekonomideki önemini korumuştur. 1960'lara kadar sanayi politikalarıyla kalkınma süreci devam eden Türkiye 1960'lı yıllarda planlı dönemle birlikte kalkınma planlarıyla kalkınma sürecini devam ettirmiştir.

2.2. Planlı dönemde kalkınma planlarında kırsal alana yönelik politikaların değerlendirilmesi

Kırdan kente göçlerle birlikte hem kentsel hem de kırsal alanda yaşanan sorunların karmaşık bir hal almaya başladığı dönemlerde ülkede planlama alanında gelişmeler yaşanmış,

planlı döneme giren Türkiye bu dönemde beş yıllık kalkınma planlarıyla birlikte sorunları çözmeye yönelik arayışlar içine girmiştir. 1963 yılında birinci beş yıllık kalkınma planı ile başlayan beşer yıllık kalkınma dönemlerinde kırsal alana yönelik politikalar geliştirilmiş ve kırsal alanlarda dönemin sorunlarına ilişkin çözüm arayışları getirilmiş, farklı yaklaşımlarla kırsal alanda kalkınmaya yönelik çalışmalar yürütülmüştür.

1963–1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında; kırsal alanda ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimi sağlayacak bir “toplum kalkınması” modeli önerilmiştir. Kırsal yerleşimlerin dağınık ve küçük yapısından ötürü gelişimini olumsuz yönde etkileyen sorunların giderilmesine yönelik çalışmaların yapılması öngörülmüştür. Pilot olarak örnek köy uygulamaları yapılmış, çalışmalar DPT koordinasyonunda, Köy İşleri Bakanlığı merkez ve taşra birimleri tarafından yürütülmüştür.

1968–1972 yıllarını kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında; küçük toplum birimlerinde teşebbüs gücünün geliştirilmesi ve bu kapsamda toplum kalkınması çalışmalarının devamı niteliğindeki çalışmalar öngörülmüştür. Bu dönemde çalışmalar bu defa İçişleri Bakanlığı'nın sorumluluk alanına bırakılmıştır. Ancak İçişleri Bakanlığının eşgüdümündeki çalışmalarda da beklenen sonuçlara ulaşılamamıştır.

1973–1977 yıllarını kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında; köy kümelerinde merkezi bir yerleşim birimini hizmet istasyonu olarak geliştirerek kırsal toplumu geliştirmeyi amaçlayan merkez köy yaklaşımı benimsenmiştir. Dağınık kırsal yerleşim yapısı kalkınmanın önemli sorunu olarak devam etmiş; yerleşim birimlerinin çokluğu ve dağınıklığı, merkezden yerleşimlere götürülen yol, içme suyu, elektrik vb. hizmetlerin yetersiz kalmasına neden olmuştur. Belediye, il özel idaresi ve köy idareleri kaynaklarının yetersizliği nedeniyle, kanunlarla belirlenen görevlerini gereği gibi yerine getirememesi nedeniyle; kırsal yerleşim olgusundaki dağınıklığın merkez köyler yaklaşımı ile çözümlenmesi politika olarak öngörülmüştür.

1979–1983 yıllarını kapsayan Dördüncü Beş Yıllık kalkınma Planında, köy kent modeli hükümet programı ile benimsenmiş ve merkez köy çalışmalarının yerini almıştır. Bu uygulamalar sadece iki yıl sürmüş, 1980'li yıllarda merkez köy niteliğindeki yerleşmeler belirlenerek kırsal alanlara bu merkezler aracılığıyla hizmet götürülmeye çalışılmıştır. Yerleşimlerin çok sayıda birimden oluşan dağınık yapısı, kırsal alanlara götürülen hizmetler arasında eşgüdümü güçleştirmiş, yaşam koşullarını iyileştirmede kullanılacak olanakları sınırlayarak yatırımların etkinliğini azaltmıştır.

1985–1989 yıllarını kapsayan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında; kırsal yerleşmeye yönelik özel bir düzenleme yer almamış, merkez köylere yönelik kısa bir vurgu yapılmıştır. Yine dağınık kırsal yapının sorunlarında istenen başarıya ulaşılamamıştır.

1990–1994 yıllarını kapsayan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında; yerleşimlerin kademelenmesinde dengeye ulaşmak ve metropoliten alanlara yönelen nüfus ve sanayi yoğunluğunu azaltmak, bölgelerarası ve bölge içi göçleri yönlendirerek kontrol etmek üzere; metropol altı şehirler, orta büyüklükteki merkezler, az gelişmiş bölgelerin merkezi nitelikteki şehirleri ve merkezi nitelikteki kırsal yerleşme birimlerinin tespit edilip, gelişmelerinin desteklenebilmesi, bunun için gerekli araçların oluşturulması politika olarak kabul edilmiştir. Kırsal alan planlama yaklaşımı çerçevesinde hizmetlerin ve tarıma dayalı sanayi yatırımlarının merkez köy ve kasabalara yönlendirilmesinin gereği vurgulanmıştır.

1996–2000 yıllarını kapsayan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında; kırsal alanlara yönelik kırsal altyapı çalışmaları kapsamında toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi, tarımsal alt yapının oluşturulması, kaynakların yönetimi ve etkin kullanımına yönelik çalışmaların önemine değinilmiştir. Su ve toprak kaynaklarının korunarak geliştirilmesine vurgu yapılmıştır. Planda aynı zamanda bölgesel gelişme konuları ele alınarak, kalkınmada öncelikli yörelerde, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde hızlı demografik gelişmeler ve işsizlik sorunlarını çözebilmek amacıyla, yerel kaynakların değerlendirilerek, tarımsal gelişme projelerinin hazırlanması, hayvancılık ve sulu tarıma dayalı alanlarda meyve-sebze ve katma değeri yüksek sinai bitkilerinin yetiştirilmesi ve bunları işleyecek olan kırsal sanayilerin kurulması, kırsal üretken istihdam artırılarak başta konut sektörü olmak üzere emek yoğun projeler uygulamaya konulması hedeflenmiştir. Kırsal kesimde çağdaş ihtiyaçlara uygun hizmet ve bilgi akımının kolaylaştırılması, kooperatifçiliğin etkinleştirilerek yaygınlaştırılması için rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin verilmesi öngörülmüştür. Çağdaş yaşam koşulları sağlayan bir kırsal ve kentsel mekan organizasyonunun kurulmasına ve ülke düzeyine dengeli dağıtılmış kamu hizmetleri ile herkesin bu hizmetlerden yararlanmasına çalışılması hedeflenmiştir. Endüstriyel faaliyetlere elverişli olmayan bölgelerin geliştirilmesine yönelik olarak her bölgenin karakteristik özelliklerine göre hayvancılık, tarım, el sanatları gibi faaliyetler desteklenmesi öngörülmüştür.

2001–2005 yıllarını kapsayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında; kırsal kalkınma ve kırsal yerleşimlere yönelik olarak kırsal alandaki idari örgütlenmenin istenilen düzeye getirilemediğinin altı çizilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde yerel potansiyellerin harekete geçirilerek gelir ve istihdamın artırılması, kırsal kalkınmanın temel amacı olarak belirtildikten sonra, kırsal alanda istihdamın artırılması hedeflenmiştir. Kırsal nüfusun gelirini artırıcı ekonomik faaliyetlerin desteklenmesi, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, etkili örgütlenme ve her düzeyde katılımcılığın önem kazanacağı bir yapının oluşturulması gerektiği hedeflenmiştir. Kırsal altyapının oluşturulması kapsamında, toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesine yönelik tarımsal altyapının yaygınlaştırılması, kaynakların yönetimi ve

etkin kullanımına dair çalışmaların yapılmasının önemini koruduğuna ilişkin vurgu yapılmıştır (Çelik 2005; Günaydın, 2006)

2007–2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planında ve bunu takiben 2014–2018 dönemini kapsayan Onuncu Kalkınma Planında kırsal kalkınma politikalarında özellikle AB'ye üyelik süreci kapsamında Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi hazırlanması doğrultusunda politikalar geliştirilmiştir (DPT, 2006; Kalkınma Bakanlığı, 2013). Bu kapsamda Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2007–2013), Kırsal Kalkınma Planı (2010–2013), Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi II (2010–2014) olmak üzere üç belge hazırlanmıştır.

Dokuzuncu Kalkınma Planında; istikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye vizyonu belirlenen kalkınma vizyonu çerçevesinde makro dengeleri gözeterek, piyasaların daha etkin işleyişine olanak verecek kurumsal ve yapısal düzenlemeleri öne çıkaran, sorunları önceliklendiren, temel amaç ve önceliklere yoğunlaşan bir stratejik yaklaşımın izlenmesi gereği vurgulanmıştır. Plan, AB'ye üyelik sürecine katkı sağlayacak temel strateji belgesi olarak tasarlanmıştır. Planda öncelikle, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi doğrultusunda, Kırsal Kalkınma Planının hazırlanarak uygulamaya konulması öngörülmüştür. Kırsal alanda; üretici örgütlenmelerinin AB ile bütünleşme çerçevesinde yeniden düzenlenmesi, e-ticaret de kullanılarak tarıma dayalı sanayi ve diğer alternatif üretim faaliyetleri geliştirilmesi ve kırsal alanda tarım ve tarım dışı ekonomik faaliyetlere yönelik insan kaynakları geliştirilmesi ön görülmüştür. Kırsal alanda merkezi yerleşim birimleri öncelikli olmak üzere, temel altyapı ihtiyaçları karşılanması, hizmet sunumunda bu merkezi birimlere öncelik verilmesi, kırsal yerleşimlerin planlamasının esas ve kriterleri, kırsal alanın özelliklerine ve kırsal toplumun ihtiyaçlarına göre belirlenmesi, plan yapımında gelişmekte olan merkezi yerleşim birimlerine, turizm bölgelerine, koruma alanlarına ve afet riski yüksek yörelere öncelik verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Kalkınma girişimlerini aşağıdan yukarıya yaklaşımla güçlendiren, katılımcı projelerin uygulanması, başta il özel idareleri olmak üzere, yerel yönetimler ile birliklerinin kırsal kalkınma konusundaki etkinliklerinin artırılması ve AB kırsal kalkınma politikalarına uyum amaçlı kurumsal çerçevenin oluşturulması konuları gündeme getirilmiştir. Bu dönemde kırsal alanda kalkınmanın sağlanmasıyla ilgili öngörülerinin çerçevesi, AB müktesebatına uyum oluşturulması kapsamında geliştirilmiştir (DPT, 2006).

2014–2018 dönemini kapsayan Onuncu Kalkınma Planında; Türkiye'nin kırsal kesime yönelik kalkınma politikaları ve uygulamaları konusundaki ulusal kapasitesinin gerek kurumsallaşma gerekse yönetim bakımından güçlendirilmesi ihtiyacı devam etmiştir. Bu anlayışla, Avrupa Birliği (AB) uyum süreci hazırlıkları kapsamında 2007–2013 döneminden itibaren düzenli ola-

rak hazırlanan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS) belgeleriyle kırsal kalkınma politikalarının daha yönetilebilir bir yapıya kavuşturulması amaçlanmıştır. Onuncu Kalkınma Planı hedefleri ışığında; kırsal kesimdeki ekonomik ve beşeri kaynak potansiyelinin ulusal kalkınma yolunda en verimli şekilde değerlendirmeye imkân verecek kırsal politikaların belirlenmesinin gerekliliğine vurgu yapılmıştır ve bu kapsamda Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejilerinin II'si hazırlanmıştır.

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejileri I, Kırsal Kalkınma Planı ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejileri II belgelerinde kırsal alana yönelik yaklaşımlardaki değişimler ve gelişmeler saptanmıştır:

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2007–2013); kırsal alanda, sürdürülebilir doğal kaynak kullanımını esas alarak, bir taraftan kırsal kesimin gelir düzeyinin ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi yoluyla gelişmişlik farklarının azaltılması amacıyla yönelen, diğer taraftan çevresel ve kültürel değerlerin korunmasını ve geliştirilmesini gözetken, yerelde farklılaşan sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri, ihtiyaçları, potansiyelleri ve dinamikleri dikkate alarak çok sektörlü yaklaşımla planlanan faaliyetler bütünü olarak tanımlanmıştır. Bu belgenin stratejileri ise; i. ekonominin geliştirilmesi ve iş imkanlarının artırılması, ii. insan kaynaklarının, örgütlenme düzeyinin ve yerel kalkınma kapasitesinin geliştirilmesi, iii. kırsal alan fiziki altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaşam kalitesinin artırılması, iv. kırsal çevrenin korunması ve geliştirilmesi şeklinde dört stratejik amaçta toplanmıştır.

Kırsal Kalkınma Planı (2010–2013), Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2007–2013) gereğince ve Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın 674 nolu maddesi doğrultusunda hazırlanmıştır. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinde (UKKS-I) (2007–2013) Kırsal Kalkınma Planının hazırlanmasından sorumlu kuruluş mülgâ Tarım ve Köyişleri Bakanlığı olarak belirlenmiş, bu sorumluluğun ilgili diğer kurumlarla işbirliği temelinde yürütülmesi gerektiği ifade edilmiştir. Kırsal Kalkınma Planı'nın temel amacı; kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasını sağlamaktır. UKKS-I (2007–2013) belgesinde tanımlanmış bulunan politika çerçevesinde ilgili plan Türkiye'de kırsal kalkınmanın kavramsal çerçevesini yine aynı 4 stratejik amaç üzerinden kabul etmiştir.

2014–2020 dönemini kapsayan UKKS-II belgesi; Türkiye'nin kırsal kalkınma alanında ilk defa Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007–2013) döneminde yayımlanmış olduğu UKKS-I ve Kırsal Kalkınma Planı belgeleriyle tesis etmiş olduğu planlama deneyimi ile AB uyum sürecinin gerekleri çerçevesinde; Onuncu Kalkınma Planının (2014–2018) yıllık uygulama araçlarından ilki olan 2014 Yılı Programının 394 nolu tedbir hükümleri gereğince, 2012/23 sayılı Başbakanlık Genelgesine göre oluşturulan Kırsal Kalkınma Planı İzleme Komitesinin (Komite)

kararı doğrultusunda; Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın koordinasyonunda Kalkınma Bakanlığı'nın teknik desteğinde hazırlanmıştır. İlgili belgenin hazırlanmasında Avrupa Birliği Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Türkiye İstatistik Kurumu ile Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun da işbirliğinde olduğu da görülmektedir. Bu durum Türkiye'de kırsal politikanın yönetişimi ve kurum-sallaşması adına bir adım olarak da görülebilir.

Türkiye'nin 2000'li yıllarda ulaşım, haberleşme ve bilişim hizmetleri altyapısında gerçekleştirdiği iyileşmeler neticesinde kırsal ve kentsel alanlar arasındaki erişimin güçlenerek fonksiyonel ilişkilerin çeşitlendiği, köyler ve şehirler arasındaki geleneksel bağımlılık ilişkisinin ise yerini ortaklık ve işbirliği ilişkisine bıraktığı görülmektedir. Kır-kent arasındaki erişimin güçlenmesiyle kentsel ekonomilerin kırsal alandaki ekonomik ve doğal kaynak potansiyeline yönelik iş geliştirme ve yatırım faaliyetleri çoğalmış, gerek artan ulaşım imkânları gerekse kentlerdeki sinai ve ticari işletmelerin kırsal alanlara doğru saçaklanması gibi nedenlerle gününbirlik iş ve istihdam amaçlı yolculuklar karşılıklı olarak artmıştır. Bu etkileşim, tarım ve gıda sanayi arasındaki entegrasyonunun güçlü olduğu yöreler ile geleneksel ticaret merkezi özelliği gösteren ilçelerin etrafında daha yoğun ve istikrarlı şekilde gelişmektedir. Kırsal alanların sahip olduğu pozitif dışsallıkların artmasıyla birlikte, nüfus ve işgücü göstergelerine de yansdığı üzere, çalışma ve yaşam tercihlerinden birini kırsal alan lehine kullanan yeni bir toplumsal kesimden de söz edilebilir. Tersine göçlerle somutlaşan bu sürecin kırsal alandaki geleneksel demografik yapıyı kısmen de olsa dönüştürdüğü görülmektedir (Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, 2013).

UKKS-II'de kırsal kalkınmaya yönelik stratejik amaç sayısı beşe çıkarılmış, bu amaçlar: i. kırsal ekonominin geliştirilmesi ve istihdam imkanlarının artırılması, ii. kırsal çevrenin iyileştirilmesi ve doğal kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanması, iii. kırsal yerleşimlerin sosyal ve fiziki altyapısının geliştirilmesi, iv. kırsal toplumun beşeri sermayesinin geliştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması, v. yerel kalkınmaya ilişkin kurumsal kapasitenin geliştirilmesi şeklinde sınıflandırılmıştır. Kırsal alanların kalkınma dinamikleri üzerinde etkili olması beklenen; çevre dostu tarımsal üretim yöntemleri, gıda güvenliği, bilişim teknolojileri, kır-kent etkileşimi, mahalli idareler, sivil toplum kuruluşları (STK), demografik yapı, işgücü piyasası, göç ve yoksulluk, yenilenebilir enerji, doğal kaynak yönetimi ve iklim değişikliği konularındaki değişim ve dönüşüm süreçleri gözetilmiştir.

3. Değerlendirme ve Sonuç

Dünya'da değişen sosyal, ekonomik, kültürel, yönetsel ve mekânsal yeniden yapılanma süreci tüm alanlarda olduğu gibi kırsal alanlarda da değişime neden olmaktadır. Bu değişimle birlikte kırsal kalkınma politikalarında yeni bir yapılanma sü-

recine girilmiştir. Halen dünya genelinde yerleşimlerin önemli bir kısmını oluşturan kırsal alanlara yönelik gerek gelişmiş ve gerekse gelişmekte olan ülkelerde sosyal ekonomik, kültürel, yönetsel, çevresel ve mekansal bileşenleriyle birlikte planlanması gereken alanlar olarak görülmesi gerektiği yaklaşımı oluşmuştur. Uzun yıllar kırsal alan politikalarının önemli bir bileşeni olarak kabul edilen tarım sektörü, sektörde yaşanan sorunlar nedeniyle kırsal alandaki çözümleri hızlandırmıştır. Bu duruma ilave; kırsal alanlarda artan yoksulluk ve yoksunluk, artan kır-kent ikilemiyle birlikte kır kent arasındaki gelişmişlik farkının artması, kırsal alandaki doğal kaynakların hızla tükenmesi, kırsal alan politikalarının farklılaşmasını gerektirmiştir. Tarım sektörüyle özdeşleştirilen kırsal alanlarda, ekonomik temelli ve devlet destekli yaklaşımların günümüz neoliberal politikaları karşısında yetersiz kaldığı görülmüştür. Kırsal alanların ekonomik, sosyal, mekansal ve çevresel sürdürülebilir gelişimini hedefleyen politikalarla ele alınması gerektiği, bunun da çok sektörlü gelişme ile çok aktörlü bir yönetimle olabileceğine ilişkin görüşler oluşmuştur. Kırsal alan politikalarının kavramsal çerçevesinin hem sektörel ve hem de mekansal boyutları olan bir politika alanı olarak görülmesi gerektiği de ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de kırsal alana yönelik kalkınma politikaları incelendiğinde dünyadaki değişen eğilimlere uyum sağlamaya çalıştığı, uygulanan politikaları ve modelleri izlemeye devam ettiği söylenebilir. Cumhuriyetin kurulmasından itibaren başlayan kalkınma çalışmaları kapsamında tarımda verimlilik ve modernizasyon odaklı çalışmalar gündemde yer almış, planlı dönemle birlikte kırsal alandaki dağınık ve nüfus yoğunluğu düşük yerleşim deseniindeki kırsal alanlarda hizmet sunumuna yönelik çözüm arayışları gündemde yer almıştır. Altıncı beş yıllık kalkınma plan dönemine kadar çalışmalar bu yönde devam ederken 90’lı yıllarla birlikte kırsal alanda tarım dışı sektörlerde istihdam yaratıcı olanaklara yönelik stratejiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Daha sonra bu çalışmalara sürdürülebilir ve katılım boyutundaki politikalar da eklenerek kırsal alanlarda doğal kaynakların kullanımı ve yönetimi konusu yedinci ve sekizinci kalkınma planları dönemimde gündeme taşınmıştır. Dokuzuncu ve Onuncu Kalkınma Planları dönemlerinde ise kırsal alanlar için ilk defa Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji ve Kırsal Kalkınma Planı belgeleri yayımlanmıştır. Kırsal alanda sektör uyumu dışında mekânsal uyuma yönelik çalışmalar başlatılmış ve AB’nin mekansal gelişme perspektifi, kırsal kalkınma fonları ve bunların kullanımıyla birlikte kırsal alan konuları bölgesel gelişme konuları içinde yer almıştır. Bu politikalar ışığında kırsal alanlarda bugüne kadar uygulanan merkez uzantılı dikey yaklaşımlar yerine yatay işbirliğine dayalı katılımcı yaklaşımların kalkınma planlarına yansımaları görülmüştür. Kırsal kalkınma planlarının hazırlanmasında merkezi düzeyde kırsal kalkınma ile ilgili kurumlar arasında teknik işbirliği ve koordinasyon ilişkisi kurularak plan hazırlığı yapılmış böylece kırsal politikanın yönetişimi ve kurumsallaşması adına bir adım atılmıştır. Kırsal

alanlar tek sektörlü bir gelişme alanından farklı sektörlerde de gelişmenin sağlandığı, yaşam kalitesinin artırıldığı bu nedenle de mekansal boyutuyla da ele alınması gereken bir politika alanına dönüşmüştür. Beş eksenli stratejiler ile kırsal ekonominin geliştirilmesi ve istihdam imkanlarının artırılması, kırsal çevrenin iyileştirilmesi ve doğal kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanması, kırsal yerleşimlerin sosyal ve fiziki altyapısının geliştirilmesi, kırsal toplumun beşeri sermayesinin geliştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması, yerel kalkınmaya ilişkin kurumsal kapasitenin geliştirilmesi konularıyla hem sektörel hem de mekansal çalışmaların yer alacağı kalkınma yaklaşımları benimsenmiştir.

KAYNAKLAR

- Alkan L. ve Yenigül S.B. (2016). 1980 sonrası Değişen Kır Kavramı ve Kırsal Konut Olgusu. 80 Sonrası Mekan ve Planlama, 30. Yıl Anısına, Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yayını, Ankara.
- Altay, İ. K. (2005). Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi'nde (ESDP) Kırsal Alan Politikaları. Planlama Dergisi, 32: 82–89.
- Costis, H. (2003). Imagining Rurality in The New Europe and Dilemmas for Spatial Policy. European Planning Studies, Vol. 11 (2), pp. 103–113.
- Çelik, Z. (2005). Planlı Dönemde Türkiye'deki Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme. Planlama Dergisi 2005/2 ss:61–71.
- Çelik, Z. (2006). Türkiye'de Kırsal Planlama Politikalarının Geliştirilmesi, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Davoudi, S., Stead, D. (2003). Urban and Rural relationships: An Introduction and Brief History. Built Environment Journal, Vol. 28 (4), pp. 269–277.
- Epstein, S.T. (2001). Development There is Another Way: A Rural Urban Partnership Development Paradigm. World Development, Vol. 29 (8), pp. 1443–1454.
- DPT, (2006). Dokuzuncu Kalkınma Planı
- Ellis, F. ve Biggs, S. (2001). Evolving Themes in Rural Development 1950s–2000s. Development Policy Review, 19(4):437–448.
- Giray, F.H., Akın, A. ve Gün, S. (2004). Kırsal Kalkınmada Yeni Perspektifler, Türkiye VI Tarım Ekonomisi Kongresi, Tokat.
- Gülçubuk, B., Yıldırak, N., Kızılaslan, N., Özer, D., Kan, M., Kepoğlu (2016). A. Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ve Politika Değişimleri, <http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/e443d6819ae22b2ek.pdf> (Erişim tarihi 12.09.2016)
- Günaydın, G. (2006). Avrupa Birliği Genişleme Sürecinde Türkiye Kırsal ve Tarımsal Politikalar. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Kalkınma Bakanlığı, (2013). Onuncu Kalkınma Planı
- Kara, M. ve Görün, M. (2008). Kırsal Kalkınmada İl Özel İdarelerinin Köylere Hizmet Götürme Birliklerinin ve İlçe Yönetimlerinin Rolü ve Bazı Uygulamalar. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 19 (1):411–433.
- Kayıkçı, S. (2005). Cumhuriyet'in Kuruluşundan Günümüze Kadar Köye ve Köylüye Yönelik Olarak İzlenen Politikalar. Türk İdare Dergisi Sayı 448, ss:69–100.
- Noronha Vaz, T., Morgan, E.J and Nijkamp, P (2006). The New European Rurality. Ashgate Publishing Ltd., England.
- OECD, (2006). OECD Rural Policy Reviews, The New Rural Paradigm Policies And Governance, <http://www.oecd.org/gov/regionalpolicy/thenewruralparadigmpoliciesandgovernance> (Erişim tarihi 13.15.2015)
- Panahi, S.M (2015). Interrelationships Between Urban and Rural Areas and Their Effect on Rural Development in Ilam Province. Indian Journal of Fundamental and Applied Life Sciences, Vol. 5 (S3), pp. 752–758.
- Sobacı, M.Z. (2007). Yönetişim Kavramı ve Türkiye'de Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler. Yönetim Bilimleri Dergisi 5(1):219–235.
- SPESP, (2004). Study Programme on European Spatial Planning, Final Report, 31 March <http://www.nordregio.se> (Erişim tarihi 01.08.2007)
- Tekeli, İ. (2016). Dünya'da ve Türkiye'de Kent-Kır Karşıtlığı Yok Olurken Yerleşmeler İçin Temsil Sorunları ve Strateji Önerileri. Ankara, İdealkent Yayınları.
- Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS-I) (2006)
- Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS-II) (2013)
- Yenigül S.B. (2010). Urban Rural Relationship for Sustainable Development, Urban Rural Relationship for Sustainable Development, International Sustainable Buildings Symposium, Ankara.

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Bursa Örneğinde Kentsel Büyümenin Yerel İklim Değişikliği Üzerine Etkisi

The Urban Growth Effects Over the Local Climate Change in the Case of Bursa

Mortaza Moradi, Nilgün Görer Tamer

Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara

ÖZ

Günümüzde, kentsel büyüme ve yayılma, insan kaynaklı sera gazı salımlarının artışına neden olan faktörler arasında gösterilmektedir. Bu çerçevede çalışmanın amacı, Bursa Kenti'nin 1984–2014 yılları arasındaki mekânsal gelişiminin, yerel iklim değişikliği üzerinde etkili olup olmadığını ortaya koymaktır. Uydu görüntüleri ve iklim parametreleri bu çalışmanın temel veri kaynaklarıdır. İklim parametrelerinin analizi ve değerlendirmesi Eşli Örneklem t-Testi kullanılarak yapılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, 1984–2014 yılları arasında kent nüfusu iki buçuk kat artarken kent yerleşim alanı altı kat büyümüştür. Kentsel alanın büyümesi ile orman ve tarım alanlarında azalma olmuştur. Holdren Modeli uygulaması sonucunda, 1995–2003 dönemindeki büyümenin %65,5 oranında kentin yayılmasından kaynaklandığı saptanmıştır. Aynı dönemde yerel iklim parametrelerinden ortalama aylık minimum sıcaklıklarda 1,36°C artış izlenmiştir. Bu değişimde Bursa Ovası'nın kentsel gelişmeye açılmasının önemli bir payı olduğu söylenebilir. Sonuç olarak bu çalışma, yerel iklim değişiminde bir yandan kentsel büyümenin ve yayılmanın etkili olduğunu ortaya koyarken diğer yandan da mekânsal planlama kararlarının bu süreçteki rolüne dikkat çekmektedir.

Anahtar sözcükler: Arazi örtüsü değişimi; Bursa; kentsel yayılma; yerel iklim değişikliği.

ABSTRACT

Today, urban growth and sprawl are cited among the factors causing the increase of human-induced greenhouse gas emission. Within this framework, the purpose of the study is to determine whether the spatial development of Bursa City between 1984 and 2014 has an effect on local climate change or not. Satellite images and climatic parameters were the data sources used in the study. The analysis and evaluation of the climate parameters were made by using Paired Samples t- Test. According to the results obtained from the study, the urban settlement grew sixfold between 1984 and 2014 while the urban population revealed an increase of two and a half. With the growth of the urban area, a reduction occurred in forests and agricultural land. As a result of the application of the Holdren Model, it was determined that the growth during 1995–2003 stemmed from the 65% urban sprawl. During the same period, an increase of 1.36°C in monthly minimum temperatures was observed from the local climate parameters. It may be said that the opening of the Bursa Plain to urban development has played a major role in this change. In conclusion, this study suggests on the one hand that urban growth has an effect on local climate change and, on the other hand that it draws attention to the role of spatial planning decisions in this process.

Keywords: Land cover change; Bursa; urban expansion; local climate change.

Bu makale 2016 yılında Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda hazırlanan "Kentleşme ve İklim Değişikliği Bursa Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Geliş tarihi: 07.11.2016 Kabul tarihi: 03.03.2017

Online yayımlanma tarihi: 06.03.2017

İletişim: Nilgün Görer Tamer. e-posta: gorer@gazi.edu.tr

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

I. Giriş

Science Dergisi 20 Mayıs 2016 tarihli *Kent Gezegeni* başlıklı özel sayısında, 21. Yüzyılda Dünya'nın geri dönüşü olmayan kaçınılmaz iki büyük sorun ile karşı karşıya olduğunu öne sürmektedir. Bu sorunlar insan faaliyetlerinden kaynaklanan iklim değişikliği ve sınırlanamayan kentsel yayılmadır. Dünya nüfusunun yarısı kentlerde yaşamaktadır ve bu oran hızla artmaktadır. Ancak kentsel alanlar, nüfus artışından daha hızlı bir şekilde çevrelerindeki tarım ve doğal alanları yutarak yayılmaktadır. Bu nedenle kentler, yer küredeki yaşamı tehdit eden küresel bir sorun olarak tanımlanan iklim değişikliğinin, hem kaynağı hem de olası etkilerinin azaltımı ve uyumu için geliştirilecek politikaların bir uygulama alanı olarak öne çıkmaktadır.

Son dönemde iklim değişikliği konusunda kentlerin rolü, HABITAT III Raporu ile Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli dördüncü ve beşinci değerlendirme raporlarında öne çıkarılarak; kentlerin iklim değişikliğine karşı uyum ve savunma eylem planları bir kentsel politika alanı olarak yer almıştır. Bu raporlarda arazi örtüsü değişimi ve kentsel arazi örtüsünün insan kaynaklı iklim değişikliğine olan etkisi üzerinde durularak, 1951–2010 döneminde ortalama küresel sıcaklık artışlarına neden olan sera gazı salımlarının yarıdan fazlasının insan kaynaklı olduğu vurgulanmaktadır (IPCC, 2014). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra teknolojik ilerleme, nüfus patlaması, siyasi ve ekonomik değişimler dünyanın ikliminde ve atmosferinde değişikliklere neden olan önemli faktörler olarak değerlendirilmektedir (Miller ve Small, 2003).

Atmosferdeki karbondioksit, metan gibi sera gazlarının miktarını arttıracak faaliyetlerin yer aldığı kentler aynı zamanda doğal arazi örtüsü ve kullanımında yarattıkları değişimler nedeniyle de iklim değişikliğini etkilemektedir. Küresel çevrenin değişimine yol açan bu yıkıcı dönüşümün arkasında, hızla artan nüfus ve ekonomik faaliyetler ile tüketim odaklı bir yaşam biçiminin olduğu söylenebilir (Grimond, 2007). İnsan kaynaklı sera gazı salımlarının %78'i kentsel alanlarda ekonomik ve sosyal faaliyetlerden dolayı oluşmaktadır (Moriarty ve Honnery, 2014). Bugün kentlerin bir yandan iklim değişikliği üzerindeki etkileri, diğer bir yandan da bu etkilerin azaltılmasındaki rolleri (Balaban ve Tamer-Görer, 2012; Seto ve Shepherd, 2009) birlikte ele alınarak değerlendirilmektedir.

Yaşadığımız gezegenin arazi örtüsü insan kaynaklı ve doğal olaylar ile hızlı bir şekilde değişime uğramaktadır (Mölders, 2012). Kentleşmenin geçtiğimiz yüzyılda, arazi kullanımı ve değişiminde önemli bir rolü olduğu kabul edilmektedir (UNFPA, 2007). Arazi kullanımı/örtüsü değişiklikleri çevresel, ekonomik ve sosyal faktörlere yanıt olarak ortaya çıkan dinamik süreçlerdir. Bu süreç kent ve kentleşme ile bağlantılı, insan

ve çevre arasındaki ilişkileri değiştirmektedir. Kentsel büyüme “bir kentin, belli bir ya da birkaç özek çevresinde, belli bir düzen tasara göre ya da tasarsız olarak nüfusça ve alanca büyümesi” (Keleş, 1998: 76) olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla kentsel büyüme, yapılaşmış alanlar ve nüfus artışıyla ilişkili olarak gerçekleşmektedir. Araştırmacılar, kentleşmenin yerel arazi örtüsü ve kullanımında değişime yol açtığını, bu durumun yerel iklim parametrelerini etkileyen önemli bir bileşen olduğunu vurgulamaktadır (Dale, 1997; Stone ve diğerleri, 2013).

Bu bağlamda, arazi örtüsü/kullanımı değişimi ile yerel iklim değişiminin ilişkisini birçok araştırmacı, kentlerdeki sıcaklık ve diğer iklim parametreleri, nüfus artışı, nüfus yoğunluğu ilişkileri üzerinden incelemiştir¹.

Son dönemde yapılan bilimsel çalışmalar hızlı kentleşmenin, yerel ve bölgesel iklim üzerinde etkileri olduğunu göstermiştir. Kentleşmenin ve kentsel nüfus artışının olumsuz etkileri, iklim değişikliğini hızlandırmakta ve küresel döngülerin bozulmasına neden olmaktadır (Grimm ve diğerleri, 2008).

Alanyazındaki çalışmalara referansla, kentsel büyüme ile yerel iklim değişikliği arasındaki ilişki bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışma alanı, Türkiye'nin ilk beş büyük ili arasında yer alan, Marmara Bölgesi'nde sanayileşmeden ve nüfus artışından etkilenmiş olan Bursa Kenti'dir. Bununla birlikte Kentin seçilmesinde iki önemli neden daha vardır. Bunlardan ilki alanyazında, Bursa Kenti ve bulunduğu bölge için yerel iklim parametrelerinde değişim olduğunu ortaya koyan çalışmaların olmasıdır (Vardar ve diğerleri., 2011; Abi, 2010; Öztürk, 2010; Acar, 2010). İkinci neden de Bursa'nın, Türkiye'de iklim duyarlı bir yerel yönetim olarak kentsel iklim eylem planı hazırlayan ilk büyükşehir belediyelerinden biri olmasıdır.

Türkiye'de kentleşme ve iklim değişikliği ilişkisi konusunda alanyazında, az sayıda araştırma olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalarda ise konu dar bir çerçevede ve tek yönlü olarak ele alınmaktadır. Başvurulan yöntem ve kullanılan araçlar benzerlik göstermektedir. Bu çalışmada ise Bursa için yapılan yerel iklim araştırmalarının ortaya koyduğu bulgulardan hareket edilmektedir. Bursa için yapılan iklim değişikliği çalışmalarında, 1990'ların ikinci yarısında kentin sıcaklık parametrelerinde değişim olduğu vurgulanmaktadır. Yapılan çalışma, yerel iklim faktörlerinin 30 yıl içinde değişen arazi örtüsü ve kentsel büyümeye bağlı olarak etkilendiğini göstermektedir. Bulgular aynı zamanda, kent planlama kararları ve bu kararları etkileyen, yasal ve yönetsel mevzuattaki değişimlerin arazi kullanım kararlarını nasıl etkilediğini; dolayısıyla yerel iklim değişikliği sürecinde kamunun rolünü de ortaya koymaktadır.

¹ Tayanç ve Toros, 1997; Chen ve diğerleri, 2006; Hale ve diğerleri, 2006; Crawley, 2008; Seto ve Shepherd, 2009; Kishitawale ve diğerleri, 2010; Roshan ve diğerleri, 2010; Gu ve diğerleri, 2011; Liu ve Deng, 2011; Li Yan ve diğerleri, 2013; Ahmed ve diğerleri, 2013; Zhan, 2013; Zhang ve diğerleri, 2013; Shi ve diğerleri, 2015; Baur ve diğerleri, 2015).

Tablo 1. Bursa arazi örtüsü değişimi (1984–2014)

Arazi örtüsü sınıfları	1984 tarihli uydu görüntüsü içindeki büyüklük ha.	Uydu görüntüsü içindeki yüzdesi %	1995 tarihli uydu görüntüsü içindeki büyüklük ha.	Uydu görüntüsü içindeki yüzdesi %	2003 tarihli uydu görüntüsü içindeki büyüklük ha.	Uydu görüntüsü içindeki yüzdesi %	2014 tarihli uydu görüntüsü içindeki büyüklük ha.	Uydu görüntüsü içindeki yüzdesi %
Kent	2.970,45	4,01	5.874,57	7,93	13.156,26	17,75	18.247,24	24,60
Tarım	52.413,48	70,69	49.914,35	67,34	43.230,35	58,32	39.012,27	52,60
Orman	18.762,34	25,30	18.328,64	24,73	17.742,24	23,93	16.874,62	22,80
Uydu görüntüsü alanı ha.	74.229,34	100,00	74.229,34	100,00	74.229,34	100,00	74.229,34	100,00

rik testlerden olan Eşli Örneklem t-Testi⁴ (Paired Samples t-Test) kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi, p değerinin 0,05 kritik değerinden küçük olduğu durum olarak kabul edilmiştir.

3. Araştırmanın Bulguları

Arazi örtüsündeki değişim ve kentsel büyüme deseninin 30 yıl içinde nasıl bir değişim izlediği, sonrasında ise uydu görüntülerinin karşılaştırıldığı dönemler içinde (1984–1995; 1995–2003 ve 2003–2014) sıcaklık eğilimlerinde bir değişim olup olmadığı sorgulanmaktadır. Ayrıca, kentsel arazi örtüsündeki değişimi ve kentsel büyümeyi yönlendiren planlama eyleminin iklim değişikliği açısından kentleri biçimlendirici bir araç olarak rolüne vurgu yapılmaktadır.

3.1. Bursa arazi örtüsündeki değişim ve kentsel büyüme deseninin değerlendirilmesi (1984–2014)

Kentsel çevre açısından önem taşıyan konulardan biri, kentlerin nüfus artışının gerektirdiği alanın çok üzerinde bir sahayı kaplayarak çevrelerine doğru yayılmalarıdır. Kentsel yayılma sonucunda, büyük miktarda alan tüketiminin yanında kent ekolojisi açısından önemli olan doğal peyzajlar kadar orman alanlarının ve tarım topraklarının da yapılaşmadan dolayı kaybı söz konusudur. Bu çerçevede Bursa örneğinde 30 yılı kapsayan (1984–2014) üç alt dönemde (1984–1995; 1995–2003 ve 2003–2014), uydu görüntülerinde orman, tarım alanı ve kentsel arazi örtüsü tespit edilerek yıllara göre değişimleri karşılaştırılmıştır.

Buna göre 1984 yılında 2970,45 hektar olan kentsel arazi örtüsü 1995 yılında 5874,57 hektar 2003 yılında 13156,26 hektar ve 2014 yılında 18247,24 hektar büyüklüğüne ulaşırken, Bursa Kenti, çevresindeki tarım alanları ve orman alanları üzerinde, yayılarak, yatayda büyümüştür. Tarımsal nitelik gösteren arazi örtüsünde 1984 yılında 52413,48 hektar olan büyüklüğün 1995 yılında 49914,35 hektara, 2003 yılında 43230,35 hek-

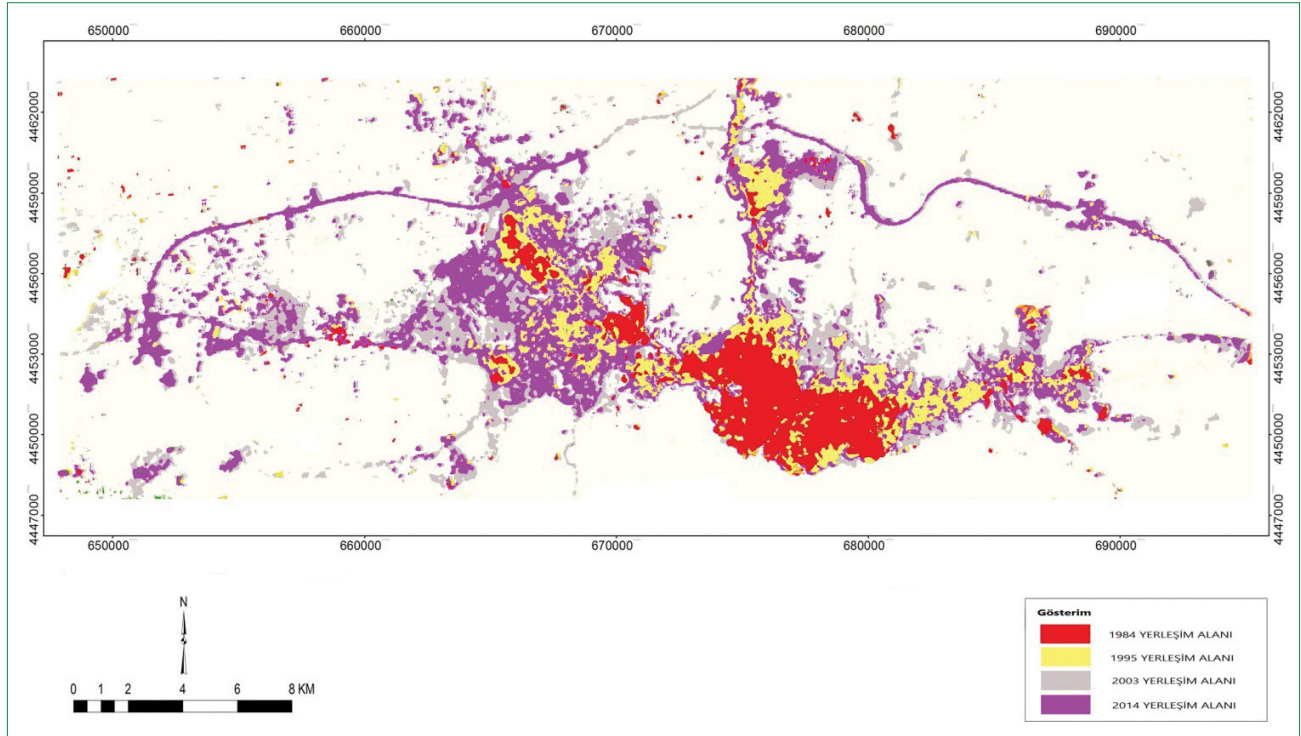
tara ve 2014 yılında 39012,27 hektara düşmüş olduğu tespit edilmiştir. Görüntü alanı içinde yer alan orman nitelikli arazi örtüsü ise 1984 yılında 18762,34 hektar, 1995’de 18328,64 hektar, 2003’de 17742,24 hektar ve 2014’de 16874,62 hektar olarak ölçülmüştür. Kentin çevresindeki orman niteliğindeki alanlar, doğal alanlar da azalmıştır.

Başka bir anlatımla, Bursa çevresindeki tarımsal nitelikli arazi örtüsü 1984 yılında uydu görüntü alanının %70,61’ini, 2014 yılında %52,60’ını kapsamıştır. Orman arazi örtüsü ise, 1984 yılında toplam uydu görüntüsü içindeki alanın %25,28’ini, 2014 yılında %22,80’nini oluşturmuştur (Tablo 1).

Diğer bir değişle, 1984 yılındaki görüntüde arazi örtüsünün %4,00’ünü kentsel arazi örtüsü oluştururken bu oran 1995 yılında %7,91’e, 2003 yılında %17,72’ye yükselmiş ve, 2014 yılında uydu görüntüsü içindeki alanın %24,60’ını kapsar hale gelmiştir. Kentsel arazi örtüsündeki bu büyümede kentin en hızlı gelişen bölgelerinin batı ve kuzey kesimleri olduğu tespit edilmiştir (Şekil 2). Uydu görüntüsü analizlerinin sonuçlarına göre kent lekesindeki yayılmanın önemli bir kısmı Bursa Ovası üzerinde gerçekleşmiştir.

Bu çalışmada nüfus artışının kentin yatay gelişimine (yayılması) etki oranını belirlemek için Holdren Modeli kullanılmıştır. Kentsel yayılmanın iki nedeni vardır. Bunlar kişi başına brüt kentsel toprak kullanımında ve kentsel nüfusta artış olmasıdır. Kişi başına kentsel toprak kullanımındaki artış arazi kullanım planlamasının; yerel ve merkezi yönetimlerin sübvansiyonlarının, kentsel politikaların; konut yoğunluklarını belirleyen konut piyasasındaki arzın, çeşitliliğin, bireysel tüketim kararlarının, birleşik etkilerini içerir. Bu yöntem ile kentin yayılmasının ne kadarının nüfus artışından ne kadarının da kişi başına brüt kentsel toprak kullanımından olduğu, ortaya konulmaktadır (Camarot ve diğerleri., 2003). Holdren Modeli’ne uyarlanan

⁴ Alanyazında iklim çalışmalarında yaygın olarak Mann Kendal istatistik metodu kullanılmakla birlikte bu çalışmada t-Testi tercih edilmiştir. İklim verilerini değerlendiren araştırmalarda, iki yöntem arasında sonuçları etkileyen bir fark olmadığını ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Önöz ve Bayazit 2003; Ghalhari ve diğerleri 2012). Bu araştırmada ayrıca dönemlerin birbirlerinden farklı olup olmadığı sorgulandığından Eşli Örneklem t-Testi uygulanmıştır.

Şekil 2. Bursa Kentsel Büyüme Deseni (1984–2014).

Tablo 2. Holdren Modeline göre Bursa'da kentsel büyümenin dönemler için karşılaştırılması

Dönem	Nüfus kaynaklı büyüme oranı (%)	Yayılma kaynaklı büyüme oranı (%)
1984–1995	60,00	40,00
1995–2003	34,50	65,50
2003–2014	83,00	17,00

durumda ele alınan kaynak toprak özelinde kentsel büyüme baskısı altında kalan kırsal alanlar ve tarım topraklarıdır⁵.

$$\ln\left(\frac{q}{w}\right) + \ln\left(\frac{e}{r}\right) = \ln\left(\frac{y}{s}\right)$$

Denklemden, q dönem sonu nüfus, w dönem başı nüfus, e dönem sonu kişi başına düşen brüt kentsel toprak, r dönem başlangıcı kişi başına düşen brüt kentsel toprak, y dönem sonu kentsel alan ölçümü, s dönem başlangıcı kentsel alan ölçümü olarak adlandırılmaktadır.

Diğer bir deyişle, dönem sonundaki nüfusun dönem başındaki değere oranının doğal logaritması ($\ln$) ile dönem sonundaki brüt kişi başına kentsel toprak kullanımının dönem başındaki değere oranının doğal logaritması toplamı, dönem sonun-

daki kentsel alanın dönem başındaki kentsel alana oranının doğal logaritmasına eşittir.

Bir kentin yayılma ve büyüme yüzdesi, yüzde nüfus artışı ve kişi başına brüt kentsel toprak kullanım yüzdesidir. Kişi başına kentsel toprak kullanımı, nüfus yoğunluğunun matematiksel tersidir. Kişi başına kentsel toprak kullanımı arttıkça nüfus yoğunluğu düşer.

Holdren Modeli kullanılarak, Bursa'nın kentsel büyüme dinamiklerini etkileyen nüfus artışı ve kişi başına kentsel toprak kullanımı üç dönem için analiz edilmiştir.

1984–1995 döneminde, Bursa için kentsel büyümenin %60 oranında nüfus artışına ve %40 oranında brüt kişi başına kentsel toprak kullanımına bağlı olduğu saptanmıştır. 1995–2003 döneminde ise Bursa için kentsel büyümenin nüfus artışından çok (%34,50) kişi başına kentsel toprak kullanım oranının artmasına bağlı (%65,50) olarak Kentin yatayda büyümesinden kaynaklı olduğu; 2003–2014 döneminde Bursa için kentsel büyümenin büyük oranda nüfusa bağlı (%83,00) olduğu görülmektedir (Tablo 2). Bursa Kent lekesinin büyümesinde nüfus artışının etkisinin oransal olarak azaldığı dönem 1995–2003 yılları arasındır. Kişi başına brüt kentsel toprak kullanım payının artmış olması önemli bir bulgudur. Bu bulgu, kentin özellikle saçaklanarak yayılmasını işaret eden 1995–2003 yıllarına ait uydu görüntüleri ile de örtüşmektedir.

⁵ John P. Holdren tarafından geliştirilen Model, kaynak kullanımındaki artışların payını, nüfus artışı ile kişi başına kaynak tüketimindeki (alışkanlıkların değişimine bağlı) artış arasında bölüştürmektedir. Holdren (1991) çalışmasında, örnek olarak enerji kaynakları üzerindeki tüketim baskını nüfus ve kişi başına enerji tüketimi faktörleri üzerinden ele almıştır.

Tablo 3. Bursa Kenti nüfus ve yerleşim alanı değişimi (1984–2014)

Yıl	Nüfus	Nüfus değişim oranı %	Yerleşim alanı büyüklüğü ha.	Yapılaşmış alan değişim oranı %
1984	748358	–	2970,45	–
1995	1126364	50,51	5874,57	97,77
2003	1488180	32,12	13156,26	124,07
2014	1957247	31,51	18247,24	38,69

Tablo 4. Aylık ortalama sıcaklık değerleri eşli örneklem t-Testi sonuçları

Dönem karşılaştırması	Aylık ortalama sıcaklık değerleri Çift farklılıkları				t	SD	Anamlılık (iki kuyruklu) (p)	
	Ortalama	Std. sapma	Ort. Std. hata	%95 güven aralığı				
				Alt	Üst			
1974–1984/1985–1994	,0215917	,8798522	,2539914	–,5374397	,5806231	,085	11	,934
1974–1984/1995–2004	–,3350750	,7634828	,2203985	–,8201688	,1500188	–1,520	11	,157
1974–1984/2005/2014	–,8837833	,8568368	,2473475	–1,428191	–,3393752	–3,573	11	,004
1985–1994/1995–2004	–,3566667	,6652728	,1920477	–,7793608	,0660275	–1,857	11	,090
1985–1994/2005–2014	–,9053750	,5619243	,1622136	–1,262404	–,5483453	–5,581	11	,000
1995–2004/2005–2014	–,5487083	,4595031	,1326471	–,8406627	–,2567540	–4,137	11	,002

Tablo 5. Aylık minimum sıcaklıkların ortalaması eşli örneklem t-Testi sonuçları

Dönem karşılaştırması	Aylık minimum sıcaklıkların ortalaması Çift Farklılıkları				t	SD	Anlamlılık (p)	
	Ortalama	Std. sapma	Ort. Std. hata	%95 güven aralığı				
				Alt				Üst
1974–1984/1985–1994	-,0720417	,8102959	,2339123	-,5868791	,4427958	-,3080	11	,764
1974–1984/1995–2004	-,6487083	1,018753	,2940887	-1,2959933	-,0014234	-2,206	11	,050
1974–1984/2005–2014	-1,189541	1,0348281	,29872914	-1,8470400	-,5320432	-3,982	11	,002
1985–1994/1995–2004	-,5766667	,5615554	,1621042	-,9334556	-,2198777	-3,557	11	,004
1985–1994/2005–2014	-1,117500	,6350680	,18332834	-1,5210029	-,71399704	-6,096	11	,000
1995–2004/2005–2014	-,5408333	,3734959	,10781900	-,77814135	-,30352531	-5,016	11	,000

Bursa Kenti, 1984'den 2014'e 30 yıl içinde nüfus ve kentsel arazi örtüsü yayılımı açısından hızlı bir büyüme sergilemiştir. Bu dönemde kentin nüfusu iki buçuk kat artmış (%261,53) ve kent lekesi 6 kat (%614,37) büyümüştür (Tablo 3). Kısaca, Holdren Modeli'nin yerleşim alanı nüfus ilişkisi açısından ortaya koyduğu en önemli sonuç, Bursa Kenti'nin 1990'lı yılların ikinci yarısı ve 2000'li yılların ilk yarısında nüfus artışının etkisinden bağımsız bir mekânsal büyüme dinamiği sergilemiş olduğu yönündedir.

Bursa Kenti'nin bu şekilde yayılarak büyümesi başta işyeri konut arasındaki ulaşım taleplerini ve yolculuk sürelerini etkilemiştir. Bir yandan kentin arazi kullanımındaki değişim ile artan

fosil yakıt tüketimi, sera gazı salımlarını çoğaltırken; diğer yandan tarım ve orman alanları gibi kentin çevresindeki önemli yutak alanlar (arazi örtüsü) yapılaşarak azalmıştır. Bu iki yönlü değişim, yerel iklimi etkilemiş ve ölçülen sıcaklıklarda artma eğilimi gözlenmiştir.

3.2. Bursa sıcaklık parametreleri analizi (1974–2014)

Yerel iklim değişikliği ile ilişkili olarak en çok çalışılan iklim parametresi sıcaklıktır. Özellikle minimum sıcaklıklardaki artış, kentlerin oluşturdukları ısı adası etkisini ortaya koyması açısından önemlidir.

Tablo 6. Aylık minimum sıcaklık değerleri eşli örneklem t-Testi sonuçları

Dönem karşılaştırması	Aylık minimum sıcaklık değerleri Çift Farklılıkları				t	SD	Anlamlılık (p)	
	Ortalama	Std. sapma	Ort. Std. hata	%95 güven aralığı				
				Alt				Üst
1974–1984/1985–1994	-,0238667	1,049132	,302858	-,6904538	,6427204	-,079	11	,939
1974–1984/1995–2004	-,4263667	1,121093	,323631	-,138675	,2859418	-,1317	11	,214
1974–1984/2005–2014	-,13632167	1,476471	,426220	-,2301322	-,4251113	-,3198	11	,008
1985–1994/1995–2004	-,4025000	1,073305	,309836	-,1084445	,2794456	-,1299	11	,220
1985–1994/2005–2014	-,13393500	1,333582	,384972	-,2186668	-,4920320	-,3479	11	,005
1995–2004/2005–2014	-,9368500	,765711	,221042	-,1423360	-,4503399	-,4238	11	,001

Bursa Meteoroloji İstasyonuna ait 1974–2014 dönemini içeren aylık bazda ortalama sıcaklık, minimum sıcaklıkların ortalaması, minimum sıcaklık, ortalama sıcaklıkların minimum değerleri ile on yıllık dönemler için yapılan eşli örneklem t-Testi analiz sonuçları aşağıda verilmektedir.

Bursa Meteoroloji İstasyonuna ait aylık ortalama sıcaklık parametresi eşli örneklem t-Testi analiz sonuçları incelendiğinde, karşılaştırma yapılan üç dönem için anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. 1974–1984 ve 2005–2014 dönemleri, 1985–1994 ve 2005–2014 dönemleri ve 1995–2004 ve 2005–2014 dönemleri farklılık göstermektedir. Kırk yıllık zaman dilimi içerisinde aylık ortalama sıcaklıklardaki değişim son on yılla karşılaştırıldığında tüm dönemler için anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. 1995–2004 dönemine doğru aylık ortalama sıcaklıklarda artış eğilimi başlamıştır. Kırk yılın son on yılında (2005–2014), 1974–1984 dönemine göre aylık ortalama sıcaklıklarda 0,88°C artış olmuştur (Tablo 4).

Aylık minimum sıcaklıkların ortalaması parametresi eşli örneklem t-Testi analiz sonuçlarına göre karşılaştırma yapılan dört dönemde anlamlı farklılıklar olduğu izlenmektedir. 1974–1984 ve 2005–2014 dönemleri, 1985–1994 ve 1995–2004, 1985–1994 ve 2005–2014 dönemleri, 1995–2004 ve 2005–2014 dönemleri farklılık göstermektedir. Kırk yıllık zaman dilimi içerisinde aylık minimum sıcaklıkların ortalamasında yaşanan değişim eğilimi, son on yılla karşılaştırıldığında tüm dönemlerde geçerli bir anlamlılık düzeyi ortaya çıkmıştır. Ayrıca 1985–1994 ve 1995–2004 dönemi karşılaştırılmasında ortaya çıkan anlamlılık düzeyi, aylık minimum sıcaklıkların ortalamasındaki değişimde, aynı dönemde kentin saçaklanarak büyümesinin belirgin bir etkisi olduğu yargısını da güçlendirmektedir. Kırk yılın son on yılında (2005–2014), 1974–1984 dönemine göre aylık minimum sıcaklıkların ortalamasında 1,19°C artış kaydedilmiştir (Tablo 5).

Aylık minimum sıcaklıklar eşli örneklem t-Testinin analiz sonuçları incelendiğinde, kırk yıllık süre içerisinde sıcaklıkların

1,36°C artmış olduğu saptanmıştır. Anlamlılık düzeyi açısından 1995–2004 ve 2005–2014 dönemlerinin karşılaştırılmasında farklılaşma gerçekleşmiştir. Buna göre son 20 yıl içindeki aylık minimum sıcaklık değişimi ilk 20 yıla göre farklılık göstermektedir. Son 20 yıl içinde aylık minimum sıcaklıklarda 0,93°C artış olmuştur (Tablo 6).

Bursa Meteoroloji İstasyonuna ait aylık ortalama sıcaklıkların minimum değeri eşli örneklem t-Testi analiz sonuçları değerlendirildiğinde, 1985–1994 dönemi ile 2005–2014 dönemi arasındaki karşılaştırma diğerlerine göre anlamlılık içermektedir. Otuz yılı kapsayan bu dönemde, sıcaklık artışının ilk on yıldan farklı bir eğilim içinde olduğu 1°C yakın bir artışın gerçekleştiği saptanmıştır. Kırk yıl içinde ise aylık ortalama sıcaklıkların minimum değerinde 0,81°C üzerinde artış meydana gelmiştir (Tablo 7).

Çalışmanın iklim verilerinin istatistik analizlerinin sonuçlarına göre sıcaklık parametrelerindeki artış, 1995–2004 döneminden başlayarak 2005–2014 döneminde en yüksek dereceye ulaşmıştır. Bu sıcaklık farklılıkları kış mevsimlerinde özellikle ocak ve şubat aylarında gözlenmiştir. Aylık minimum sıcaklıkların ortalaması parametresi 1974–1985 döneminde şubat ayları için 1,04 °C ve 2005–2014 döneminde 2,78°C yükselmiştir. Ortalama sıcaklıklarda 1,74°C artış yaşanmıştır. Aynı parametrenin ağustos ayı ortalamasına baktığımızda 1974–1984, dönemi için ortalama sıcaklık 15,87°C iken, 2003–2014 döneminde 19,09°C olmuştur. Bu iki dönem arasında aylık minimum sıcaklıkların ortalamasındaki fark 3,22°C'dir. Yaz aylarında sıcaklıklarda belirgin şekilde artış eğilimi yaşanmaktadır. Kentleşmeden kaynaklı ısı adası etkisi kentin soğumasını engellemektedir. Minimum ortalama sıcaklıklardaki artış eğilimi bu durumun önemli bir kanıtıdır (Moradi, 2016).

3.3. Bursa'nın kentsel büyüme sürecinde planlamanın iklim değişikliği üzerindeki rolünün değerlendirilmesi

Kentler, ekonomik ve sosyal faaliyetlerin yoğunlaştığı yerler

Tablo 7. Aylık ortalama sıcaklıkların minimum değerleri eşli örneklem t-Testi

Dönem karşılaştırması	Aylık ortalama sıcaklıkların minimum değeri Çift Farklılıkları				t	SD	Anlamlılık (p)	
	Ortalama	Std. sapma	Ort. Std. hata	%95 güven aralığı				
				Alt				Üst
1974–1984/1985–1994	,1801583	1,0303439	,2974347	-,474490	,8348076	,606	11	,557
1974–1984/1995–2004	-,2015083	1,0497494	,3030366	-,868487	,4654706	-,665	11	,520
1974–1984/2005–2014	-,8120667	1,0405387	,3003777	-1,473193	-,1509399	-2,703	11	,021
1985–1994/1995–2004	-,3816667	1,2365776	,3569692	-1,167350	,4040173	-1,069	11	,308
1985–1994/2005–2014	-,9922250	,9538394	,2753497	-1,598265	-,3861843	-3,604	11	,004
1995–2004/2005–2014	-,6105583	,7632482	,2203308	-1,095503	-,1256136	-2,771	11	,018

olarak enerji kullanımında ve buna bağlı olarak sera gazları salımlarında belirgin bir artışa yol açmaktadır (Balaban ve Tamer-Görer, 2012). Ancak, kentleri ya da kentleşme sürecini sadece sera gazı salımlarını arttıran bir olgu olarak değerlendirmek, kentlerin iklim değişikliğine katkılarında, sorunun buzdağı üzerindeki kısmını görmektir. Bir yandan kentin arazi kullanımındaki değişim, artan fosil yakıt tüketimi ve diğer kullanımların ortaya çıkardığı sera gazı salımlarını çoğaltırken diğer yandan da ova ve orman alanları gibi kentin çevresindeki önemli yutak alanlar (arazi örtüsü) yapılaşarak azalmakta, drenaj havzalarında bozulmaya geçirimsiz yüzey miktarında artışa neden olmaktadır. Kentlerin yol açtığı bu iki yönlü değişim, yerel iklim üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır.

Dördüncü Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli değerlendirme raporunda, insan faaliyetlerinin yol açtığı, atmosferdeki karbondioksit birikiminin yönetilmesini zorlayıcı iki büyük akışın var olduğu üzerinde durulmaktadır. Bunlardan ilki sanayi faaliyetlerinden ve fosil yakıtların kullanımından, ikincisi ise arazi kullanım değişikliği, özellikle arazi açma eyleminden kaynaklanmaktadır.

Son on yıldır iklim değişikliği ile ilgili tartışmaların içinde mekânsal planlama konusuna giderek daha çok önem verilmektedir. Beşinci Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli değerlendirme raporunun da temel konuları arasında kent planlama yer almıştır. Kentlerin sera gazı salımlarındaki rolü anlaşılmalıya başlandığından bu yana iklim konusunun mekânsal planlama kapsamı içine girdiği görülmektedir. İklim değişikliğinin nedenlerini hem de kaçınılmaz iklim değişikliğinin etkilerini ele alması açısından, her ölçekte mekânsal planlamanın önemi artmıştır. Özetle, arazi kullanım politikaları ve mekânsal planlama kararları sera gazı salımlarının azaltılmasında önemli bir araçtır. Bu yanı sıra mekânsal planlama aynı zamanda iklim siyasetinin de ayrılmaz bir parçasıdır. Alanyazında, kentsel ya-

yılmanın denetlenmesi ve bu yolla başta ulaşım sektörü olmak üzere kentlerin enerji tüketiminin azaltılmasında planlamanın etkisi vurgulanmaktadır (Bart, 2010; Seto ve diğerleri, 2014; UN-Habitat, 2014; Wilson ve Piper, 2010; Giddens, 2013; Davoudi ve diğerleri, 2009). Ayrıca, atmosferdeki azaltım kadar, akılcı arazi kullanım kararlarıyla arazi örtüsündeki değişimin de planlama aracılığıyla kontrol edilerek, bu yolla karbon yutaklarının korunması ve ısı adası etkilerinin azaltılmasının sağlanabileceği üzerinde durulmaktadır. İklim değişikliğinin etkilerine uyum amacıyla yapılacak bölge, kent, mahalle, sokak ve yapı düzeyindeki planların, geliştirilecek mekânsal politikalar gibi birçok düzenleme için de önemli bir araç olduğu görülmüştür⁶.

Türkiye İklim Değişikliği 5. Bildirim Raporu, İstanbul'un içinde olduğu Marmara Bölgesi'nde, Ege ve Akdeniz bölgelerinin kıyılarında ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, istasyon bilgilerine dayanılarak, ısınma eğilimleri olan bu bölgelerde kentleşmenin hızlı ve yaygın olduğu, dolayısıyla ısı adası etkilerinin kuvvetli oluşu nedeniyle yerel iklim değişikliği eğilimlerine dikkat çekilmektedir (ÇŞB, 2013). Benzer şekilde Sertel ve Örmeci (2011) tarafından yapılan araştırmanın bulgularına göre, Marmara Bölgesinde kentleşmenin yarattığı arazi örtüsündeki değişimin sonucunda, bölgede yaz döneminde ortalama sıcaklıklarda artış meydana gelmiştir. Daha fazla beşeri faaliyetle birlikte arazi örtüsündeki değişikliklerin, bölgenin gelecekteki iklimini etkileyeceğine vurgu yapan araştırmacılar, arazi kullanım planları ile su ve doğal kaynakların korunmasına ilişkin alınacak önlemlerin, Marmara Bölgesi'nde iklim değişikliğine karşı etkili önlemler olacağını belirtmişlerdir. İklim değişikliği ile mücadele konusunda, kentsel yerleşimler ve dolayısıyla kent planlaması günümüzde daha da önem kazanmıştır. Ancak devletin müdahale araçları ve uygulamaları yerel iklim değişikliğini doğrudan etkileyen yegane unsurdur. İster merkezi yönetim düzeyinde isterse de bölgesel ve yerel düzeyde olsun, verilen her bir yatırım kararını, bir arazi kullanım kararına dönüştüren bir kamu gücüne

⁶ Daha kapsamlı bir okuma için Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli 5. değerlendirme raporunun 3. çalışma grubu tarafından hazırlanan Climate Change: 2014 Mitigation of Climate Change içinde "Human Settlements, Infrastructure and Spatial Planning" bölümüne bakılabilir.

sahip olan, mekânsal planlama aracılığı ile devletin iklim değişikliği üzerinde belirleyici bir etkisinin olduğu gözardı edilemez.

Bu noktadan hareketle çalışmanın bu kısmında, Bursa örneğinde, kentin 80'sonrası büyüme dinamiklerini biçimlendiren yasal, yönetsel, düzenleyici kurallar, planlama ve yatırım kararları, iklim değişikliği sürecine kamu eliyle yapılan katkılar olarak değerlendirilmektedir.

1984–2014 dönemini içeren 30 yılda, Bursa'nın çevresindeki ovaya yayılarak büyümesi kaçınılmaz olarak arazi örtüsünde önemli bir değişime yol açmıştır. Bu değişim kentin bugünkü yapısal formunu da biçimlendirmiş olduğundan kentsel büyüme beraberinde yerel iklimde gözlenen değişimlere de yol açmıştır.

Kent otomotiv sanayinin bir üssü haline gelmeye başladığı 70'li yıllardan itibaren sanayi altyapısına yapılan yatırımlar, Bursa Ovası'nı yapılaşma baskısı altına almıştır. 1976 yılında yapılan Bursa Kent Bütünü ve Yakın Çevresi 1/25000 ölçekli Nazım İmar Planında tarımsal alanların korunması kararı bu baskının bertaraf edilmesi için bir adım olmuştur. Ova koruma alanı sınırları planda belirlenmiş ve 1977 yılında ilgili taraflar ile "Ova Koruma Protokolü" imzalanmıştır. Bu karar kentin doğu batı aksında lineer büyümesini öngören kararın da temelini oluşturmuştur. Kentin doğu batı aksında gelişmesini öneren Nazım Plan, 1987 yılında Bursa'nın Büyükşehir⁷ ilan edilmesinin ardından değişime uğramaya başlamıştır. Bursa Ovası'nda bulunan köylerin belediye sınırları içine dahil edilmesi ve Yıldırım, Osmangazi ve Nilüfer olmak üzere üç merkez ilçe oluşturulması ile genişleyen belediye sınırları, kentin saçaklanarak gelişmesini de desteklemiştir. Belediye sınırlarındaki bu değişim özellikle Uludağ Üniversitesi'nin ve Beşevler Küçük Sanayi Sitesi'nin planlandığı batı aksında Nilüfer İlçesinde kentsel büyümeyi hızlandıran kararlar olmuştur (Eryılmaz ve diğerleri, 2008; TMMOB ŞPO Bursa, 2009).

1984 yılında Nazım İmar Planı tamamlandığında Ankara – İzmir Karayolu boyunca kentin batı doğu aksında lineer büyüme eğilimi, yerini bu hattı bir omurga olarak kullanan saçaklanma eğilimine bırakmıştır. Plan, Ova Koruma Protokolü kapsamında kuzeyde yer alan sulu tarım arazileri ile güneyde Uludağ eteklerinin oluşturduğu doğal sit alanlarını, gelişme baskısına karşı korunması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda planlama kararı olarak özellikle batıda, Nilüfer Çayı'ndan sonra İzmir ve Mudanya yolu boyunca uzanan alanlarda yaklaşık 500.000 kişinin yerleşmesi ve yeni sanayi alanları öngörülmüştür. İmar afları ile gecekonduların gelişme alanı içine dahil edilmesi ve sonrasında 1990 yılında 1/25000 ve 1/5000 ölçekli nazım planların revizyonu ile sanayi alanları başta olmak üzere konut kullanımları özelinde plan, yeni gelişme alanlarını belirleyecektir. Görükle bölgesinin kent merkezi ile bağlantıları artmış, kent batı aksında saçaklanarak yayılmaya başlamıştır. 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni

Planının yapılmasının ardından 1995 yılında nazım imar planı revizyonu yeniden gündeme gelmiştir. 1996 yılında Ovaakça'da termik santralin kurulması, 1997'de otogarın Yalova yolu üzerine taşınması ve liman kararları da sanayi ve konut alanları için verilen planlama kararları kadar iklim değişikliğine neden olacak yönde, arazi örtüsündeki değişime yol açan, kentin fiziksel büyümesini tetikleyen yatırım ve arazi kullanım kararlarıdır. Bu plan kararlarının sonucunda kentin kuzeyinde liman faaliyetlerine bağlı olarak Yalova aksının önemi giderek artmıştır. Limanlar ile birlikte kurulan serbest bölge, TOKİ toplu konut alanı uygulamaları ile 2001 yılında ova üzerinde engellenemeyen kentsel gelişme sonucunda Ova Koruma Protokolü gözden geçirilmiştir. 1997–2001 döneminde Ova koruma alanının üçte biri kaybedilmiştir (Ataç, 2007; TMMOB ŞPO Bursa, 2009).

2004 yılında Belediye sınırlarında yapılan ikinci değişiklik⁸ sonucunda Gemlik, Mudanya, Kestel ve Gürsu ilçelerinin de merkez ilçeye katılması ile kentsel alan daha da genişlemiştir. Bursa'nın, İstanbul'un etki alanına girmesi ve ulaşım ağındaki bağlantıların iyileştirilmesi kentin kuzey ve doğu yönündeki gelişmesini de hızlandırmıştır (Eryılmaz ve diğerleri, 2008; Mutlu, 2015). 2000 sonrasında çevre yolu ile kuzeyde kentsel yayılma adeta teşvik edilmiştir. 2012 tarihinde 6360 sayılı Yasa ile Bursa Büyükşehir belediye sınırlarının il sınırlarına kadar genişletilmesi karar il bütünü büyükşehir yönetim modeli uygulaması, kentsel saçaklanmaya ve arazi örtüsünde hızlı bir değişime yol açabilecek teşvikleri içermektedir. Bu durum önümüzdeki yıllarda iklim verileri üzerinde oluşacak olumsuz etkileri daha çok hissedilir hale getirecektir. Bölge ve kent planlama eyleminin iklim değişikliği ve kentsel büyüme deseni arasındaki ilişkisinde Bursa örneğinde olduğu gibi, mekânsal planlama kamu eliyle kentin iklim değişikliğine karşı kırılganlığını arttıran bir araca dönüşmüştür.

4. Tartışma ve Sonuç

Çalışmanın bulguları alanyazındaki üç önemli tartışmaya ışık tutmaktadır. Bu tartışmalardan ilki arazi örtüsündeki değişimdir. Özellikle yutak alanların kaybına karşılık kentsel arazi örtüsündeki yayılma, insan kaynaklı seragazi salımlarının atmosferdeki miktarını etkilemektedir. İkincisi arazi örtüsündeki değişimle bağlantılı, kentlerin fiziksel biçimlenişinin (makro formu) saçaklanarak (boşluklu, düşük yoğunluklu, sınırsız) büyümesinin iklim değişikliği üzerinde etkilerinin olduğu konusundaki tartışmalardır. Üçüncü tartışma, iklim değişikliğinin olası sonuçlarından kaynaklanan etkilerinin azaltılması ve iklim değişikliğine uyum karşısında, yerel yönetimlerin rolünü ve kent planlama aracının önemini ortaya koyan yaklaşımları içermektedir.

Kentin iklim değişikliğine uyum kapasitesi, dayanıklılığı ve savunmasız nüfusun risklerden etkilenme düzeylerinin önemli ölçüde

⁷ 3391 sayılı Bursa İli Merkezinde Osmangazi, Yıldırım ve Nilüfer Adıyla Üç İlçe Kurulması Hakkında Kanun 27.06.1987 tarih ve 19500 sayılı R.G.

⁸ 5216 sayılı Büyükşehir Kanunu, 10.07.2004 tarih ve 25531 sayılı R.G.

belirleyicisi, kent formu ve arazi kullanım kararları ile kentsel büyümesini biçimlendiren kent planlarıdır. Kullanımlar için yer seçimi kararları, ulaşım ağının tasarımı, kent makroformu, nüfus ve yapı yoğunlukları ile kentin enerji tüketimini azaltacak önlemlerin alınması, kamu toplu taşıma sisteminin geliştirilmesi, kentsel altyapıda çevre duyarlı yaklaşımlar, ısı adası etkisini azaltacak hem de karbondioksit salımlarını soğuracak açık alanlar ve yeşil koridorlar, su yüzeyleri ile yutak alanların oluşturulması, kentsel büyümenin çevre üzerindeki baskılarını hafifletecek sınırlayıcı kurallar ve politikaları geliştirmek gibi pek çok konuda kentlerden kaynaklı sera gazı salımlarını azaltacak düzenlemeler, kent ve çevre düzeni planlarıyla yapılabilir. Seragazi salımlarını azaltacak müdahalelere girişerek iklim değişikliğinin etkilerini azaltacak en önemli araç olarak kent planlama karşımıza çıkmaktadır. Kısaca insan faaliyetlerinden kaynaklanan iklim değişikliği konusunda, planlar ve de planlama erkini elinde tutan kurumların çalışmalarından, ister merkezi ve isterse yerel yönetim düzeyinde olsun, kamunun sorumlu olduğu açıktır.

Son 30 yılda hızlı bir büyüme gösteren Bursa'nın arazi örtüsündeki değişim ve kentsel yayılma ile iklim parametreleri birlikte incelendiğinde, kentsel yayılmanın yerel iklim değişikliğine neden olabileceğini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır. Bu çalışmanın bulgularına göre, Kent 1995–2003 yıllarını içeren dönemde, nüfus artışından bağımsız bir kentsel büyümeyi işaret etmektedir. Buna paralel olarak, iklim parametreleri de 1974–2014 yıllarını kapsayan 40 yıllık süreç içerisinde, 1995–2003 dönemi için sıcaklık artışında anlamlı bir farklılaşmanın yaşandığını göstermektedir.

Kentsel yayılma olgusunu yaşayan kentlerden biri olan Bursa, 1984–2014 arasında 15277 hektar büyümüştür. Çalışma alanına ait uzaktan algılama görüntüleri incelendiğinde, her üç dönemde de tarım arazisinde ve orman niteliğindeki alanlarda büyük kayıpların yaşandığı görülmüştür. Çalışmanın sonuçlarına göre Bursa ve çevresindeki tarım arazisinde ve orman alanlarında en büyük kayıplar ve aynı zamanda yapılaşmış alanların artışı 1995–2003 döneminde olmuştur. Çalışma alanındaki bu yayılmanın önemli bir nedeni de kent planları ile Bursa Ovası'nın zaman içinde imara açılmasıdır. Özellikle 1990 Nazım İmar Planı ile batı yönünde kamu eliyle gerçekleştirilecek yatırımlar için yer seçilmesi, Bursa kentinin saçaklanarak büyümesine ve günümüzde ovaya yayılarak gelişmesine yol açmıştır. Kentin saçaklanma eğilimi ve sonrasında aradaki boşlukların dolmaya başlaması ile mekânsal organizasyonlardaki değişim, eş zamanlı iklim parametrelerinde izlenen farklılaşmayı da açıklamaktadır.

Kentin çevresindeki orman ve tarım alanları yaşanan kentsel büyüme sürecinden ciddi biçimde etkilenmiştir. Bursa Kenti'nin ovaya yayılarak büyümesi, çevresindeki arazi örtüsünde önemli bir değişime yol açmıştır. Sanayi ve konut alanları ile ulaşım ağının gelişmesi, dolayısıyla kentin artan enerji talebi fosil yakıt kullanımını arttırmıştır. Bu arazi örtüsü de-

ğişimine bağlı olarak aylık minimum sıcaklıklarda 1,36°C artış meydana gelmiştir. Bu artışların başlangıcı olan 1995–2003 döneminin, aynı zamanda kentsel büyümenin nüfusun etkisinden çok kentin kontrolsüz büyümesine bağlı olduğu, Holdren Modeli sonuçlarıyla birlikte uydu görüntüleri ile saptanan arazi örtüsü değişimleri, kentsel büyüme ve yayılmanın yerel sıcaklıkları etkilediği konusundaki görüşleri desteklemektedir.

Küresel iklim değişikliği araştırmaları ve iklim bilim bağlamında kentleşme, genellikle arazi kullanımı ve arazi örtüsü değişimi olarak, yerel ölçekte iklimi etkileyen bir faktör olarak kabul edilmektedir (Guo-Yu, 2015). Ezber ve diğerleri (2007) İstanbul örneğinde kentleşmenin iklime etkisi konusunda yaptıkları çalışmada, kentleşmenin minimum sıcaklık parametrelerini etkilediğini, özellikle yaz aylarında minimum sıcaklıklarda kentleşme faktörünün belirgin etkisi olduğunu, nüfus artışının kentsel ısınma eğilimini tetiklediğini, kentsel yayılma ile ısı adası etkisi arasında tutarlı bir ilişkinin olduğunu, istatistiki yöntemler ve modeller aracılığıyla araştırmalarında ortaya koymuşlardır. Bursa Kenti için ortaya konulan araştırmanın bulguları da alanyazındaki çalışmaları desteklemektedir.

Ayrıca, Bursa iklim değişikliği konusunda alanyazındaki diğer çalışmalar ile benzer şekilde, 90'ların ikinci yarısından sonra Kentin sıcaklık verilerinde artış eğiliminin olduğu görülmüştür. 1995–2003 döneminde izlenen kentin kuzey ve batı yönünde yayılarak büyümesinde Bursa Ovası'nın imara açılması, planlama eliyle yapılan yerel iklime bir müdahale olarak değerlendirilebilir. Bir yandan orman ve tarım arazi örtüsündeki kayıp iklim parametrelerinde değişikliğe neden olurken, diğer yandan da doğal yutak alanların ve geçirimsiz yüzeylerin yapılaşmadan dolayı azalması; kentsel arazi örtüsündeki yayılma ve büyümenin yapı yoğunluğu, sanayi, konut, ulaşım ve diğer kullanımlardan kaynaklanan seragazi salımlarını çoğaltan tetikleyici etkileri sonucunda, yerel iklim parametrelerinde gözlenen değişimlerin meydana geldiği ifade edilebilir.

Kısaca, mekânsal planlama kararlarının iklimi etkilediği, dolayısıyla kentlerin iklim değişikliği hassasiyetine göre geliştirilmesinde planlamanın önemli bir araç olduğu konusundaki alanyazın tartışmalarını destekleyen bir sonuca varılmıştır. Kentsel iklim değişikliğinin önemli bir faktörü kentsel büyümenin yol açtığı arazi örtüsünde yaşanan değişimdir. Türkiye örneğinde arazi örtüsünde yaşanan bu değişim sürecinde, özellikle tarım alanlarının yapılaşmaya açılmasında, kentlerin idari sınırlarını genişleten yasal düzenlemelerin rolü olduğunu belirtmek gerekir. Bu açıdan il bütünü büyükşehir yönetim modeli, il içindeki tarım topraklarının kentsel arsaya dönüşüm sürecini hızlandıracak bir uygulamadır. Özellikle Bursa ölçeğindeki kentler için geliştirilecek büyüme stratejilerinde, iklim değişikliği sorunsalı ivedilikle dikkate alınmalıdır. Sürdürülebilir ve iklim duyarlı kentsel gelişme için yerel iklim eylem planlarının kent planlama sürecinin bir parçası olarak değerlendirilmesi atılabilecek en önemli adımdır.

KAYNAKLAR

- Abi, K. (2010). İklim Değişikliklerinin Bursa'nın Sıcaklık Özellikleri Üzerinde Yansımaları. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Acar, D. (2005). Bursa'da şehirleşmenin yağış ve sıcaklık üzerinde etkileri. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ahmed, B., Ahmed, R. (2013). Modeling Urban Land Cover Growth Dynamics Using Multi Temporal Satellite Images: A Case Study of Dhaka, Bangladesh Geo-Information, 1(1), 3-31.
- Ataç, E.(2007). "Gelişen Kentlerin Verimli Toprak Kayıpları: Bursa Ovası Örneği, Kent ve Bölge Üzerine Çalışmalar". Prof.Dr. Orhan Kuntay'a Armağan, Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara, 137-150.
- Balaban, O., Tamer-Görer, N. (2012). İklim Değişikliği, Küresel Isınma ve Kentler. Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük, (M. Ersoy, Derleyen), İstanbul: Nivona Yayınları.
- Bart, I. L.(2010).Urban Sprawl and Climate Change: A Statistical Exploration of Cause and Effect, with Policy Options for the EU. Land Use Policy, 27(2),283-92.
- Baur, A. H., Förster, M., Kleinschmit, B. (2015). The Spatial Dimension Of Urban Greenhouse Gas Emissions: Analyzing The Influence Of Spatial Structures And LULC Patterns In European Cities. Landscape Ecology, 30(7), 1195-1205.
- Camarota, A.S., Beck, R., Kolankiewicz, L.(2003).Outsmarting Smart Growth: Population Growth, Immigration, and the Problem of Sprawl. Center for Immigration Studies.
- Crawley, D. B. (2008). Estimating The Impacts Of Climate Change And Urbanization On Building Performance. Journal of Building Performance Simulation, 1(2), 91-115.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.(2013).4.İklim Değişikliği Ulusal Raporu.
- Dale, V. H. (1997). The Relationship Between Land-Use Change And Climate Change. Ecological Applications, 7(3), 753-769.
- Davoudi, S., Crawford, J., Mehmood, A. (2009). Planning for Climate Change: Strategies for Mitigation and Adaptation for Spatial Planners, London: Earthscan.
- Eryılmaz, S. S., Cengiz, H., Eryılmaz, Y. (2008). The Urban Sprawl Model for an Affected Metropolis: Bursa- İstanbul Example, 44th ISO-CARP Congress on Urban Growth without Sprawl-A Way Towards Sustainable Urbanization, Dailan, China 19-23 Sept. 2008. http://www.isocarp.net/projects/case_studies/cases/cs_info.asp?ID=1339
- Ezber, Y., Sen, Ö.L., Kindap, T., Karaca, M. (2007). Climatic Effects of Urbanization in Istanbul: A Statistical and Modeling Analysis. International Journal of Climatology, 27, 667-679. DOI:10.1002/joc.1420.
- Ghalhari, G.F., Dastjerdi, J.K., Nokhandan, M.H.(2012).Using Mann Kendall and t-Test Methods in Identifying Trends of Climatic Elements: A Case Study of Northern Parts of Iran, Management Science Letters, 2, 911-920.
- Giddens, A. (2009). The Politics of Climate Change, Polity Press, Cambridge, UK.
- Grimmond, S. (2007). Urbanization and Global Environmental Change: Local Effects Of Urban Warming. The Geographical Journal, 173(1), 83-88.
- Grimm N., Faeth S., Golubiewski N., Redman C., Wu J., Bai X., Briggs J. (2008). Global Change And The Ecology Of Cities. Science, 319, 756-760.
- Gu, C., Hu, L., Zhang, X., Wang, X., and Guo, J. (2011). Climate change and urbanization in the Yangtze River Delta. Habitat International, 35(4), 544-552.
- Guo-Yu, R. E. N. (2015). Urbanization as a major driver of urban climate change. Advances in Climate Change Research, (6)1, 1-6.
- Hale, R. C., Gallo, K. P., Owen, T. W., Loveland, T. R. (2006). Land Use/Land Cover Change Effects on Temperature Trends at US Climate Normals Stations. Geophysical Research Letters, 33(11).
- Holdren, J.P. (1991). Population and Energy Problem. Population and Environment:A Journal of Interdisciplinary Studies, 12(3),231-255.
- IPCC. (2014). Mitigation of Climate Change Contribution of Working Group III. IPCC Fifth Assessment Report, UK: Cambridge University Press.
- Keleş, R. (1998). Kentbilim Terimleri Sözlüğü (2.baskı).Ankara, İmge Kitabevi.
- Liu, J., Deng, X. (2011). Impacts And Mitigation Of Climate Change On Chinese Cities. Current Opinion In Environmental Sustainability, 3(3), 188-192.
- Kishtawal, C. M., Niyogi, D., Tewari, M., Pielke, R. A., Shepherd, J. M. (2010). Urbanization Signature In The Observed Heavy Rainfall Climatology Over India. International Journal of Climatology, 30(13), 1908-1916.
- Miller R. B., Small C. (2003). Cities from space: potential applications of remote sensing in urban environment research and policy. Environment Science and Policy, 6, 129-137.
- Moriarty, P., Honnery, D. (2014). Future Cities In A Warming World. Futures, 66, 45-53.
- Moradi, M. (2016). Kentleşme ve İklim Değişikliği Bursa Örneği, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Mölders, N. (2012). Land-Use and Land-Cover Changes: Impact On Climate And Air Quality. ABD: Springer Science & Business Media, 23-24.
- Mutlu, E.(2015). Bursa Metropolitan Alanının Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özelliklerinin Mekansal Farklılaşması, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Önöz, B., Bayazit, M.(2003).The Power of Statistical Tests for Trend Detection.Turkish Journal of Engineering and Environmental Sciences, 27 (4), 247-251.
- Öztürk, M.Z. (2010). Uludağ (Zirve) ve Bursa Meteoroloji İstasyonlarının Karşılaştırmalı İklimi. Türk Coğrafya Dergisi, 55, 13-24.
- Roshan, G. R., Shahraki, S. Z., Sauri, D., and Borna, R. (2010).Urban sprawl and climatic changes in Tehran. Iranian Journal of Environmental Health Science & Engineering, 7(1), 43.
- Seto K. C., S. Dhakal, A. Bigio, H. Blanco, G. C. Delgado, D. Dewar, L. Huang, A. Inaba, A. Kansal, S. Lwasa, J. E. McMahon, D. B. Müller, J. Murakami, H. Nagendra, and A. Ramaswami. (2014). Human Settlements, Infrastructure and Spatial Planning. In: Climate Change 2014: Mitigation of Climate Change. Contribution of Working Group III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Edenhofer, O., R. Pichs-Madruga, Y. Sokona, E. Farahani, S. Kadner, K. Seyboth, A. Adler, I. Baum, S. Brunner, P. Eickemeier, B. Kriemann, J. Savolainen, S. Schlmer, C. von Stechow, T. Zwickel and J.C. Minx (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA.
- Seto, K.C., Shepherd, M. (2009). Global Urban Land-Use Trends And Climate Impacts. Current Opinion In Environmental Sustainability, 1(1), 89-95.
- Sertel, E., Örmeci, C.(2011).Modelling Land Cover Change Impact on the Summer Climate of the Marmara Region, Turkey. Int.J.Global Warming, 3 (1-2), 194-202.
- Shi, T., Huang, Y., Wang, H., Shi, C. E., Yang, Y. J. (2015). Influence Of Urbanization On The Thermal Environment Of Meteorological Station: Satellite-Observed Evidence. Advances In Climate Change Research, 6(1), 7-15. <http://dx.doi.org/10.1016/j.accre.2015.07.001>
- Stone, B., Vargo, J., Habeeb, D. (2013). Managing Climate Change In Cities: Will Climate Action Plans Work?, Landscape and Urban Planning 107(3), 263- 271.
- Tayanç, M.,Toros, H. (1997). Urbanization Effects On Regional Climate Change In The Case Of Four Large Cities Of Turkey. Climatic Change, 35(4), 501-524. doi:10.1023/A:1005357915441
- TMMOB Şehir Plancıları Odası Bursa Şubesi. (2009). Bursa Kent Raporu. www.spo.org.tr/resimler/ekler/de9264cf376fffe_ek.doc?tipi=2&turu=X&sube...
- United Nations Population Fund. (2007). UNFPA State Of World Popu-

- lation 2007: Unleashing The Potential Of Urban Growth. New York: United Nations.
- Vardar, A., Kurtulmuş, F., Darga, A. (2011). Local Indications Of Climate Changes In Turkey: Bursa As A Case Example. *Climatic Change*, 106 (2) 255-266. doi:10.1007/s10584-010-9904-8
- Wilson, E., Piper, J.(2010). *Spatial Planning and Climate Change*, NewYork: Routledge.
- Yan, Li, Zhu, L., Zhao, X., Li, Sh., Yan, Y. (2013). Urbanization Impact on Temperature Change in China with Emphasis on Land Cover Change and Human Activity. *Journal of Climate*, 26(22), 8765-8780.
- Zhan, J., Huang, J., Zhao, T., Geng, X.,Xiong,Y. (2013), Modeling The Impacts Of Urbanization On Regional Climate Change: A Case Study In The Beijing-Tianjin-Tangshan Metropolitan Area. *Advances in Meteorology*, 1-8.
- Zhang, H., Qi, Z. F., Ye, X. Y., Cai, Y. B., Ma, W. C., Chen, M. N. (2013). Analysis Of Land Use/Land Cover Change, Population Shift, And Their Effects On Spatiotemporal Patterns Of Urban Heat Islands In Metropolitan Shanghai, China. *Applied Geography*. 44, 121-133.
- <http://unhabitat.org/books/planning-for-climate-change-a-strategic-values-based-approach-for-urban-planners-cities-and-climate-change-initiative/>
- Şekil 1 için kaynak: <http://openstreetmap.org>

ARTICLE / ARAŞTIRMA

The Impact of Multi-Sport Events on the Developmental Dynamics of Cities: the Case of Erzurum, Trabzon and Mersin in Turkey

Türkiye'deki Çoklu Spor Organizasyonlarının Kentlerin Gelişimine Etkileri: Erzurum, Trabzon ve Mersin Örnekleri

Servet Karaca, Burak Beyhan

Department of City and Regional Planning, Mersin University Faculty of Architecture, Mersin, Turkey

ABSTRACT

Nowadays, in Turkey as well as in other parts of the world the tendency of hosting mega events has increased owing to the employment of particularly branding promotion, marketing, and attracting investment funds as a tool for the local and regional development. This strategy has become an important tool of urban and regional development in the countries suffering from de-industrialization, and it has been widely used in the respective countries to trigger the economic development for the last 30 years. Some of the cities in Turkey have been hosting some of these international events since the mid 2000s. Within this context, this study elaborates the impacts of Erzurum, Trabzon and Mersin multi-sport events recently hold in Turkey. Overall, in this paper, it is aimed to unveil the extent of the rapid urban development and transformation desired by the central and local governments with the help of the mega events by focusing on the effects of the events concerned in the respective cities. The study portrays the physical, economical and socio-cultural change and transformations in urban fabric and space before, during, and after the Games period. By focusing on the planning and management of the projects realized in order to hold the events, the opportunities created for the development of the cities hosting the events will be examined within a critical context. The impact of such mega-events on the urban change are explored in terms of not only planning and management of the projects, but also the proper use and management of the infrastructures built as part of these events

Keywords: Mega events; multi-sport events; sports-led regeneration; Turkey (Trabzon, Erzurum and Mersin); urban-regional development.

ÖZ

Günümüzde, dünyanın başka bölgelerinde olduğu gibi Türkiye'de de büyük ölçekli etkinliğe ev sahipliği yapma eğilimi, özellikle markalaşma, tanıtım, pazarlama ve yatırım fonlarını, yerel ve bölgesel kalkınmanın bir aracı olarak kullanılmasıyla artmıştır. Bu strateji sanayisizleşme sorunu yaşayan ülkelerde kentsel ve bölgesel kalkınmanın önemli bir aracı haline gelmiştir ve ilgili ülkelerde son 30 yıldır ekonomik kalkınmayı tetiklemek için yaygın olarak kullanılmaktadır. Türkiye'de kentlerin bazıları, 2000'li yılların ortasından itibaren bu uluslararası etkinliklere ev sahipliği yapmıştır. Bu kapsamda, bu çalışma Türkiye'de son yıllarda gerçekleştirilen Erzurum, Trabzon ve Mersin çoklu-spor etkinliklerinin etkilerini irdelemektedir. Genel olarak, bu çalışmada, bu büyük etkinliklerin düzenlendikleri kentlerde yarattıkları etkilere odaklanılarak, merkezi ve yerel yönetimlerce söz konusu etkinlikler yardımıyla yaratılması istenilen hızlı kentsel gelişme ve dönüşümün kapsamının ve gerçekleşme düzeyinin aydınlatılması amaçlanmaktadır. Çalışma, oyunlar öncesinde, boyunca ve sonrasında kent dokusundaki ve mekanındaki fiziksel, ekonomik ve sosyo-kültürel değişim ve dönüşümleri resmetmektedir. Etkinlikleri gerçekleştirmek için yapılan projelerin planlama ve yönetimine odaklanılarak, etkinliklere ev sahipliği yapan şehirlerin gelişimi için yaratılan fırsatlar eleştirel bir bağlam içinde ele alınacaktır. Bu tür büyük organizasyonların kentsel değişim üzerindeki etkisi, sadece projelerin planlanması ve yönetimi değil aynı zamanda bu olayların bir parçası olarak inşa edilen altyapıların doğru kullanımı ve yönetimi açısından da incelenmiştir

Anahtar sözcükler: Büyük etkinlikler; çoklu spor organizasyonları; spor ek-senli yenileme; Türkiye (Trabzon, Erzurum ve Mersin); kentsel-bölgesel gelişim.

The earlier versions of this paper were presented in the 4th Urban and Regional Research Network (KBAM) Symposium held in Mersin and in the 55th European Regional Science Association (ERSA) Congress held in Lisbon.

Received: 02.12.2015 Accepted: 12.12.2016

Available Online Date: 27.12.2016

Correspondence: Servet Karaca. e-mail: skservetkaraca@gmail.com

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

1. Introduction

As in other regions of the world, there is a tendency to host mega events in Turkey. This trend is seen as a tool for local and regional development, and events are implemented with branding, promotion, marketing and attracting investments in mind. In Turkey cities have been hosting particularly 'multi-sport organizations' such as 'Summer and Winter Games'. It can be argued that with the help of these events a "sports-led regeneration" tricking the urban development is observable in the cities hosting these organizations.

Over the last 20 years debates are going on about the effects of the Olympic and other multi-sport organizations as well as other mega events on urban layout and development. It is known that the Olympic and other multi-sport events contribute a lot to the development of the cities hosting the events concerned. In this respect, there are debates about the effects of the Olympic and other multi-sport events as well as other mega-events on urban and regional spatial development. As a result of these international mega events, cities hosting the events have received a considerable amount of capital flow which is particularly invested in multi-purpose facilities, including infrastructural and cultural projects in order to both meet the requirements of the visitors participating to the events concerned, and also to build the legacy of these events. Nevertheless, after holding these events, the sport and cultural facilities created by the investments made in the cities concerned are not properly utilized, and an effective, efficient and sustainable use of these investments present an ongoing challenge.

Indeed, it was observed that, in parallel with this trend, many mega and "multi-sport events" have been held in different cities in Turkey over the last decade: "2005 İzmir World University Summer Games", "İstanbul 2010 European Capital of Culture", "Trabzon 2011 European Youth Olympic Games", "Erzurum 2011 World University Winter Games", "2013 Mersin 17th Mediterranean Games", and finally "Antalya 2016 EXPO" are international mega events organized in this period. Also, it is known that in line with these initiatives İzmir has a candidacy for EXPO 2020 (Penpecioglu, 2013; Edizel, 2014). In addition to this, the government has plans to host 2020 Summer Olympics and 2020 European Olympics.

Mega events are also seen as a tool for urban transformation. These events offer a way out of problems of post-industrial urban economy, and contribute to the country's development, especially in regional scale (Gratton, Shibli and Coleman, 2005; Karaca, 2012:30; Penpecioglu, 2013; Edizel, 2014:33). Host cities try to accelerate urban development with the help of these events. In these events, urban image and identity are reshaped, urban infrastructure is renewed,

urban plans are revised and urban space is restructured. Thus, the transformative effects of these events are indisputable. They may also have a significant impact on the local community hosting these events. It is possible to argue that these impacts have reflections in the urban landscape, infrastructure, in the social structure and culture of the city (Roche, 2000; Hughson, 2004; Silk and Amis, 2005). Mega events can be also seen as initiatives frequently implemented by a city so that the city could have a say on global scale.

All over the world, mega-events are marketed as savior events; they are organized to display the strength of the country. The country aims to promote investment objectives with these activities. Also, these events are regarded as a springboard for urban and regional development. They inevitably lead to a number of changes in the urban layout. These effects begin with physical structure of the city, such as construction facilities, and continue with economic and socio-cultural changes. Within this context, this paper aims to analyze to what extent urban development and transformation has been achieved in Turkey via similar events over the last decade. In order to draw a general framework, in the subsequent section, mega events are conceptualized as a form of intervention to urban order, which reveals the contribution of and expectation from these events in local and regional development. The third section presents the development of multi-sport events in Turkey together with the methodological framework employed in this study and the findings from the field surveys conducted in Trabzon, Erzurum and Mersin. The last section provides some concluding remarks by re-elaborating the findings from the field surveys within the framework of expectations from the Games in relation to their contribution to local and regional development.

2. Mega Events As Interventions for Urban Order

Today "culture" themed events and activities play an important role in restructuring the city economy (Zukin, 2000; Özdemir, 2005; Dünder, 2010; Karaca, 2012). One of the approaches becoming popular in revitalization of the local economy, especially in England, has been Mega Events since 1980s (Roche, 2000; Coaffee, 2008; Smith, 2010). Mega events are important components of urban and regional development, and the impacts of the respective events have been a lively discussion topic (Essex and Chalkley, 2004; Smith, 2012). The cities all over the worlds have started to compete to host international, cultural, sportive and Olympic activities. Promotion marketing strategy includes slogans such as "City of Culture", "Olympic City" and "Capital of Culture", "Capital of Sports".

Mega-events cover a wide field of actions and processes. These processes include rapid decision making, city's adop-

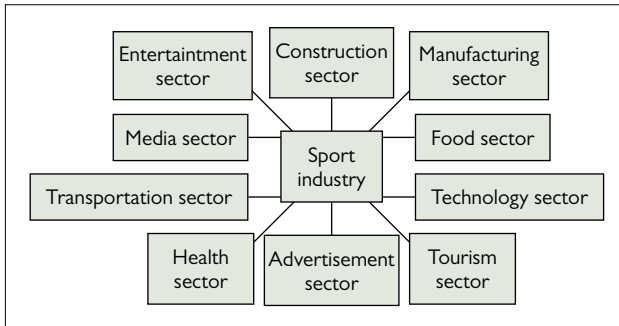

Figure 1. Relation of sport industry with other sectors (Devecioğlu, 2005:5).

tions of these activities and flexibility of transformation. As Erten (2012: 21) remarks, despite their short duration, the effects of mega-events on the city and urban events are long lasting. With these effects in mind, mega events should be thoroughly discussed so as to determine the use of those investments in an efficient way after the events. The contributions of these kind of large events at local, national and international scale can be listed as follows:

- Promotion and advertising,
- Investment, and soliciting/raising funds,
- Urban landscape renewal,
- The development of sports tourism,
- Acquisition of facilities and sporty infrastructure in the city,
- The strengthening of structures,
- The development of sports culture,
- Urban transformation and improvement,
- Diversification of development policies.

As an example of economic impacts of similar events on the host cities, urban construction and tourism sectors can be mentioned. In addition, it is expected that these events would ensure the flow of resources to the cities and increase quality of life, renewing cities. This reinforces the positive impact on investors, increasing public motivation for the projects planned for the city. As a result, the cities enter a re-building process thanks to the Games, and this leads to an increase in income with the distribution of venues over urban space. The relation of sport industry with other sectors is given in Figure 1.

One of the issues to which the International Organizing Committee (IOC) attaches importance is to leave an Olympic legacy in the hosting city (see Table 1.) An example of this legacy is the sustainability of the Game's heritage in a positive or negative way. As examples of adverse Olympic heritage problems such as debt originated from construction activities, high costs, constructions not needed after the event, environmental destruction, tourists loss, the increase in real estate leasing, the forced displacement of disadvantaged groups as well as unjust distribution of the population can be mentioned (Özdan, 2013; Müller, 2015).

Table 1. Grouping physical infrastructure investments made for the olympic games

Direct investments

Basic infrastructure

Stadium
Indoor and Outdoor Sports halls/areas (swimming pool, shooting range, horse-riding areas, canoe-paddling trails, bicycle velodrome etc ...)

Secondary infrastructure

Olympic village to accommodate athletes
Media village/area for members of media
Media/press broadcasting center
Training areas
Parking areas

Indirect investments

Tertiary infrastructure

Transportation (rail systems and roads, stations, airport facilities etc ...)
Tourism (accommodation, amusement spots in the city/ places etc ...)
Basic urban infrastructure (sewer, telephone / internet lines, fiber optic cables... etc)
The city center renovation/restoration

Source: Erten, (2012: 17).

Negative examples left by mega-events are generally called with the term, "White Elephant"; this term refers to unused or little used investments remaining idle after the events. Sydney Olympic Park in Australia and Tokyo Saitama Stadium in Japan can be considered as examples of white elephants. Ataturk Olympic Stadium in İstanbul can also be mentioned as a "White Elephant".

Large-scale events are important for the promotion of the country; however, the 1976 Montreal and the 1984 Los Angeles Olympics caused great economic losses (Erten, 2005). Also, the 2004 Athens Olympics and the 2006 Turin World Winter Olympics expenses badly affected the budget in Greece and Italy. Especially with unfolding economic crisis the Games became particularly questionable.

Thus, to what extent the Games could be effective to meet the expectations, and contribute to the development of local and regional infrastructure and development is an important question. Overall following problems have been observed in mega events:

1. Incompatibility with the existing urban development plans.
2. Wrong decisions about the places of venues.
3. Idle venues after the events.
4. Lack of planning for use of venues after events.
5. Lack of integration of infrastructure obtained via events with the existing services in the city after events.

Table 2. The sport events, the multi-sport events and the mega-events held in Turkey in recent years

Events
1 Eurovision Song Contest 2004, Istanbul,
2 Formula 1 Istanbul Park, 2005–2011
3 UEFA Champions League Final 2005, Istanbul,
4 World University Summer Games (Universiade) 2005, Izmir
5 1st Black Sea Games, Trabzon, 2007
6 UEFA Cup Final 2009, Istanbul
7 European City Of Culture 2010, Istanbul
8 FIBA World Championship 2010, Istanbul , Ankara, Istanbul, Izmir, Kayseri
9 World University Winter Games (Universiade) 2011, Erzurum
10 European Youth Summer Olympic Festival (EYOF) 2011, Trabzon
11 World Wrestling Championships 2011, Istanbul
12 IAAF World Indoor Championships 2012, Istanbul
13 The European Capital of Sports 2012, Istanbul
14 Turkish Airlines World Golf Final 2012, Antalya
15 World Deaf Beach Volleyball Championships 2012, Antalya
16 17 th Mediterranean Games 2013, Mersin
17 FIFA U 20 World Cup 2013, Istanbul, Bursa, Antalya, Trabzon, Gaziantep, Kayseri, Rize
18 19 th European Veterans Athletics Championship 2014, Izmir
19 Expo Antalya 2016

3. Development of Multi-Sport Events in Turkey and Methodological Framework of the Study for Trabzon, Erzurum, Mersin Field Research

Turkey's First Five-Year Development Plan (1963–1967) includes the following statement: “The necessary analysis and research will be implemented in our country at certain times

for festivals and olympic events during second five-year plans” (SPP, 1963). Concurrent to this, in fact İzmir Mediterranean Games took place in 1971 for the first time in Turkey. However, the process of hosting mega-events was subsequently interrupted. Fortunately, this process resumed with the events implemented over the last decade. The mega-events held in Turkey in recent years are given in Table 2.

Starting with the candidacy process, mega-events require a complex internal discipline during and after the period of events. These have physical, economic and socio-cultural impacts on urban space, and with these aspects they are an important topic appearing in the agenda of city policies. These events should be prepared within the framework of a holistic plan and policy due to the long-term effects in urban areas.

The subject of this study is the sports events which were held in Erzurum, Trabzon and Mersin. The first one is the 25th Universiade organized in Erzurum between 27 January and 6 February 2011. Universiade, Winter University Games, is an event organized by the International University Sports Federation (FISU) every 2 years (Erzurum2011). The second one is Trabzon 2011 European Youth Olympic Games (EYOF), which is an event organized by European Olympic Committee (EOC) (Trabzon2011). As the first sportive event organized in Turkey at Olympic level, Trabzon 2011 EYOF Olympic was organized between 23–30 July 2011.

Finally, Mersin hosted the Mediterranean Games, a multi sport event organized by International Mediterranean Games Committee (UAOK) for countries around the Mediterranean every four years. These Games took place for the second time in Turkey, following the 6. Mediterranean Games held in İzmir in 1971 (Mersin 2013). The statistics for these sports events are given in Table 3.

This paper concentrates on physical, economic and socio-cultural impacts of these events on the development of the cities of Erzurum, Trabzon and Mersin. An in-depth field

Table 3. The general statistics of Erzurum, Trabzon and Mersin events

Events	Number of participating countries	Number of athletes	Branch	Venues (new+renewal=total)	Costs
Erzurum	53	1,768	11	8+2=10	562,151,000.00 ¹ TL
Trabzon	49	3,300	9	3+12=15	302,818,428.00 ² TL
Mersin	24	3,069	32	11+43=54	382,061,349.00 ³ TL

Source: The Youth and Sport Directorates of Erzurum, Trabzon and Mersin Provinces.

¹The Youth and Sport Directorates of Erzurum Province; ²The data for the total cost of the venues used in the Games organized in Trabzon is obtained from the following web page of the Grand National Assembly of Turkey: <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-0245c.pdf>; ³The data for the total cost of the venues used in the Games organized in Mersin is obtained from the following web page of the Grand National Assembly of Turkey: <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-21960c.pdf>.

Table 4. Event analysis perspectives

A multi-sport event analysis perspective	Alternative event analysis perspectives
Context based	Functionalist and instrumentalist
The dramatological dimension	
Event core	Ethnographic
Experiences and meanings	Textualist
Agency	Cultural functionalist
The intermediate dimension	
Intermediate event zone	Contribution to urban-regional development
Event production and consumption processes	
Critical political sociological analysis	Economic functionalist
The macro-context dimension	Political instrumentalist
Event horizon	Critical functionalist
Structural change	
Historical periodisation	

Source: Adapted from Roche (2000: 11).

Table 5. Event analysis perspectives employed in the study

Context	It's impact
The dramatological dimension	The meanings of the events as a drama and action arena, Faulty lines or important points
The intermediate dimension	Problems before, during, and after events, The way to include the city into the Games, The influences on urban policies
a) Overall impact on local development	Whether or not the subsequent use of venues were planned beforehand
b) Infrastructure acquired with the games	Whether or not infrastructure problems were fixed and the extent to which the expectations for quality of life were met, Concerns about the future of facilities, Ability to use the gained infrastructure.
The macro-context dimension	
c) Contribution of the process to urban culture, social and spatial texture of the city, the sport infrastructure and sport culture considering the long term structural changes	
d) Insufficiencies and disadvantages in the long term	

research and interviews were conducted in order to assess the contribution of these events that were organized on different scales and scopes to the cities concerned. Actually as suggested by Roche (2000), a particular and comparative sociological analysis of mega sport events organized in Turkey is done in the paper by using different levels of analysis (see Table 4. for the method of analysis suggested by Roche (2000) for a comparison of the respective method with the alternative perspectives). Because of the limitations in the study, some parts of the different levels of analysis suggested by Roche (2000) were excluded in this study. For example, in the dramatological dimension corresponding to “the potential use of particular events as occasions for particular symbolic political actions and communications” it was not possible to get a feed-back from some of the actors involved in the events such as players and spectators. Nevertheless, the symbolic meaning of the events for those actors responsible to organize the events concerned was analyzed by using in-depth field interviews. Accordingly, in the study, firstly the system of the events or games together

with the implementation process are analyzed with a specific focus on the role of the local administrative institutions and other shareholders (private sector, non-governmental actors) in the process. This actually and partly corresponds to the contextual dimension of the multi-sport event analysis perspective.

Subsequently the extent of the impact expected on the city is revealed by focusing on the following general topics (given in the first column of Table 5). Summary tables were prepared by using the in-depth field research and interviews in order to evaluate the process of location selection for the venues, planning the investment according to decisions; and to evaluate whether these decisions were rational and effective. Additional topics covered in these tables can be given as below (given in the second column of Table 5). Considering these different levels of analysis and contexts, the research findings of in-depth field surveys and interviews about the sports events are listed in Table 13, Table 14 and Table 15 given in Appendix.

Table 6. The investment made for 25th Winter University Games in Erzurum 2011

Name of venues		Location
Direct investments		
1	Jumping Towers	City center
2	Cemal Gürsel Stadium	Urban periphery center
3	Hockey Hall	City center
4	Ice Skating Hall	City center
5	Curling Hall	City center
6	Short Track Hall	City center
7	Kandilli Ski Center	Urban fringe- city
8	Palandöken Ski Center	City center
9	Konakli Ski Center	Urban fringe- city
10	Olympic Village (3000 Student Dormitory Building Capacity)	City center
11	Media/Press broadcasting center	City center
Indirect investments		
12	Transportation roads concerned with venues	Urban periphery-city center
13	Basic urban infrastructure (sewer, telephone/internet lines, fiber optic cables... etc)	Urban periphery-city center
14	The city renovation/restoration (cladding... etc)	City center

3.1. Erzurum-2011 World University Winter Games

With University Winter Games (Universiade) held in Erzurum in 2011, Turkey re-hosted a mega sports event years after the Mediterranean Games held in Izmir 1971. 2011 World University Winter Games was the first winter games hosted in Turkey. The mascot of the games is a double headed eagle. Following this event, the idea of hosting similar events appeared in the agenda of the central government. Subsequently necessary legal steps were taken, and a core staff was formed for similar events, and training was provided.

Erzurum inhabitants regarded the 2011 World University Winter Games as “the project that would save the city”. Considering the dramatological dimension of the method of analysis used in this study, therefore there was a high expectation from the games in the city. Organizing committee made a serious preparation and presentation for the event. Inhabitants of both Erzurum and neighboring cities were motivated for the Games. In turn, this led to the creation of a driving power of the people behind the games.

A high quality technical infrastructure was created for winter tourism and sports in Erzurum via the investments made for the Games. The respective infrastructure covers 10 sports venues of which 8 are new and 2 are renovated. In addition to the construction of these venues, some of the roads in the city was re-asphalted and some urban parks were rehabilitated. For the Games, a curling hall, 2nd biggest in Europe

and 1st one in Turkey, was constructed in Erzurum. Overall, the investment made for 25th Winter University Games in Erzurum 2011 is given in Table 6.

When the decisions concerning the location selection of the facilities is considered, it is observed that the distribution of sports venues in Erzurum presents a compact form thanks to the suitability of the topographic structure of the city. In the selection of locations for the venues, priority was given to the public lands with no allocation problems and venues were also located and allocated according to profiles of neighborhood units. For example, Kandilli Cross-Country Skiing&Biathlon together with Konakli Alpine Ski Venues were built in a new development area, and Curling Arena located in Mecidiye neighborhood was built in the respective neighborhood unit by considering the intention to transform the area occupied by the squatters there. Overall, location selection decisions were in general consistent with the planning decisions and distribution of venues over urban space was more balanced.

Currently Kandili Ski Jump Towers and venues are being used relatively less frequently than other venues. Although rarely used by local people, it is highly possible that this venue could be used to train athletes performing those sports in Turkey in the future. As for Kandili and Konakli Venues, these are the areas used for camping, and appearing in the agenda of long term developments.

Overall it is evident that the lack of technical infrastructure

for winter sports have been overcome by new investments in Erzurum. Yet, in spite of re-asphalting of roads in the city and some landscape work, there was no investment in the public transport systems (such as metro, light rail) expected by the citizens in Erzurum within the framework of the Games. It is important to encourage projects increasing the use of the sports facilities constructed for the Games such as opening courses and supporting amateur clubs parallel to the efforts aiming at the employment of the facilities to host new international and national competitions. Overtime number of licensed athletes and coaches will increase and it is expected that sports facilities will be used with a high level of occupancy.

In terms of contribution of the event to the sports culture of the city, it is observed that new amateur sports clubs have been established parallel to the increase in the number of athletes in various branches of sports that was not widespread in Turkey such as curling and ice hockey. Nevertheless some problems were experienced in the organization of the 25th Winter University Games in Erzurum such as conflict between local institutions and central institutions, problems in the allocation of sports venues, the shortage of specialized personnel, inexperience of staff in foreign languages, transportation problems and shortages in quality accommodation. Although small size and compact nature of the city eliminates the transportation problem, there is a transportation problem between other venues, especially Curling Area, even though they are located in the city center.

After the Games, the problems in transportation (connection to Curling Arena, Konaklı Alpine Ski and Kandilli Cross-Country Skiing & Biathlon Venues) and shortages in quality accommodation have continued parallel to the delays in the transfer of some of the venues to local bodies responsible for them. Olympic village and medico-social building were handed over to the General Directorate of Higher Education Credit and Hostels Institution for the use of the University. The venues under responsibility of municipality and governorship were handed over to the institutions concerned, and all the other venues were transferred to Provincial Directorate of Youth and Sport.

Although it was expected that the Games would create an impetus for the economic development in the city, the organization of the event did not lead to a major increase in the revenues of the people in the city. Küçüktaş (2015: 87) argues that this stems from the lack of experience in the organizations of such kind of big sports events in Turkey: Turkey hosting Winter University Games for the first time is inexperienced in benefiting from the potential of Olympic games in terms of economic development. For example, compared with the other organizations Erzurum Winter Uni-

versity Games was not very successful in many issues such as revenues from television broadcasting, sponsorship, selling of tickets, marketing of souvenirs, fairs, organization of exhibitions, and etc.

After the Games, in terms of economic growth there was again no major increase in the revenues of the people in the city, which arises from the inadequacies in the planning of the activities for marketing of the city not only during but also after the Games. It is clear that the expectations from the Games in terms of local economic development stemming from the sports and winter tourism in Erzurum can only be met if the necessary precautions are taken in the marketing activities for the city. Nevertheless, it is important to remark that people thought the event had contributed positively to the city, and a serious infrastructure had been laid for winter sports in tourism sector.

The event has greatly contributed to the development of Erzurum's sports culture. With the venues acquired owing to winter Games, relatively less performed sports such as curling, ice skating, sledding, jump sports have gained more popularity in Erzurum and also in Turkey. Encouraging projects have been launched with the attempts of Provincial Directorate of Sports and the Governor in order to promote these sports. It is no accident that in Tourism Master Plan of Turkey targeting 2023 Erzurum is designated as one of the major destinations for "Winter Tourism" in the country (Tourism Strategy of Turkey-2023, Action Plan). In the respective plan, winter tourism and sports are supported in Erzurum with a vision of Erzurum as a "Sports City". In this way, the city is designated as the center of winter sports and tourism in Turkey. Erzurum is already one of the official camping centers declared by the Ministry of Youth and Sports in order to train skillful athletes. Parallel to this the city has started to host the winter sport camps triggering the development of sports economy in Erzurum. All these activities are actually parts of the efforts for the candidacy of Erzurum to host 2022 Winter Olympics. In sum, Erzurum has shown great success in becoming a winter sports city with these attempts.

3.2. Trabzon-2011 European Youth Olympic Games

The well planned promotion and advertisement activities for the organization of the Games led to the creation of a driving power of the people behind the games. A relatively rich technical infrastructure was created for the sportive activities all over Trabzon province thanks to the distribution of the events for the Games across the districts in the province in a balanced way. Within the scope of the Games a variety of sports facilities were created according to international standards. The respective facilities covers 15 sports venues of which 3 are new and 12 are renovated. The first hall for

Table 7. The investment made for Trabzon 2011 European Youth Olympic Games

	Name of venues	Location
1	Hayri Gür Gym (7500 seats capacity)	Pelitli county
2	Swimming Pool	City center
3	Söğütlü Athletic Field	Söğütlü county
4	Yomra Gymnastics Hall,	Yomra county
5	Beşirli Tennis Complex	City center
6	Olympic Village	City center
7	M. Akif Ersoy Swimming Pool Surroundings Regulation	City center
8	Yomra-Arsin-Araklı-Of-Çarşıbaşı-Vakfikebir Gym Cooling and Ventilation Installations Making	Counties
9	Arsin , Araklı, Of Sport Hall Surroundings Regulation	Counties
10	Transportation roads concerned with venues	Urban periphery-city center
11	Basic urban infrastructure (sewer, telephone/internet lines, fiber optic cables... etc)	Urban periphery-city center
12	The city renovation/restoration (cladding... etc)	City center

the branch of gymnastic in Turkey is constructed in Trabzon province within the framework of the Games.

Two factor was decisive in the selection process of the Games that would be held in Trabzon. The first was the political mechanism. Besides the central bureaucracy, the effectiveness of local bureaucracy also came to the fore. The desire to take a share from the event and pressure from local government caused an irregular distribution of venues across the towns. Secondly, the topography of Trabzon city was considered to a certain extent. However, lack of habitable lands and appropriate size for venues were important considerations. Yomra Gymnastics Hall, Hayri Gur Sports Hall and Söğütlü Athletic Track were built in towns instead of Trabzon city center where they would be more appropriately located. In addition, every gymnastic hall was almost renovated in Trabzon. The investment made for Trabzon 2011 European Youth Olympic Games (EYOF) is given in Table 7.

The balanced distribution of the events across the towns was instrumental in the creation of a certain level of excitement among the people in the city. Also the selection of anchovy as the mascot of the Games was very sympathetic; it symbolized the culture of the city, and played an important role in the integration of the Games with the city. The mascot gained much popularity among the people. Combined with the familiarity of the people with sportive activities and the fact that city was also accustomed to such events owing to the organization of the 1st Black Sea Games in 2007 in the city, the organization of the Games became successful in the province.

It is observed that owing to the geographical limitations the venues constructed or renovated for the Games in Trabzon are distributed in a linear pattern along Of-Trabzon-Vakfikebir

axis of 98 km passing through the cities of Of, Araklı, Arsin, Yomra, Söğütlü, Çarşıbaşı and Vakfikebir. In the selection of locations for the venues, priority was given to the public lands with no allocation problems and to the balanced distribution of the venues according to the districts as long as possible considering also their familiarity with different kinds of sportive activities. For example owing to the fact that the majority of the people actively playing tennis is living in Beşirli neighborhood, Tennis Complex for the Games was constructed in the respective neighborhood unit.

One of the most important problems experienced after the games was transportation between venues. Transportation problems between venues were actually the result of the pressure of the neighboring towns and lack of the appropriate space in Trabzon city center. Currently Yomra Gymnastic hall, Söğütlü Athletics Course and the Pelitli Hayri Gür Sports Hall have been rarely used and benefited only at the local level, due to their remote location. The gymnastic hall built in Trabzon is the first hall in Turkey constructed for the branch of gymnastic. However, despite the request for its being constructed in the city center it was built in Yomra due to local bureaucratic pressures. Built 17 km away from Yomra, it is rather far away from common use in terms of transportation. The same situation also applies to Pelitli Hayri Gür and Söğütlü athletics fields. Moreover the Olympic Games and the Press Centre Offices built in Trabzon were transformed into Youth Centers because they could not be used after the events.

Within the scope of the Games not only the technical infrastructure for the sportive activities in Trabzon is strengthened but also some of the roads in the province was re-asphalted and some urban parks were rehabilitated in order to create a vivid urban landscape for the Games. Unfortunately, paral-

lel to Erzurum, there was no major investment in the public transport systems (such as the construction of a metro or light rail system) which was actually expected by the citizens in Trabzon within the framework of the Games.

After the Games, parallel to Erzurum, Olympic village and medico-social building were handed over to the General Directorate of Higher Education Credit and Hostels Institution for the use of the University. The venues under responsibility of municipality and governorship were handed over to the institutions concerned, and all the other venues were transferred to Provincial Directorate of Youth and Sport.

Organization of European Youth Olympic Games in Trabzon was not without problems. Both before and during the Games many problems were experienced in the organization of the Games such as the allocation of the land for the construction of the facilities required for the Games, the shortage of qualified staff for the organization of the Games, the inexperience of the staff both in foreign languages and in the organization of similar events, conflict and competition between local institutions, transportation problems and shortages in quality accommodation. The problems experienced after the Games was mostly related to the delays in the transfer of some of the venues to local bodies responsible for them, the transportation problems (weak connection between Pelitli Hayri Gür Sports Hall, Yomra Gymnastic hall, Söğütlü Athletics Course) and shortages in quality accommodation. Unfortunately, sports facilities could not also be used with high level of occupancy after the Games due to the failure in the attraction of the local people to the facilities concerned.

Nevertheless, the projects launched by Provincial Directorate of Sports and Youth to encourage the use of venues such as opening courses for various types of sports, hosting international and national competitions, the increase in the number of amateur clubs and licensed athletes together with coaches, the designation of Trabzon as one of the official centers for sports camps by the Ministry of Sports and Youth to train skillful athletes, and subsequently hosting the camps of the clubs for summer sports in Turkey have led to an increase the use of the sports facilities constructed for the Games.

3.3. Mersin-17. Mediterranean Games

The Games had first been given to the city of Volos in Greece; however, the Committee switched the host to Mersin in 2011 because of the economic crisis going on in Greece. Thus, the event that is usually organized within a period of 6 years including also the candidacy period had to be organized in Mersin within only 18 months. However, time constraints of the event have created some problems for the subsequent use of the venues. So Turkey had a very limited time left for

the preparation process, and had to make some urgent decisions. The selection of the venues had been determined by the officers under the direction of Governor of Mersin. Due to time constraints, only lands that are publicly owned were preferred. Most of the venues were constructed in these lands located generally within Yenışehir Municipality.

Thanks to both the priority assigned to the public lands with no allocation problem in the selection of locations for the construction of the sport facilities and the fact that the respective lands were agglomerated along certain routes in Toroslar and Yenışehir districts, a linear pattern of dispersion is observed in the distribution of the venues in the city. As a result, a rich technical infrastructure for different sports was established within the reach of the metropolitan area. Within the scope of the Games, there was a total of 54 venues of which 11 are new and 43 are renovated in the provinces of Mersin and Adana. The second special hall for gymnastics in Turkey was built in Mersin within the framework of the Games. The investment made for 17. Mediterranean Games held in Mersin 2013 is given in Table 8.

In general, a widespread and linear distribution can be observed in the distribution of the venues along an axis of 200 km passing through the cities of Adana, Mersin, Tarsus and Erdemli. Yenışehir and Toroslar (Northern Mersin), the city's new residential districts, were selected for the construction of new sports facilities instead of other districts in Mersin in order to promote development in this part of the metropolitan area. Accordingly, Olympic Village, Mersin Stadium, Servet Tazegül Arena, Mersin Gymnastics Hall, Mersin Tennis Complex, Nevin Yanıt Athletics Complex and Mersin Olympic Swimming Pool were built in this region. No new venues were constructed within the boundaries of Akdeniz District which is the historical center of the city, and the Mezitli District in the west of Mersin City except for the renewed ones.

A balanced distribution of venues for Mersin Games was not possible owing to the limitations in the availability of public lands and rapid decision-making process. This led to unequal distribution of venues for public use. As these venues were not also easily accessible to the public in general, concentration of them in Northern Mersin creates an inequality in the use of the facilities concerned. There are no qualified and continuous high-capacity public transport (such as a light rail system or metro, subway) to the new sports facilities that were mainly built along the 3rd belt highway in Northern Mersin. Therefore, additional public transportation is actually required in addition to the minibuses currently operational along the respective route.

However, the city has gained an important infrastructure with the Games. First of all, a brand new expressway (a new link

Table 8. The investment made for XVIIth Mediterranean Games held in Mersin 2013

Name of venues		Location
Direct investments		
1	Nevin Yanıt Athletics Complex	Urban periphery-toroslar city
2	Erdemli Shooting Range	Urban fringe-Erdemli city
3	Tennis Complex	Urban periphery-Yenişehir
4	Mersin Stadium	Urban Fringe-Yenişehir
5	Bocce Hall	Urban periphery-Toroslar,
6	Gymnastic hall	Urban periphery-Yenişehir
7	Olympic Swimming Poll	Urban periphery-Yenişehir
8	Servet Tazegül Sport Hall	Urban periphery-Yenişehir
9	Sport Hall (500 person)	Urban periphery-Toroslar
10	Sport Hall (1000 person)	Urban periphery-Toroslar
11	Olympic Village	Urban periphery-Yenişehir
Indirect investments		
12	The illumination of Tevfik Gur Stadium	Center-Akdeniz
13	Edip Buran Sports Hall Renovation	Center-Akdeniz
14	Mezitli Sports Hall Renovation	Center-Mezitli
15	Erdemli Sports Hall Renovation	Center-Erdemli
16	Tarsus Sports Hall Renovation	Center-Tarsus
17	Seyfi Alanya Sports Hall Renovation	Center-Yenişehir
18	Zone 7 Sports Hall Renovation	Center-Toroslar
19	Transportation roads concerned with venues	Urban periphery-center
20	Basic urban infrastructure (sewer, telephone/internet lines, fiber optic cables... etc)	Urban periphery-center
21	The city renovation/restoration (cladding... etc)	Urban periphery-center

called as 34. Street) has been built between Yenişehir Fair Area and new Stadium connected to the highway between Mersin and Adana. Many roads have also been made or renovated. In this scope, a total of 25 km road has been constructed for the Games. Refuges along the boulevards have also been fixed thanks to the Games. A number of improvements including repairing current road infrastructure, landscaping, facade cladding and image editing was done. However, parallel to the experience in Erzurum and Trabzon, the expectations for a new public transport system (such as light rail or metro) in the city was not met.

The Olympic village was handed over to the General Directorate of Higher Education Credit and Hostels Institution for the use of the University. As it is the case of other sports events in Erzurum and Trabzon, the venues under responsibility of municipality and governorship were handed over to the institutions concerned, and all the other venues were transferred to Provincial Directorate of Youth and Sport.

The fact that the whole organization was carried out in a

very limited time period led to some inefficiencies in the planning of the games. In turn, this caused some problems in the organization of the 17th Mediterranean Games. Prior to and during the games, many problems were experienced such as conflict between local institutions and central institutions, space allocation problems, transportation problems, shortage of quality accommodation, accommodation shortages, the heavy pressure on the local officials to complete the construction of facilities timely, insufficient promotion of the Games and accreditation problems. Problems encountered after the games are the qualified accommodation shortage (bed capacity), weak transportation connection between newly built venues in Northern Mersin and the rest of the city, and the delays in the transfer of some of the venues to local bodies responsible for them. Parallel to Erzurum and Trabzon, unfortunately, sports facilities could not also be used with a high level of occupancy after the Games owing to the failure in the attraction of the local people to the facilities concerned. Another problems is associated with the fact that the facilities built is not adequate for the training of amateur clubs in terms of their capacity.

The Mediterranean Games held in Mersin in 2013 was an important tool for the promotion of Mersin (Doğan, 2012). Also the selection of mascot was very successful. However, due to the limited time it failed to perform adequate promotion and marketing activities. Lack of promotion hampered the city's active contribution to the Games. Involvement of the citizens in the organization of the Games was late and the level of excitement for the games was relatively low compared with the other games in Erzurum and Trabzon. Nevertheless, in contrast to the other Games in Erzurum and Trabzon, in Mersin it was possible to recruit more experienced staff for the organization of the Games thanks to the availability of qualified staff owing to the experience gained in previous organizations.

Overall, the games greatly contributed to the development of sports culture in Mersin. It led to diversification of the sports branches (including Gymnastics) in the city. Encouraging projects have been launched with the attempts of Provincial Directorate of Youth and Sport in order to promote these sports. Parallel to Trabzon it is observed that over-time an increase occurred in the use of the sports facilities constructed for the Games in Mersin thanks to new courses for various types of sports, hosting international and national competitions, the increase in the number of amateur clubs and licensed athletes together with coaches, the designation of Mersin as one of the official centers for sports camps by the Ministry of Sports and Youth to train skillful athletes, and subsequently hosting the camps of the clubs for summer sports in Turkey.

3.4. Findings and problems

For all the Games, venues were built according to international standards in the cities concerned. Some of them, such as Yomra Gymnastics Halls in Trabzon and Mersin, have been constructed for the first time in Turkey. Likewise the curling, biathlon, gymnastics halls have been the first facilities of their kind in Turkey, solely built for these sports. Before the games, actually we observe some successful performances regarding the branches of sports for which some infrastructure is currently available in the respective cities. Curling as a branch of winter sports has become more popular since 2011 with Universiade Erzurum. Previously curling was organized under Turkish Ice Skating Federation. After the Games, a separate federation was established for curling. As a result of this, many professional and amateur clubs have been established in Turkey for curling after the Games particularly in Erzurum and also in other provinces (Curling1). For example, after the Federation of Ice Skating began its first Curling performances in Turkey in 2009, Lady Curling Team became the second winner in European Curling Championships organized in Scotland in 2010. It is known that two players of this team

are continuing their training in Curling Hall in Erzurum (Curling2). Likewise Mans' National Curling Teams become champion in 2012 in Debrecen. Three players of this team were athletes trained in Curling Hall in Erzurum (Curling3). Another example is bocce in Mersin. Until 2013 year there was no athletes in bocce. But after the Mediterranean Games, two athletes in 2014 and 2015, four athletes in 2016 were selected for Turkish National Bocce Teams. Parallel to this, there was an important increase in the number of licensed and active athletes in Erzurum, Trabzon and Mersin between 2008 and 2015 (see Table 9).

In Erzurum the number of licensed athletes has increased more than twice from 21,778 in 2008 to 46,486 in 2015, and the number of active athletes has increased almost thrice from 5,738 in 2008 to 16,423 in 2015. Similarly, in Trabzon the number of licensed athletes has increased more than twice from 15,004 in 2008 to 35,067 in 2015, and the number of active athletes has increased almost twice from 3,112 in 2008 to 6,027 in 2012. Nevertheless it decreased to 4,626 in 2015. In Mersin the number of both licensed athletes and active athletes has increased almost twice respectively from 42,973 in 2008 to 75,990 in 2015, and from 4,510 in 2008 to 8,979 in 2014. Yet, the number of active athletes decreased to 7,246 in 2015. What is most striking in these observations is the fact that both in Erzurum and Trabzon the number of active athletes increased almost twice in the year subsequent to the Games.

These cities have also been declared by The Youth and Sport Ministry as the camping centers in order to train skillful athletes. Federation attracted national and international events to the cities, and venues acquired through these events began to be used to host them. In the future, these venues will take the lead to promote the branches such as curling, ice hockey, Nordic skiing, Skiing, Sled, Ice skating, sky jumping and bocce (see some of them statistics Table 10). The number of these athletes in these three cities is given in Table 10. In addition to this, new amateur clubs have also been formed in the respective cities (see Table 11).

Another obstacle to an efficient use of Olympic heritage is the lack of training for some of the venues. Large scale venues had been planned for niche performances such as competitions. Following sports events held in the cities concerned, a lot of new amateur clubs have been formed (see Table 11); however, these clubs didn't have training facilities and means, and their current training fields have been far from the city centers. Likewise, the title transfers of these venues, originally in the ownership of the department of Youth and Sport Ministry, takes too much time. This situation delays the public use of the venues; depriving the venues of necessary care and maintenance.

Table 9. The number of athletes in Erzurum, Trabzon and Mersin cities between the years 2008–2015

Province	Year	Licensed women	Licensed men	Total licensed	Woman active	Man active	Active total
Erzurum	2008	3.822	17.956	21.778	791	4.947	5.738
	2009	4.587	19.294	23.881	1.321	4.545	5.866
	2010	5.236	20.758	25.994	1.053	4.050	5.103
	2011	5.903	22.639	28.542	1.120	5.079	6.199
	2012	7.773	28.053	35.826	3.176	10.275	13.451
	2013	9.571	30.684	40.255	4.714	12.048	16.762
	2014	10.624	33.009	43.633	4.511	11.633	16.144
	2015	11.638	34.848	46.486	4.649	11.774	16.423
Trabzon	2008	4.020	10.984	15.004	937	2.175	3.112
	2009	4.472	11.905	16.377	1.149	2.618	3.767
	2010	5.001	13.124	18.125	1.050	2.327	3.377
	2011	5.504	14.409	19.913	947	2.149	3.096
	2012	7.738	17.907	25.645	2.235	3.792	6.027
	2013	9.411	20.456	29.867	2.034	3.300	5.334
	2014	10.376	22.608	32.984	1.875	3.504	5.379
	2015	11.008	24.059	35.067	1.422	3.204	4.626
Mersin	2008	13.516	29.457	42.973	1.348	3.162	4.510
	2009	14.637	31.919	46.556	1.880	4.187	6.067
	2010	14.286	30.451	44.737	1.401	3.518	4.919
	2011	15.963	35.737	51.700	1.447	3.769	5.216
	2012	18.011	39.999	58.010	2.091	4.511	6.602
	2013	20.374	44.001	64.375	2.647	4.768	7.415
	2014	23.267	48.511	71.778	3.456	5.523	8.979
	2015	24.963	51.027	75.990	2.894	4.352	7.246

Source: The Youth and Sport Directorates of Mersin Province (21.11.2016).

Another problem is the development of sport habits among the population for the use of these facilities. The Youth and Sport Directorates of Provinces have been putting great efforts to develop these habits together with the other institutions (Youth and Sports Ministry, Municipalities, Religious Provincial Directorate) in the cities. Together with the campaigns and projects, they aim to develop a certain sport culture in the cities concerned, so the use of the venues has been increasing in this way. The common goal of these institutions is to prevent these facilities and investments from turning into white elephants, so that they can be used both at the city and country levels. In this process the following factors are important:

1. To consider the city's original structure,
2. To make decision for rational selection of location,
3. To reveal their contribution to urban spatial, economic, and social structure,
4. To consider their impact on urban culture and social-cultural life,
5. To plan the use of the facilities following the events,
6. To aim at a holistic cultural environment,
7. To prevent possible damage these events would have on the natural environment.

Large-scale sporting events can offer different perspectives on economic development of the city, if they are properly implemented. It is still possible to observe the positive results of the Games in the cities of Erzurum, Trabzon and Mersin hosting the games concerned in terms of urban development of the respective cities (see Table 12). The development of sports tourism would create a new opportunity for the reconstruction of the economic structure of these cities. Given their unique nature, Erzurum has a potentially favorable climate for the development of winter sports, and Trabzon has appropriate social structure and character for the development of sports events. Again, Mersin is a city that has produced talented athletes having won many medals in various categories. Currently, these three cities have ready facilities

Table 10. The number of licensed athletes and sports federations between the years 2007–2014

Federations	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Ice hockey	2.467	2.803	3.664	3.913	4.664	5.518	6.099	6.289
Ice skating	682	885	1.181	1.465	2.177	2.729	3.304	3.604
Gymnastics	14.071	13.950	14.505	14.441	15.329	18.005	25.990	35.425
Skiing	15.995	17.064	18.763	20.437	22.085	23.566	25.559	26.793
Sled	–	–	–	104	122	201	293	342

Source: Turkish Statistical Institute (TÜİK), <http://www.turkstat.gov.tr/>, (01.11.2016)

Table 11. The number of clubs in Erzurum, Trabzon and Mersin cities between the years 2005–2015

Province	Year	Military	Establishment	Specialization	School	Sports club	Total
Erzurum	2005	0	0	25	2	34	61
	2010	0	22	25	6	49	102
	2011	0	22	26	5	63	116
	2015	0	23	3	9	125	160
Trabzon	2005	0	9	15	1	114	139
	2010	0	9	9	4	158	180
	2011	0	8	9	5	159	181
	2015	0	9	10	2	194	215
Mersin	2005	0	28	11	10	92	141
	2010	0	26	12	16	160	214
	2013	0	37	12	30	217	296
	2015	0	31	11	31	269	342

Source: The Youth and Sport Directorates of Mersin Province (21.11.2016).

that can contribute to urban development through sports with their different advantages.

The cities of Erzurum, Trabzon and Mersin have attracted huge investments in the establishment of sports facilities and infrastructure for the first time in their history. These investments are expected to contribute to urban development policy so as to use them in the long-term urban policy. As such, these events proved to be ineffective in solving the deep-rooted problems of the cities. For example, long needed light rail transport systems expected in Erzurum, Trabzon and Mersin have not been realized for many years.

The concentration of the facilities built for the 17th Mediterranean Games in Northern Mersin has played an important role in the increase of land and real estate prices in this region. Nevertheless, these events have become instruments for urban transformation projects. They are considered to be a good opportunity for realizing and accelerating large-scale urban development and transformation projects planned for

the long-term. For example, the selection of Curling hall in Erzurum was a decision taken to transform the neighborhood, and the decision was one expected to facilitate the transformation in this region where construction industry was in a bad state, and the rate of crime was high.

The selection of the location of facilities is an important criterion for their use and accessibility. In this respect, macroform of the city plays an important role. For example, although Erzurum presents a compact form, Trabzon and Mersin are characterized by liner conglomerations. However, the use of public lands in order to reduce the costs caused much controversy; consequently instead of a rational selection of venues, existing distribution of public lands has been decisive in the selection of venues, and consequently these caused problems in transportation between venues. Currently it is quite necessary to reinforce the infrastructure that is providing access to these venues.

There was an undeniably serious pressure from the central

Table 12.Erzurum, Trabzon and Mersin comparison

	Trabzon	Erzurum	Mersin
Difficulties in access to facility	+	+/-	+
The usage of the facility	+/-	+	+/-
To evaluate the process location selection decisions (whether these were rational and effective)	+/-	+	-
Whether infrastructure problems were fixed and the extent to which the expectations for quality of life were met	-	-	-
Whether subsequent use of venues were planned beforehand	-	-	-
The impact on local development	-/*	+	-/*
The contribution of the process to the sport culture of the cities	+	+	+
The impact on urban policies	+/-	+	+/-
+	There is		
-	There isn't		
+/-	Both there		
-/*	Possible		

government about the use of the venues in Erzurum, Trabzon and Mersin. The pressure aimed to promote the use of venues in an attempt to show that all these have not been built in vain. In large-scale international events, it's the municipalities that host these events. However, in Turkey, it is the Department of Youth and Sports that implement the events. This may have advantages regarding the budget transfer; nevertheless, this may also create some conflicts between central government and local authorities even though they belong to the same political party. In the case of these cities, the intervention of the government in the planning delayed the decision process. In this respect, the central authority always caused delays in the decision making process with its intervention.

These examples show that the use of venues following the event must be carefully planned. However, we found that in all these three cities no planning had been made considering a possible future use. For example, if venues will not be used after events, they should have been built with temporary portable techniques, or if for permanently, they should have been designed in flexible ways. Olympics towns constructed in the scope of Games have been transferred to Yurtkur (Government Directorate responsible for student dormitories for public).

Conclusion

Nowadays, there is a competition between cities under neo-liberal pressures. One of the areas which is experiencing this competition is mega-events. Parallel to these, a new approach has appeared in local and regional economic development. This approach aims at branding, re-presentation, introduction of cities to the global networks so as to benefit from the glob-

al capital as much as possible. In this context, sports, culture and arts are used together as a tool to capture the economic benefits. For example; London 2012 Cultural Olympiad in the UK was held in conjunction with the London 2012 Olympics and almost kept in the forefront as a cultural event. Thus, more attention was drawn to the Olympics, with enriching leisure activities provided to the guests. As a result of this, cultural activities contributed to the marketing of the city.

In Turkey, the international sports Games (Erzurum, Trabzon ve Mersin) organized in recent years have been important tools in the process that may lead to mega-events such as a possible Olympic nomination. With these events, our cities have had considerable experience in the organization of mega-events at local and national levels, competing with the other world cities for mega events.

Already equipped with strong sports infrastructure, other countries that host these type of events carry out these events with a relatively small budget. Owing to the lack of similar sporting infrastructure in our cities, events have been organized with large budgets in Turkey. Also there is an ongoing uncertainty on how to use these facilities in our cities after the events. In order to prevent them from turning into White Elephants, all facilities and infrastructure should be well planned. Additionally, a minimum level of these kinds of sports infrastructure should be available in all cities to ensure equality of opportunity for each citizen in the country.

When deciding on site selection for facilities, important factors such as transportation should be considered. There isn't an effective transportation network in the cities hosting the recent sports games in Turkey for the interconnection be-

tween the facilities required in the games. For the efficient use of facilities, public transport routes should actually be re-organized. Currently, the distance between the facilities is a source of problem. Particularly, the facilities designed for specific branches such as gymnastics have to be located centrally for efficient use. The gymnastic facility constructed in Yomra District in Trabzon event is a good example for wrong location selection. The facility built in the city center or closer to the center would ensure an easy access and lead to the increasing use of the facility.

With the aid of the Games, relatively sustainable sporting infrastructure has been built in Erzurum, Mersin and Trabzon. Another important point is to make the sporting facilities permanent in social structure so as to transform the city into a sports town. However, this requires a long-term planning achieved parallel to the right policies. Especially the interests of school-age children should be taken into consideration, and training of athletes in various fields and the establishment of sport clubs should be encouraged. These considerations will be critically important in the development of a sports culture as a habit of life in the city. However, for the development of sports culture in the city, as well as the large facilities, sports venues should be built in a planned way.

After the Games Erzurum, Mersin and Trabzon regularly host national and international competitions. However, this situation does not cause great excitement in these cities. Yet, organization of specific games under the name of the cities concerned (such as Trabzon Marathon and Mersin Marathon) can make a contribution to the spreading of the various branches of sports currently less popular in Turkey. In a similar fashion, again, each year City Games (such as Erzurum Winter Games, Trabzon Games and Mersin Summer Games) can be organized in these cities. These games can be arranged in the form of a sports festival, where both the national and local athletes will compete together.

Mega-events are also opportunities for the social and cultural improvement in the city. The development of sports culture is said to go hand in hand with the development of urban culture. When sport is considered as a component of urban culture, it should be intertwined with the city's other cultural elements there, and there has to be a complementary structure that feeds them. Thus, in order to develop sports culture, building appropriate infrastructure and facilities will not be enough alone. Therefore we need to have a holistic perspective encompassing culture, art and sports within the urban cultural policy.

Somehow, large-scale investments initiate the process of restructuring and redefining of cities in a certain way. Mega-events that will be a good starting point for the solution of

physical, economic and social-cultural problems of our cities should be planned by taking long-term development policies of cities into account and they should also be integrated with urban policies. Only in this way, the existing chronic problems can be solved more properly.

The multi-sport events held in our country have had certain impacts on urbanization. While some parts of these events were carried out with the projects prepared within the holistic framework of a plan and policy, others were performed with the short-term projects developed without a plan. The case studies show that if mega-events are to be used as an investment tool, they should be handled in a holistic framework and have to be well planned for that city. By focusing on the examples of Trabzon, Erzurum and Mersin, in this paper it is shown that the Turkish experience in this area has been gradually increasing, albeit it is not mature enough. A government and management strategy that takes local hidden forces into account enables the correct and rational way of creation of initiatives for the local development.

In sum, the contribution of the mega-events should be questioned. How can they contribute to the unresolved issues of the city? To what extent can they eliminate the lack of infrastructure in the city? In which way can they meet the expectations such as improving the quality of life? These questions must be answered by considering the size of budgets spent on the events and the ongoing economic crisis in the world. Also, a detailed plan for subsequent use of these venues has to be prepared, following the sportive, cultural and artistic events. In order to prevent them from transforming into White Elephants as dormant investments, development plans, strategies and policies of these events should be prepared before the events concerned. The basic pursuit of this paper is formulated by taking the above questions and considerations into account. The future studies on the subject matter can focus on other issues such as political power relations behind these events and re-evaluation of the general contribution of the investments made for the Games in the local economic and spatial development of the cities concerned after a predefined time period required for the realization of some expectations from the respective games.

REFERENCES

- Coaffee, J. (2008) 'Sport, Culture and the Modern State: Emerging Themes in Stimulating Urban Regeneration in the UK' in *International Journal of Cultural Policy*, Vol. 14, No. 4, pp. 377-397, Routledge: London and New York
- Curling1, Available at <http://www.haberler.com/turkiye-de-40-kent-curling-ile-tanısacak-8714052-haberi/>, (accessed 16.10.2016).
- Curling2, Available at <http://www.dunya.com/curling-bayan-milli-takimi,-avrupa-ikincisi-oldu-101433h>, (accessed 07.11.2013).
- Curling3, Available at <http://www.buzpateni.org.tr/haber-750-curling-milli-takimimiz-altin-madalya-nin-sahibi.html>, (accessed 07.10.2013).
- Devecioğlu, S., (2005) "Türkiye'de Spor Sektörü Stratejilerinin Geliştirilmesi" *Verimlilik Dergisi*, 2005/2, pp. 117-134. Available at http://perweb.firat.edu.tr/personel/yayinlar/fua_9/9_31139.pdf, (accessed 07.10.2013).
- Doğan, A. E. (2012) Akdeniz Oyunları: Mersin İçin Kaçırılan Fırsat mı Oluyor? Oda, Eylül 2012, Sayı 4, Mimarlar Odası Mersin Şubesi, Available at <http://www.mersinmimod.org.tr/katalog/Oda-Dergisi%20-04.pdf> (accessed 07.07.2015).
- Dündar, G. Ş., (2010) "Unvan Peşindeki Kentler: Mega Projeler ve Mega Etkinlikler Üzerinden Bir Bakış" *Mimarlık Dergisi*, 2010/353, pp. 53-58.
- Edizel, Ö. (2014) Mega-Events as a Catalyst for Place-Marketing: Exploring İzmir EXPO 2015 Candidacy and İstanbul ECoC 2010, *Regions* 295, Autumn 2014. Available at <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13673882.2014.11006052> (accessed 07.06.2015).
- Erten, S., (2005) "Büyük Ölçekli Kentsel Projeler ve Olimpiyat Oyunları: Atina 2004 Olimpiyatları Deneyimi", *Planlama Dergisi*, 2005/2, pp. 45-52.
- Erten, S., (2012) "Olimpiyat Kentleri ve Fiziksel Altyapı İnşasının Tarihçesi", *TMMOB Mimarlar Odası Dergisi*, 2012/4, pp. 17-21.
- Erzurum2011, Available at <http://www.erkurum2011.gov.tr/anasayfa> 2013, (accessed 06.10.2015).
- Essex S. and Chalkley, B., (2004), Mega-Sporting Events in Urban and Regional Policy: A History of the Winter Olympics, in "Planning Perspectives", Vol.19, No. 2, pp.201-232. Available at <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0266543042000192475> (accessed 06.10.2015).
- Gratton, C., Shibli, S. and Coleman, R. (2005), 'Sport and Economic Regeneration in Cities' in *Journal of Urban Studies*, Vol. 42, Nos. 5/6, May, pp.985-999, Routledge: New York and London. Available at <http://usj.sagepub.com/content/42/5-6/985.abstract> (accessed 06.10.2015).
- Hughson, J. (2004) 'Sport in the 'City of Culture' The Cultural Policy Connection' in *International Journal of Cultural Policy*, Vol. 10, No. 3, pp. 319-339, Routledge: London and New York.
- Karaca, S. (2012) "Kültür Eksenli Kentsel Gelişim ve Kültürel Planlama Yaklaşımı" Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Küçüktaş, R. (2015), "Büyük Ölçekli Etkinliklerin Ev Sahibi Ülkelere ve Kentlere Olan Etkileri" Uzmanlık Tezi, Available at <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Uzmanlik%20Tezleri/Attachments/395/Buyuk%20Olçekli%20Etkinliklerin%20Ev%20Sahibi%20Ülkelere%20ve%20Kentlere%20Olan%20Etkileri.pdf>, (accessed 07.10.2015).
- Mersin2013, XVII Mediterranean Games (XVII Akdeniz Oyunları), Available at <http://www.mersin2013.gov.tr/>, (accessed 05.10.2015).
- Müller, M., (2015) The Mega-Event Syndrome: Why So Much Goes Wrong in Mega-Event Planning and What to Do About It, *Journal of the American Planning Association*, 81:1, 6-17, DOI: 10.1080/01944363.2015.1038292, Available at <http://www.tandfonline.com/loi/rjpa20>, (accessed 05.11.2016).
- Penpecioglu, M. (2013) "Urban Development Projects and the Construction of Neoliberal Urban Hegemony", *METU JFA*, 30: 1, 165-189.
- Roche, M. (2000) *Mega-Events and Modernity: Olympics and Expos in The Growth of Global Culture*. Routledge, London.
- Silk, M. & Amis J. (2005) *Sport Tourism, Cityscapes and Cultural Politics, Sport in Society: Cultures, Commerce, Media, Politics*, 8:2, 280-301. Available at <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09654310903497702>, (accessed 17.09.2014).
- Smith, A. (2010) The Development of "Sports-City" Zones and Their Potential Value as Tourism Resources for Urban Areas, *European Planning Studies* 18(3), 385-410. Available at, <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09654310903497702>, (accessed 07.11.2013).
- Smith, A. (2012) *Events and Urban Regeneration: The Strategic Use of Events to Revitalize Cities*, Routledge, pp.64-100, London, UK.
- SPP, (State Personnel Presidency) First Five-Year Development Plan (1963-1967), Available at <http://www.dpt.gov.tr/>, (accessed 07.10.2013).
- Özdan, V. (2013) "Türkiye'nin Olimpiyat Macerası ve İstanbul'un Adaylığı Hakkında Son Söz", Available at, <http://www.arkitera.com/haber/index/detay/turkiye-nin-olimpiyat-macerasi-ve-istanbul-un-adayligi-hakkinda-son-soz/17089>, (accessed 07.10.2013).
- Özdemir, D. (2005) "Kent Merkezinde Kültür Eksenli Bir Dönüşüm Projesi: Temple Bar,Dublin", *Arredamento Mimarlık*, sayı: 2005/03, 98-105 s., Thefreedictionary, "White Elephants" Available at (<http://www.thefreedictionary.com/White+elephants>), (accessed 03.11.2015).
- Trabzon2011, European Youth Olympic Festival-2011, Available at <http://www.trabzon2011.gov.tr> (accessed 10.11.2015).
- Tourism Strategy of Turkey-2023, Action Plan 2007-2023, (<https://www.kultur.gov.tr/Eklenti/43537,turkeytourismstrategy2023df>), (accessed 03.10.2015).
- Zukin, S. (2000) *The Cultures of Cities*, Black Well, Massachusetts.

Appendix

Table 13.Erzurum, Trabzon and Mersin field research-I

		Erzurum	Trabzon	Mersin
What was impact expected on the city?	General	Adoption of the Games by the inhabitants.	Adoption of the Games by the inhabitants.	Not adoption of the Games by the inhabitants.
		A serious promotion campaign	A serious promotion campaign	Insufficient promotion efforts due to time constraints.
		High expectations in the city,		
		Construction of the venues according to international standards.	Construction of the venues according to international standards.	Construction of the venues according to international standards.
		Enrichment of the city's sports culture.	Enrichment of the city's sports culture.	Enrichment of the city's sports culture.
		A center for winter tourism and winter sports.	A center for summer sports.	A center for summer sports.
		Concentration of sports facilities in the city center	Dispersion of sports facilities to nearby towns	Concentration of sports facilities in the city center
	Infrastructures acquired by Games	Construction of 10 venues (8 new and 2 renovation) the scope of the Games.	Construction of 15 venues (3 new and 12 renovation) the scope of the Games.	Construction of 54 venues (11 new and 43 renovation) the scope of the Games.
		The re-asphalting of roads in the city and landscape work.	The re-asphalting of roads in the city and landscape work.	The re-asphalting of roads in the city and landscape work.
		Construction of a curling hall, 1 st one in Turkey.	Construction of a Gymnastics Hall, 1 st one in Turkey.	Construction of a Gymnastics Hall, 2 nd one in Turkey
	Impact on local development	International and national competitions.	International and national competitions	International and national competitions
		One of the 12 official camping centers acknowledged by the ministry.	One of the 12 official camping centers acknowledged by the ministry.	One of the 12 official camping centers acknowledged by the ministry.
		Camps start in the city involving winter tourism and winter sports.	Camps starts in the city involving summer sports.	Camps starts in the city involving summer sports.
		Vision for becoming a "Center for Winter Games, "targeting income from winter tourism.		
	The contribution to urban culture	Event of campaigns'projects to develop sports culture.	Event of campaigns projects to develop sports culture.	Event of campaigns projects to develop sports culture.
		Formation of amateur sports clubs.	Formation of amateur sports clubs.	Formation of amateur sports clubs.
		Creating a variety of sports branches.	Creating a variety of sports branches.	Creating a variety of sports branches.
		Less public use due to remote location of some venues (Kandilli Konakli).	Less public use due to remote location of some venues (gymnastics, athletics).	Less public use due to remote location of some venues. Most of venues concentrate area of the Northern Mersin.
		Lack of training fields	Lack of training fields	Lack of training fields
			Olympic Games Press Center and office built remote location of the city	Lack of Promotion, time constraint.

Table 14. Erzurum, Trabzon and Mersin field research-II

	Erzurum	Trabzon	Mersin
Location selection process	Decision	Ministry (Central Administration)	Ministry (Central Administration)
		Local administration (governorships, coordinator)	Local administration (governorships, coordinator)
		Active role of the Youth and Sports Provincial Directorate.	Active role of the Central Administration.
	Strategies	Priority of using public lands with no allocation problems.	Priority of using public lands with no allocation problems.
		Venues placed according to profiles of neighborhood (Curling Hall)	Venues placed according to profiles of neighborhood (Beşirli Tennis Complex)
		Venue selection concentrating on the city center	Venue selection concentrating on the Northern Mersin
		Consideration of Kandilli Cross-Country Skiing and Biathlon (36km) and Konakli Alpine Ski Venues (17 km) a development area.	A widespread distribution due to Adana, Mersin, Tarsus and Erdemli axe of 200 km.
		Renewal on Mecidiye neighborhood via Curling Arena Urban.	Distributing the venues over city towns: Arsin, Araklı, Of, Yomra, Söğütlü, Çarşıbaşı, Vakıfkebir.
		The topographic structure appropriate for equal distribution.	• Selection Northern Mersin (Yenişehir town) as the new face of the city instead of Toroslar
	Advantages & disadvantages	• Lack of place/venue due to the topographic structure.	• Urgent decision making due to time constraint
		Preferring a compact venues distribution model	Preferring linear and aggregations of venues.
What were the problems before during, and after events	Before during, and after events	Conflict between local institutions and central institutions,	Conflict between local institutions and central institutions,
		Space allocation problems	Having space allocation problem
		Lack of specialized personnel,	Having specialized personnel,
		Inexperience of staff with skills foreign language	Skills foreign language
		Transportation	Transportation,
		Accommodation shortages.	Accommodation shortages.
		Eliminating the lack of sporting infrastructure	Eliminating the lack of sporting infrastructure
		Qualified accommodation shortages.	Qualified accommodation shortage.
		Transportation Problems; lack of qualified and sustainable transport network for Curling Arena, Konakli Alpine Ski Resort, Cross-Country Skiing and Biathlon	Transportation Problems; lack of qualified and sustainable transport network for property held in Northern Mersin and route 3 ring road.
		Transfer of property of venues delayed.	Transfer of property of venues delayed.
		Staying empty after the Games.	Staying empty after the Games
		• Creating interest problem in venues among the inhabitants.	• Creating interest problem in venues among the inhabitants.

Table 15.Erzurum, Trabzon and Mersin field research III

	Erzurum	Trabzon	Mersin
The expectations for quality of life: strengthening restoration, Unmet expectations	Meet the insufficiencies of sporting infrastructure Building some transportation connection going to venues. Landscaping, wall cladding, image editing, Renovating current roads and existing infrastructure, Didn't realize public transport systems (metro, light rail) expected in Erzurum.	Meet the insufficiencies of sporting infrastructure Building some transportation connection going to venues. Landscaping, wall cladding, visual editing, Renovating current road and certain infrastructure, Didn't realize public transport systems (metro, light rail) expected in Erzurum.	Meet the insufficiencies of sporting infrastructure. Building a new highway connection (34 Street) Landscaping, wall cladding, image editing, Renovating current road and certain infrastructure, Didn't realize public transport systems (metro, light rail) expected in Erzurum.
Whether subsequent use of venues were planned beforehand	Olimpic village and medico-social building handed over to the university. Transfer of venues to Youth and Sport of Provincial Directorate	Olimpic Village handed over to the university. Transfer of venues to Youth and Sport of Provincial Directorate. Projects launched to encourage the use of venues by Provincial Directorate of Sports and the Governor.	Olimpic Village handed over to the university. Transfer of venues to Youth and Sport of Provincial Directorate. Projects launched to encourage the use of venues by Provincial Directorate of Sports and the Governor.
Impact on urban policies	Projects launched to encourage the use of venues by Provincial Directorate of Sports and the Governor. Targeting Sport City of Erzurum vision and promotion for winter tourism and winter sports.	Sensitizing people for the Games Selection of Games mascot (anchovy) was successful.	Sensitizing people for the Games but similar Trabzon end Erzurum due to time constraint.
The way to include the city into the Games	Sensitizing people for the Games Selection of Games'mascot (double-headed eagle) was unsuccessful. Promotion in town, and in the neighboring cities.	Promotion in town	Selection of Games mascot (Caretta Caretta) was successful.
Concerns about the future of facilities	Encouraging projects for use of facilities; opening courses and amateur clubs. Hosting international and national competitions. Increase in licensed number of athletes and the number of coaches. Sports facilities used with high level occupancy,	Encouraging projects for use of facilities; opening courses and amateur clubs. Hosting international and national competitions. Licensed number of athletes and the number of coaches increased. Sports facilities use with middle level occupancy	Encouraging projects for use of facilities; opening courses and amateur clubs. Hosting international and national competitions. Licensed number of athletes and the number of coaches increased. Sports facilities use with middle level occupancy
Fault lines, important points	• It is the first event for the Winter Games, • The idea of hosting similar events reappeared in the agenda of the government. • Taking necessary legal steps. •Forming a core staff for similar events,	• The city did sport versatility, • The city is accustomed to such events, because it hosted 1st Black Sea Games in 2007 • The event spread across the province.	• Having a core staff involving Erzurum and Trabzon events. •Having experienced manger venues employed to event,
Ability to use the gained infrastructure	To establish new amateur sports clubs. Training many athletes in various branches with new amateur sports clubs.	Diversifying sport branches using tendency city inhabitants. Training many athletes in various branches with new amateur sports clubs.	To establish new amateur sports clubs. Training many athletes in various branches with new amateur sports clubs.

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Kentsel Mekân Üretiminde ‘Kendin Yap’ Hareketi

Do it Yourself (DIY) Movement in Urban Space Production

İlgi Atay Kaya, Esra Kut Görgün

Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir

ÖZ

Kentleşme çoğu zaman planlı gerçekleşse de kimi zaman çeşitli aktörlerin spontane müdahaleleri ile şekillenmektedir. Bu çalışma bunlardan ikincisi olan yani kentlerde kendiliğinden gerçekleşen küçük ölçekli uygulamaları ele almaktadır. Çalışmanın amacı ‘kendin yap kentleşmesi’ (DIY Urbanism) ya da ‘taktiksel kentleşme’ (Tactical Urbanism) adıyla bilinen bu hareketlerin örneklerini aktörleri ve amaçları açısından incelemek ve bu uygulamaların kentsel mekâna ve kentleşme sürecine etkilerini ortaya koymaktır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için literatür taraması, medya araştırması, gözlem ve örnek inceleme araştırma teknikleri kullanılmıştır. Çalışmanın bulguları bu hareketlere dâhil olan aktörlerin mahalleliler, aktivist gruplar, kamu kurumları veya belediyeler, üniversiteler, özel girişimciler ve diğer şahıslar olduğunu göstermektedir. Bu uygulamaların en belirgin amaçları bir ihtiyacın giderilmesi, kentsel estetik veya sanat arayışı, şahsi veya ticari fayda sağlama ve çeşitli konularda verilen tepkiler olarak bulunmuştur. Kendin yap kentleşmesinin olumlu yanları kentsel mekânı daha yaşanabilir, yürünebilir ve kullanıcıya uygun hale getirme ve güzelleştirme olasılığının olması, kentleşme sürecine kullanıcıların doğrudan katılımını sağlaması ve pratik, uygulanabilir ve esnek çözümler getirmesi olarak saptanmıştır. Bunların yanında izinsiz eylemler olması ve kapsayıcı planlama kararlarıyla entegrasyon sorunları gibi olumsuz yanları da bulunmaktadır.

Anahtar sözcükler: Katılım; kendin yap kentleşmesi; mekân üretimi; taktiksel kentleşme.

ABSTRACT

Even though urbanism is usually realized within a plan, it is sometimes formed by spontaneous interventions of various actors. This study deals with the second type that includes small scale practices spontaneously realized in cities. The aim of this study is to examine the examples of these movements, which are known as ‘do it yourself urbanism’ (DIY urbanism) or ‘tactical urbanism’, in terms of their actors and purposes and to put forward the effects of these practices on urban space and urbanism process. To manage this aim, research techniques including literature review, media search, observation and case studies are used. The findings of this study shows that the actors involved in these movements are local people, activist groups, public institutions or municipalities, universities, private entrepreneurs and other individuals. It is found that the main purposes of these practices are resolving a need, providing urban easthetics or art, taking advantage of private or commercial benefits and reacting to various issues. The positive aspects of do it yourself urbanism are determined as having the possibility of beautifying and making urban space more livable, walkable and user friendly, providing direct participation of users in urbanism process and proposing practical, implementable and flexible solutions. Besides, there are negative aspects such as being illegal activities and having integration problems with comprehensive planning decisions.

Keywords: Participation; do it yourself urbanism; space production; tactical urbanism.

Giriş

Kentlerde üst ölçekli temel kararlar genellikle planlama yoluyla alınsa da kamusal alanlarda planlama dışında gelişen bazı küçük müdahaleler görmek mümkündür. Mahalleliler bir araya gelip bakımsız bir parkı yenileyebilmekte, sokaklara yön levhaları asabilmekte ya da kaldırıma park edilmesini önleyici bariyerler koyabilmektedirler. Bazen de çeşitli örgütlerle ortak çalışarak kamusal alan eksikliğine tepki ve yürünebilirlik vurgusuyla geçici olarak sokakları taşıt trafiğine kapatabilmekte veya otoparkları parklara dönüştürebilmektedirler. Bu hareketler bazen kamu kurumları veya belediyeler tarafından henüz çözülmemiş sorunları pratik olarak çözmeyi hedeflerken, bazen yerele danışılmadan verilmiş kararlara tepki olarak doğrudan eyleme geçme yoluyla katılımı amaçlamaktadır. Son zamanlarda artış gösteren bu tür hareketler kendin yap kentleşmesi olarak bilinmektedir.

İnsanların yaşam alanlarına kendiliğinden müdahalesi çok eskilere uzansa da “kendin yap kentleşmesi” adı altında ele alınması özellikle son beş yılda görülmektedir. Bu konuda yapılan önceki çalışmalar sosyal sorumluluk, ilişkiler ve deneyimler (Douglas, 2014; Fabian & Samson, 2015), aktivizm, sosyal hareketler ve siyasi eylemler (Iveson, 2013; Shepard, 2014; Enigbokan, 2015; Fabian & Samson, 2015; Sawhney v.d., 2015; Spataro, 2015), kent hakkı ve kentsel adalet (Deslandes, 2013; Iveson, 2013; Finn, 2014-2; Jabareen, 2014; Talen, 2015), katılımcılık ve planlama ile entegrasyon (Benner, 2013; Finn, 2014-2; Gamez & Sorensen, 2014; Fabian & Samson, 2015; Sawhney v.d., 2015) ve kentsel mekanları iyileştirme, koruma, estetik ve sanat (Campo, 2014; Shepard, 2014; Enigbokan, 2015) vurguları yapmışlardır. Verilen örneklerde kendin yap kentleşmesini hayata geçiren gruplara ve amaçlarına değinilse de kapsamlı olarak incelemeye rastlanmamıştır. Bu nedenle, aktörler ve amaçların detaylı incelendiği bu çalışmanın literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

Önceki yayınların çoğu Amerika Birleşik Devletleri (ABD) örneklerini incelemektedir. Ayrıca sınırlı sayıdaki yayında Danimarka (Fabian & Samson, 2015), Rusya (Enigbokan, 2015; Sawhney v.d., 2015), İsrail (Mould, 2014), Belçika (De Wandeler, 2015), İran, Çin ve Fransa (Lydon v.d., 2011) örnekleri ele alınmıştır. Türkiye özelinde taktiksel kentleşme örneklerini inceleyen yalnızca Sakal’ın İstanbul çalışmasına (2015) erişilebilmiştir. Bununla birlikte kendin yap kentleşmesi veya benzer kavramları kullanmasa da aynı akımdan örnekleri inceleyen Tanglay’ın (2005) Ankara örnekleri de bulunmaktadır. Türkiye’de kentleşme pratiğinde örneklerine çok rastlanmasına rağmen planlama literatüründe henüz yeterince yer almamış olması bu çalışmanın gerekçelerindendir.

Bu çalışma örnekler üzerinden kendin yap kentleşmesinde yer alan aktörleri ve amaçlarını incelemeyi ve kentsel mekâna ve

kentleşme sürecine etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma, literatür taraması, örnek inceleme ve değerlendirme aşamalarından oluşmaktadır. Örnek inceleme iki grup halinde yapılmıştır. İlk grupta daha önce yayınlanmış çalışmalarda örnekler incelenmiştir. Buradaki amaç literatüre girmiş dünya örneklerini kavrayabilmektir. Erişilebilen 21 yayında 63 örnek bulunmuştur. Bunlardan iki yayın (Tanglay, 2005 ve Sakal, 2015) dışındakiler yurtdışı örneklerini kapsamaktadır. İkinci gruptaki örnekler ise medya araştırması ve gözlem teknikleri kullanılarak erişilmiştir. Bu gruptaki 50 örnekten 35’inin bilgileri ve fotoğraflarına internet üzerinden yapılan medya araştırması sonucu erişilirken, 15’i doğrudan gözlemlenmiş ve fotoğraflanmıştır. Medya araştırmasında “vatandaş kendi yaptı” ve “mahalleli kendi yaptı” anahtar kelimeleri ile internette arama yapılmıştır. Bu gruptaki örnekler Türkiye’deki uygulamaları anlamak için kullanılmıştır. Örneklerin tümü aktörlerine ve amaçlarına göre incelenmiştir.

Değerlendirme aşamasında kendin yap kentleşmesinin olumlu ve olumsuz yanları kentsel mekâna ve kentleşme sürecine etkileri açısından ele alınmıştır. Literatürde değinilen etkilerin Türkiye örneklerinde karşılaşılan sorun ve potansiyellerle benzeştiği ve farklılaştığı noktalar vurgulanmıştır. Makalenin kurgusunda önce tanımlar ve teorik çerçeve yer alırken, ardından araştırmanın diğer aşamaları ve sonuçları detaylandırılmıştır.

Kentlerde ‘Kendin Yap’ Hareketi

Kendin yap kentleşmesi veya taktiksel kentleşme kentteki sorunlara genellikle vatandaşlar veya mekanın kullanıcıları tarafından küçük ölçekli, düşük maliyetli, işlevsel ve çoğunlukla izin alınmadan yapılan müdahalelerle geçici çözümler getirilmesidir (Benner, 2013; Douglas, 2014; Pfeifer, 2013; Fabian & Samson, 2015; Lydon & Garcia, 2015; Sawhney v.d., 2015; Talen, 2015). Profesyonel olmayan kent aktörleri tarafından kentteki boş veya işlevsiz alanların yenilenmesi ve canlanmasına yönelik uygulama çabaları olarak da tanımlanmaktadır (Deslandes, 2013; Scaff, n.d.). Kimi çalışmalarda aktivist eylemler olarak değerlendirilirken (Shepard, 2014; Sawhney v.d., 2015; Spataro, 2015) kimi çalışmalarda mekan üretiminde katılımcı süreçler olarak nitelendirilmektedirler (Iveson, 2013; Fabian & Samson, 2015). Kentteki pek çok karar katılımcılıktan uzak ve kentliler dâhil edilmeden alınmaktadır (Finn, 2014-1). Buna karşın kendin yap kentleşmesi uygulamalarının kentte yaşanabilir gelişmeler sağlayabileceği ifade edilmektedir (Lydon v.d., 2011).

Kendin yap kentleşmesi, taktiksel kentleşme, gerilla kentleşmesi, pop-up kentleşme, spontane müdahaleler, kentsel prototiplendirme (ilk örneği yaratma) ve asi kentleşme gibi isimlerle de bilinir (Benner, 2013; Campo, 2014; De Wandeler, 2015; Fabian & Samson, 2015; Sawhney v.d., 2015; Spataro,

Tablo 1. Kavramlar arası benzerlik ve farklılıklar (Lydon ve Garcia'nın 2015 çalışmasından yararlanılarak hazırlanmıştır)

Kavramlar	Kendin yap kentleşmesi	Taktiksel kentleşme
Aktörler	Çoğunlukla bireyler veya küçük gruplar	Bireyler veya küçük grupların yanında belediye birimleri, kamu kurumları ve kar amacı gütmeyen örgütler
Ölçek	Bir parsel, bir park, bir otopark, bir sokak gibi küçük ölçekler	İşlevsiz alanların değerlendirilmesi, bir sorunun hızlıca çözülmesi, ihtiyaçların giderilmesi, sanat ve aktivizm gibi amaçların yanında büyük ve üst ölçekli amaçlara yönelik olması daha olası
Amaç	İşlevsiz alanların değerlendirilmesi, bir sorunun hızlıca çözülmesi, ihtiyaçların giderilmesi, sanat ve aktivizm gibi amaçlar	İşlevsiz alanların değerlendirilmesi, bir sorunun hızlıca çözülmesi, ihtiyaçların giderilmesi, sanat ve aktivizm gibi amaçların yanında büyük ve üst ölçekli amaçlara yönelik olması daha olası
Kente etki	Çoğunlukla geçici etkiler	Uzun dönemde etkisi daha fazla
Yasal süreçlere entegrasyonu	Entegre olabilir de olmayabilir de	Entegre olması daha olası

2015; Talen, 2015). Bu benzer kavramlar pek çok çalışmada birbiri yerine kullanılsa da Lydon ve Garcia'ya (2015) göre aralarında bazı farklılıklar bulunmaktadır (Tablo 1). Bu makale bu kavramların özelliklerinden herhangi birini taşıyan tüm örnekleri araştırmaya dahil etmiştir.

Lydon ve Garcia'nın (2015) çalışmasına göre bütün taktikler kendin yap kentleşmesi değildir ve aynı zamanda bütün kendin yap kentleşmesi hareketleri de taktik değildir. Sokak levhaları, heykeller, boyamalar gibi kendin yap kentleşmesi uygulamaları çoğunlukla uzun dönemde etkili olamayan sokak sanatı etkinlikleridir ve bunlar taktiksel kentleşme kapsamına girmez. Bunları yapan bireyler veya küçük gruplar aynı zamanda taktiksel kentleşmeyi de gerçekleştirebilirler ancak çoğunlukla taktiksel kentleşmede bu grupların yanı sıra belediye birimleri, kamu kurumları ve kar amacı gütmeyen örgütler de yer almaktadır. Taktiksel kentleşmenin belediye projelerine katkısı ve entegrasyonu daha nettir. Aynı zamanda taktiksel kentleşmede bazı kendin yap kentleşmesi hareketlerindeki gibi gecenin bir saatinde yapılan yasa dışı hareketlere rastlanmaz. İzinsiz hareketlere rastlansa da sonradan yasallık kazandıkları görülmektedir (Lydon & Garcia, 2015).

Taktiksel kentleşmenin tartışmalarını ortaya koyan Mike Lydon'a göre 5 özelliği bulunmaktadır:

- Değişimi teşvik eden tasarlanmış ve aşamalı bir yaklaşım;
- Yerel planlama sorunlarına yerel çözümler sunan;
- Kısa süreli vaatler ve gerçekçi beklentiler;
- Düşük riskler ve olası yüksek ödüller;
- Vatandaşlar arasında sosyal sermayenin gelişmesi ve özel ve kamusal kurumlar, kar amacı gütmeyen sivil toplum örgütleri ve onları oluşturanlar arasındaki örgütsel kapasitenin kurulması (Lydon v.d., 2011).

16. yy başlarında, Paris'te Sen Nehri'nin kıyısında, izinsiz olarak faaliyet gösteren kitap satıcıları (Les Bouquinistes) gibi örneklerin kent mekanına etkisi taktiksel kentleşmenin yeni

bir durum olmadığını göstermektedir (Lydon v.d., 2012). Ancak planlama literatüründe bu terimler son birkaç yılda ortaya çıkmıştır (Benner, 2013). Kendin yap kentleşmesi formundaki kentsel aktivizm çağdaş şehir planlama söyleminde tabandan tepeye kentleşmeyi tanımlayan terimlerin arasında yerini almaya başlamıştır (Sawhney v.d., 2015). Ebenezer Howard ve Daniel Burnham gibi kentsel reformcuların kentlerin yapısını değiştiren radikal planlarının aksine, küçük ölçekli kentsel geliştiriciler kent gelişimine bireysel müdahalelerle katkı koymuşlardır (Talen, 2015).

Bu hareketler 1960'lardaki sivil haklar hareketini takip eden teorilerle desteklenir. Lefebvre'nin mekân üretiminin sadece fiziksel olmadığı aynı zamanda toplumun üretimi olduğu iddiasıyla ve kent hakkı vurgusuyla da ilişkilidir. Ayrıca taktiksel kentleşme Habermas'ın iletişimsel rasyonalite yaklaşımıyla da doğrudan ilişkilidir. Bu hareket en çok da Certeau'nun gündelik yaşamdaki taktikleri ve stratejileri konu alan çalışmasından desteklenmektedir. Bu çalışmaya göre strateji güçlü olanın, taktik ise güçsüz olanın eylemidir (Benner, 2013; Fabian & Samson, 2015; Lydon & Garcia, 2015). Kendin yap uygulamaları katılımcıların kamusal alanda taktikleri ve stratejileri kullanarak kent hakkını karşılamalarına olanak tanımaktadır (Sawhney v.d., 2015; Talen, 2015). Bu taktiklerin planlama sürecine entegrasyonu önemlidir (Fabian & Samson, 2015; Lydon & Garcia, 2015).

Dünya çapında kentler kendin yap hareketini ve katılımcı, insan merkezli şehir planlamayı deneyimlemektedirler (Sawhney v.d., 2015). Bu hareket son zamanlarda çeşitli sergiler, televizyon programları ve internet siteleri yoluyla daha görünür hale gelmiş ve bu küçük ölçekli, kentsel iyileştirme fikirleri artmıştır (Benner, 2013; Pfeifer, 2013; Gamez & Sorensen, 2014; Sawhney v.d., 2015; Talen, 2015).

Kentlerde kendin yap hareketinin katılımcıları arasında başta o kentte, bölgede veya mahallede yaşayanlar gelmektedir.

Bu hareket toplumdaki bireylerin veya gönüllülerin mekân oluşumuna katılımını sağlar (Poole, 2009; Pfeifer, 2013; Campo, 2014; Gamez & Sorensen, 2014; Shepard, 2014; Fabian & Samson, 2015). Küçük ölçekteki toplum odaklı kendin yap girişimleri genellikle devlet aktörü olmadan gerçekleşir (Mould, 2014). Kentte yaşayanların kendi ihtiyaçlarını en iyi bilenler olacağı kabulüyle bu süreçlerle kentsel gelişmenin başarısına katkı koymaları beklenmektedir (Sawhney v.d., 2015). Aynı zamanda bu hareket plancılarının ve tasarımcıların da topluma katılımını gerektirir. Bu nedenle henüz öğrenciye bile bu hareketlerin farkında olmaları toplumla iş birliği yapma ve projeleri hayata geçirebilme kapasitelerini artırır (Poole, 2009; Gamez & Sorensen, 2014). Kendin yap kentleşmesi profesyonel olmayan ve çoğunlukla geleneksel kaynaklardan mahrum kişilerce yapılır; ancak karmaşık ve büyük ölçekli kendin yap eylemlerinde profesyonel plancılarının, mimarların, koruma uzmanlarının ve kentsel tasarımcıların uzmanlığı ve etkisi gereklidir (Campo, 2014). Bu durum kendin yap kentleşmesinin sadece şehir planlamanın değil mimarlık, tasarım ve sanat alanlarının da konusu olmasının bir sonucudur (Benner, 2013; Enigboka, 2015). Kentliler, öğrenciler ve profesyonellerin dışında çevreci grupların ya da aktivistlerin de sürece dâhil olduğu örnekler yer almaktadır (Benner, 2013; Pfeifer, 2013; Shepard, 2014; Enigboka, 2015; Spataro, 2015). Bu durumların aksine bu süreçlere katılmada ekonomik yetersizlikler nedeniyle çok etkin olmayan bazı kesimler de bulunmaktadır (Gamez & Sorensen, 2014).

Kendin yap kentleşmesi olarak tariflenebilecek eylemlerin amacı çoğunlukla kentin bazı noktalarındaki özellikle kamusal alanlardaki sorunlara hızlı çözümler getirilmesidir (Benner, 2013; Douglas, 2014; Pfeifer, 2013). Bazı müdahaleler ekonomik canlanma ya da yaya güvenliği hedeflerken, bazıları mahallelilerin birbirleriyle ilişki kurmasını amaçlamaktadır (Pfeifer, 2013). Katılımcılar özellikle resmi kurumların ve karar vericilerin başarısız olduğu durumlarda yaşam çevrelerini iyileştirmek için müdahalelerde bulunurlar (Douglas, 2014). Bu sayede bu uygulamaların kentsel politikalarındaki boşlukları doldurma potansiyeli ortaya çıkmaktadır (Enigboka, 2015). Kamusal alanların açık, herkesçe erişilebilir ve dışlayıcı olmayan kentsel mekânlar olması için yapılan ve bu nedenle siyasi amaçlar da barındıran eylemler de bulunmaktadır. Lydon'un taktiksel kentleşmeye yaklaşımı apolitiktir; ancak "Food Not Bombs" (Türkiye'deki adıyla Bombalara Karşı Sofralar) gibi bazı örneklerin tasarım odaklı olmaktan çok sosyal hareketler olduğu ve siyasi mesajlar içerdiği görülmektedir (Spataro, 2015).

Geçici mekânsal eylemler şehir planlama sürecini ya doğrudan etkilemekte ya da dolaylı olarak yorum katmaktadır (Sawhney v.d., 2015). Geleneksel yaklaşımlar kentleşmede kendin yap eylemlerinin izinsiz müdahaleler olduğunu ve arazi kullanımı kararları ile uyum sağlamadığını ortaya koymaktadır

(Gamez & Sorensen, 2014). Bu uygulamalar geniş ölçüde değişikliğe ve kullanıcılar için faydaya sebep olmakla beraber dikkatli olunmazsa uzun vadeli planlama ve tasarım ilkelerini zorlaştırabileceği de ifade edilmektedir (Finn, 2014-2). Mükün oldukça şehir planlama için bir fırsat olarak görülmelidir ve resmi planlama süreçlerine uyum sağlayabilmelidir (Benner, 2013; Pfeifer, 2013; Fabian & Samson, 2015). Plancılar kendin yap kentleşmesinin olası sorunlarını ve fırsatlarını anlamaya çalışmalı ve bu projelerden nasıl ve ne ölçüde faydalanacaklarına karar vermelidirler. Bazı kentlerde özellikle AB ülkeleri ve Amerika'da bu uygulamalar resmi planlama süreçlerine dâhil edilmeye başlanmıştır (Pfeifer, 2013; Sakal, 2015). Bürokrasinin verimsiz olması ve geleneksel planlama süreçlerinin yerel ihtiyaçlara cevap verememesi eleştirileri ve farklı aktörlerin dâhil olduğu daha esnek süreçlere duyulan ilgi artmaktadır. Toplumlarına katkı koymak isteyen kentliler sorumluluk alarak bazen geleneksel planlama süreçlerinin katılım toplantılarına ve çalışma komisyonlarına katılmaktadırlar, bazen ise doğrudan işi yapmaya girişmektedirler (Pfeifer, 2013).

İşi doğrudan yapma girişimleri kayıt dışı konut üretimi örneklerinin ele alındığı Bermann ve Clough Marinero'nun (2014) çalışmasındaki gibi daha üst ölçekte de gerçekleştirilebilir. Çalışmalarındaki örneklerin literatürdeki diğer kendin yap kentleşmesi tanımlarının dışına çıktığı görülmektedir. Bu tür planlama dışı gerçekleşen üst ölçekli kentleşme müdahaleleri bu makalenin ele aldığı kendin yap kentleşmesi kapsamı dışında tutulmuştur.

Kendin yap kentleşmesi uygulamalarının kente beklenmeyen güçlü etkileri vardır. Kentlilerin gerçek deneyimlerini yansıtan platformlar oluşmasını sağlarlar ve onların gündelik hayatlarına ve yaşam çevrelerine özellikle kentsel estetik açısından nasıl cevaplar verdiklerini gösterirler (Enigboka, 2015).

Önceki Alan Çalışmaları

Önceki alan çalışmaları kapsamında literatür taraması sonucu erişilen 21 yayının içerdiği 63 örnek bulunmaktadır. Bu örneklerin bir kısmı yazarları tarafından kendin yap kentleşmesi ya da taktiksel kentleşme olarak ifade edilmemesine rağmen bu tür uygulamaların özelliklerini taşıdığından bu incelemeye dâhil edilmiştir. Tüm örneklerdeki kendin yap kentleşmesi uygulamaları aktörlerine ve amaçlarına göre incelenmiştir.

Önceki alan çalışmalarındaki örneklerin aktörleri açısından incelenmesi

Kendin yap kentleşmesini hayata geçiren aktörler mahalleliler, aktivist gruplar, özel girişimciler, kamu kurumları ve üniversitelerdir. Bu aktörler kimi zaman bu uygulamaları kendi grupları içinde yaparken, kimi zaman diğer gruplarla beraber harekete geçmektedirler. Örnekler bu farklılıklar dikkate alınarak sınıflandırılmıştır.

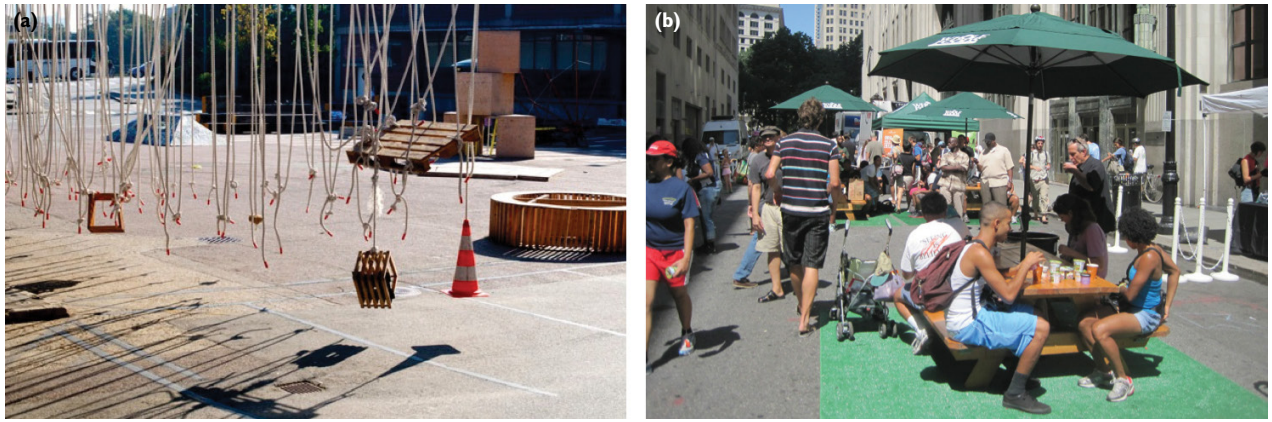
Şekil 1. (a) Los Angeles'da çalışmayan telefon kulübesinin kamusal kitaplığa dönüşümü (Douglas, 2013), **(b)** North Carolina Raleigh'te gerilla yön bulma işaretleri (Benner, 2013).

İncelenen 63 örnekten 21'inin (%33) **Sivil Toplum Kuruluşları (STK) veya aktivist gruplar tarafından** yapıldığı tespit edilmiştir. Bu örneklerin çoğunluğunun ABD'de gerçekleştiği görülmektedir. Bu örnekler arasında ABD'nin 14 kentinde çalışmayan telefon kulübesinin kamusal kitaplığa dönüşümü (Şekil 1a), taşıt yollarının kenarlarına bisiklet yolu çizilmesi, oturma yerleri ve kent mobilyaları tasarımı, gerilla bahçeciliği gibi 55 farklı uygulama (Douglas, 2014), New York'ta yol üzeri parkları (parklets) (Benner, 2013), North Carolina Raleigh'te gerilla yön bulma işaretleri (Şekil 1b) (Benner, 2013; Pfeifer, 2013), Boston'da başlayıp dünyanın çeşitli yerlerinde 400'ün üzerinde şubeye yayılan 'Food not bombs' adı altında kamusal alanda yemek dağıtımı (Spataro, 2015), California 'da West Oakland ve Los Angeles'te kent mobilyaları, Los Angeles'te bisiklet yolu boyanması ve uyarıcı levhalar konulması, gerilla bahçeleri, San Francisco'da Parking Day gününde otoparkların toplanma mekânına dönüştürülmesi (Finn, 2014-2), geçici minyatür parklar, sokakta oturma odaları, pop-up cafe, mekânlarda görsel sanatlar (Talen, 2015), kamusal oturma yerleri (Mould, 2014), New York'ta tohum ekme hareketi (Finn, 2014-2), grafiti (Iveson, 2013) ve Cincinnati'deki kent objelerine müdahale ile toplumu sanat aracılığıyla canlandırmak için karnaval kamyonları ve sokaklarında görsel çekiciliği artırmak için yenileme ve sanat merkezli yaratıcı projeler ortaya koymak için geri dönüşüm projeleri (Scaff, n.d.) bulunmaktadır. Bunların dışında dünyanın çeşitli yerlerindeki iplik uygulama hareketi (Mould, 2014), İstanbul Gezi Parkı'nda açık kütüphane (Sakal, 2015) ve Rusya Moskova ve Saint Petersburg'ta alt geçitlerin sanat galerisine dönüştürülmesi (Enigbokan, 2015) ve Ankara'da sokaklarda yapıştırma (stickers) ve şablon (stencils) (Tanglay, 2005) yine aktivist gruplar tarafından hayata geçirilmiştir.

Örneklerin aktörlere göre sınıflandırılmasında %17'lik bir payla ikinci sırayı alan grup **özel işletmeler ve girişimcilerdir**. 11 örneğin yer aldığı bu grupta çoğunlukla İstanbul'daki uygulamaların öne çıktığı görülmektedir. Bu örnekler seyyar satıcılık, toplayıcılık, hamallık, Beyoğlu'nda sokak kahvesi, kitapçı, tablo satıcısı, Karaköy'de hırdavatçılar, Çengelköy'de kitapçı, Sahil yolunda mevcut bankların önüne eklenen sandalye ve masalar, Merter'de seyyar pilavcı ve Mecidiyeköy'de akşam pazarı (Sakal, 2015) olarak sıralanabilir. Ayrıca Fransa'da alışveriş yeri ve Portland'da yiyecek kamyonu (Lydon v.d., 2011) yine bu gruba girmektedir.

STK veya aktivist grupların ve özel işletmelerin mahalleliler ve belediye veya kamu kurumları ile birlikte uyguladığı 7 örnek bulunmaktadır. Örneklerin %11'ini oluşturan bu grup ABD Buffalo'da Yeşil Kod projesi kapsamında seyyar yemek satıcılarının düzenlenmesi, parkletler ve toplanma alanları oluşturulması, Memphis'te yenilik dağıtım takımının kent merkezi iyileştirme projeleri, Philadelphia'da parklet, San Francisco'da yol üstü otoparkların parklara dönüşümü, New York'ta kamusal meydan programı, Washington'da geçici kentleşme inisiyatifi kapsamında pop-up laboratuvar kurulması, bir kütüphane büfesinin yerel ürünler satılan bir yere dönüştürülmesi, Kanada Vancouver'da Yaşa Vancouver adı altında sokakların park benzeri kamusal alanlara dönüştürülmesi (Pfeifer, 2013) örneklerini içermektedir. Bu örneklerin tamamı da yine ABD'de bulunmaktadır.

Özel işletmelerin dâhil olmadığı ancak **aktivist grupların mahalleliler ve belediye veya kamu kurumları** ile çalıştığı örnekler 6 adettir (%10). ABD örnekleri arasında sokaklarda fiziksel ve sosyal aktiviteler ve sokak oyunları (Lydon

Şekil 2. (a) Danimarka Carlsberg'de oyun alanı (Kristine Samson, Fabian & Samson, 2015), **(b)** ABD'de sokak fuarları (Mike Lydon, Lydon v.d., 2011).

v.d., 2011) ve Teksas Dallas'ta Better Block (daha iyi parseller) projesi (Benner, 2013; Pfeifer, 2013) bulunmaktadır. Bunlar dışında Londra'da sokak oyunları (Lydon v.d., 2011), Danimarka Enghave'de bira içenlerin toplanma alanının yer değiştirilmesi ve düzenlenmesi, Carlsberg'de açık sanayi alanlarının oyun alanı olarak kullanımı (Şekil 2a), meydanda müzik etkinlikleri ve partiler için geçici mekanlar oluşturulması (Fabian & Samson, 2015), Tel Aviv Bat Yam'da çocuk parkı, yeşil alan ve pop-up market (Mould, 2014) de bu grupların ortak uygulamalarıdır.

STK'lar veya aktivist grupların belediyeler veya kamu kurumları ile ortak çalışarak uyguladığı 3 örnek bulunmaktadır. Bunlar ABD Portland'da kesişim yeri düzeltme, Kanada Toronto'da Yonge'yi kutlama festivali kapsamında Yonge Sokağı'nın iyileştirilmesi, Calgary'de oturma alanları, sinema ekranı, satış yerleri gibi pop-up mekanların oluşturulmasıdır (Pfeifer, 2013). Yine aynı sayıda örnek **belediyeler veya kamu kurumlarının özel girişimcilerle** birlikte yaptığı projelerde bulunmaktadır. Bu örnekler ise birçok Amerikan şehirlerindeki sokak fuarları (Şekil 2b), New York City'de ve California'da restoran, cafe ve kaldırım meydanlarıdır (Lydon v.d., 2011).

Mahallelilerin üniversiteden aktörlerle yürüttüğü çalışmalar (3 adet) ABD Illinois East St. Louis'te 3 parkın yeniden canlandırılması (Strzelecka v.d., 2010), North Carolina Windy Ridge Charlotte'ta çocuk oyun alanı ve peyzaj iyileştirme (Gamez & Sorensen, 2014) ve Brüksel'deki araştırma çalıştay (De Wandeler, 2015) kapsamındaki örneklerdir. Bu çalışmalara zaman zaman öğretim üyelerinin yön verdiği görülmektedir. Bunlar hakkındaki yayınlarda aynı zamanda üniversite öğrencilerinin de sürece dâhil olduğu söylenmektedir. **Mahallelilerin üniversitelerle çalıştığı uygulamalara aynı zamanda aktivist grupların** da eklendiği bir örnek ise ABD North Carolina Greensboro'da 102 mini ve mahalle parkının temizlenmesi, bakımı ve yenilenmesidir (Poole, 2009).

Üniversiteler dâhil olmadan **mahallelilerin aktivist grup-**

larla beraber yürüttüğü kendin yap kentleşmesi uygulamaları da bulunmaktadır. Örnekleri arasında Tahran, Hangzhou, Paris'teki küçük parklar (Lydon v.d., 2011) ve ABD New York'ta bisiklet dostu sokaklar, boş arsalarda gerilla bahçeciliği, çevresel etkisi olan 145 alanın haritalanması (Shepard, 2014) sayılmaktadır. **Özel işletmeler ve girişimcilerin aktivist gruplar ve mahallelilerle** birlikte çalışarak hayata geçirdiği bir örnek ise ABD Buffalo ve Detroit'te terk edilmiş tren istasyonları ve bitişiklerindeki peyzajların korunması, yenilenmesi ve yeniden kullanılması (Campo, 2014) projesidir.

Özel işletmeler ve mahalleliler tarafından hayata geçirilen örnekler Dallas'taki kaldırımca kafeler, geçici kamusal alanlar, sokak mobilyaları ve Brooklyn'deki kent mobilyalarıdır (Lydon v.d., 2011). Bunların yanında **sadece mahallelilerin** dahil olduğu Cincinnati'deki seyyar dükkanlar örneği (Scaff, n.d.) ve **şahıslar tarafından** yapılan İstanbul Kadıköy'de sokak müzisyenleri ve Beyoğlu'nda evsiz (Sakal, 2015) örnekleri de bulunmaktadır.

Önceki alan çalışmalarındaki örneklerin amaçları açısından incelenmesi

Kendin yap kentleşmesi eylemlerinin bir ihtiyacın karşılanması, kentsel estetik yaratılması, yolunda gitmeyen uygulamalara, mekânsal kararlara veya karar vericilere tepki verilmesi gibi çeşitli amaçları bulunmaktadır. Önceki alan çalışmalarındaki örnekler yapılaş amaçlarına göre sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma dünyanın çeşitli yerlerindeki kendin yap kentleşmesi uygulamalarının hangi amaçları daha çok hedeflediğini göstermektedir.

İncelenen örneklerin çoğunluğu (%24) **hem ihtiyaç hem de kentsel estetik veya sanat** amacıyla yapılmıştır. Tamamı ABD'de gerçekleşen bu uygulamalar North Carolina'da çocuk oyun alanı ve peyzaj iyileştirme (Gamez & Sorensen, 2014), telefon kulübesinden kamusal kitaplık, bisiklet yolları, oturma yerleri ve kent mobilyaları (Douglas, 2014), Greensboro'da park yenileme (Poole, 2009), Buffalo'da sey-

Şekil 3. (a) Los Angeles'da kent mobilyası (Gordon C. C. Douglas, Finn, 2014-2), (b) ABD'de parklet (parkingday.org, Talen, 2015).

yar yemek satıcılarının düzenlenmesi, parkletler ve toplanma alanları, Memphis'te kent merkezi iyileştirme projeleri, Philadelphia'da parklet, San Francisco'da yol üstü otoparklarına parklar, New York'ta kamusal meydan, Washington'da pop-up laboratuvar, Vancouver ve Toronto'da sokak dönüşümü, Portland'da kesişim yeri düzeltme, Calgary'de oturma alanları, sinema ekranı, satış yerleri gibi pop-up mekanlar (Pfeifer, 2013), San Francisco'da geçici minyatür parklar, sokakta oturma odaları, pop-up cafe, mekanlarda görsel sanatlar (Talen, 2015), Brooklyn'de kent mobilyaları (Lydon v.d., 2011) ve Cincinnati'de karnaval kamyonları örnekleridir. Bunların tamamına yakınının karşılamayı hedeflediği ihtiyaç kamusal alandır. Bu gruptaki hareketlerin aynı zamanda mekânı görsel öğelerle güzelleştirdiği görülmektedir.

Amaçlarına göre gruplandığında ikinci sırada yer alan örnek grubu yüzde 22'lik bir payla **şahsi veya ticari fayda** amaçlayan uygulamalardır. Fransa'daki alışveriş yeri tasarımı (Lydon v.d., 2011) bunlardan biridir. Ayrıca 4 örnek ABD'de ve 9 örnek İstanbul'da gerçekleşmiştir. Amerika örnekleri sokak fuarları, yiyecek kamyonu, restoran, cafe (Lydon v.d., 2011) ve seyyar dükkânlar (Scaff, n.d.) iken İstanbul örnekleri sokak kahvesi, kitapçı, hırdavatçılar, sandalye ve masalar, seyyar pilavcı, tablo satıcısı, akşam pazarı ve seyyar satıcıların mekanlarıdır (Sakal, 2015).

Örneklerin yüzde 17'sinin (11 adet) amacı sadece **ihtiyaçtır**. Bu örneklerin bazıları kentin zorunlu ihtiyaçları arasında yer alırken, bazıları ise eylemleri yapanlara göre ihtiyaç olup kentin tamamına hitap etmeyebilir. İlk gruptaki zorunlu ihtiyaçlara yönelik olanlar ABD'de park yenileme (Strzelecka v.d., 2010), oyun alanları, kaldırımda cafeler, geçici kamusal alanlar, sokak mobilyaları, sokaklarda fiziksel ve sosyal aktiviteler, kaldırım meydanları (Lydon v.d., 2011), kamusal oturma yerleri (Mould, 2014) ve Tel Aviv'de çocuk parkı ve yeşil alan (Mould, 2014) örnekleridir. Bu örneklerin genellikle kamu yararı çerçevesinde geliştiği görülmektedir. Kentin gelişimine katkı koyarlar. Çıkış noktaları çoğunda yeşil alan ve peyzaj düzenlenmesi gibi belediye hizmetlerinin yeterince karşılanamaması nedeniyle yaratıcı yollara başvurulmasıdır.

İkinci grubun örnekleri ise Danimarka'da açık sanayi alanlarında oyun alanı, meydana müzik etkinlikleri ve partiler için geçici mekânlar oluşturulması (Fabian & Samson, 2015), Kaliforniya'da kent mobilyaları (Şekil 3a) (Finn, 2014-2), Tel Aviv'de pop-up market (Mould, 2014) ve İstanbul'da evsiz mekanı (Sakal, 2015) olarak sayılabilir. Bu örnekler kentin tümünün ihtiyacı olmasa da belli kesimlerin örneğin gençlerin ya da yerel ürün satıcılarının ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan uygulamaları kapsamaktadır.

Yalnızca **estetik** kaygıyla yapılan uygulamalar 6 adettir (%10). Bunlara örnek olarak Rusya'da alt geçitlerin sanat galerisine dönüştürülmesi (Enigboka, 2015), New York'ta tohum ekme hareketi (Finn, 2014-2), Cincinnati'de sokaklarda görsel çekiciliği artırmak için restorasyon, sanat merkezli yaratıcı projeler ortaya koymak için geri dönüşüm projeleri ve kent objelerine müdahale (Scaff, n.d.), iplik uygulama hareketi (Mould, 2014) ve İstanbul'daki sokak müzisyenleri (Sakal, 2015) verilebilir. Bu uygulamaları gerçekleştiren grupların çoğu yaratıcı çalışmalara önem vermektedir. Kimileri sanat aracılığıyla mekânları canlandırmayı hedeflerken kimileri sadece görsel değerler yaratmaktadır.

İhtiyaç ve estetik amaçlayan uygulamaların bazıları aynı zamanda tepki vermek için de yapılmaktadır. Örnekleri arasında ABD'de gerilla bahçeciliği (Douglas, 2014; Finn, 2014-2; Shepard, 2014), New York'ta, San Francisco'da ve Philadelphia'da yol üzeri parkları (parklets) (Şekil 3b) (Benner, 2013; Pfeifer, 2013; Finn, 2014-2) ve Dallas'ta Better Block projesi (Benner, 2013; Pfeifer, 2013) bulunmaktadır. Bu örneklerin tamamında kamusal alan yetersizliğine tepki verildiği görülmektedir. Aynı zamanda kısmen kentte yolunda gitmeyen uygulamalara, taşıt yoğunluğuna, mekânsal sorunlara, yeşil alan eksikliğine karşı tepki verilmektedir.

Amacı yalnızca **teпки** vermek olan 5 örnek bulunmaktadır. ABD'de çevresel etkisi olan 145 alanın haritalanması (Shepard, 2014) ve Tahran, Hangzhou, Paris'teki küçük parklar (Lydon v.d., 2011) yine kenti ilgilendiren tepkileri gösterirken, siyasi amaçlı yapılan kendin yap uygulamaları da bulunmaktadır. Örneğin dünyanın çeşitli yerlerindeki 'Food not bombs' adlı kamusal alanda yemek dağıtımı (Spataro, 2015) örneği nükleere karşı bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. İstanbul Gezi Parkı'nda açık kütüphane (Sakal, 2015) yapılması da toplumsal hareketlerin paralelinde çeşitli tepkilerle ortaya çıkmıştır. Sydney ve New York City'deki grafiti uygulamaları ise reklamlara tepki vermektedir (Iveson, 2013).

Örneklerin küçük bir kısmı (%5) ise **hem bir ihtiyacı karşılamayı hem de tepki vermeyi** hedeflemiştir. Bunlar ABD'de taşıt yollarının kenarlarına bisiklet yolu çizilmesi (Douglas, 2014; Finn, 2014-2; Shepard, 2014), uyarıcı levhalar konulması (Finn, 2014-2) ve gerilla yön bulma işaretleridir (Benner, 2013; Pfeifer, 2013). Bu uygulamaları yapanların tepkileri çoğunlukla ulaşım ve erişim sorunlarına vurgu yapmaktadır. Yine diğerlerinden farklılaşan bir örnek de Ankara'da sokaklarda yapılan yapııştırma (stickers) ve şablon (stencils) (Tanglay, 2005) uygulamalarıdır. Bu örnek hem **sanat hem de tepki amaçlı** hayata geçmiştir.

İhtiyaç, estetik, ticari fayda ve tepki gibi çoğunlukla karşılaşılan amaçlardan farklı olarak katılım, koruma ve anlaşmazlıkların önlenmesi gibi amaçları olan örnekler de bulunmaktadır. Brük-

sel'deki araştırma çalışmayı (De Wandeler, 2015) **katılımcılık** amaçlayan bir örnektir. Danimarka Enghave'de bira içenlerin toplanma alanının yer değiştirilmesi ve düzenlenmesi (Fabian & Samson, 2015) ise yeraltı sistemi planlanması sürecinde yerinden edilen gruplarla ilgili **olası anlaşmazlıkların önceden önlenmesini** amaçlamaktadır. **Yerel sembolleri koruma** amacı taşıyan bir örnek ise ABD Buffalo ve Detroit'te terk edilmiş tren istasyonları ve bitişiklerindeki peyzajların yenilenmesi (Campo, 2014) uygulamasıdır.

Önceki alan çalışmalarındaki örneklerin aktörleri ve amaçları açısından değerlendirilmesi

Yayınlanmış örneklerin aktörlere göre dağılımında (Tablo 2) incelenen 63 örneğin 28'inin çeşitli gruplar tarafından ortaklaşa yürütüldüğü görülmektedir. Ortak yürütülmeyen çalışmalarda ise en büyük yüzdeyi (%33) STK veya aktivist gruplar alırken, bu grubu özel girişimciler yüzde 17 ile takip etmektedir. Mahallelilerin diğer gruplarla ortak veya bağımsız olarak önemli bir yüzdeyle (%37) 23 örnekte yer alması göze çarpmaktadır.

Örneklerin amaçlarına göre dağılımında da (Tablo 3) yalnızca bir amaca yönelik olanlar ve birden fazla amacı olanlar ayrımı görülmektedir. 63 çalışmanın 24'ünün (%38) birden fazla gerekçe ile yapıldığı tespit edilmiştir. Bir ihtiyacın giderilmesi için yapılan kendin yap kentleşmesi uygulamaları aynı zamanda başka amaçlara hizmet etse de toplamda örneklerin yarısından fazlasını (%54) kapsamaktadır. 27 çalışmanın (%43) estetik kaygıyla yapılması da dikkat çekicidir.

Kendin yap kentleşmesi örneklerinde aktör ve amaç ilişkisi (Tablo 4) değerlendirildiğinde uygulamalardaki amaçların sürece dâhil olan gruplarca şekillendirildiği tespit edilmiştir. Aktivist grupların daha çok yol üzeri parkları, gerilla bahçeleri ve uyarı levhaları gibi içinde tepki barındıran örneklerde yer aldığı görülmektedir. Bu gruplar aynı zamanda sanatsal müdahaleler tarzı kentsel estetik amaçlayan örneklerde de yer almışlardır. Öte yandan mahallelilerin park yenileme, oturma alanları yapılması ve peyzaj düzenleme gibi çoğunda bir ihtiyacı karşılama amacı olan uygulamalara dâhil olduğu bulunmuştur. Üniversitenin sürece ortak olduğu örneklerin çoğunda parkların iyileştirilmesi hedeflenmiştir. Özel işletmeler veya girişimciler ise çoğunlukla şahsi veya ticari fayda amaçlayan ve çeşitli ürünlerin satışlarının yapıldığı mekânları üreten örneklerde yer almışlardır.

Türkiye'de Kendin Yap Kentleşmesi Örnekleri

Türkiye'deki kendin yap kentleşmesi örneklerine "vatandaş kendi yaptı" ve "mahalleli kendi yaptı" anahtar kelimeleri ile internet üzerinden medya araştırması ve kent mekânlarında gözlem yolu ile ulaşılmıştır. Bu kapsamda 50 örnekte yer alan aktörler ve uygulamaların yapılma gerekçeleri incelenmiştir.

Tablo 2. Önceki alan çalışmalarındaki örneklerin aktörlerine göre dağılımı

Aktörler	Örnek adedi	Öne çıkan örnekler
STK/aktivist gruplar	21	Kaldırım meydanları, karnaval kamyonları, uyarı levhaları
Özel işletmeler/ girişimciler	11	Sokak kahvesi, akşam pazarı, seyyar satıcılar
Mahalleliler + belediye/kamu kurumları + STK/aktivist gruplar + özel işletmeler	7	Parklet, meydan, pop-up laboratuvar
Mahalleliler + belediye/kamu kurumları + STK/aktivist gruplar	6	Daha iyi parseller projesi, oyun alanları, parklar
Mahalleliler + üniversite	3	Park yenileme, çalıştay
STK/aktivist gruplar + belediye/kamu kurumları	3	Kesişim yeri düzenleme, sokak dönüşümü, pop-up mekanlar
Belediye/kamu kurumları + özel işletmeler	3	Sokak fuarları, cafe
Mahalleliler + STK/aktivist gruplar	2	Gerilla bahçeciliği
Mahalleliler + özel işletmeler	2	Kaldırımda cafeler, kent mobilyaları
Şahıslar	2	Sokak müzisyenleri
Mahalleliler	1	Seyyar dükkanlar
Mahalleliler + STK/aktivist gruplar + üniversite	1	Park yenileme
Mahalleliler + özel işletmeler + STK/aktivist gruplar	1	Tren istasyonu ve peyzaj yenileme
Toplam	63	

Tablo 3. Önceki alan çalışmalarındaki örneklerin amaçlarına göre dağılımı

Amaçlar	Örnek adedi	Öne çıkan örnekler
İhtiyaç + kentsel estetik/sanat	15	Kent mobilyaları, sokak dönüşümü, parklet
Şahsi/ticari fayda	14	Sokak fuarları, seyyar dükkanlar
İhtiyaç	11	Yeşil alan, kaldırım meydanları
Kentsel estetik/sanat	6	Alt geçitlerin sanat galerisine dönüştürülmesi, iplik uygulama hareketi
Tepki	5	Yemek dağıtımı, açık kütüphane, grafiti
İhtiyaç + tepki + kentsel estetik/sanat	5	Daha iyi parseller projesi, gerilla bahçeciliği
İhtiyaç + tepki	3	Uyarı levhaları, gerilla yön bulma işaretleri
Tepki + kentsel estetik/sanat	1	Yapıştırma ve şablon uygulamaları
Katılımcılık	1	Çalıştay
Yerel sembollerini koruma	1	Tren istasyonu ve peyzaj yenileme
Olası anlaşmazlıkların önlenmesi	1	Yeraltı sistemi sebebiyle toplanma alanının yer değiştirmesi
Toplam	63	

Türkiye'deki örneklerin aktörleri açısından incelenmesi

Kendin yap kentleşmesi Türkiye örnekleri aktörler açısından ele alınarak; mekân kullanıcıları veya mahalleliler, belediye gibi kamu kurumları, özel işletmeler veya esnaf, kar amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşları ile aktivist grupların yer aldığı çeşitli işbirliği grupları olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma ile mekana hangi aktörlerin ya da grupların müdahalede bulunduğu belirlenmektedir.

İncelenen 50 örnekte **mahallede yaşayanların veya alanı kullanan vatandaşların** yer aldığı 27 örnek (%54) bulunmaktadır. Bu örneklerden Kars Gazi Ahmet Muhtar Paşa Caddesi'nde kanalizasyon bakımı (Url 1) ve Giresun Yağlıdere İlçesi'nde enerji nakil hattı tamiri (Url 2) gibi belediyenin görevi olan hizmetleri vatandaş kendi sağlamaya çalışmıştır. Tekirdağ Süleymanpaşa'da Yüzüncü Yıl Mahallesi Şehit Alper Tunga Sokak'ta (Url 3) ve Şanlıurfa İmam Keskin Caddesi'nde yol yenileme (Url 4), Adana Fek'e Kırıküşağı Mahallesi Köşeler Mevkiinde yol yapımı (Url 5) örnekleri de bu duruma

Tablo 4. Önceki alan çalışmalarındaki örneklerin aktör amaç ilişkisi

Aktörler/Amaçlar	İhtiyaç + kentsel estetik/sanat	Şahsi/ticari fayda	İhtiyaç	Kentsel estetik/sanat	Tepki	İhtiyaç + tepki + kentsel estetik/sanat	İhtiyaç + tepki	Tepki + kentsel estetik/sanat	Katılımcılık	Yerel sembollerini koruma	Olası anlaşmazlıkların önlenmesi	Toplam
STK/aktivist gruplar	3	–	5	5	4	–	3	1	–	–	–	21
Özel işletmeler/girişimciler	–	11	–	–	–	–	–	–	–	–	–	11
Mahalleliler + belediye/kamu kurumları + STK/aktivist gruplar + özel işletmeler	7	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	7
Mahalleliler + belediye/kamu kurumları + STK/aktivist gruplar	–	–	4	–	–	1	–	–	–	–	1	6
Mahalleliler + üniversite	2	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	3
STK/aktivist gruplar + belediye/kamu kurumları	3	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	3
Belediye/kamu kurumları + özel işletmeler	–	2	1	–	–	–	–	–	–	–	–	3
Mahalleliler + STK/aktivist gruplar	–	–	–	–	1	1	–	–	–	–	–	2
Mahalleliler + özel işletmeler	–	–	–	–	–	2	–	–	–	–	–	2
Şahıslar	–	–	1	1	–	–	–	–	–	–	–	2
Mahalleliler	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1
Mahalleliler + STK/aktivist gruplar + üniversite	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	1
Mahalleliler + özel işletmeler + STK/aktivist gruplar	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	1
Toplam	15	14	11	6	5	5	3	1	1	1	1	63

dâhil edilebilir iken kazaları önleyici olarak Edirne Nişancıpaşa Mahallesi Su Depo Altı Sokak'ta yola kasis (Url 6), İzmir Torbalı'da uyarı levhası (Url 7) ve Antalya Muratpaşa Kızıl Toprak Mahallesi'nde hız yavaşlatıcısını (Url 8) vatandaş yine kendisi yapmıştır. Bunlara ek olarak, yine ulaşımı kolaylaştırmak adına, Denizli Tavas ilçesine bağlı Sarıabat Mahallesi'nde (Url 9), Trabzon Maçka İlçesi Mataracı Köyü'nde (Url 10), Artvin Yusufeli İlçesi'nde (Url 11), Rize Piraziz İlçesi'nde Bozat Köyü'nde (Url 12), Muğla Marmaris'te Hisarönü Köyü'nün Değirmenyanı Mahallesi Durantepe Mevkisi'nde (Url 13) köprü yapımı ve Şanlıurfa Merkez Haliliye İlçesi Konuklu Mahallesi'nin Kazan Mezrası'nda (Url 14) mahallelilerin girişi ile kendi camilerinin yapımı örnekleri bulunmaktadır. Çocukların ve ailelerin okula giderken ulaşımını kolaylaştıracak merdiveni, Ankara Çankaya'da Aşıkpaşa Mahallesi Ziya Oralay Caddesi üzerinde yer alan 214. Sokak'ta (Url 15) uygulamışlardır. Ulaşımı kolaylaştırmak, kazaları önlemek adına yapılan bu uygulamalar bazen coğrafi koşullara uygun yaşam koşulları oluşturmak adına da gerçekleştirilebilir. Yamaçtaki evlerine patikadan gitmekte zorlananların yaptığı Zonguldak'ta Kozlu İlçesi'ndeki raylı sistem

(Url 16) ve Rize'deki teleferik tarzı yük taşıma sistemleri bu duruma örnek gösterilebilir. Eskişehir İstiklal Mahallesi'nde kaldırılma otopark bariyeri (Url 17) ise kaldırılma araçların park etmesinden şikâyetçi olan mahallelilerin girişi ile gerçekleştirilmiştir. Bursa Gemlik İlçesi Kırcaali'de pantolondan saksılar (Şekil 4a) kullanılarak evinin önünü güzelleştirmek adına müdahalede bulunulmasının yanında, Artvin Borçka Karagöl Tabiat Parkı'nda piknik masası, Trabzon'da Karester Yaylası'nda bank, İzmir Bornova İlçesi Kazım Dirik ve Barbaros Mahalleleri'nde oturma yerleri ve banklar, Düzce Merkez ile Kalıcı Konutlar bağlantı yolunda otobüs durağı (Url 18), İzmir Bornova, İnönü Mahallesi'nde oturma birimleri (Şekil 4b), Konya Bozkır, Dereköy Mahallesi'nde çocuk parkı (Url 19), Konya Meram, Çomaklı Mahallesi'nde otobüs durağı (Url 20) gibi kentsel mekândaki ihtiyaçları cevaplamak adına da girişimlerde bulunulmuştur. Kentte sadece insanların değil hayvanların da ihtiyaçları olabileceği düşüncesiyle yine mahallelilerin girişi ile İzmir Buca, İnkılap Mahallesi'nde kedi evi yapılmıştır.

Mahallelilerin yanında belediye gibi kamu kurumu iş-

Şekil 4. (a) Bursa'da pantolondan saksılar (İlgi Atay Kaya), (b) İzmir'de bank (E.Taha Ölmez).

Şekil 5. (a) İzmir'de uyarı levhası (Url 25), (b) Bursa'da 'Oyun Engel Tanımaz' Projesi (Url 26).

birliği ile yapılan 5 örnek mevcuttur ve tüm örneklerin yüzde 10'unu oluşturmaktadır. İzmir Balçova İlçesi'nde Çetin Emek Mahallesi'ndeki Şehit Öğretmenler Parkı'na inen merdivenli sokak ve Barış Sitesi'nde merdiven boyama (Url 21), İzmir Bornova İlçesi Yakaköy'de duvar ve merdiven boyama, İzmir Seferihisar İlçesi Sığacık Mahallesi Kaleiçi'nde duvar ve sokak döşeme taşlarını boyama ve sokaklara tablolar asma gibi kentsel mekânda uygulamalarda bulunulmuştur. Tunceli Ovacık Mahallesi'nde otobüs durağı (Url 22) örneğinde ise standart kent mobilyasından ziyade mevsim koşullarına uygun otobüs durağı yapılmıştır. Sadece mahallelilerin yaptığı uygulamalarda genellikle belediyenin katkı vermesi gereken hizmetlere rastlandığı, belediyenin katıldığı uygulamaların ise merdiven yapmak yerine boyama gibi aktiviteler olduğu dikkat çekmektedir.

Mahalleliler ile sivil toplum kuruluşlarının veya aktivist grupların birlikte yer aldığı 4 çalışma; İstanbul (Beyoğlu'nda Fındıklı'dan Cihangir'e çıkan Salıpazarı yokuşunda), Diyarba-

kır, Ankara ve İzmir'in (Konak'taki Dario Moreno Sokağı'nın yanındaki Şehit Kemal Eser Sokağı'nın yokuşunda) çeşitli yerlerinde merdiven boyama (Url 21) uygulamaları ve bu gruplara ek olarak belediyenin de dâhil olduğu çalışma örnekleri; Ankara Çankaya Belediyesi Kuşlukpark'ta kedi evi (Url 23) ve İzmir'de 'Ayda Bir Sokak Bizim' etkinliğidir (Url 24). Sokak bizim etkinliğinde sokaklar araç trafiğine kapatılarak yayaların, bisikletlilerin, engellilerin kullanımına açılmakta ve sokakta oyun, spor, piknik aktivitelerinde yer alabilme fırsatı sunulmaktadır. **Belediyenin desteği ve yerel ve sivil toplum örgütleri veya aktivist gruplarla** yapılan bu uygulamalarda Foça'da engelli yolunu işgal edenlere karşı taşıt sürücülerini yol ve kaldırım işgalleri yapmamaları konusunda uyarı levhası (Şekil 5a) (Url 25) örneği de yer almaktadır. Bu işbirliklerindeki 3 aktör grubuna **ek olarak üniversitenin de yer aldığı**, Bursa Nilüfer'de 'Oyun Engel Tanımaz' projesi kapsamında oyun alanı tasarımı (Şekil 5b) (Url 26) örneği de bulunmaktadır. Daha çok ihtiyaca yönelik çalışmalarda bu gruplar işbirliği sağlamaktadır.

Şekil 6. (a) Konya'da otobüs durağı (Url 20), (b) İzmir'de kedi evi (Esra Kut Görgün).

Sadece aktivist grupların ya da kar amacı gütmeyen toplulukların uygulamalarında genel olarak sanat veya kentsel estetiğe dair ve belli bir soruna tepki olan 3 örnek yer almaktadır. Bunlar; İzmir Kemeraltı'nda Geçici Müdahale Platformu'nun atölye ve sergisi kapsamında yerleştirme ve heykel gibi sokak sanatı çalışmaları (Url 27), İstanbul Karaköy ve Galata'da "Sokakta Kamusal Farkındalık" adlı çalıştay kapsamında çeşitli "enstalasyonlar" ve grafitiler gibi sokak sanatı çalışmalarıdır (Url 28). Aynı aktör grupları İstanbul Tarlaş'ında Bombalara Karşı Sofralar etkinliği kapsamında yemek dağıtımını da gerçekleştirmiştir (Url 29, Url 30). Bu örneklerin yanında İzmir Plevne Bulvarı'nda Otomobilsiz Kent Günü etkinliği kapsamında yolun taşıt trafiğine kapatılıp bisiklet ve çeşitli spor aktiviteleri için ayrılması (Url 31) örneğinde **aktivist grupların veya STK'ların yanında belediyenin katılımı** da görülebilmektedir. Son olarak **işletme sahiplerinin aktör oldukları**; İzmir Alsancak'ta lastikten saksılar, Bursa Gemlik İlçesi Kırcaali'de duvar boyama, Rize Ayder Yaylası'nda dönme dolap, İzmir Karşıyaka'da çarşıda kedi evi ve İzmir Buca, Atatürk Mahallesi'nde hayvan beslenme düzeneği örnekleri de esnafın kentteki kendi uygulamalarına örnek gösterilebilir.

Türkiye'deki örneklerin amaçları açısından incelenmesi

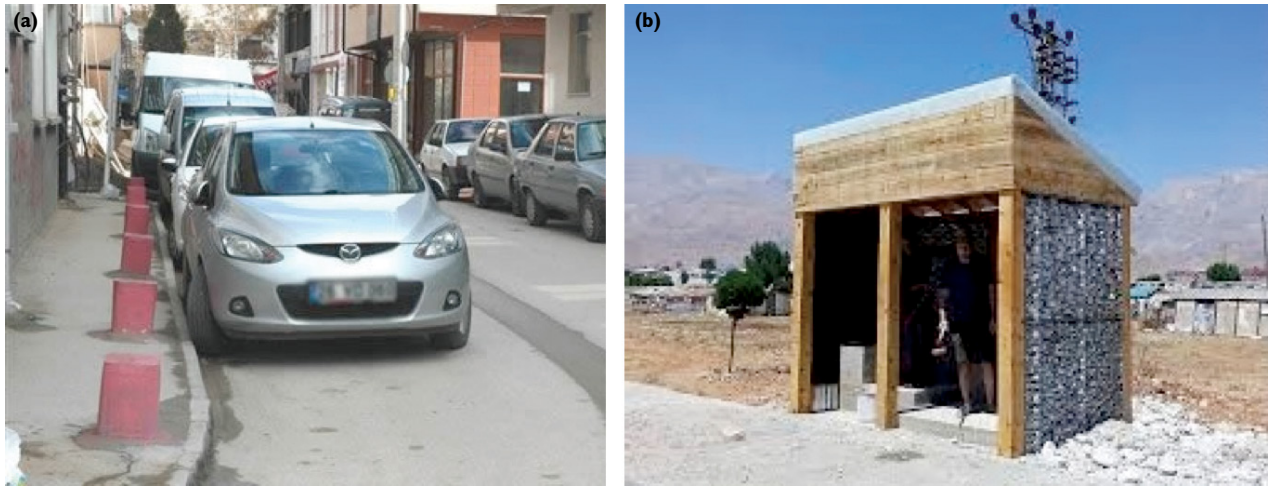
Kendin yap kentleşmesi örnekleri ihtiyaca yönelik, olumsuz bir duruma tepki olarak, ticari fayda ve kentsel estetik veya sanat amacıyla yapılmaktadır. Örneklerin en çok hangi amaca yönelik olarak uygulandığının belirlenmesi amaçlanmıştır.

İncelenen örneklerden (50 örnek) sadece ihtiyaca yönelik olan 15 örnek bulunmakta olup, Düzce'deki ve Konya'daki otobüs durağı (Şekil 6a), erişimi kolaylaştırma adına Trabzon ve Artvin'de köprü, Zonguldak'ta raylı sistem, Ankara ve İzmir'de kedi evleri (Şekil 6b) ve yine İzmir'de hayvan beslenme düzeneği bunlar arasındadır. Ayrıca Bursa'daki oyun alanı tasarımı, Konya'da çocuk parkı, Artvin'de piknik masası, Rize'de yük

taşıma sistemi ve İzmir ve Trabzon illerindeki oturma birimleri de **sadece ihtiyaca yönelik** olan diğer uygulamalardır.

İhtiyaç taleplerine cevap alamayan yerel aktörlerin kendilerinin devreye girdiği **hem ihtiyaca yönelik hem tepkisel olan** uygulamalar mevcuttur. Bunlar, Kars'ta kanalizasyon bakımı, Giresun'da enerji nakil hattı tamiri, Tekirdağ ve Şanlıurfa'da yol yenileme ve Adana'da yol yapımıdır. Kazaları önlemek adına Edirne'de yola kasis, Antalya'da hız yavaşlatıcı, kaldırıma parkı önlemek adına Eskişehir'de otopark bariyeri (Şekil 7a), ulaşımı kolaylaştırmak için Denizli, Muğla, Rize'de köprü, Ankara'da yaya erişimi için merdiven, Şanlıurfa'da cami gibi örneklerde yerel gruplar ihtiyaçlarını sorumlu kurumu beklemeden kendileri çözmeye çalışmışlardır. İzmir Torbalı ve Foça'da uyarı levhaları duyarlılığa dikkat çekmek isteyen uygulamalar olup Tunceli'de otobüs durağı (Şekil 7b) ise sıradanlığa karşı bir tepki ve durak ihtiyacına yönelik oluşturulmuştur.

Bunun yanında kamusal alan kullanımına dikkat çekmek isteyen, otomobillerin işgal etmesine karşı bisiklet kullanımını öne çıkarmak isteyen örnekler **birer tepki olarak ortaya** çıkmıştır. İzmir Plevne Bulvarı'nda 'Otomobilsiz Kent Günü' etkinlikleri, İstanbul Tarlaş'ında 'Bombalara Karşı Sofralar', İstanbul'da 'Ayda Bir Gün Sokak Bizim' gibi etkinliklerdir. Herhangi bir ihtiyaca cevap aramaksızın **sanatsal faaliyet olarak** İstanbul, Diyarbakır, Ankara ve İzmir'de merdiven boyama, grafitiler, heykel, İzmir ve Bursa'da sokaklarda saksılar, İzmir'de döşeme taşlarının boyanması gibi kentte estetiği artırmaya yönelik çalışmalar da yer almaktadır. İzmir'de atölye ve sergi kapsamında yerleştirme ve heykel gibi sokak sanatı çalışmaları ve İstanbul'da 'Sokakta Kamusal Farkındalık' adlı çalıştay kapsamında çeşitli enstalasyonlar ve grafitiler gibi sokak sanatı çalışmaları ise **hem tepki hem de sanatsal uygulamalar** kapsamında değerlendirilebilir. Özel işletmelerin dükkân önlerini güzelleştirme adına yaptıkları saksılar, kendilerinin yaptığı dönme dolap gibi uygulamalar ise **ticari fayda** amacıyla yapılmaktadır.

Şekil 7. (a) Eskişehir'de otopark bariyeri (Url 17), (b) Tunceli Ovacık'ta otobüs durağı (Url 22).

Tablo 5. Türkiye örneklerinin aktörlerine göre dağılımı

Aktörler	Örnek adedi	Öne çıkan örnekler
Mahalleliler	27	Köprü, merdiven, levhalar, kent mobilyaları, kedi evi
Mahalleliler + belediye/kamu kurumları	5	Duvar ve merdiven boyama
Özel işletmeler	5	Saksı, duvar boyama, kedi evi, dönme dolap
Mahalleliler + STK/aktivist gruplar	4	Merdiven boyama
STK/aktivist gruplar	3	Heykel, sokak sanatı çalışmaları
Mahalleliler + belediye/kamu kurumları + STK/aktivist gruplar	3	Kedi evi, otomobilsiz kent günleri, sokak bizim etkinlikleri
STK/aktivist gruplar + belediye/kamu kurumları	2	Engellilere ait otoparkın işgaline karşı uyarıcı levhalar
Mahalleliler + belediye/kamu kurumları + STK/aktivist gruplar + üniversite	1	Çocuk oyun alanı tasarımı
Toplam	50	

Türkiye'deki örneklerin aktörleri ve amaçları açısından değerlendirilmesi

Aktörler açısından incelendiğinde (Tablo 5) örneklerin yarısından fazlasının (%54) sadece mahallelilerin veya alan kullanıcıların kendilerinin gerçekleştirdiği uygulamalar olduğu ve yine bu grupların toplam örneklerin yüzde 80'ine katıldıkları görülmektedir. Tüm grupların birlikte çalıştığı tek örnek bulunması ve 50 örneğin 15'inde (%30) ortak uygulamaların olması kentte mekana dair müdahalelerde iş birliğinin yetersiz olduğunu göstermektedir.

Örneklerin amaçlarına göre dağılımında da (Tablo 6) yalnızca bir amaca yönelik olanlar (%62) ve birden fazla amacı olanlar (%38) ayrımı görülmektedir. 50 uygulamanın 19'unun birden fazla gerekçe ile yapıldığı tespit edilmiştir. Bir ihtiyacın giderilmesi için yapılan kendin yap kentsel dönüşüm uygulamalarından bazıları aynı zamanda tepki içerikli olsa da tüm örneklerin 32'si (%64) olarak çoğunluğu sağlamaktadır.

Kendin yap kentsel dönüşüm örneklerinin aktörleri ve amaçları açısından incelenmesi (Tablo 7) sonucu hangi aktörlerin uygulamaları hangi amaçlarla yaptığı tespit edilmiştir. İncelenen 50 örneğin 27'sinde mahallelilerin aktör olduğu ve bunların 15'inin mevcut bir ihtiyacın gerçekleştirilmemesine bir tepki üzerine ortaya çıktığı bulunmuştur. Sadece ihtiyacın giderilmesine yönelik uygulamalar ise tüm örneklerin yüzde 30'unu oluşturmaktadır ve tamamına yakını mekan kullanıcılarının aktör olduğu örneklerdir. Kentsel estetik ve sanat kaygısıyla oluşturulan uygulamalar ise örneklerin yüzde 22'sini oluşturmakta ve çoğunluğu mahalleliler ile belediye ya da STK veya aktivist grupların iş birliği ile yapılmaktadır. Özel işletmelerin aktör olduğu örneklerden ikisinin ticari fayda sağlamak amaçlı yapıldığı ve üçünün kentsel estetiğe yönelik uygulamalar olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak mahallelilerin aktör olduğu belli bir ihtiyaca yönelik uygulamaların yoğunlukta olması ve iş birliği ile yapılan örneklerin az olması dikkat çekmektedir.

Tablo 6. Türkiye örneklerinin amaçlarına göre dağılımı

Amaçlar	Örnek adedi	Öne çıkan örnekler
İhtiyaç + tepki	17	Köprü, yol düzenleme
İhtiyaç	15	Kent mobilyaları, hayvan besleme düzeneği, kedi evleri
Kentsel estetik	11	Merdiven boyama, grafitiler, heykel, saksılar
Tepki	3	Otomobilsiz kent günleri, bombalara karşı sofralar
Kentsel estetik+ tepki	2	Sokakta kamusal farkındalık adına çeşitli enstalasyonlar ve grafitiler, sokak sanatı çalışmaları
Ticari fayda	2	Saksılar, dönme dolap
Toplam	50	

Tablo 7. Türkiye örneklerinin aktör amaç ilişkisi

Aktörler/Amaçlar	İhtiyaç + tepki	İhtiyaç	Kentsel estetik	Tepki	Kentsel estetik + tepki	Ticari fayda	Toplam
Mahalleliler	11	14	2	–	–	–	27
Mahalleliler + belediye/kamu kurumları	3	–	2	–	–	–	5
Özel işletmeler	–	–	3	–	–	2	5
Mahalleliler + STK/aktivist gruplar	–	–	4	–	–	–	4
STK/aktivist gruplar	–	–	–	1	2	–	3
Mahalleliler + belediye/kamu kurumları + STK/aktivist gruplar	2	–	–	1	–	–	3
STK/aktivist gruplar + belediye/kamu kurumları	1	–	–	1	–	–	2
Mahalleliler + belediye/kamu kurumları + STK/aktivist gruplar + üniversite	–	1	–	–	–	–	1
Toplam	17	15	11	3	2	2	50

Kendin Yap Kentleşmesi Hareketlerinin Değerlendirilmesi

Kendin yap kentleşmesi hareketlerinin olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır. Olumlu etkilerin kent mekânına, katılımcı sürece ve uygulamaya yönelik olduğu görülmektedir (Tablo 8).

Kendin yap uygulamalarının gerek kent mekânına gerek katılım ve uygulama sürecine olumlu etkilerinin yanında olumsuz etkileri (Tablo 9) de görülebilmektedir. Toplumda farklı düşüncelere sahip olunması kentte estetik kaygıları da farklılaştırmakta ve bazı grupların benimseyerek uyguladığı bir müdahale bazı gruplar için hoş karşılanmamaktadır.

Kendin yap kentleşmesinde genellikle mekân kullanıcıları kentsel alanda kolay erişilebilen kaynakları kullanarak daha iyi yaşanabilir bir çevre için çaba göstermektedirler. Daha faz-

la açık alan ihtiyacına yönelik kamusal mekanlar oluşturularak yaşam kalitesi geliştirilmektedir (Finn, 2014-2; Spataro, 2015., Scaff, n.d). Bu uygulamalar mülkiyet değerlerini değiştirecek etkide olmasa da mahallenin cazibesini arttırmakta ve fiziki gelişimini sağlamaktadır (Strzelecka v.d., 2010; Douglas, 2014). Ancak çoğunlukla kamusal da olsa özel de olsa başkasının arazisinde yapıldığından mülk sahibine maliyetlerinin olması ve yakın çevredekilere etkilerinin olması da göz önünde bulundurulmalıdır (Douglas, 2014).

Kent mekânında küçük ölçekte görülen bir soruna yönelik temizlik, düzen ya da estetik kaygılarıyla oluşturulması hedeflenen uygulamalar (Talen, 2014; Enigbokan, 2015) olarak olumlu görülse de toplumsal farklılıklar sebebiyle suç olarak görülmesi ve benimsenmeme (Spataro, 2015) olasılıkları da göz önüne alınmalıdır. Gönüllülerinin yenilikçi ve yaratıcı yollarla oluşturmak istedikleri kentteki gündelik yaşam kalitesini artırmaya

Tablo 8. Kendin yap kentleşmesinin olumlu etkileri**Kent mekânı**

- Yaşanabilir mekanlar oluşturmaya yönelik olması (Finn, 2014-2; Spataro, 2015; Scaff, n.d)
- Mahallenin fiziki gelişimine katkı vermesi (Strzelecka v.d., 2010; Douglas, 2013)
- Kentsel estetik sunması (Talen, 2014; Enigboka, 2015)
- Gündelik yaşam kalitesini arttırması (Strzelecka v.d., 2010)
- Kullanıcı dostu, daha canlı bir kentsel çevre oluşturmaları (Finn, 2014-2; Shepard, 2014; Fabian & Samson, 2015; Sawhney v.d., 2015)

Katılımcı süreç

- Kent sakinlerinin kamusal mekanlarda aktif rol üstlenmesini sağlaması
(Bermann & Clough Marinaro, 2014; Campo, 2014; Shepard, 2014; Fabian & Samson, 2015)
- Dışlanan, marjinal grupların da katılımına olanak vermesi (Nemeth, 2014; Spataro, 2015)
- Benimsenen mekanlar oluşturmaları, bağlılığın artması (Poole, 2009; Strzelecka v.d., 2010)
- Yerel kullanıcıların ihtiyaçları ve günlük kullanımları doğrultusunda oluşturulması
(Lydon v.d., 2011; Douglas, 2013; Gamez & Sorensen, 2014; Fabian & Samson, 2015)
- Demokratik şehir oluşumuna katkı sağlaması (Iveson, 2013)
- Katılımcılar arasında olumlu sosyal ilişkiler kurması (Strzelecka v.d., 2010; Fabian & Samson, 2015)
- Katılımcıların sosyal sermayenin farkına varması ve yerel sakinlerin güçlenmesine yardımcı olması
(Finn, 2014-2; Gamez & Sorensen, 2014; Shepard, 2014)
- İnsan merkezli şehir planlamayı deneyimlendirmesi (Sawhney v.d., 2015)

Uygulama

- Profesyonel süreci beklemeden hızlı çözümler üretebilmesi (Campo, 2014; Nemeth, 2014; Spataro, 2015)
- Değişik şartlara cevap verebilen, esnek eylemler olması (Nemeth, 2014)
- İroni müdahaleler ile dikkat çekici mesajlar vermesi (Finn, 2014-2; Spataro, 2015)
- Kısıtlı kaynak durumlarında yüksek karlı cevaplar verebilmesi (Strzelecka v.d., 2010; Lydon v.d., 2011)
- Kentte küçük ölçekli müdahaleler olması (Benner, 2013; Bermann & Clough Marinaro, 2014; Gamez & Sorensen, 2014; Talen, 2014)
- Fiziki küçük hareketlerin büyük değişiklikleri yönlendirmesi (Gamez & Sorensen, 2014)

Tablo 9. Kendin yap kentleşmesinin olumsuz etkileri

- Toplumdaki farklılıklar nedeniyle benimsenmeme durumu (Spataro, 2015)
- İllegal bir aktivite olması (Jabareen, 2014; Spataro, 2015)
- Genellikle kamusal alanlarda olsa da özel alanlara müdahalede sahibine maliyetlerin olması (Douglas, 2013)
- Geniş kapsamlı olmamasından dolayı problemleri çözmede yetersiz kalması (Bermann & Clough Marinaro, 2014)
- Kapsamlı planlama süreci ve kentsel tasarım stratejilerini zorlaştırabilmesi (Finn, 2014-2)
- Süreklilik arz etmemesi, belirsiz ve karmaşık olması (Talen, 2014; Fabian & Samson, 2015)

yönelik (Strzelecka v.d., 2010) uygulamalar birçok yerde oturulabilir, yürünebilir mekanlar oluşturarak kullanıcılara burada vakit geçirme imkanı sunmaktadır. İnsan merkezli bu eylemler kentsel mekanların daha canlı olmasını sağlamakta ve atıl alanları da canlandırarak harekete geçirmektedir (Finn, 2014-2; Shepard, 2014; Fabian & Samson, 2015, Sawhney v.d., 2015).

Uygulamalar kentsel mekânda fiziki peyzaj üzerindeki küçük hareketler olsa da bazen büyük değişiklikleri yönlendirmek-

tedir (Gamez & Sorensen, 2014). Bu durumun olumlu yanları bulunsa da dikkatli olunmazsa profesyonellere ve kurumlara danışmadan yapıldığı için ve geniş bir strateji eksikliğinden dolayı kapsamlı planlama ve kentsel tasarım stratejilerini zorlaştırabilmektedir (Finn, 2014-2). Ancak küçük ölçekte gözden kaçan meselelerle ilgilenen düşük riskli ve deneysel müdahaleler olması açısından planlamaya faydalı olacağı düşünülmektedir (Bermann & Clough Marinaro, 2014). Planlamaya 7 faydası esneklik, düşük maliyet, hızlı eylem, küçük ölçek,

sıradan insanların kamusal yükümlülüğü, tekrarlanabilme, deneme yanılma yaklaşımı, kolay yenilenebilme olarak ifade edilmiştir (Benner, 2013). Çoğunlukla ekonomik çıkarlar ve geleceksel nazım planlama tarafından da yok sayılabilse de (Fabian & Samson, 2015) katılımcı ve insan merkezli şehir planlama deneyimlenmektedir (Sawhney v.d., 2015).

Kamusal mekanlarla ilgili konularda sıradan insanların aktif katılımcı ve lider rolü üstlenebilmesi kent sakinlerinin şehirle ilişkilerini ifade etmelerini sağlamaktadır (Bermann & Clough Marinaro, 2014; Campo, 2014; Shepard, 2014). Hem kentsel kalitenin yeniden kurulmasını hem de kenti şekillendirirken alternatif ve kolektif süreçler yaşanmasını sağlaması teoride kamunun anlamını, kamusal alana ne uygun ya da gerekli olduğunu sorgulayarak yeniden tanımlama fırsatı sunmaktadır (Bermann & Clough Marinaro, 2014; Fabian & Samson, 2015). Geleneksel planlama sisteminin dışladığı marjinal grupların mekan oluşturmaya katılımına olanak vererek kamusal mekan oluşumuna katkı oluşturmaktadır (Nemeth, 2014; Spataro, 2015). Yerelin sorunlarına ve ihtiyaçlarına çözüm üretmesi ve bunu kendilerinin yapması uygulamaya sahip çıkmalarını, benimsemelerini ve çözümlerin yere özgü olmasını sağlamaktadır (Strzelecka v.d., 2010; Lydon v.d., 2011; Douglas, 2014). Toplumdaki bireylerin bir projenin parçası olduklarında ona daha bağlı olmaları ve başarısını görmeyi daha çok istemeleri (Poole, 2009) durumu güvenlik algısının geliştirilmesine de katkı sağlamaktadır (Strzelecka v.d., 2010).

Karar verici kurumlar tarafından henüz tarifenmemiş konuların yerel halkın çabalarıyla ortaya çıkması bu pratiklerin ve yönelimlerin kente dair hayalleri ortaya koymak ve daha demokratik bir şehir sunmak adına yardımcı olmaktadır (Iveson, 2013; Gamez & Sorensen, 2014). Bununla beraber katılımcılık ilkesinin yer aldığı kendin yap kentleşmesi hareketleri kentte kullanıcıların söz sahibi olduğu uygulamalar olarak kent hakkı vurgusunu yapmaktadır. Ayrıca katılımcıların uygulama sürecinde kişiler arası yeni ilişkiler ve sosyal bağlar oluşturmaktadır (Strzelecka v.d., 2010; Fabian & Samson, 2015). Vatandaşlar arasında birliğin geliştirilmesine ve kar amacı gütmeyen organizasyonların kamu-özel işbirliği ile sosyal gelişmeler sağlanmasına olanak vermektedir (Lydon v.d., 2011). Böylece katılımcılar sosyal sermayenin farkına varmakta ve insanların istedikleri için savaştıklarındaki başarı şansının hiçbir şey yapmamalarına göre daha yüksek olması yerel sakinlerin güçlenmesine yardımcı olmaktadır (Finn, 2014-2; Gamez & Sorensen, 2014; Shepard, 2014).

Kendin yap kentleşmesi uygulamaları özellikle siyasi ve ekonomik şartlar belirsiz olduğunda avantajlı olmaktadır (Nemeth, 2014). Profesyonelleri, kamusal başvuruları, yatırımcıları, çalışanları, izinleri, fonları, uzmanları ve planlama sürecinin tamamlanmasını yıllarca beklemeden harekete geçerek hemen geliştirilebilmektedir (Campo, 2014; Spataro, 2015). Belediye

yeler ve devlet kurumlarının aklına gelmeyen yollarla başarı sağlanması çoğunlukla kısa süreli, hızlı ve orta düzeyde faydalar sağlayan, esnek ve parçacıl süreçleri destekleyen, değişen şartlara ve taleplere cevap verebilen, kaynaklar kısıtlı olduğunda çözümler üretebilen eylemlerdir (Strzelecka v.d., 2010; Campo, 2014; Nemeth, 2014). Ancak bu eylemlerin kurumsal bilgi ve devlet imkanları gerektiren altyapı, barınma gibi temel ihtiyaçlara yanıt verememesi onu yetersiz kılmakta, uygulamanın sürekliliğini de sekteye uğramaktadır. Ayrıca kentteki bu tür müdahalelerin illegal olması düzensizliğe yol açabilmektedir. Genel olarak küçük ölçekte olması bu sorunları geride bırakarak aslında basit ironi bir müdahale ile belediye yöneticilerinin farkında olmadığı kentsel mekândaki gerekli uygulamalar için dikkat çekmekte ve mesajlarını kamuya ulaştırabilmektedir (Finn, 2014-2; Spataro, 2015). Bu durumda kendin yap kentleşmesi uygulamalarının düşük riskli ve mümkünse yüksek karlı olduğu söylenmektedir (Lydon v.d., 2011).

Sonuç

Kentlerde kendiliğinden gerçekleşen küçük ölçekli uygulamalar amaçlar ve aktörler açısından ele alınarak kent mekanına ve sürece olumlu olumsuz etkileri incelenmiştir. Literatür taraması ile elde edilen önceki alan çalışmaları ile medya ve gözlem tekniğiyle araştırılan Türkiye örnekleri karşılaştırıldığında aktörler ve amaçlar açısından farklılıklar gözlemlenmiştir. Ayrıca önceki alan çalışmalarından özellikle dünya örneklerinde son yıllarda akademik çalışmalar ve çalıştaylar yapıldığı Türkiye’de ise bu çalışmaların yetersiz kaldığı görülmektedir.

Önceki alan çalışmalarında 13 farklı aktör grubu bulunmakta iken Türkiye örneklerinde 8 grup yer almaktadır. Kendin yap kentleşmesi örneklerinde dünyada en çok STK veya aktivist grupları yer alırken Türkiye’de mahallelilerin kendi çabaları ile kentteki bir soruna müdahalede bulunduklarını görmek mümkündür. Amaçlar açısından bakıldığında ise önceki alan çalışmalarında yerel sembollerini koruma, olası anlaşmazlıkların önlenmesi gibi farklılaşan 11 amaç gözlenirken Türkiye örneklerinde 6 amaç tespit edilmiştir. Tümünde en çok ihtiyaca yönelik uygulamalar bulunmakta olup Türkiye’deki bazı örnekler belli bir ihtiyacın gerçekleşmemesine tepki olarak uygulanırken dünyada peyzaj iyileştirme, kamusal alan ihtiyacına cevap verme gibi kaygıların da yer aldığı görülmektedir.

Kendin yap kentleşmesi örneklerinin mekana ve sürece olumlu etkilerine literatürde daha çok değinilse de risklerinin ve dezavantajlarının da önemsenmesi gerekmektedir. Belirli ihtiyaçlara cevap vermesi, kentsel mekanların daha canlı olmasını sağlaması, atıl alanları canlandırarak harekete geçirmesi kent mekanına olumlu etkileridir. Kamusal mekan oluşumunda sıradan insanların aktif katılımcı ve lider rolü üstlenebilmesi ise katılımcı planlama açısından olumlu görülmektedir. Yerelin dikkate alınmadığı tepeden inme planlama pratiklerinin yerine

yere bağımlı bir planlama yaklaşımı geliştirmesi açısından katkısı olması muhtemeldir. Bu katkı ancak müdahaleler küçük ölçekli olduğunda işlevseldir; büyük ölçekli müdahalelerde örneğin kayıt dışı konut alanları ve kaçak yapılaşma durumlarında katkı koymak yerine planlı kentleşmeyi sekteye uğratacağı ortadadır.

Küçük ölçekli olduğu halde kendin yap kentleşmesi uygulamalarının tüm gruplara hitap etmeme olasılığı ve kapsamlı planlamayı zorlaştırabilme ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı zamanda kentleşme konusundaki uzmanların ve planlıların devreden çıkarılması veya rollerinin algıda azaltılması risklerine de dikkat edilmelidir. Tamamen uzmanlar veya tamamen orada yaşayanlar tarafından yapılan mekan üretimi yerine iş birlikleri ve beraber çalışma olasılıkları denenmelidir. Kentleşme sürecinde ve özellikle kamusal mekan üretiminde sorumlu kurumlarla yerel halkın iş birlikleri uygulama aksaklıklarını, maddi kaynak veya sponsor bulma zorluklarını, üst yönetimler veya tüm mahallelilerce kabul sorunlarını, bu uygulamaların sadece rant için yapılmaya başlanma riskini ve yasalar veya planlarla olası çelişkilerini ortadan kaldıracak ya da en azından azaltacaktır. Kendin yap kentleşmesi ile kentsel planlama kapsamında çeşitli taktiklerle uzun vadeli değişimlerin olasılıklarını göstermek, kısa süreli olarak projeleri test etmek, uzman ve kullanıcı işbirliğini arttıran uygulamalar ile daha yaşanabilir ve benimsenebilir kent mekânları üretmek mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

- Benner, S. M. (2013). Tactical Urbanism: From Civil Disobedience to Civic Improvement. The University of Texas.
- Campo, D. (2014). Iconic eyesores: exploring do-it-yourself preservation and civic improvement at abandoned train stations in Buffalo and Detroit. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 7(4), 351–380. <http://doi.org/10.1080/17549175.2014.952322>
- De Wandeler, K. (2015). Learning Tactical Urbanism: An Action-Research Workshop in Brussels, Proceedings of the Third International Conference on 'Cities, People and Places', ICCPP, Ekim 2015, Colombo, Sri Lanka. https://www.researchgate.net/publication/283319667_Learning_tactical_urbanism_an_action-research_workshop_in_Brussels, Erişim Tarihi 21 Şubat 2016.
- Deslandes, A. (2013). Exemplary amateurism: thoughts on DIY urbanism. *Cultural Studies Review*, 19(1), 216–227.
- Douglas, G. C. C. (2014). Do-It-Yourself Urban Design: The Social Practice of Informal "Improvement" Through Unauthorized Alteration. *City & Community*, 13(1), 5–25. <http://doi.org/10.1111/cico.12029>
- Enigboka, A. (2015). Delai Sam: social activism as contemporary art in the emerging discourse of DIY urbanism in Russia. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 1–16. <http://doi.org/10.1080/17549175.2015.1029507>
- Fabian, L., & Samson, K. (2015). Claiming participation – a comparative analysis of DIY urbanism in Denmark. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 1–19. <http://doi.org/10.1080/17549175.2015.1056207>
- Finn, D. (2014-1). Introduction to the special issue on DIY urbanism. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 7(4), 331–332. <http://dx.doi.org/10.1080/17549175.2014.959154>
- Finn, D. (2014-2). DIY urbanism: implications for cities. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 7(4), 381–398. <http://dx.doi.org/10.1080/17549175.2014.891149>
- Gamez, J. L. S., & Sorensen, J. (2014). No more waiting for Superman: teaching DIY urbanism and reflexive practice. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 7(4), 333–350. <http://doi.org/10.1080/17549175.2014.909516>
- Iveson, K. (2013). Cities within the city: Do-it-yourself Urbanism and the Right to the City. *International Journal of Urban and Regional Research*, 37(3), 941–956. <http://doi.org/10.1111/1468-2427.12053>
- Jabareen, Y. (2014). "Do it yourself" as an informal mode of space production: conceptualizing informality. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 7(4), 414–428. <http://doi.org/10.1080/17549175.2014.884975>
- Lydon, M., & Garcia, T. (2015). Chapter 1: Disturbing the Order of Things. In *Tactical Urbanism: Short-term Action for Long-term Change* (Lydon and Garcia eds.), 1–23. Island Press. https://issuu.com/islandpress/docs/lydon_cnu, Erişim Tarihi 21 Şubat 2016.
- Lydon, M., Bartman, D., Woudstra, R., Khawarзад, A. (2011). Tactical Urbanism: Short Term Action Long Term Change. Vol. 1. The Street Plans Collaborative. https://issuu.com/streetplanscollaborative/docs/tactical_urbanism_vol.1, Erişim Tarihi 21 Şubat 2016.
- Lydon, M., Bartman, D., Woudstra, R., Khawarзад, A. (2012). Tactical Urbanism: Short Term Action Long Term Change. Vol. 2. The Street Plans Collaborative. https://issuu.com/streetplanscollaborative/docs/tactical_urbanism_vol.2_final, Erişim Tarihi 21 Şubat 2016.
- Mould, O. (2014). Tactical urbanism: The new vernacular of the creative city. *Geography Compass*, 8(8), 529–539.
- Németh, J., & Langhorst, J. (2014). Rethinking urban transformation: Temporary uses for vacant land. *Cities*, 40, 143–150. <http://doi.org/10.1016/j.cities.2013.04.007>
- Pfeifer, L. (2013). The Planner's Guide to Tactical Urbanism. <https://reginaurbanecology.files.wordpress.com/2013/10/tuguide1.pdf>, Erişim Tarihi

- 21 Şubat 2016.
- Poole, S. E. (2009). When Neighborhoods Need Help, Call in the College Kids! Parks & Recreation, April, 50–55.
- Sakal, A. (2015). İstanbul Kentsel Mekânında Gündelik Taktikler. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) İstanbul Teknik Üniversitesi/ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sawhney, N., De Klerk, C., & Malhotra, S. (2015). Civic Engagement through DIY Urbanism and Collective Networked Action. Planning Practice & Research, 30(3), 337–354. <http://doi.org/10.1080/02697459.2015.1054662>
- Scaff, K. (n.d.). DIY Urbanism: changing communities, one piece of artwork at a time. http://www.uc.edu/cdc/images/events/diy_urbanism/DIY_Urbanism_Article.pdf, Erişim Tarihi 21 Şubat 2016.
- Shepard, B. (2014). DIY urbanism as an environmental justice strategy: The Case Study of Time's Up! 1987-2012. Theory in Action, 7(2), 42–73. <http://doi.org/10.3798/tia.1937-0237.14010>
- Spataro, D. (2015). Against a de-politicized DIY urbanism: Food Not Bombs and the struggle over public space. Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability, 1–17. <http://doi.org/10.1080/17549175.2015.1056208>
- Strzelecka, M., Sorensen, J., & Wicks, B. E. (2010). The role of place attachment in revitalization of neighborhood parks in East St. Louis. *Loisir et Société / Society and Leisure*, 33(2), 251–272. <http://doi.org/10.1080/07053436.2010.10707811>
- Talen, E. (2015). Do-it-Yourself Urbanism: A History. Journal of Planning History, 14(2), 135–148. <http://doi.org/10.1177/1538513214549325>
- Tanglay, Ö. (2005). Kentsel Dışavurumun Sınır Tanımaz Halleri: Sokakların İç Sesleri. Planlama, 3, 49–55.
- Url 1: <http://www.serhattv.com.tr/haber/254897/kanalizasyon-sistemini-vatandas-kendi-yapti.html> (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 2: <http://www.yaglidere.com/aksanin-yapamadigini-vatandas-kendi-imkanlariyla-yapti/> (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 3: <http://www.59.com.tr/haber/vatandas-kendi-yolunu-kendi-yapti/1> (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 4: <http://www.sanliurfa.com/belediye-nin-yapmadigi-yolu-kendileri-yaptilar/1671432707/> (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 5: <http://www.adanayorum.com/vatandas-kendi-yolunu-kendisi-yapiyor-10491h.htm> (erişim tarihi: 05.04.2016)
- Url 6: <http://www.vatandasgazetesi.com.tr/gundem/vatandas-kendi-cozumunu-buldu-h9531.html> (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 7: <http://www.iha.com.tr/haber-bu-da-vatadasin-uyari-levhasi-285049/> (erişim tarihi: 05.04.2016)
- Url 8: <http://www.antalyasokaklari.com/2015/07/belediye-yapmayinca-mahalleli-yapti/> (erişim tarihi: 06.04.2016)
- Url 9: <http://www.haberdemizli.com/ilceler/vatandas-koprusunu-kendi-yapti-h14661.html> (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 10: <http://www.netgazete.com/yasam/karadenizli-vatandas-kendibogaz-koprusunu-yapti-605952> (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 11: <http://www.gazete32.com.tr/video-galeri/kendi-koprusunu-kendi-yapti.html> (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 12: <http://emlakkulisi.com/rizde-bir-vatandas-evine-ulasmak-icin-yaptigi-koprui-kapi-takti/237179> (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 13: <http://www.haber7.com/neler-oluyor-hayatta/haber/977892-tahta-kopru-icin-acilis-toren-yaptilar> (erişim tarihi: 05.04.2016)
- Url 14: <http://www.edessatv.com/sanliurfa/urfada-vatandas-cami-yapti-imam-yok-h11595.html> (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 15: <http://www.ankarasonhaber.com/vatandas-merdivenini-kendi-yapti/5383/> (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 16: <http://www.oncevatan.com.tr/yasam/yamactaki-evi-icin-rayli-sistem-yapti-h71481.html> (erişim tarihi: 05.04.2016)
- Url 17: <http://www.hakimiyet.com/gundem/kaldirim-iscaline-vatandas-cozumu-h45595.html> (erişim tarihi: 05.04.2016)
- Url 18: <http://beyazgazete.com/haber/2010/2/27/vatandas-yapimi-otobus-duragi-47177.html> (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 19: <http://derekoy.bozkir.info/2015/04/bozkr-derekoyde-cocuklar-kendi-oyun.html> (erişim tarihi: 12.04.2016)
- Url 20: <http://fotogaleri.hurriyet.com.tr/galeridetay/82194/2/1/belediye-yapmayinca-vatandas-kendi-duragini-yapti> (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 21: <http://www.egedesonsoz.com/haber/Merdiven-devrimi-Her-yer-gokkusagi/849082> (erişim tarihi: 05.04.2016)
- Url 22: <http://xxi.com.tr/projeler/bir-imkan-olarak-mimarlik/> (erişim tarihi: 06.04.2016)
- Url 23: <http://www.hurriyet.com.tr/sokak-hayvanina-yeni-yuva-28001807> (erişim tarihi: 05.04.2016)
- Url 24: <http://www.sokakbizim.org/ayda-bir-gun-sokak-bizim/> (erişim tarihi: 06.04.2016)
- Url 25: <http://www.netgazete.com/yasam/izmir-foca-da-engelli-yolunu-iscal-edenlere-carpici-uyari-683968> (erişim tarihi: 05.04.2016)
- Url 26: http://www.nilufer.bel.tr/haber-1628-niluferde-oyun-engel-tanimaz-projesi_tamamlandi#prettyPhoto (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 27: <http://gecicimudahale.org/projeler/kemeralatina-gecici-mudahale/atelye-calismalari/> (erişim tarihi: 05.04.2016)
- Url 28: http://www.mimarizm.com/haberler/kamusal-farkindalik-yararina-sokaga-kucuk-dokunuslar_118005 (erişim tarihi: 04.04.2016)
- Url 29: <http://www.yesilist.com/cms.php?u=baska-bir-soframumkun&id=1395> (erişim tarihi: 12.04.2016)
- Url 30: <http://yeryuzuneozgurluk.blogspot.com.tr/2014/03/istanbulda-soylesi-1995-anti-nukleer.html> (erişim tarihi: 12.04.2016)
- Url 31: <http://haberciniz.biz/2-izmir-otomobilsiz-kent-gununde-bisiklet-tesvik-edilecek-3612167h.htm> (erişim tarihi: 12.04.2016)

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Kent Kimliğinin Oluşumunda Kentsel Bellek ve Kentsel Mekan İlişkisi: Mersin Örneği

The Relation Between Urban Memory and Urban Space on Evolution of Urban Character: Case of Mersin

Tülin Selvi Ünlü

Mersin Üniversitesi, Akdeniz Kent Araştırmaları Merkezi, Mersin

ÖZ

Tarihi, ekonomik ve toplumsal gelişmeler ile mekan arasındaki karşılıklı olarak birbirini üreten ilişki, mekan ve bellek arasında da söz konusudur. Bu nedenle mekan ve bellek arasındaki bu diyalektik ilişkinin çözümlenmesi, fiziksel çevre algısı ve bellekteki temsillerinin araştırılması, tek bir mekansal öge ya da bütün bir kentin görünen somut varlığının ötesinde, bunların bellekteki soyut karşılıklarını anlamak için önemli olanaklar sunmaktadır. Fiziksel çevre algısının ölçülmesi ve bellekteki temsillerinin araştırılmasında, mekana ilişkin bilginin bilişsel olarak nasıl temsil edildiği, söz konusu bilginin nasıl bir işlemde geçirildiği, ifade edilmesinde ne tür bireysel kısıtlar bulunduğu, bunların ölçümünde ve değerlendirilmesinde kullanılacak uygun araç ve yöntemin ne olduğu gibi çok sayıda sorun hala tartışılmaktadır. Ne var ki, tarihsel gerçekliğin yeniden inşasında, geçmişteki “doğru”nun ne olduğundan çok onun “nasıl” olduğu ya da “nasıl bir iz bıraktığı” ve “ne anlama geldiği” sorularının sunacağı olanaklar dikkate alındığında, söz konusu tartışmaların gölgesinden kurtulmuş çalışmalar yapılabilecektir. Buradan hareketle çalışmada, kentsel mekanın toplumsal bellekteki karşılıkları, aralarındaki etkileşimli ilişki çerçevesinde, Mersin örneği üzerinden sözlü tarih yönetimi kullanılarak araştırılmıştır. Mersin’in, Doğu Akdeniz’de önemli bir ticaret ve liman kenti kimliğiyle geliştiği on dokuzuncu yüzyıldan 1960’lı yıllara kadarki dönemde, kentsel mekan ve kent belleği arasındaki ilişki, bu döneme tanıklık etmiş Mersinliler ile yapılan sözlü tarih görüşmeleri ile ortaya konmaya çalışılmış, kentsel mekan ve kent belleği arasındaki ilişkinin neden önemli olduğu, günümüz Mersin’inde yaşanan kentsel mekan ve kent kimliği sorunları temelinde tartışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Kent belleği; kent kimliği; kentsel mekan; sözlü tarih.

ABSTRACT

The reciprocal relation between historical, economical and social developments and urban space also exists between urban memory and urban space. Therefore, the analysis of the dialectic relation between urban memory and urban space and investigation of environmental perception and their representation in the memory provides substantial potentials for understanding the abstract repercussions of memory on urban space beyond conceiving it only as a physical asset. There are many questions on evaluation of the environmental perception and analysis of the representations on memory; how is the knowledge on urban space represented through cognition, what are the processes of that, what are the personal restrictions to express the experiences and perceptions on urban space, what are the convenient methods and tools for evaluating all of them. These questions have been still argued. However, thinking on “how” the truth is formed, or “how it left its mark” or “how it reproduced the meaning”, rather than “What the truth is” will provide opportunities to reconstruct the historicity. Thus, in this study, the representations of the urban space on urban memory is examined through the case of Mersin by using the oral history method. The reciprocal relation between urban space and memory is scrutinized through oral history interviews with inhabitants of Mersin, and the importance of aforementioned relation and the problems embedded on urban space in relation to memory is discussed.

Keywords: Urban memory; urban character; urban space; oral history.

Bu çalışma, 4-7 Eylül 2013 tarihinde, Bilkent Üniversitesi’nde gerçekleştirilen, Bellek ve Kültür, VII. Uluslararası Kültürel Araştırmalar Sempozyumu’nda yazar tarafından sunulan, “Kent Kimliğini İnşa Süreci Olarak Kentsel Bellek Ve Kentsel Mekan-Mersin Örneği” başlıklı bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

Geliş tarihi: 16.06.2016 Kabul tarihi: 03.03.2017

Online yayımlanma tarihi: 07.03.2017

İletişim: Tülin Selvi Ünlü. e-posta: selvutulin@gmail.com

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

Giriş

Mekanın, sosyal ilişkilerle birbirini üreten karşılıklı ilişkisinde (Işık, 1994, s.20) kent, kolektif belleğin mekansal olarak ürettiği bir alan olarak karşımıza çıkar. Bir başka deyişle kent, toplumsal belleğin oluştuğu fiziksel düzlemdir. Kentler bu anlamda, geçmişteki olayların yaşandığı ve farklı deneyimlerin farklı biçimde ifade edildiği yerlerdir (Ringas vd., 2011, s.326). Bu farklı deneyimler ise bireylerin, yaşadıkları kente ilişkin bir genel görüş geliştirmesi, bir değerler kümesi ile o kenti özdeşleştirmesi ve tüm bunların sonucunda bir idealleştirme yaparak kentin kimliğini belirlemesini sağlamaktadır (Tekeli, 1991, s.80).

Dolayısıyla, kentsel mekan, kentsel mekandaki deneyimlerle oluşan kentsel bellek ve kent kimliği arasında birbirini besleyen oldukça yakın bir ilişkiden söz etmek olanaklıdır. Bu ilişkinin belki de en somut izleri, modernitenin, kentsel mekana müdahalelerinde görülmüştür. Bu nedenle, kentsel bellek ile kent kimliği arasındaki ilişkinin konu edildiği çalışmalar, özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısında, modernizmin kente olan müdahalesine ve kentleri birörnekleştiren işlevselci yaklaşımına bir alternatif olarak yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu araştırmalar, özellikle Halbwachs'ın yirminci yüzyıl başından itibaren kolektif belleğin inşa edilmesi süreçleri ile ilgili yürüttüğü çalışmalardan etkilenmiştir.

Bu çalışmada, kentsel bellek ile kent kimliği arasındaki ilişki, kentin mekansal gelişimi ve kent kimliğinde belirleyici olan mekansal bileşenlerin, kentlilerin belleğinde yer alıp almadığı sorusundan hareketle ele alınmıştır. Bu soruya yanıt arayışında, mekanın görünen, somut bilgisinin ötesinde, toplamda kent belleğini oluşturan, her bir kentlinin belleğinde yer etmiş söz konusu mekansal bileşenlere ilişkin gizil bilgiye ulaşılmaya çalışılmıştır. Bunun için, kentsel mekan ve kent belleği arasındaki ilişkinin önemli bir unsuru olarak kişisel tanıklıklar ve öznellerarası bilgiye ulaşmak üzere, sözlü tarih yöntemi kullanılarak, kentsel mekan ve bunun kentsel bellekteki karşılıkları araştırılmış, kent kimliğinin oluşumunda, kentsel mekan ve kentsel bellek arasındaki ilişkinin önemi tartışılmıştır.

Çalışma alanı Mersin kentidir. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında, ortaya çıkış ve gelişiminde belirleyici olan deniz kıyısındaki konumuyla Mersin'de kentsel mekan, denizle ilişkiyi kuran ana yapısal öğeler olan iskeleler ve iskelelerin uzantısında ticari etkinliklerle ilişki doğrultusunda şekillenen kullanımlarla gelişmiştir. Öte yandan, deniz ticaretine dayalı ticari hareketlilik, çeşitlilik gösteren bir demografik yapıyı beraberinde getirmiştir. Bu süreç, gerek sosyal, gerekse mekansal olarak, doğrudan

kentin ortaya çıkış dinamikleri ile ilişki içinde, kendine özgü bir yapı ile gelişiminde etkili olmuştur. 1830'lu yıllarda başlayan söz konusu gelişim, kapitalist dünya ekonomisi, Osmanlı modernleşmesi ve söz konusu iki gelişimin liman kentlerinde yarattığı sosyo-ekonomik koşullarda gerçekleşmiştir.

Çalışmada, kentin Doğu Akdeniz'de bir liman kenti olarak geliştiği bu döneme¹ yönelik olarak, kişisel tanıklık ve sözlü bilginin veri olarak değerlendirildiği bir yaklaşımla, mekanın kentsel bellekteki karşılıkları araştırılmış, kente kimlik kazandıran mekansal öğeler ile kent belleği arasındaki ilişkinin önemi tartışılmıştır. Bu doğrultuda, birden çok kişiyle yapılan sözlü tarih görüşmeler ile kentlilerin bireysel belleğinde kayıtlı bilginin bir bütün olarak analizi yapılmış, kente dair genel bir resme işaret eden kolektif belleğe ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda, kentlilerin belleğinde mekana ilişkin kayıtlı olan ve çeşitli benzerlikler gösteren, bir kolektif bellek olarak kentsel bellek esas alınmıştır.

1. Kent Kimliği-Kentsel Mekan-Kentsel Bellek İlişkisi

Bu bölümde, öncelikle çalışma kapsamında kent kimliğinin nasıl ele alındığı ortaya konulmaya çalışılmış ve ardından, kentsel mekan ve bellek arasındaki ilişki sorgulanarak, sözlü tarih yönteminin kentsel mekanı anlamak için ne tür olanaklar sunduğu ele alınmıştır.

1.1. Kent kimliği

Kentler, onları birbirinden ayırt eden kimi nitelikleri doğrultusunda farklı biçimlerde tanımlanmışlardır. Bu tanımlama, kimi zaman, "Bronz Çağı kenti, Ortaçağ kenti, Roma kenti" gibi dönemsel bir atıf, kimi zaman "Osmanlı kenti, Yunan kenti, Türk kenti ya da Arap kenti" gibi ait olduğu medeniyet ya da ulusa atıf, kimi zaman "İslam kenti" gibi egemen dini inanca dair bir atıf ya da, "Akdeniz kenti" gibi içinde yer aldığı coğrafyaya yönelik bir sınıflandırma doğrultusunda coğrafi bir atıfla yapılmıştır. Kentleri, diğerlerinden ayırt eden ve kendine özgü niteliği ile tanımlanmasını, adlandırılmasını sağlayan pek çok değişken vardır.

Lynch (1981), kentleri farklılaştıran bu özelliklerin kentin kimliğini oluşturduğunu söyler. Kentin kimliğini oluşturan, onu diğerlerinden farklılaştıran, doğal, sosyal ve yapısal çevre arasındaki ilişki ve etkileşimlerdir. Kent kimliğini, doğal çevre koşulları ve sosyal çevreden temel alan kültürel yapı ile yapısal çevre birlikte üretir. Yapısal çevreye dayalı kimlik ise biçim, bulunduğu

¹ Mersin, benzer tarihi, siyasi ve toplumsal değişimlerle gelişen ve şekillenen, Doğu Akdeniz'deki liman kentlerine özgü çeşitli sosyal ve mekansal nitelikleriyle karakterize bir liman kenti olarak ortaya çıkmış, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Selanik, İzmir, İskenderun, Beyrut gibi pek çok liman kentinde ortaklaşan, kentsel kullanımlar ve mekansal kurgu, çeşitlilik gösteren sosyal yapı, denize dayalı ticaret ve kentsel mekanda sınıfsal farklılaşma gibi benzer özellikleriyle dikkat çeken liman kentlerinden biri olarak gelişmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Özveren, E. (2006) "Zaman İçinde Avrupa, Akdeniz Dünyası ve Antakya Üzerine Düşünceler", *Akdeniz Dünyası Düşünce, Tarih, Görünüm*, Ed. Özveren, E., Özel, O., Ünsal, S., Emiroğlu, K., İstanbul: İletişim Yayınları, 13-26 ve Keyder, Ç., Özveren, Y. E., Quataert, D. (1994). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Liman Kentleri: Bazı Kuramsal ve Tarihsel Perspektifler", *Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri*, Ed; Keyder, Ç., Özveren, Y. E., Quataert, D., İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 121-157.

konum, kullanım türü ve anlamları ile bir bütün oluşturan mekansal yapı ile şekillenir (Suher vd., 2004, s. 27). Kent kimliğini oluşturan söz konusu bu üç temel yapıyı birbirinden ayırmak oldukça güçtür. Çünkü, kentin içinde yer aldığı coğrafya, iklim, topoğrafya gibi temel doğal yapının, yaşam biçimi ve sosyal yapıyı etkilemesi kaçınılmazken, aynı şekilde sosyal yapının ürettiği yapıyı çevrenin doğal yapıyı şekillendirmesi de kaçınılmazdır.

Ancak bu çalışma kapsamında, kent kimliğinin mekansal yapı ve bileşenlerine odaklanılmıştır. Dolayısıyla burada kentin, mekansal deneyimlerle şekillenen ve aynı zamanda mekanı üreten ve şekillendiren iki yönlü bir işleyişle, diyalektik olarak gelişen kimliği üzerinde durulmaktadır. Bu doğrultuda kentin kimliğinin, bağlam bağımlı ve mekansal parçalar arasındaki ilişkisellikleri içeren fiziksel yapısı ve bileşenlerinin kentlilerin belleğinde yer edip etmediği araştırılacaktır. Bunun için öncelikle, kentsel mekan ve bellek arasındaki ilişkinin neler sunabileceği ele alınacaktır.

1.2. Kentsel mekan ve kentsel bellek arasındaki ilişki ne sunuyor?

“Bellek” kavramı, Türk Dil Kurumu’nun Büyük Türkçe Sözlüğü’nde, “yaşananları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü, dağarcık, akıl, hafıza, zihin” olarak tanımlanmaktadır. Tanımdaki “bilinçli olarak zihinde saklama gücü” ifadesi “bellek” konusunda yapılan çalışmalar için oldukça anlamlıdır. Çünkü belleğin, bir hatırlama ve unutma süreci olduğu, hatırlama ve unutmanın ise bireyin ve toplumun kendini var etmesi ve varlığını sürdürmesinde önemli birer araç olduğu düşünüldüğünde, hiçbir zaman tarafsız olmayan (Pérouse, 2006, s.105-110) ve “bilinçli” olarak yapılan bu eylemin, oldukça önemli anlamlar ve bilgiler içerdiği görülür. Çünkü bireyin ve toplumun, birey ve toplum olma yolundaki tarihsel yolculuğunu ne oranda hatırladığı/unuttuğu ya da nasıl hatırladığı, onun kültürel yapısına ilişkin önemli bir gösterge olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle, ister bireysel ister kolektif bellekte, bilinçli olarak biriktirilen olaylar, kişiler, görüntüler, mekanlar, sesler, kokular ve benzeri her türlü ögenin, kayıt altına alınması ve geleceğe aktarılması büyük önem taşır.

Halbwachs (1992, s.28), kolektif belleğin, toplumda belleğe ilişkin oluşmuş sınırlar içinde, bireysel anımsamaların bir araya gelmesi ile oluştuğunu öne sürer. Ancak bu, basit bir anlatımla tüm bireyselliklerin ardı ardına eklenmesi ile elde edilecek bir bütüne karşılık gelmez. Aksine toplum içindeki bireyin tekil deneyimleri ile toplumsal deneyimler karşılıklı olarak etkileşim halindedir ve birey ancak toplum içinde varoluşuyla anılarını inşa edebilir. Diğer bir anlatımla, anımsamalar ve anılar bireysel olmanın ötesinde bireyin toplum içindeki varoluşu ile üretilmektedir. Ricoeur (2012, s. 143), kişisel hafıza ve kolektif hafızaya ilişkin yaptığı tartışmada Halbwachs’ın görüşünü

destekler biçimde, toplumsallığın izinin kişisel hatırlama eyleminde bulunduğunu ve her bireysel hafızanın kolektif hafızaya dair bir bakış açısı olduğunu söyler. Halbwachs’ın kavramsal-laştırması, kolektif belleğin, tarihten farklı olarak hatırlamanın ötesinde, bireysel ve toplumsal olarak kimliğin oluşmasını sağlayan, yaşanmış deneyimlerin oluşturduğu etkin bir geçmiş olduğuna işaret etmektedir. Russel da (2006, s. 796), Halbwachs’ın, kolektif bellek ve kimlik ilişkisine dair bu yorumuna vurgu yapar ve kendine özgü doğası ile toplulukların yaşadığı deneyimin ortak/paylaşılan bir bellek ve kimliği üreten şey olduğunu dile getirir. Bu yönüyle, toplumsal ve bireysel eylemler ile ilişki içinde şekillenen kentsel yapıyı çevre, kolektif belleğin üretilmesine doğrudan etki yaparak “kentsel bellek” olarak adlandırılan, mekana bağlı bir belleğin oluşmasını sağlayan fiziki düzlem olmaktadır.

Dolayısıyla, kentin fiziksel çevresinde yaşanan değişimler, kentsel belleğin de değişime uğramasına yol açmaktadır (Ringas vd., 2011, s.326). Rossi’ye (1982, s.130) göre kentin kendisi, kentte yaşayanların kolektif belleğidir ve kolektif belleğin locus’udur. Locus kavramı, Rossi tarafından, “belirli bir yer ile onun içindeki binalar arasındaki ilişki” olarak tanımlanmakta ve “hem tekil, hem de evrensel” olarak nitelendirilmektedir. Locus’ta gerçekleşen toplumsal ilişkiler ise o yerin kimliğinin ve karakterinin oluşmasına doğrudan etki etmektedir. Bu çerçevede, kentin binaları, sokakları ve diğer fiziksel bileşenleri locus içinde bir kentsel bellek ile birlikte kentsel kimliğin oluşmasını da sağlamaktadır. Benzer şekilde Norberg-Schulz (1984) da gerçekleşen herhangi bir eylemin, bulunduğu yerellikten bağımsız olarak değerlendirilemeyeceğini belirtir. Norberg-Schulz’a göre “yer”, varoluşun ayrılmaz bir parçasıdır ve soyut bir konumdan öte biçimi, dokusu, rengi ve malzemesi ile bulunduğu yerelliğe karakter kazandırılmaktadır. Yerin kendine özgülüğü ise genius loci olarak adlandırılan mekanın ruhunu beraberinde getirmektedir.

Kentsel kimliğin ve karakterin oluşmasında önemli bir unsur olan genius loci, kentin fiziksel biçiminin üretilmesi ve değiştirilmesi süreçleri ile çeşitli dönemlerde değişikliğe uğrayabilir (Conzen, 1966). Bu anlamda her dönemde kentte yaşayanlar, mekanın ruhunu kendi deneyimleri ile üretmekte ve bu anlamda kolektif bellek mekanda nesnelleşmektedir. Bir başka deyişle, kentsel mekanın biçimlendirilmesiyle ortaya çıkan yapıyı çevre, toplumun gündelik yaşam pratikleri ile yakından ilişkilidir. Özellikle kamusal mekanlar, toplumsal belleğin ve kentsel kimliğin oluşmasında oldukça önemli, toplumsal ilişkinin üretildiği alanlardır (Boyer, 1996, 9). Dolayısıyla kentsel mekan, kolektif bellek ve kent kimliğinin oluşmasında, “şimdiki zamanda geçmişi keşfetmemizi sağlayacak” temel düzlemi sunmaktadır (Halbwachs, 1980, s.167).

Kısacası, kültürel çeşitliliğin buluşma yeri ve toplumsal yaşamın birincil mekanı olarak kentler, kolektif belleği oluşturan

nın dünyayı algılamasında “gerçek” ile “mit”in, “nesnel” ile “öznel”in ayrıştırılamayacak ölçüde iç içe geçmiş olduğunun farkında olanlar için oldukça zengin alanlar sunar (Thompson, 1999, s.119). Tarihsel gerçekliğin yeniden inşasında bir araştırma yöntemi olarak sözlü tarihin kullanımına yönelik süren tartışmalara Thompson’ın verdiği bu yanıtı benzer bir başka yanıt da, onun ne için kullanıldığıyla ilişkilidir. Kimi zaman, geçmişteki “doğru”nun ne olduğundan çok onun “nasıl” olduğu ya da “nasıl bir iz bıraktığı” ve “ne anlama geldiği” araştırmacı için daha anlamlı sonuçlar üretebilir.

Thompson’ın uyarısını dikkate alarak, geçmişte olup bitenin ne anlama geldiğini, bireylerin gündelik ve sıradan yaşamları üzerinden kurabilmek için, toplum tarafından üretilen kolektif belleğin bileşenlerini anlamak önemlidir. Kolektif bellek, içinde bireysel bellekte biriktirilenleri de barındırmaktadır ve bireysel belleği, içinde bulunduğu sosyal ve fiziksel çevreden bağımsız olarak tanımlamak olanaklı değildir (Halbwachs, 1992, s.53).

Dolayısıyla, gerek kolektif, gerekse bireysel belleği ve toplumsal yaşamın en önemli fiziksel düzlemi olarak kentsel mekan, kentteki yaşam ve sosyal ilişkiler bütününden bağımsız olarak anlamak güç görünmektedir. Bu nedenle bireyin, bir değerler kümesi ile özdeşleştirdiği ve dolayısıyla hakkında bir kimlik yargısına ulaştığı ve böylece kendini ait hissedebildiği kentsel mekanın bileşenlerini ortaya koymak, kentlerin kimliğini anlamak kadar, bu kimliği üreten mekansal öğeleri ve bunların kent belleğindeki anlamlarını da ortaya koymayı sağlayacaktır.

Buradan hareketle çalışmada sözlü tarih yöntemi ile edinilen bilgiden yola çıkılarak, Mersin’in bir liman kenti olarak geliştiği döneme ilişkin, kentlilerin belleğinde yer etmiş olan mekansal bileşenlere bakılacaktır.

2. Mersin’de Kentsel Mekanın Gelişimi ve Mekanın Gizil Bilgisi

Çalışmada, Mersin’in bir ticaret ve liman kenti olarak gelişmeye başladığı 1900’lü yıllardan 1960’ta modern limanın inşasına kadarki dönemde gelişen kentsel mekan esas alınmıştır. Söz konusu dönemsel sınırlama, kentin modern limanın inşasıyla birlikte, değişen denizle ilişkisi doğrultusunda şekillenmiştir.

Ortaya çıkışı, gelişimi ve kimliği, doğrudan denizle ilişkiye ve deniz ticaretine dayalı mekansal yapı doğrultusunda şekillenen bir kent olarak Mersin’de, söz konusu mekansal kurgu ve mekan organizasyonundaki işlevsel ilişki, modern limanın inşasıyla birlikte önemli bir değişim geçirmiştir. Çalışmada söz konusu değişim öncesi döneme tanıklık eden Mersinliler ile görüşmeler yapılmıştır.

Mersin, Osmanlı’nın dünyanın değişen ekonomik yapılanmasında bir çevre ülkesi olarak yer almaya başladığı dönemde, sunduğu ticari olanaklarla, batı ile yakın ilişki içinde olan toplulukların yaşadığı bir liman kenti olarak gelişmiştir. Kent, daha bu yıllarda deniz ulaşımının yanı sıra demiryolu, karayolu gibi farklı ulaşım olanakları ile buluşmuştur. 1886 yılında Mersin-Adana Demiryolu’nun açılmasıyla raylı sistem kent içinde de kullanılmaya başlamış, demiryoluyla kente gelen hammadde ve ürün kentin ana iskelesine aktarılmıştır. Bu dönemde ticari etkinlik, istasyon ile ana iskele arasındaki bu raylı sistemin yer aldığı kıyıya paralel cadde boyunca gerçekleşmiştir. *Uray Caddesi*³ olarak adlandırılan ve ticari faaliyetin omurgası niteliğindeki bu caddenin Gümrük İskelesi’ne ulaştığı noktada, kentin ilk kamusal mekanı olan *Gümrük Meydanı*⁴ şekillenmiştir. Gümrük Meydanı, Gümrük İskelesi ve Gümrük Binası ile birlikte, kentin özellikle uluslararası ticaretinin yapıldığı bir ticaret meydanı olarak gelişmiş, çevresindeki ticari kullanımların yanı sıra, kafe, lokanta, otel gibi farklı kullanımlarla çevrili, tanımlı bir alan olarak şekillenmiştir. Gümrük Meydanı’nın hemen kuzeyinde ise daha çok kentte yaşayanların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir pazar alanı yer almıştır (Selvi Ünlü, 2007, s. 197, 198). Yoğurt Pazarı olarak adlandırılan bu alan, özellikle çevre yerleşimlerden gelen süt ve süt ürünlerinin satıldığı bir başka ticaret meydanı olarak gelişmiştir. Dolayısıyla kentin iki önemli meydanı, biri dış ticarete diğeri ise yerel gereksinimlere yönelik gelişen iki ticari odaktır (Şekil 2).

Bu dönemde daha çok deniz kıyısındaki kumluklar üzerinde yer seçen ticarethaneler, 1850’li yılların sonlarında iskelelerden giderek uzaklaşmış, kentsel mekanda tüccar hanları, oteller, lokantalar, eğlenme ve dinlenmeye yönelik bar, kulüp vb. kullanımların yer almaya başlamasıyla kentsel yerleşik alan genişlemiştir. Kentin ticari ve idari merkezi aynı bölgede; Uray Caddesi ve uzantısındaki alanda gelişirken, konut alanları ile dinlenme ve eğlenceye yönelik kullanımlar ağırlıklı olarak kentin batısında yer almıştır (Selvi Ünlü, 2007, s. 134).

³ *Uray Caddesi*, 1800’lü yıllardan itibaren, Mersin’in farklı dönemlere ait kent haritalarının hepsinde görülen, kentin gelişmeye başladığı ilk yıllardan günümüze değin varlığını sürdürmekte olan bir caddedir. Mersin-Adana Demiryolu’nun ve Mersin İstasyonu’nun yapımları birlikte bir dönem *İstasyon Caddesi*, Hükümet Konağı’nın inşa edilmesiyle *Hükümet Caddesi* ve ardından da belediyenin cadde üzerinde yer almaya başlamasıyla, “belediye” anlamına gelen “Uray” ismini almıştır ve günümüzde de aynı isimle anılmaktadır. Bknz.: Develi, Ş. (2001) Düünden Bugüne Mersin 1836-1990, 3. Baskı, Mersin: Mersin Ticaret ve Sanayi Odası.

⁴ Modern limanın inşasıyla birlikte 1960’lı yıllarda, deniz kıyısındaki çok sayıda iskele gibi Gümrük İskelesi de yıkılmış, yoğun olarak ticari etkinliğin gerçekleştiği bir meydan olan *Gümrük Meydanı* işlevini yitirmiştir. Yine bu süreçte yıkılan Gümrük Binası ve meydanı çevreleyen/tanımlayan diğer ilişkisel yapı ve kullanımlar da zaman içinde ortadan kalkmış, *Gümrük Meydanı* yaya ağırlıklı kamusal kullanımdan bir trafik meydanına dönüşmüştür. Gerek sözlü tarih anlatılarından ve gerekse kent kartpostal ve fotoğraflarından, hem barındıkları işlevler hem de fiziksel konumlanışlarıyla söz konusu kamusal alanı tanımlayan yapıların birer birer ortadan kalkmasıyla, meydanın giderek tanımsızlaştığı ve taşıt trafiğince işgal edildiği görülmektedir. Bu sürecin sonunda alanın düzenlenmesine ilişkin bir çaba belirmiş ve 1970’li yıllarda yapılan proje ile meydanın kullanımı yeniden tasarlanmıştır. Bu düzenleme sonrasında meydanın eski kamusal kullanımını yeniden kazanamadığı aldığı yeni isimden de rahatlıkla izlenmektedir. Gümrük Meydanı bu düzenlemelerden itibaren “Ulu Çarşı” olarak anılmış ve günümüzde de varlığını bu isimle sürdüren bir alan haline gelmiştir. Bugün, eski Mersinliler bu alanı hala *Gümrük Meydanı* olarak adlandırırken, kente bu dönüşümden sonra gelenler ya da bu tarihten sonra dünyaya gelen yeni kuşak Mersinliler için bu alan *Ulu Çarşı*’dır.

Şekil 2. Mersin'in, 1900'lü yıllardan 1960'ta modern limanın inşasına kadarki dönemde kentsel gelişiminde önemli mekansal bileşenler (Bu ve bundan sonraki tüm haritalar, 1942 tarihli İngiliz haritasından yazar tarafından üretilmiştir. Kaynak: Kişisel arşiv).

Bu dönemde Mersin'in, sahip olduğu nüfus çeşitliliği ve ulaşım olanakları sayesinde uluslararası ticaret kanallarını kullanabilmesi, kentte sermaye birikiminin oluşmasını beraberinde getirmiş, bu durum kentin mekansal gelişiminde etkisini göstermeye başlamıştır (Selvi Ünlü, 2007, s. 96). Sermaye birikimiyle birlikte tarımsal ürün sanayileşmiş ve küçük ölçekli de olsa sanayi işletmeleri açılmıştır. Böylece kentte, bölgedeki pamuk üretimi doğrultusunda çeşitli fabrikalar, işletmeler, imalathaneler açılmış ve kentsel yerleşik alan genişlemiştir. Kent, 1840'larda Uray Caddesi boyunca gelişmişken, 1900'lere gelindiğinde, kuzey-güney doğrultusundaki Hastane Caddesi⁵ boyunca yer seçen bu yatırımlarla birlikte kuzeye doğru genişlemeye başlamıştır (Selvi Ünlü, 2007, s. 206).

Sermaye birikiminin kentin biçimlenişine etkisi yalnızca ticari kullanımlarla sınırlı kalmamış, kentli yaşam kültürünün geliş-

miyle yeni kentsel talepler gündeme gelmiştir. Ağırlıklı olarak deniz ticareti ile uğraşan gayrimüslim ailelerden oluşan ve kendine yeni bir yaşam alanı kurmaya başlayan bir sınıf belirmiştir. Önceleri, Uray Caddesi ve çevresinde "Frenk Mahallesi" adıyla anılan bölgede oturan bu sınıf, zamanla kentin batısında yeni bir yerleşim alanı seçmiş ve burada müstakil konutlar inşa etmeye başlamıştır (Selvi Ünlü ve Ünlü, 2009, s. 238). Kentin ticari merkezi ile yeni gelişen bu konut alanı arasında söz konusu ticaret burjuvazisinin sosyal ve kültürel gereksinimlerini karşılamak üzere bir kentsel alan şekillenmiştir. Kentin kısaca özetlenmeye çalışılan gelişimi, liman işlevi ve ticari etkinliğe dayalı kullanımların varlığına ve denizle doğrudan ilişkili bir işlevsel bütünlüğe işaret etmektedir.

Bu noktada, çalışmanın çıkış noktasına paralel olarak önem kazanan soru, kentin 1900'lü yıllardan başlayarak, denizle ya-

⁵ Hastane Caddesi, kentin gelişmeye başladığı ilk yıllarda, kuzey-güney doğrultusundaki en önemli ulaşım bağlantısı olarak şekillenmiş, kuzyedeki konut alanlarını doğrudan denize ve kentin iki önemli kamusal mekanına ulaştıran cadde olmuştur. Adını, kuzyedeki kentin ilk hastanesinden alan cadde halen aynı adla varlığını sürdürmektedir.

kın ilişki içindeki söz konusu gelişimine işaret eden mekansal bileşenlerin, kentlilerin belleğinde yer alıp almadığı ve nasıl yer aldığıdır.

2.1. Sözlü tarih çalışması

Çalışma kapsamında, yukarıdaki soruların yanıtlarını aramak üzere, doğum tarihleri 1908'den 1938'e kadar değişen 11 kadın ve 9 erkekten oluşan toplam 20 kişi ile sözlü tarih görüşmeleri yapılmıştır⁶ (Tablo 1). Kaynak kişilerin belirlenmesinde, birincil ölçüt, çalışmanın esas aldığı döneme tanıklık etmiş olmaları açısından doğum tarihi olmuştur. Öte yandan ulaşılabilen en ileri yaşta kaynak kişiler arasından seçim yapılırken, cinsiyet açısından dengeli bir dağılım olmasına ve kenti algılayış, kentsel pratiklere katılma ve kentsel mekanı kullanma farklılıkları nedeniyle, olabildiğince farklı meslek gruplarından kişiler olmalarına dikkat edilmiştir.

Sözlü tarih görüşmelerinde, görüşme yapılan kaynak kişiden, öz yaşam öyküsünü, Mersin'in mekansal yapısı ile ilişkili olarak anlatması istenmiştir. Her kaynak kişi ile birer defa görüşülmüş, aynı içerikteki görüşme farklı kaynak kişilerle yirmi kez tekrarlanmıştır. Görüşmeler, ses kayıt cihazı ile kaydedilmiş, kaynak kişilerin fotoğrafları çekilmiştir. Ardından ses kayıtları yazılı hale getirilmiş ve kaynak kişilerin verdikleri mekansal referanslar çıkarılmış, kentlilerin belleğinde yer etmiş olan ortak mekansal bileşenlerden en çok söylenenler belirlenmiştir. Kaynak kişiler, kimi zaman aile fotoğraflarını paylaşmış ancak, herhangi bir yönlendirme olmaması için, görüşmeler sırasında kentsel mekana ilişkin herhangi bir görsel malzeme kullanılmamıştır.

2.2. Mersin'de kent belleğinin mekansal bileşenleri

Sözlü tarih görüşmelerinde, kentlilerin belleğinde yer etmiş olan toplam 49 kentsel alan, yapı ve sokak toplam 822 kez anılmıştır. Yapılan görüşmelerde herhangi bir alansal sınır belirlenmemiş, kişilerden Mersin'deki gündelik hayatı anlatması beklenmiştir. Anılan alan- yapı ve sokaklar içinde en fazla adı geçen mekansal bileşenler sırasıyla İskeleler (61) Azakhan (53 kez), Gümrük Meydanı (51 kez), Tüccar Kulübü (48 kez), Yoğurt Pazarı (47 kez) ve Uray Caddesi (39 kez) olmuştur.

Ancak, söz konusu mekanların kent belleğindeki karşılıklarını ve kent kimliğiyle olan ilişkilerini anlamak için sayılardan fazlasına gereksinim vardır. Bunun için referansların, anlatılarda nasıl yer aldığı ve kentsel mekandaki konumları birlikte değerlendirilmeli ve çalışmanın çıkış noktası doğrultusunda, anlatılarda sözü edilen mekansal bileşenlerin, kentin liman kenti kimliğine referans veren öğeler olup olmadığına bakılmalıdır.

Tablo 1. Çalışma kapsamında görüşme yapılan kaynak kişiler

	Kaynak kişi	Doğum tarihi	Görüşme tarihi
1	K	1938	04.02.2008
2	K	1908	12.04.2007
3	E	1937	22.11.2007
4	K	1917	19.11.2007
5	K	1927	05.04.2007
6	E	1931	29.11.2007
7	E	1927	03.04.2008
8	K	1927	28.02.2008
9	E	1932	02.05.2008
10	K	1937	26.04.2007
11	E	1919	19.04.2007
12	K	1937	28.03.2008
13	K	1925	15.02.2007
14	K	1928	03.05.2007
15	E	1927	23.11.2007
16	K	1931	25.01.2008
17	K	1930	19.04.2007
18	E	1933	16.11.2007
19	E	1926	13.06.2010
20	E	1931	05.03.2008

E: Erkek; K: Kadın.

En çok referans alan mekansal öğelerden biri iskelelerdir. Kentte, 1960 yılında yeni limanın inşasına kadar, kıyıdaki çok sayıda iskele bir bütün olarak liman işlevi görmüştür. Zaman içerisinde çok sayıda irili ufaklı iskele yapılmış, bazıları yıkılırken bazıları da onarılmış ve iyileştirilmiştir. Bu süreçte, kentin ana iskelesi olan Gümrük İskelesi, Taş İskele, Alman İskelesi gibi görece büyük iskelelerse daima varlıklarını korumuşlardır (Selvi Ünlü, 2007, s. 128-148).

... İskeleleri de çok iyi hatırlıyorum. Gece böyle çok sıcaklarda herkes o iskelelere giderdi, şeyler alırdık yaygı, yaygılar böyle yayar, ayaklarımızı da uzatırdık. Çerez de alırdık, şeyler orada saat 12'ye kadar herkes oturur birbiriyle sohbet ederdik. Çocuklar iskelede koşuşturduk oynardık. ... Şu yakın bize, Camii Şerif'e yakın bir iskele vardı, oraya giderdik. Şimdi iskele yok ki! Nerde olduğunu bilmiyorum. Gümrük İskelesi, Gümrük İskelesi'ne de giderdik, evet onu hatırlıyorum⁷.

... Gemiler yanaşmıyor, mavnalarla geliyordu oraya iskeleye. ...Güm-

⁶ Çalışma kapsamında sözlü tarih görüşmesi yapılan kaynak kişi sayısı 20'den fazladır. Ancak burada, kentin gelişmeye başladığı en eski yıllara tanıklık etmiş olmaları bakımından yaşı en ileri olan, hatırlama/anlatma becerileri açısından en iyi durumda olan kişilerin anlatımları esas alınmıştır.

⁷ E. C. ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 19 Kasım 2007, Mersin.

rük İskelesi, Alman İskelesi, İngiliz İskelesi. Herkesin böyle ayrı ayrı iskeleleri vardı. Alman İskelesi şimdiki şeyin ora, söyle adını, gümrüğüün orası. Biraz ilerde Maden İskelesi vardı, şöyle söyle adını, arabalarla gemiye maden taşırlardı. Taşıdık yani, “taşır” derken, taşıdık⁸.

... Gümrük Binasının önünden gümrük iskelesine kadar demir yolu vardı. ... Demir yolu, iskelenin başından gelip kıvrılıp gümrük deposuna giderdi. Şimdi Ziraat Bankasının olduğu yer. Çok geniş kapalı bir yerd. ... Bunun dışında bir Alman iskelesi vardı. Alman iskelesi oradan da demiryolu vardı. Alman iskelesi şimdiki istasyon var ya efendim, Devlet Demiryolları onun aşağı yukarı şöyle tam güneyinde büyük bir iskeleydi. Üzerinde demiryolu vardı. Vagonlar gelirdi. Gelen mallar eskiden gemiler biliyorsunuz Mersin’e yanaşamazlardı. Oradan vagonlara aktarım ederlerdi. Vagonları motorla çeke, çeke getirilerdi. İskeleye bağlarlar, oradan vinçle alırlar, vagona koyarlar. Liman yoktu sığı burası. ...maden de yüklenirdi. Efendime söyleyeyim, her şey gelirdi. ... istasyona kadar gelirdi, ihraç olurdu. Oraya dökerlerdi maden orda ihraç olurdu. Gelen mallarımız da aynı şekilde. İskeleye giden vagonlara vinçlerimiz yüklerdi. İstasyona gelirdi. İstasyon da, gideceği yerlere taksim ederdi, gönderirdi⁹.

... Alman iskelesi vardı. Şeyden geliyorsunuz Tarsus’tan Mersin’e girişte, şimdiki Tekel’in olduğu yer. Orası Tekel mi oldu? Kiliseden de daha aşağıya. ... Öbür iskele daha büyüktü, Alman İskelesi. Daha uzundu. Mavnalar gelir yanaşırdı. Balyalarla kereste falan şeylere koyup öyle giderlerdi. Gemiler hep dışarıda kalırdı¹⁰.

Babam Levante’lerde veznedardı. Bir de oraya gitmeden evvel, eskiden kantarlar vardı, ambara ve kantarlara bakardı babam. Hububat ölçümü. Yani mesela buradan Avrupa’ya gidecek mallar tartılırdı gümrükçüler nezaretinde, babamda onlara bakardı. Çünkü babam o zaman şeyde, gözetmede çalışıyordu. İskelede çalışıyordu. Mesela Uray Caddesi, şey vardı, Taş İskele vardı, Yolcu İskelesi var, bir de şey vardı, Maden iskelesi var. Maden iskelesi dediğim, kilise var ya, kilisenin karşı sokağındaydı. Bir de Alman iskelesi vardı. En büyük iskele Alman iskelesiydi. Şimdi limanın bulunduğu yer var ya, limanın bulunduğu yer, rıhtımın orası, hemen hemen Alman iskelesiydi orası. Almanlar yaptıkları için “Alman İskelesi” diyorlar. ...Gümrük Meydanı’ndaki iskele şeydi, “yolcu iskelesi” derlerdi. Oraya motor yanaşırdı. O zaman gemiler açıkta kalırdı, motorlarla yolcu taşırlardı. Mersin, Lazkiye, Beyrut... Eskiden daha çok yolcu gemileri gelirdi Mersin’e ama şimdi yolcu gemileri gelmiyor¹¹.

En çok referans alan mekansal öğelerden bir diğeri, yakın geçmişte iş hanı olarak kullanılmış bir yapı olmuştur. Azakhan

adıyla anılan bu yapının anlatılarda, önceleri gemi acenteleri, gümrük komisyoncuları gibi kentin büyük tüccarlarının yer aldığı bir iş hanı iken yirminci yüzyıl sonuna doğru, özellikle bakliyat borsası işlevini üstlendiği ve avukat yazıhanelerinin yoğun olarak yer seçtiği bir han olarak önemini hiçbir zaman yitirmediğine vurgu yapılmaktadır (Şekil 3).

İlk dönemlerde yapının alt katı kente gelen kervanların ve gezgin tüccarların hayvanları için kullanılırken, üst katı ise yolcu, gezgin ve tüccarların konaklamasına yönelik işlev görmüştür. Han, 1928’te Azakzadeler tarafından satın alınmış ve zaman içinde “Azakhan” olarak adlandırılmıştır (Develi, 2000, s. 6-7). 1974 yılında taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilen yapının 1987 yılında büyük bölümü çökmüş, 1988 yılında ise tamamen yıkılmıştır¹². Ancak bu döneme dek yapının, kentin en canlı iş merkezlerinden biri olduğu, kentlilerin belleğindeki ortak referanslardan da açıkça görülmektedir.

...Yazıhane, meşhur avukatların bir yeri vardır Mersin’de Azakhan, o Azakhan’da (açtım)... Şimdi bütün avukatlar hemen hemen Azakhan’daydı... Büromu ben Azakhan’a yani ilk açtığım 1947 Azakhan 47’de. ... Azakhan dehşet bir yer. Azakhan çok eski bir han biliyorsunuz onun tarihi şeyisini de pek şey edemeyeceğim hatırlayamayacağım ve Azakhan’da hemen hemen benim avukat olduğum sene bütün avukatlar Azakhan’daydı. Sırayla ben bir tek ben aşağıdaydım yani bu Azakhan’ın birinci katı aşağı olan kısmı¹³.

...Bir de Azakhan vardı bütün tüccarlar oradaydı. ... Eskiden şöyle derlerdi “ Uray Caddesi(’nde) iş varsa Türkiye’de hayat var, iş şey yatıyorsa Uray Caddesi yatıyorsa Türkiye’de iş bitmiş” derlerdi¹⁴.

...Azakhan yani çocukluğumda bile o güzelliğinin farkındayım. Hani giriyorsunuz kocaman bir meydan, çift merdiven yukarı doğru çıkıyor orada yazıhaneler vardı, aşağıda depolar falan. Niye kıydılar oraya?¹⁵

Azakhan’da benim kocamın şeyi vardı, bürosu diyelim, aşağı katta. Bütün herkes Azakhan’daydı o zaman. ... Bütün ticaret yapanlar oradaydı. Tabi kolaylık da bir yerde... Çünkü tabi herkes birbirinle alışveriş yapabiliyordu. ... Üst katta avukatlar. ...(Aşağıda) Evet ticarethaneler. Yukarda da avukatlar¹⁶.

Azakhan çok muazzam bir yerd. Azakhan’ın içine girdiğiniz zaman sağlı sollu yine böyle Arap, Hristiyan, Müslüman tüccarlar çok güzel geçinirler, işler gayet güzel iyi, hürmetkar. Her gün sabahle-

⁸ H. K. ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 29 Kasım 2007, Mersin.

⁹ H. H. U. ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 03 Nisan 2008, Mersin.

¹⁰ L. A. ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 28 Nisan 2008, Mersin.

¹¹ N. T. ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 16 Kasım 2007, Mersin.

¹² 2 pafta, 72 ada, 1 numaralı parselde bulunan ve koruma kurulunun 3.9.1974 tarih ve 7958 sayılı kararı ile tescillenen yapı hakkında çok sayıda karar alınmış ancak yıkıldıktan sonra yerine herhangi bir bina yapılmamış ve günümüzde parseli halen boş durumdadır.

¹³ M. Ö ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 10 Mayıs 2007, Mersin.

¹⁴ N. T. ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 16 Kasım 2007, Mersin.

¹⁵ U. E. ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 2 Mayıs 2008, Mersin.

¹⁶ Y. Ş. ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 26 Nisan 2007, Mersin.

Şekil 3. Kentin kıyı kesiminin bir liman olarak kullanılmasını sağlayan iskeleler (Kartpostal: Ali Murat Merzeci Koleksiyonu).

yin selam verirler öyle bir yerd. Üst katlarında daha çok avukatlar vardı yazıhane. Dışları da yine yazıhane, dış tarafınca yazıhaneydi, muhtelif insanlar vardı. Azakhan'ın İstanbul'dan adam telefon açardı derdi ki "Azakhan'da buluşalım" böyle meşhur bir yerd¹⁷.

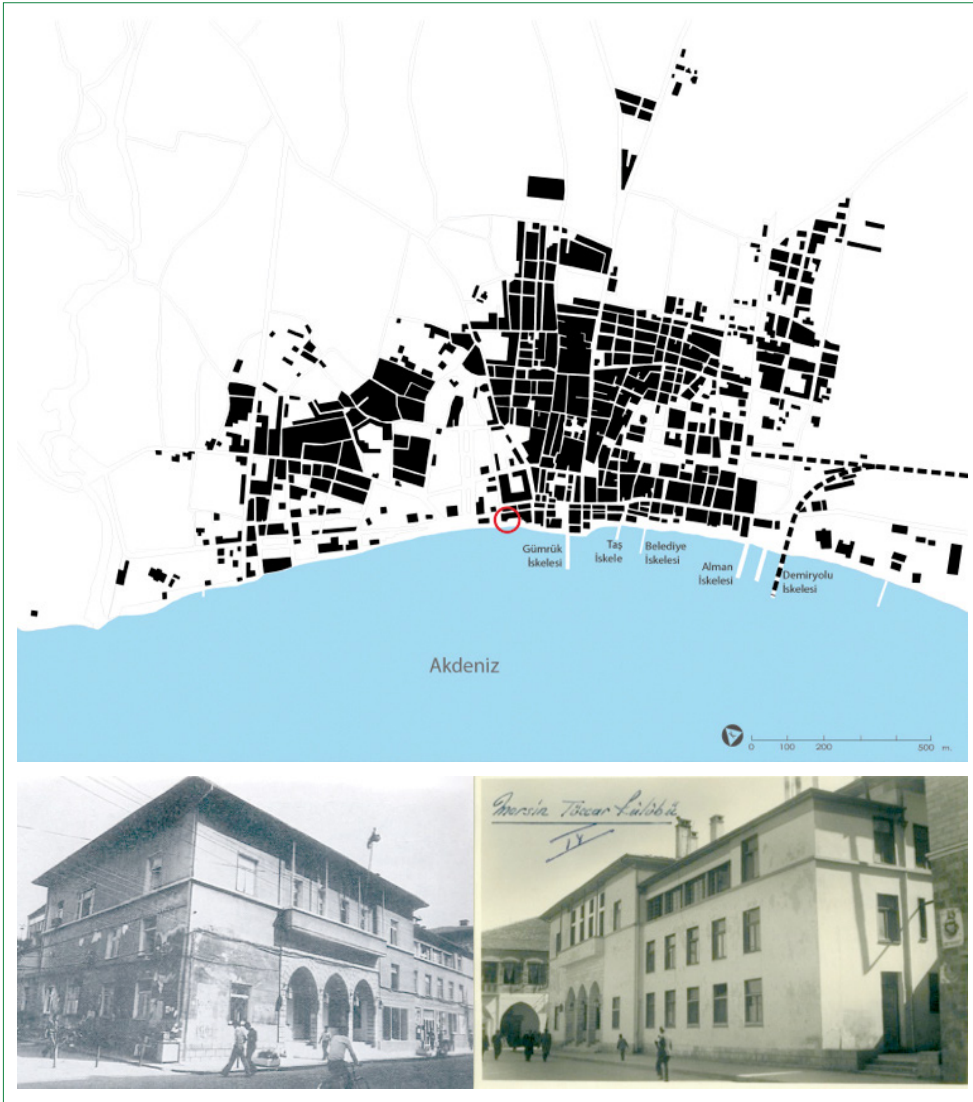
Kentsel bellekte önemli yeri olduğu anlaşılan bir diğer mekansal bileşen Gümrük Meydanı, çalışmanın esas aldığı dönemde

kentin ana meydanıdır ve deniz kenarında yer almaktadır. On dokuzuncu yüzyılda Gümrük Meydanı, Mersin'i denize ve dünyaya açan iskelenin uzantısında, meydanı dört bir yandan çevreleyen dükkanları, gümrük binası, liman idaresi, otelleri, lokantaları, kahvehaneleri, camisi, çeşmesi ile kentin en canlı meydanıdır. Meydanı çevreleyen yapılar, meydanın fiziksel sınırlarını tanımlarken, kullanımların farklılığı ve çeşitlili-

¹⁷ H. H. U. ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 3 Nisan 2008, Mersin.

Şekil 5. On dokuzuncu yüzyıl ve yirminci yüzyılın ilk yarısında Gümrük Meydanı: Kentsel mekandaki kullanımların ilişkileri doğrultusunda kendiliğinden gelişen ve sınırları yine bu ilişkilerin ürettiği ticari kullanımlarla belirlenmiş kentin ilk kamusal mekanı (Kartpostallar: Ali Murat Merzeci Koleksiyonu, Güncel Fotoğraflar: Akdeniz Belediyesi ve Kişisel Arşiv).

Şekil 6. Kentlilerin belleğinde önemli yer etmiş olan, kent kimliğinin önemli mekansal bileşenlerinden Tüccar Kulübü (Soldaki fotoğraf: Mersin Ticaret ve Sanayi Odası Arşivi, sağdaki fotoğraf: İş Bankası Müzesi).

hep mağaza vardı. Hep de pastane vardı¹⁸.

... Mersin'in o zaman bir liman falan olmadığı için. Bir hatıram var söyleyeyim size. Bir gün su basmış dediler. Gittik baktık ki, deniz ta oraya kadar gelmiş. Yani Ulu Caminin olduğu yere, Gümrük Meydanı'na deniz kabarmış oraya kadar su gelmiş. ...Gümrük Meydanı, o gümrük binası çok faal, hareketli bir yerdi. Gümrük binasının önünden Gümrük İskelesi'ne kadar demir yolu vardı. Kimse bunu size söyledi mi? Söylemedi. Demir yolu iskelenin başından böyle gelir, kıvrılır, Gümrük deposuna girerdi¹⁹.

Kayseri bakkaliyesinde, köşede, şeyin Gümrük Meydanı dedikleri yerde orada, ne pastanesiydi ama şimdi hatırlamıyorum. Karade-

niz. Laz'dı adam, Laz. Doğru, Laz'dı Karadeniz Pastanesi. ... İskele işte orada, Gümrük Meydanı'nda. Orada yük taşımak için. Yani burası şeydi, doğrudan doğruya, yani burada büyük bir depo vardı. Depolarda yanında yani doğrudan doğruya ileriye doğru. Yalnız yolcu taşımak için vardı. Ötekiler ayrıydı. Ama kaç tane iskele vardı²⁰.

... Gümrük meydanı vardı, o gümrük meydanında bir tarafında, denize doğru bakan tarafında dükkanlar, dükkanın üzerinde Akdeniz Oteli. Bütün o mülk benim dedeme aitti. ... Denize karşı bakıyor, Gümrük Meydanı. ... Şimdi benim hatırladığım, bu Gümrük Meydanı'nda, ben onunla mektepte idim Gazipaşa mektebinde, Necip Safa, Safaların mağazaları vardı. ... Ondan sonra Gümrük Meydanında çok büyük bir dükkan halat satıyor, çünkü o zaman-

¹⁸ E. L. ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 22 Kasım 2007, Mersin.

¹⁹ H. H. U. ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 3 Nisan 2008, Mersin.

²⁰ M. H. ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 23 Kasım 2007, Mersin.

*larda mavnalar falan çok halat kullanılıyor*²¹.

Sözlü tarih görüşmelerinde, kaynak kişilerce en çok anılan bir diğer mekansal bileşen ise *Tüccar Kulübü'dür*²². Yine kentin ticaret ve liman kimliğiyle ilişki içinde referans verilen bu yapı, kentte belli bir sermaye birikiminin gerçekleştiğini ve bir tüccar sınıfının oluşmaya başladığını göstermesi açısından önemlidir. 1940'lı yıllardan itibaren kentin doğusunda, İstasyon ve Uray Caddesi'ndeki ticari kullanımlardan, batıdaki konut alanlarına doğru devam eden ana eksen üzerinde, kentin ileri gelen tüccarlarının üyesi olduğu, özel orkestrası bulunan Tüccar Kulübü'nün, kentteki sosyal ve kültürel etkinliklerinin yoğunlaştığı kullanımlarla ve yine denizle yakın ilişki içinde yer alıyor olması dikkat çekicidir (Selvi Ünlü ve Ünlü, 2009, 176) (Şekil 6).

*...Babamız da giderdi. Yani Mersin'in kalburüstü insanları. İdari görevliler, ticaret yapanlar. Yani memleketin en üst tabakası*²³.

*... Mersin'de bir balo oldu, babam bizi hep baloya götürürdü. ... Tüccar kulübünde olurdu. İşte balolara giderdik. Tüccar Kulübünün yeri, nasıl, söyle, vali konağını biraz inin daha aşağılara.Tüccar Kulübü'nde olurdu. İşte balolara giderdik. ...Mesela yardımseverler balosu olurdu düzenli. Cumhuriyet Bayramı çok muzazzam bir bayramdı. 30 Ağustos Balosu olurdu, onlar olurdu, garden partiler olurdu. Onların bahçe yerinde. Büyük oyunlar oynanırdı, yılbaşı balolarında*²⁴.

*...Hep böyle bilinen insanlar ve Cumartesi, Pazar gecelerine döndü sonra. Cumartesi geceleriydi ilk önce. Yani bir baloya gider gibi giyinirlerdi. Ama çok muntazam olarak, çok güzel, çok kaliteli bir kulüptü. ...Üye olan tabi, herkes giremezdi. Düğünlerini orada yaptırmak büyük bir şeydi. Gitmek öyleydi. Günlerce mesela bir Pazar gecesi gidenin giydiği, yaptığı hareketler söylenirdi. O şekilde balolar verilirdi*²⁵.

Sözlü tarih görüşmelerinden, kentlilerin belleğinde önemli yer edindiği anlaşılan bir diğer kentsel alan *Yoğurt Pazarı'dır*²⁶. Tıpkı Gümrük Meydanı gibi Yoğurt Pazarı da kentin kimliğinde önemli bir belirleyici olan iskelelerdeki ticari etkinliklerle ilişki içinde gelişip şekillenmiştir (Selvi Ünlü; Ünlü, 2009, s.210). Söz konusu alan, kentin ana iskelesi ve uzantısındaki ana meydanın hemen kuzeyindeki konumu ile kentlilerin hafızasında, yerel bir pazar niteliğiyle yer etmiştir (Şekil 7).

*Yoğurt Pazarı baya Pazar yeri idi. Güzel taş döşeli böyle, kanepeler falan vardı. ... Meydandı. Bir çeşmesi vardı böyle kuzeyinde. Basardınız su akardı, kaldırırdınız kesilirdi. Oraya da yoğurtlar gelirdi. Efendim Yoğurt Pazarı böyle. Köylü kadınlar sıra sıra yoğurt çömlleklerini dizerlerdi böyle, onu satarlardı. Arkasına nohut gelir, mercimek gelir, fasulye gelir falan satılırdı. ... En çok Cuma günü kalabalık olurdu. Cumanın dışında yoğurt her gün gelirdi. ... Silifke'den gelen mallar orada satılmazdı. Yoğurt Pazarı'na Mersin'in Arpaç'tan, Çavuşlu'dan, Yalınayak'tan, o köylerden yoğurt getirirdi bayanlar, satarlardı*²⁷.

*...Orada eski bir ev vardı biz oturduk o evde. Çok enteresan bir evdi. Şimdi ona giriş böyle dehliz gibi bir kapıdan girerdin, kocaman bir merdiven çıkardı. O merdivenin başında Ahmet Bey karısıyla otururdu. Ayşe Hatun Hacı Beyler'den. Ayşe Hatun Hacı Beyler'dendir. O otururdu büyük bir avlu, kocaman bir avlu. Avlunun ilerisinde Yoğurt Pazarı'na bakan yerde de biz otururduk. Yani şöyle bir koridor üzerinde dört oda bir evdi. Ahşap gibiydi tam da ahşap değildi, yani şey bir evdi, güzel bir ev değildi fakat yeri çok güzel diye orayı seçmiştik. (Yoğurt Pazarı) Baya taş taş böyle eski pazarlar gibi bir yeri. Parke taşlı geniş bir meydandı orası*²⁸.

*...Burada dış doktorumuz vardı bir de boğaz doktoru, her doktor. Çocukluğumda vardı her türlü doktor da, benim Mahir Taylan vardı burada. Dış doktoruydu. Muayenehanesi vardı. ... Ve bu Yoğurt Pazarı'ndaki o meydana bakardı muayenehanesi*²⁹.

*... Yoğurt Pazarı daha ziyade köylülerin geldiği, Kuruçeşme ve Yoğurt Pazarı köylülerin yoğun olduğu, randevu yerini de oralarda verirlerdi Yoğurt Pazarında buluşalım diye. ... Ben Yoğurt Pazarına giderdim, beni nedense ağabeyime o kadar yapmadılar, beni babam çok gönderirdi, mesela hale de ben giderdim alışverişe*³⁰.

Anlatılarda sıklıkla referans verilen mekansal bileşenden bir diğeri *Uray Caddesi'dir*. Söz konusu cadde, iskelelerden gelen malların depolandığı yapıların yer aldığı ve raylı bir sistem aracılığıyla iskelelerle istasyon arasında malların taşındığı cadde-dir. Daha 1800'li yıllarda kervanların geçtiği bu caddede hanların bulunuyor olması (Yenişehirlioğlu vd., 2004, s. 7; Dingeç, 1998, s. 83-84), kentin özellikle on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren gösterdiği yükselişten önce de önemli bir cadde olduğunu ortaya koymaktadır. İskele sayısının arttığı, kentin bir ticaret ve liman kenti olarak gelişmeye başladığı yıllarda caddedeki ticari kullanımlar ve yapılar çoğalmış, yapı-

²¹ P. G. ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 5 Mart 2008, Mersin.

²² *Tüccar Kulübü*, bugün de aynı isimle varlığını sürdürmektedir. Ne var ki, kulübün içinde yer aldığı, Şekil 5'te görülen fotoğraftaki yapı yıkılmış ve *Tüccar Kulübü* bu yapının yerinde inşa edilen "Mersin Ticaret ve Sanayi Odası" binasının üst katındaki yeni yerine taşınmıştır. Kulüp halen aynı yerde faaliyetini sürdürmektedir.

²³ K. S. ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 19 Nisan 2007, Mersin.

²⁴ N. T. ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 25 Ocak 2008, Mersin.

²⁵ İ.S. ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 28 Şubat 2008, Mersin.

²⁶ *Yoğurt Pazarı*, günümüzde de aynı isimle anılmaktadır. Ancak geçmişteki pazar niteliği taşıyan kullanımı değişmiş ve alan bir park olarak düzenlenmiştir.

²⁷ H. H. U. ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 3 Nisan 2008, Mersin.

²⁸ M. Ö. ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 10 Mayıs 2007, Mersin.

²⁹ N. T. ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 25 Ocak 2008, Mersin.

³⁰ U.E. ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 2 Mayıs 2008, Mersin.

Şekil 7. Kentlilerin belleğinde, yerel pazar niteliğiyle yer etmiş olan Yoğurt Pazarı (Kartpostallar: Ali Murat Merzeci Koleksiyonu, Güncel Fotoğraflar: Kişisel Arşiv.

dıkları ilk dönemde daha çok konaklamaya yönelik işlev gören hanlar zamanla, tüccar hanları, depo, mağaza ve dükkanlara dönüşmeye başlamıştır (Ünlü ve Selvi Ünlü, 2012).

Rayları 1930'lu yıllara kadar caddede kalan ve "dekovil" olarak adlandırılan bir raylı sistem ile Uray Caddesi, demiryolu istasyonu ile kentin ana iskelesi arasındaki doğrudan ve tek bağlantıdır. Özellikle iskeleler yakınındaki arazi, dükkan ve mağazalara ilgi gösteren tüccarlar ve iskelelerde gerçekleşen ticari etkinlik için en uygun yer, kenti doğu-batı doğrultusunda geçen bu cadde olmuştur. Caddede yer alan ve günümüzde kimi ayakta olmayan Azakhan, Taş Han, Sursok Han gibi hanlar, Uray Caddesi'nin kentin ticari eksenini olduğunu somut olarak ortaya koymaktadır.

Caddede yer alan tüccar hanlarında başta gemi ve vapur acenteleri, komisyoncular ve ithalat-ihracat yapan tüccarlar olmak üzere pek çok uluslararası şirket ve temsilcilikleri hizmet vermeye başlamıştır. Artan ticari etkinlikle birlikte sigorta ve finans sektöründe faaliyet gösteren şirketler ve acenteler de açılmaya başlamıştır. Bu dönem kentte gelişen ve ağırlıklı olarak Uray Caddesi'nde kendini gösteren ticari etkinlik, tüccar hanları, depolar, mağaza ve dükkanlarla sınırlı kalmamış, bu etkinlikleri destekleyen postane, banka gibi çok çeşitli kullanımları da beraberinde getirmiştir. Limandaki ticari faaliyetle birlikte, iskelelere ve ticari kullanımlara yakın olmak amacıyla caddede, Selanik Bankası, İş Bankası, Ziraat Bankası gibi dönemin en önemli finans kuruluşları doğrudan yer almış, Osmanlı Bankası ve İş Bankası'nın bir şubesi ise yine caddeye yakın bir konumda hizmet vermiştir (Ünlü ve Selvi Ünlü, 2012, s. 108-126). Ticari fonksiyonların ağırlıkta olduğu kentsel kullanımlarıyla, deniz ve iskelelerle kurduğu yakın ilişki ile Uray Caddesi'nin, Mersin'in liman ve ticaret kenti kimliğini simgeleyen en önemli mekansal bileşenlerden biri olduğu görülmektedir (Şekil 8).

*Uray Caddesi çok büyük toptancıların bulunduğu bir yerd. İthalatçılar ihracatçılar. Bütün Anadolu'nun hatta İzmir'in, İstanbul'un malları bu güneydeki ülkelerden oraya ithal edilirdi. Gümrük Meydanı'ndan İstasyon'a kadar sağlı sollu o caddede büyük tüccarlar vardı*³¹.

*Uray Caddesinde hep eski şeyler, eski yani tüccarlar otururdu. Toptancılar derler, onlar otururdu. Demirciler vardı, bir tane benim hatırladığım. Çok vardı yani. Mersin'in ecnebilere de çok vardı. ... Çok işlekti Uray Caddesi ama ev pek yoktu orada. Ticarethaneydi, bankalar falan vardı. Sonra mağazalar açıldı*³².

Uray Caddesi birinci sınıf tüccarlar vardı Uray Caddesinde. ...

*Azakhan'ın tam karşı Yapı Kredi. Yapı Krediden şeye doğru geliyor-sunuz, çarşıya doğru gelirken çok büyük tüccarlar vardı. Şimdi yani isimlerini pek anımsayamıyorum. Çok güzel, çok büyük tüccarlar vardı ithalat-ihracat. ...Yalnız Amerikan Koleji, Uray Caddesi'nin, şimdi Uray Caddesi'nden adliye doğru gidiyordunuz. Sağ kolda böyle yeşil binalar vardı. O yeşil binaların kolej olduğu zamanı söylerlerdi ablalarımız filan yani büyükler*³³.

*Uray Caddesi, şimdi Uray Caddesi ama şimdiki gibi muntazam değildi tabi. O kilisenin oradan başlıyor aşağıya şimdiki iskele vardı orda. ... Alışverişler büyük bir şey değil, hepsi bu, Uray caddesindeki, etrafındaki şeyler. Yani böyle dükkanlar filan eskiden kenar mahallelerde pek yoktu. Ancak bakkallar vardı*³⁴.

*...valla Uray Caddesinde böyle çok güzel otantik yapılar vardı ve oraları bar olarak çalışılırdı, yani çalışırdı üstleri. Altında işte bu pamukçular değil mi, ıvr zıvr onlar. Yani orası böyle yol olarak şey dükkan, ticaret*³⁵.

*Uray Caddesi hakikaten çok enteresan bir yerd. İlk girdiğinizde baharat kokularıyla sizi karşılardı. Burnunuza nefis böyle baharat kokuları gelirdi. Çünkü baharat satan tüccar vardı epey, birkaç tane. ... O zamanın meşhur tüccarları Arap tüccarları vardı ve Hristiyan tüccarları vardı. Zenginler, ticaret daha çok bunların elindeydi. Yerli tüccarlar da vardı ama miktarları bunlarınkine kadar değildi. Mesela o zaman Gandurlar vardı, Miskaviler vardı, Ali Sa-falar vardı hâlâ varlar, kardeşi Rıza Safa vardı, Şefik Hariri vardı, Habip Sufan vardı. Halil Debbani vardı, Melhem Şelfun vardı, İskender Gabriyel, Butros Kardeşler, Selvelli Kardeşler, büyük pamuk tüccarı Papa Mesajo. ... Hep aynı sırada. Bir kısmı şeyin içerisinde, Azakzadeler'de (Azakhan'da), bir kısmı dışarıda*³⁶.

3. Değerlendirme

Bu çalışmada, kentin yakın geçmişteki mekansal yapı ve bileşenlerinin, kent belleğinde ne derece iz bıraktığı ve bunun kentin kimliğinin oluşumu ile ilişkisi, yapılan sözlü tarih görüşmeleri sonucunda elde edilen veriler üzerinden ele alınmıştır. Elde edilen sonuçlar, Mersin'in liman kenti kimliğinin, nasıl geliştiği ve bunun mekansal karşılıklarını anlamak için önemli veriler sunmaktadır.

Öncelikle, sözlü tarih görüşmelerinin yapıldığı, kaynak kişilerin anlatıları içinde, kentteki fiziksel yapı, alan ve/veya öğelere verilen referanslar, kentin mekansal gelişiminin, toplumsal yaşam ve ilişkilerin karşılıklı etkileşimiyle şekillendiğini ve bunun da tek tek kentlilerin belleğinde önemli izleri olduğuna işaret etmektedir. Azakhan örneğinde olduğu gibi seksen-doksan yıl

³¹ H. H. U. ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 3 Nisan 2008, Mersin.

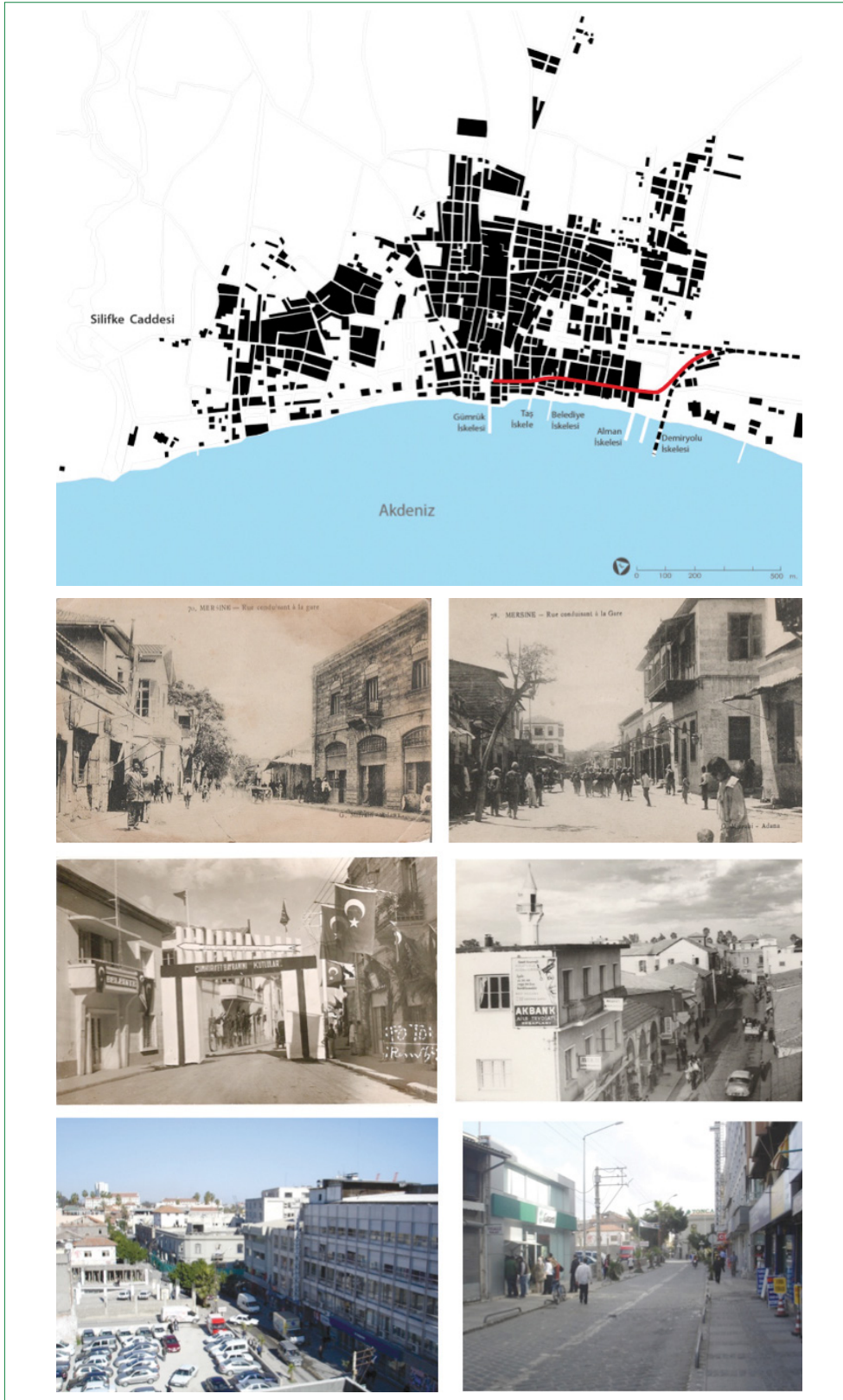
³² İ. S. ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 28 Şubat 2008, Mersin.

³³ M. Ö. ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 10 Mayıs 2007, Mersin.

³⁴ M. H. ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 23 Kasım 2007, Mersin.

³⁵ N. L. ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 19 Nisan 2007, Mersin.

³⁶ İ. Y. ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 2 Mart 2010, Mersin.

Şekil 8. Kent belleğinde yer etmiş olan mekansal referanlardan biri olan Uray Caddesi, Mersin'in liman ve ticaret kenti kimliği ile gelişiminde önemli bir mekansal bileşen olarak, İstasyon ve Gümrük İskelesi arasında, deniz ve iskeleler ile yakın ilişki içinde yer almaktadır (Kartpostallar: Ali Murat Merzeci Koleksiyonu, Güncel Fotoğraflar: Kişisel Arşiv).

öncesine ait anıların ve bu anıların mekanlarının, kentlilerin yaşamlarının bir parçası olduğu ve kaynak kişiler için benzer anlamlar taşıdığı görülmektedir.

Görüşmelerde, kimi zaman bir mekansal bileşene referansla bir başka mekansal bileşen anlatılırken kimi zaman da, öz yaşam öyküsü içinde bir olay anlatılırken bir mekansal bileşene referans verilmiştir. Yani, kentsel bellekte yer eden mekansal bileşenler bazen, anlatımın öznesi olurken bazen de, olayın geçtiği yer olarak anılmıştır. Referans verilen mekansal bileşenler kimi zaman bir kentsel öge, kimi zaman bir yapı, kimi zaman bir kamusal mekan ve kimi zaman da bir cadde olmuştur. Burada dikkat çeken, söz konusu mekansal bileşenin ister bir öge, ister bir yapı, ister bir kamusal mekan, ister bir sosyal kurum, isterse bir cadde olsun, kentlilerin belleğinde, üzerinden geçen seksen yıla rağmen büyük ölçüde ortak anlam ve karşılıklarla hatırlanıyor olmasıdır. Dolayısıyla, Mersin'in gelişmeye başladığı neredeyse ilk yılları yaşamış olan bu kuşağın, iskeleler, Uray Caddesi, Gümrük Meydanı, Azakhan, Yoğurt Pazarı ya da Tüccar Kulübü için ortak anı ve duygulara referans vermeleri, kolektif olarak üretilen ve dolayısıyla kentlilerce sahip çıkılan bir kent kimliği ve kültürünün varlığına işaret etmektedir.

Öte yandan, anılan söz konusu mekansal bileşenlerin kentsel mekandaki konumlarının, kentin denizle ilişkiyi kuran ana yapısal ögeler olan iskeleler ve Gümrük Meydanı, Azakhan, Yoğurt Pazarı, Tüccar Kulübü, Uray Caddesi gibi iskelelerin uzantısındaki ticari etkinliklerle ilişki doğrultusunda şekillenen mekansal bileşenler olduğu dikkat çekmektedir. Referans verilen mekansal bileşenlerinin her birinin, kıyı boyunca uzanan Uray Caddesi boyunca, malların iskeleye gelmesi, taşınması, depolanması, alım-satımının yapılması gibi bir liman kentinin birbiriyle bağlantılı günlük ticari etkinliğinin cereyan ettiği bir mekansal kurgu doğrultusunda geliştiği görülmektedir.

Sözlü tarih görüşmelerinde kentin en simgesel yapılarından biri olarak anılan Azakhan gibi bir yapı, yine kentin en önemli caddesi olarak tarif edilen Uray Caddesi üzerinde yer almakta, Uray Caddesi doğrudan kentin en çok referans alan mekansal bileşenlerinden Gümrük Meydanı'na açılmaktadır. Anlatılarda en çok referans alan yapılar, kentteki ticari etkinliğin mekansal organizasyonuna işaret ederken, aynı zamanda, günlük yaşam içindeki, "yerel pazar" niteliği ile Yoğurt Pazarı, iş alanı ile konut alanları arasındaki sosyal ve kültürel odağı işaret eden Tüccar Kulübü gibi kullanımlar da, gündelik yaşamın mekandaki ilişkisel organizasyonuna dair fikir vermektedir. Bu da, kent kimliğinin, deniz kıyısındaki konumuyla kentsel mekanın bağlam bağımlı ve işlevsel olarak mekansal parçalar arasındaki ilişkisellikleri içeren fiziksel yapısı ve bileşenlerinin, kentli-

lerin belleğinde yer ettiğini ortaya koymaktadır. Elde edilen bu sonuçlar, kentlilerin yaşam biçimi doğrultusunda ilişkisel olarak şekillenen mekansal kurgunun kentsel bellekte belirgin karşılıkları olduğunu ve kimi fiziksel öğelerin, bireylerin yaşamlarında mekansal bir öge olmanın ötesinde, kent kimliğini oluşturan öğeler olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, sözlü anlatılarda en çok anılan mekansal bileşenlerin kentsel mekandaki konumları, kentsel mekan, kent belleği, kent kimliği arasındaki, birbirini üreten ve şekillendiren ilişkiyi somut olarak ortaya koymaktadır (Şekil 9).

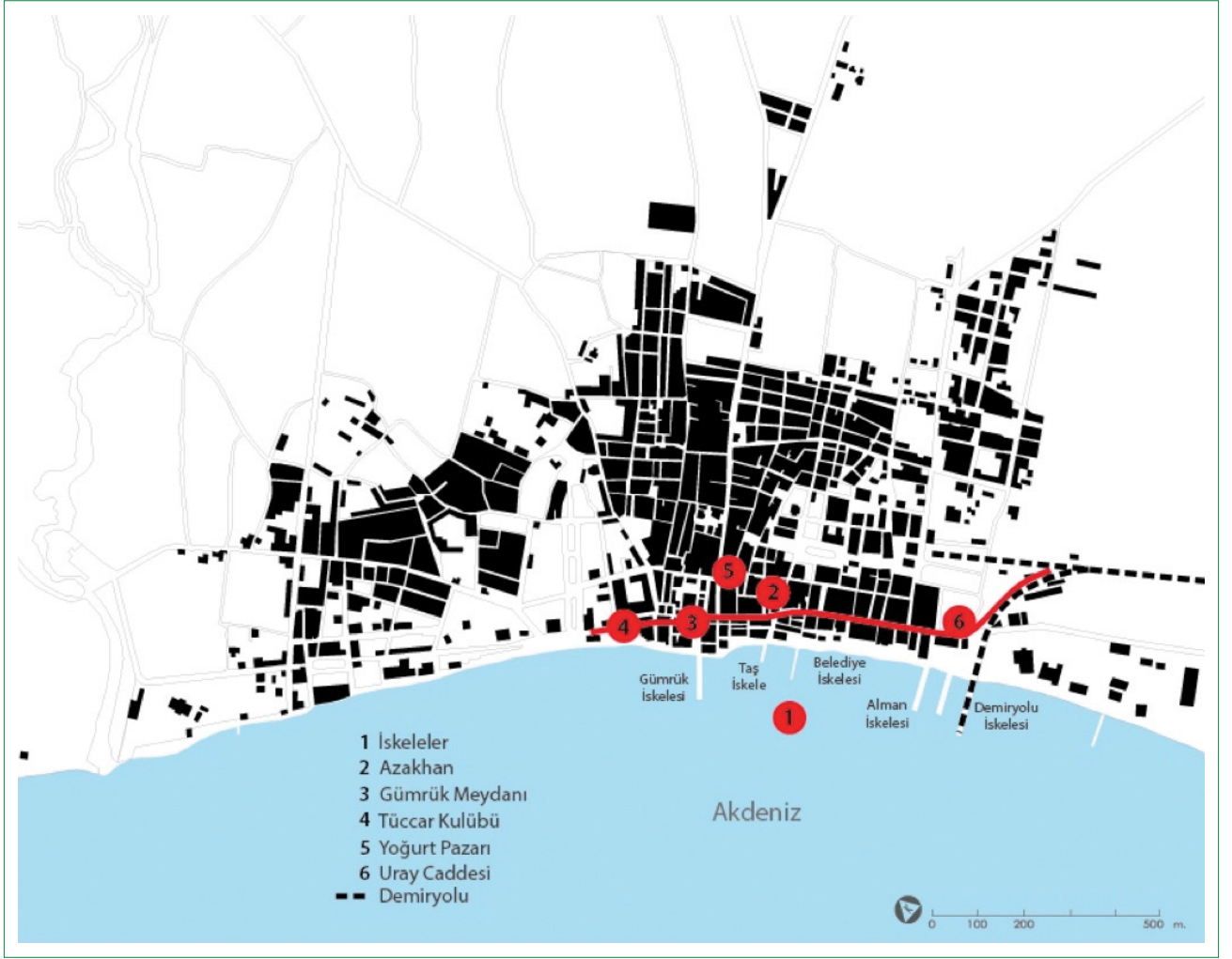
Yapılan sözlü tarih görüşmelerinde, liman kenti kimliğinin önemli mekansal bileşenleri olarak, iskeleler, tüccar hanları, kamusal mekan ve pazar yerleri, sermaye birikimi ile sınıfsal farklılaşmanın somut mekanları olarak tüccar kulüpleri gibi mekansal bileşenlerin yanı sıra, *Güneş Sineması*, *Halkevi*, *Kurum Sineması*, *Yazlık Sinema*, *Akkahve*³⁷, *Akdeniz Plajı*, *Toros Oteli*, *Ziya Paşa Gazinosu*, *Mersinli Ahmet'in Kahvesi*, *Borsa Kulübü* gibi sosyal ve kültürel kullanımlar da sıklıkla adı geçen mekansal bileşenler olmuştur. Söz konusu kullanımlar, kentteki sermaye birikiminin bir başka yansıması ve kentli yaşam biçimine işaret etmesi açısından önem taşımaktadır. Bu da çalışmanın esas aldığı dönemde, liman kentlerinin, canlı sosyal yaşamının Mersin'de de söz konusu olduğuna dair fikir vermektedir. Anlatılarda dikkat çeken bir başka nokta, sözlü tarih görüşmelerinin yapıldığı 20 kişinin yarıdan çoğunun kadınlardan oluştuğu dikkate alındığında, söz konusu alanların günlük yaşamda erkekler tarafından olduğu kadar kadınlar tarafından da kullanılıyor olmasıdır. Bu da, bir liman kenti olarak Mersin'in, dönemin liman kenti kimliğinin bir parçası olarak, kentli yaşam biçimine ilişkin bir başka yönünü ortaya koymaktadır.

4. Sonuç

Kentsel bellek ile kent kimliği arasındaki ilişkiyi anlamak üzere bu çalışmada, kentin mekansal gelişimi ve kent kimliğinde belirleyici olan mekansal bileşenlerin, kentlilerin belleğinde yer alıp almadığı sorusuna, Mersin örneği üzerinden yanıt aranmıştır. Bu doğrultuda, sözlü tarih yöntemi kullanılarak, kentsel bellekte yer etmiş mekansal bileşenler araştırılmıştır.

Mersin örneğinde, toplumsal yaşamla ilişkisel olarak şekillenen kentsel mekanın, kentlilerin belleğinde, fiziksel bir mekan olmanın ötesinde, yaşamın bir parçası olarak anlam taşıdığı ve hatırlandığı görülmüştür. Kentin kuruluş yıllarından 1960'lı yıllara kadar birincil ya da ikincil kuşak olarak Mersin'de yaşamış kuşak tarafından hatırlanan ve öz yaşam öyküleri içinde sıklıkla referans verilen söz konusu mekansal bileşenlerin, yalnızca kentsel belleğin değil aynı zamanda kent kimliğinin de temel mekansal öğeleri olduğu anlaşılmaktadır.

³⁷ Akkahve, bilinen anlamıyla bir kahvehaneden farklı olarak, 1940'lı yıllarda kentte görev yapan Vali Tefvik Sırrı Gür tarafından, günümüzde Büyükşehir Belediyesi olarak hizmet veren deniz kıyısındaki yapının alt katında, ressam, edebiyatçı ve sanatla ilgilenen gençlerin, kentlilerin ziyaretine açık bir sanat evi olarak açılmış ve kentin sosyal odaklarından biri olmuştur.

Şekil 9. Kent belleğinde yer etmiş olan mekansal bileşenlerin, kent kimliğini vurgular biçimde denizle ve birbirleriyle ilişki içinde olan konumları.

Elde edilen veriler, kentsel mekanın üç boyutlu fiziksel yapısının ardında, kentliler için taşıdığı anlama dair bilgiye ulaşmada sözlü tarih yönteminin, mekanı anlamak için yeni olanaklar sunduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu olanaklar, mekanı şekillendirmeye yönelik disiplinler için olduğu kadar, kentsel belleğin sürekliliğinin sağlanması ve böylece kentlerin sahiplenilmesi için de önemlidir. Bunun için, farklı disiplinler tarafından kullanılan sözlü tarih yöntemini, en küçük yaşam biriminden kent bütüne kadar farklı ölçekleri esas alan çalışmalarda kullanan yeni araştırmalara gereksinim vardır. Özellikle, kentlerin son derece hızlı biçimde değiştiği ülkemiz kentleri için söz konusu araştırmalar büyük bir ihtiyaçtır.

Bir kente sahip çıkmak için kentlilerin onunla bir bağ kurmaya gereksinimi olduğu açıktır. Kentlilerin bireysel tarihinde ve kentsel bellekte kökleri olan bu bağ, yaşanan yere sahip çıkmak için en önemli nedenlerden biridir. Bu nedenle, kentsel bellekte yer etmiş ve kent kimliğinin ayrılmaz parçaları olan

mekanların sürekliliği, kentliler tarafından sahiplenilen kentler anlamına gelecektir. Dolayısıyla, ancak kent belleği ve kentsel mekan arasındaki birbirini üreten ilişkinin sağlıklı biçimde ve kesintisiz olarak sürdürülmesi ile kentlerin geçmişten gelen kimliklerini koruması ya da kimlik kazanması olanaklı olabilecektir. Aksi takdirde, tıpkı İstanbul'da Gezi Parkı'nda olduğu gibi, kentlilerin ortak belleğinde önemli bir yer ve anlam taşıyan yapı, öge ve/veya mekanların ortadan kaldırılmasının yolu açılacağı gibi, yerin kendi yaşam pratikleri ve kendine özgü niteliklerini, değerlerini göz ardı eden yaklaşımlarla, kent ve kentli arasındaki ilişki kopacak, sahiplenilmeyen kentler, mekan yerine bina üreten piyasa koşullarına terk edilecektir.

Teşekkür

Yazının son halini almasında, görüş ve önerileriyle destek veren, Prof. Dr. Emel Göksu'ya ve Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu'na, sözlü tarih görüşmelerin yapılmasında katkısı olan Yasmina Lokmanoğlu'na ve Mehtap Ergenoğlu'na teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

- Boyer, M. C. (1996). *The City of Collective Memory: Its Historical Imagery and Architectural Entertainments*. Cambridge: MIT Press.
- Conzen, M.R.G. (1966). "Historical townscapes in Britain: a problem in applied geography" in House, J. W. (Ed.). *Northern Geographical Essays in honour of G. H. J. Daysh*, Newcastle upon Tyne, 56-78. Newcastle Upon Tyne: University of Newcastle Upon Tyne.
- Develi, Ş. (2000). "Yok Olan Bir Tarih Azak Han", *İçel Sanat Kulübü Aylık Bülteni*, Sayı: 88, ss. 6-7, Mersin.
- Dingeç, E. (1998). 19. yüzyıl'ın İkinci Yarsında ve 20. yüzyıl'ın Başında Mersin'in Ekonomik Yapısı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory*. Chicago: The University of Chicago Press. Halbwachs, M. (1952) *Les cadres sociaux de la mémoire*. Paris: Presses Universitaires de France ve Halbwachs, M. (1925) *Les Travaux de L'Année Sociologique*, Paris: F. Alcan.
- Iggers, G. G. (2000). *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı*. Gül Çağalı Güven (Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Işık, O. (1994). "Mekanın Politikleşmesi, Politikanın Mekansallaşması", *Toplum ve Bilim*. Sayı: 64-64 Güz/Kış, ss.7-38. İstanbul: Birikim Yayıncılık.
- Keyder, Ç., Özveren, Y. E., Quataert, D. (1994). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Liman Kentleri: Bazı Kuramsal ve Tarihsel Perspektifler", *Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri*, (Ed.) Keyder, Ç., Özveren, Y. E., Quataert, D., İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 121-157.
- Kyvig, E. D., Myron A. M. (2000). *Yanıbaşımızdaki Tarih*. Nalan Özsoy (Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Lynch, K. (1981) *A Theory of Good City Form*. Cambridge, Massachusetts, and London: The MIT Press.
- Norberg-Schulz C. (1984). *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*. New York: Rizzoli.
- Özveren, E. (2006) "Zaman İçinde Avrupa, Akdeniz Dünyası ve Antakya Üzerine Düşünceler", *Akdeniz Dünyası Düşünce, Tarih, Görünüm*, (Ed.) Özveren, E., Özel, O., Ünsal, S., Emiroğlu, K., İstanbul: İletişim Yayınları, 13-26.
- Pèrouse, J. F. (2006). "Kentsel Bellek ve Kent Müzeleri: İstanbul Şehri Gözlem ve Merkezi Deneyimi", *Kentler ve Kent Müzeleri, Kent Müzeleri Uluslararası Sempozyumu*, 21-22 Nisan 2006, 105-110. Antalya.
- Ricoeur, P. (2012) *Hafıza, Tarih, Unutuş*, (Çev.) Özcan, M. E., İstanbul: Metis.
- Ringas, D.; Christopoulou, E.; Stefanidakis, M. (2011) "Urban Memory in Space and Time", Styliaras, G., Koukopoulos D., Lazarinis, F. (Eds.) *Handbook of Research on Technologies and Cultural Heritage*. Information Science Reference, New York.
- Rossi, A. (1982). *The Architecture of the City*. New York: Rizzoli.
- Russell, N. (2006). *Collective Memory before and after Halbwachs*. *The French Review* 79, No. 4.
- Selvi Ünlü, T., Ünlü, T. (2009). *İstasyondan Fenere Mersin, Mersin Ticaret ve Sanayi Odası Kültür Kitapları Dizisi-1*. Mersin: Başak Ofset.
- Selvi Ünlü, T. (2007). 19. Yüzyılda Mersin'in Kentsel Gelişimi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Suher, H., Ocakçı, M., Karabay Ayataç, H., Ertekin, Ö. (2004) *An Indicator of Sustainable Development: Urban Identity*, ITÜ AZ Dergisi (2004-2), Vol. 1, No 2, 26-42.
- Tekeli, İ. (1991). *Kent Planlaması Konuşmaları*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası.
- Tekeli, İ. (2007). *Birlikte Yazılan ve Öğrenilen Bir Tarihe Doğru, İlhan Tekeli Toplu Eserler-1*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Thompson P. (1999). *Geçmişin Sesi. Şehnaz Layıkel* (Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tosh, J. (2008). *Tarihin Peşinde, Özden Arıkan* (Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Uzun, İ., Akyol, T. D., Bal, E. (2011). "İzmirli'nin İzmir'i: Kentlinin Belleğindeki Mekansal Temsiller", *Ege Mimarlık*, 2011/1, Sayı:76, 34-39.
- Ünlü, T., Selvi Ünlü, T. (2012). *Değişen Ticaret Gelişen Kent Mersin 1850-1950*, Mersin Ticaret ve Sanayi Odası Mersin Kitapları Dizisi-2, Mersin: Reptek.
- Yılmaz, A. (2011). "Bellek Topografyasında Özgürlük: Gelibolu Savaş Alanları ve Mekansal Bir Deneyim Olarak Hatırlama", *Nasıl Hatırlıyoruz? Türkiye'de Bellek Çalışmaları*. Leyla Neyzi (Yay. Haz.). 187-216. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Yenişehirlioğlu, F. ve Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyeleri (1995). *Mersin Evleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- <http://tr.imkanmekan.org/soylesiler/kamusal-mekanda-bellek/>, Erişim Tarihi: Nisan 2012.

ARTICLE / ARAŞTIRMA

Evaluation of The Residents' Perspective on Their Neighbourhood in the Context of Urban Transformation: The Case of Alaybey-İzmir, Turkey

Kent Sakinlerinin Kent ve Kentsel Dönüşüm Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi, İzmir-Alaybey Örneği

Burcu Gülay Taşçı

Department of Architecture, Dokuz Eylül University Faculty of Architecture, İzmir, Turkey

ABSTRACT

The expansion of the cities after the industrial revolution led to new urban dynamics and cities began to develop in a disorganized way according to arising new needs. This uncontrolled development brought the need for urban transformation/renewal in Turkey as well as in other countries. In Turkey, the terms 'urban transformation' has not clearly been understood by the city dwellers due to the increasing unearned income policies and unmonitored projects. This paper aims to draw attention to this problem and analyze the notion of urban transformation from the perspective of the city dwellers with a case study carried out in Alaybey-İzmir. In the case study which was implemented on two distinct groups, namely children and adults, the survey was employed for data collection. The findings reveal that both the children and the adults were able to detect the problems in their neighborhoods that cause transformation. But they understood the "urban transformation" differently from the definition given in the literature. Based on this result, it is suggested that the awareness of residents regarding the urban transformation should be raised. On the other hand, the expectations from the transformation project differ between children and adults. This result proves the claim that the studies from the perspective of adults cannot represent children. As is seen in the case study, children should be analyzed as a distinct subgroup in studies concerning the urban transformation.

Keywords: Adult; children; İzmir-Alaybey; residents' view; urban transformation.

ÖZ

Endüstri devrimi sonrası kentlerin hızla büyümesi, yeni kentsel dinamikleri doğurmuş ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar doğrultusunda kentler düzensiz bir şekilde gelişmeye başlamıştır. Bu kontrolsüz gelişme dünyada pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de dönüşüm ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Türkiye'de kentsel dönüşüm kavramı, maalesef artan rant politikaları ve kontrolsüz yapılan dönüşüm projeleri nedeni ile kentli tarafından yeterince anlaşılama-maktadır. Bu çalışma kentsel dönüşüm konusundaki bu algı karmaşasına dikkat çekmekte ve dönüşüm kavramını İzmir Alaybey örneği ile kent sakinlerinin gözünden incelemeyi hedeflemektedir. Yapılan alan çalışmasında bölgede yaşayan çocuk ve yetişkin iki farklı kullanıcı grup ile çalışılmış, çalışmada veri toplama aracı olarak kısa anket sorularından faydalanılmıştır. Çalışmanın bulguları değerlendirildiğinde, çocuk ve yetişkinlerin, yaşadıkları kentteki problemlere yönelik tespitlerinin benzer olduğu, ancak kentsel dönüşüm kavramının tüm katılımcılar tarafından literatürdeki tanımdan farklı algılandığı tespit edilmiştir. Bu bulguya dayanarak, dönüşüm süreçlerinde kentli kullanıcıların kentsel dönüşüm ile ilgili bilinçlendirilmesi gerektiği söylenebilir. Öte yandan kentsel dönüşüm projesinden beklenenler sorgulandığında, çocuk ve yetişkinler arasında farklılık çıkması, çocuk katılımı almadan, büyüklerin gözü ile yapılan çalışmaların çocukları tam olarak temsil etmediğini göstermiştir. Bu çalışma ile kentsel dönüşümle ilgili yapılacak çalışmalarda çocukların ayrı bir alt grup olarak incelenmesi gerektiği ispatlanmıştır.

Anahtar sözcükler: Yetişkin; çocuk; İzmir-Alaybey; kentli görüşleri; kentsel dönüşüm.

Received: 08.01.2016 Accepted: 07.01.2017

Available Online Date: 10.01.2017

Correspondence: Burcu Gülay Taşçı. e-mail: burcugulay@gmail.com

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

I. Introduction

Urban transformation is a comprehensive event that is aimed to improve the urban areas that are problematic in the aspects of economy, social - spatial and environmental (Turok, 2005). As an alternative definition, urban transformation may be defined as organizing the properties that are built irregularly, got old, vulnerable to natural disasters and urban risks with insufficient infrastructure and unqualified and densely built structures based on the new master plan data (Ülger, 2010). Keleş defines urban transformation as an informed, systematic and planned event for a whole city or its certain settlements (Keleş, 2003). In both application and literature, the subject of urban transformation is defined with different concepts like urban renewal, urban regeneration etc. These concepts should be separated from urban transformation in certain aspects. To summarize; the concept of urban renewal, introduced in 1981 by the European Council with a campaign means “to reorganize and apply in order to improve the current cities and centers and to renovate to meet the current requirements” (Hasol, 1998). For Keleş, urban renewal is initiated in order to: i) to clear out the poor areas, ii) to remove the economic barriers between the city centers and their sprawling settlements, iii) to increase the financial resources of the local city governments” (Keleş, 2004). In other words renewal is not only initiated to clear out the poor sections; the applications may include revitalization, preservation and redevelopment and aim to provide a better living standards to the people (Aaen, 1999). However it is seen that with the emerging consciousness to preserve, the concept of urban renewal is being left behind and the term “urban renaissance” is being used. “Urban renaissance” is also defined as providing new legal support for improving the living conditions in cities, to define the current and future role of cities and to improve the urban life in general and to develop relevant administration and technical methods regarding urban related issues (Özden, 2008).

In literature, another term used incorrectly instead of urban transformation is “urban regeneration”. Regeneration practices are defined as “during generation of new texture, improving the areas that can be reclaimed and adding to the new texture”. Due to its definition, from time to time the urban regeneration practices may be confused with urban transformation (see: Demirkıran, 2008). On the other side, one can say that, based on certain resources, renewal and regeneration practices on district scale should be defined as a tool for transformation (Bailey, 2004).

The main reason for different definitions to emerge is the varying practices of urban transformation studies in different countries (Kocabaş, 2006; Gibson and Langstaff, 1981). To summarize the rise and establishment of the term urban

transformation; USA was the first to introduce the term urban transformation; however it is most commonly improved in Western Europe. The process that is initiated after World War II aimed to remedy the destructive trail of the war up to the end of 1970's and meet the housing requirements due to increased population; for this reason, during 1950 to 1970 the focus was on improving the physical housing stock, especially in Great Britain. After 1970, Great Britain and USA went into a transformation process by closing down the industrial areas in city centers and moving them out of the city (Hall, 1997).

In 1980's, by adopting the policies of urban transformation driven mainly by the private sector in USA throughout the world such as Great Britain, the partnership of local governments and the private sector became a rising trend. In this context, major projects oriented towards real estate on the lands that used to host the industrial sector were initiated, however instead of remedying the local issues; these practices served the global policies. Throughout the 1990's, the emerging term was designing high density city areas formed of social and economical residences (urban renaissance). However this term is being criticized from time to time with the claim that it provokes social isolation (Lees, 2003). For this reason, major steps were taken in order to remove the negative aspects of the real estate oriented transformation policies and the idea of having the local residences have a say in the urban transformation process was brought up (Özdemir, 2010).

In recent times, the new focus of the 21st century in Europe may be the issue of “sustainable neighborhood transformation”. Forming sustainable communities in urban transformation is in focus now and the subject of urban transformation is being viewed as a mechanism to realize the decisions and the goals on both the national and city scale.

I.1 Urban transformation in Turkey

Urban transformation issue is first surfaced in Turkey due to increased growth of slum settlements on the outer rims of the city. The studies initiated between 1950-1980 was enhanced and moved to the outer city sections. As a result of these studies, the risky areas were renewed, reinvigorated and the historical sections were gentrified and preserved (Ataöv and Osmay, 2007). Following this period, construction of tall apartments in major cities in Turkey with Istanbul taking the lead (Mukul and Sarı, 2015). With this new development, the terms urban transformation, renewal, restructuring and revitalizing emerged in Turkey as well.

Another incident where the urban transformation was in the spotlight in Turkey was the 1999 Marmara earthquake disaster where 17.480 people lost their lives. After the Marmara earthquake disaster, it highlights the need for immediate

renovation of the residence and urban infrastructure that is rendered unusable, starting from Istanbul. (Kocabaş, 2006). Following the awareness campaigns run by Republic of Turkey Prime Ministry Housing Development Administration of Turkey (TOKİ) and Metropolitan Municipalities, by engaging the private sector as well, various projects were developed throughout Turkey with a focus on the regions that pose a disaster risk.

During the recent period up to today, similar practices were applied as well and the term of transformation is being recognized as a planning strategy (Ataöv and Osmay, 2007).

The first literature discussions were recorded in 2003, the symposium of urban transformation hosted by the TMMOB chamber of city planners. After 2004, for complying with the European Union standards, the issues of urban transformation and renewal were discussed more frequently in our country (Genç, 2008).

Istanbul is one of the cities that urban transformation process is most frequent. Tekeli classifies the projects undertaken in Istanbul as “projects that consist buildings with high risk, projects focused on slums, gentrifying the available areas in the city and realized projects and fraud projects that have emerged due to ideological choices of the local authorities (Özdemir, 2010). Türkün highlights the state hegemony regarding the structures built in Istanbul and since the public need is disregarded in these projects, they are focused on profit as a result of the neoliberal urban policies (Türkün, 2011).

Türkün’s comment for Istanbul may be extended on many practices throughout Turkey. This is due to the influence of Western Europe and USA on Turkey and with a focus on globalization, consumption and profit focused projects are unfortunately prioritized. In particular, from 2000 when the neoliberal policies were realized, with a transformation approach lacking social aspect, mainly the residential investments were incentivized (Göksu and Bal, 2010).

Lack of understanding the foreign practices, not taking lessons from these practices and focusing on profit instead of forming an urban policy are the reasons for not properly grasping the issue the urban transformation in Turkey. When the practices in question are reviewed in Turkey, at least 9 different practices may be highlighted (Özden, 2008). The legal backgrounds of these applications also vary: municipality law no 5393, legislation regarding the renewal of historical and immovable assets no 5366, metropolitan municipality law no 5216, collective housing law no 5162, coastal law no 3621 are some of the laws that are formed with exclusive law making practices. Furthermore, with the natural disasters and risky structures being under the spotlight, “Law regarding the

transformation of the areas under the risk of natural disaster no 6306” came in effect in 2012. In the recent period, the practices in Turkey mainly focus on remedying the collapsing risk in an event of an earthquake. The practices mainly focus on certain provinces. The case of Izmir “Alaybey”, being reviewed in this article is one of the mentioned practices.

When the criticism related to the urban transformation practices in Turkey are reviewed more, the main issue stands out as the **“the expectation of maximum profit focusing on real estate, the lack of an inclusive process, disregarding the needs and requests of the local populace”** (Özdemir, 2010).

Similar issues can be seen in Izmir as well. As seen throughout Turkey, the **urban transformation projects in Izmir suffer from only being focused on real estate and maximum profit, lacking social aspects and not running an inclusive process**. Keeping the local populace isolated from the transformation process leads to the process to be grasped partially by the populace and with independent, different projects, the cities are being isolated from their respective users. As a result, **people who live in transformation areas perceive “urban transformation” in different ways**.

For this reason, the following sections of the study focused on the importance of the works towards collecting the opinions of the local populace regarding the urban transformation processes and the ambiguity about transformation’s analyzed in Alaybey-Izmir, by using questions with regard to public understanding of urban transformation and expectations from an urban transformation project. The main purpose of this study is to understand the residents’ views on their neighborhoods in the context of urban transformation and to find out whether the views of residents differ depending on being children or adult.

2. Theory and Methodology

2.1. Caring residents’ views in urban transformation processes

City is a social, cultural and physical phenomenon that affects human life. It is known that human beings are continuously in interaction with the urban environment and positive and negative results of this interaction are still argued today (see; Wells et al., 2010; Macgregor, 2010). Understanding the significance of the relationship between human and the urban environment, has revealed the necessity of user-centered design of cities. This necessity has become a current issue due to increase of urban transformation applications lately and many studies towards receiving opinion from citizens are performed within the urban transformation processes in the recent period (Speak, 2000; Lawless, 2010; Lundy and McEvoy,

2011; Bineth, 2014; Chatterjee, 2015; O'Connell et al., 2015). Common purpose of these studies is to integrate people into the process of urban transformation. Apart from this general purpose, within these studies which has been an advocate of approaching urban transformation processes with the community, numerous other reasons can be mentioned as well.

Integrating the city residents to the urban transformation is specified within the "context of right to participate" (Lundy and McEvoy, 2011; Akkoyunlu Ertan et al., 2013), it is mentioned from time to time to "increase the awareness of being a city resident and environment" (Speak, 2000) and "to ensure user satisfaction and increase ownership of the city landscape" (Severcan, 2012) or "cultural sustainability" (Magginn, 2007) and "social life" as different priorities. In fact, all these reasons imply that approaching the urban transformation processes together with the community is necessary and beneficial, and tell that cities should be built in a way that makes them livable for everyone (Jacobs and Dutton, 2000; Özden, 2008; Görgülü, 2009; Mukul and Sarı, 2015).

When we look at Turkey, it is observed that most cities are not transformed within this approach. The projects initialized under the name "participation", as stated in the study by Arnstein in 1969, are not inclusive in reality, the actual work is done in order to convince the populace and consist manipulation and therapy (Arnstein, 1969). So one can be said that, for transformation projects the city residents' opinions are often ignored and the urban transformation projects are executed based on the personal opinions of the directors and the experts.

Another issue is that children and the youth are disregarded during these processes. Not only in Turkey, but also in many other countries, children and youth are still in a disregarded category in transformation processes (O'Connell et al., 2015). Urban landscapes built this way without inclusive policies is estranging the city residents and increasingly turn into environments that do not serve the populace and in turn the populace do not hold ownership for the environment in general.

Especially in disadvantageous areas, this issue becomes more apparent and people living in these spaces think that they have no influence on decisions taken regarding their immediate environment (Smith, 2011).

However, the citizens have the right to speak on decisions taken regarding the city which they live in. This right is given to everyone without making age discrimination and as a matter of fact, is entitled to children in Convention on the Rights of the Children (UN Convention on the Rights of the Child, 1989). In certain studies performed recently, it is emphasized that views of children are as valuable as adults' views (Speak, 2000). In many countries such as Denmark, Germany, Unit-

ed Kingdom and Ireland, the argument that beginning with children, the whole community must participate in decisions taken about the environment they live in, is acknowledged and user-centered urban designs are carried out. Thinking and applying with public is predicated upon urban transformation applications as well, therefore new approaches such as "integrated urban transformation", "participatory urban transformation", "child-friendly urban transformation" are developed.

Based on the recent studies, a study involving gathering opinions is included here. Making use of opinions of children and youth in a study performed for slum areas in India (Chatterjee, 2015), determination of urban transformation areas together with the community and investigation of spaces to be transformed with participation of community in Copenhagen (Technical and Environmental Administration Urban Design Department, 2012), cooperation with children for the transformation of mass housing area in the study performed in Ireland (O'Connell et al., 2015) and such studies based on receiving opinions have been the source of inspiration for this article. In accordance with studies taken as examples in this article, a space that is considered for transformation in İzmir, Turkey, is being reviewed with a user-centered approach. Before moving on to this assessment, the review conducted by the researcher is included here in order to provide information regarding the area of study.

2.2. Properties of the sample transformation area: Alaybey-İzmir

İzmir is one of the cities in Turkey in which transformation projects have been carried out due to the risks of disasters. Bordered by the Aegean Sea, it is a gulf city in the west of Anatolia (see Figure 1). İzmir is the third densely-populated city in Turkey with a population number 4.113.072 (TUIK, 2015).

The culture of the city that has roots in ancient era and its layered structure have brought the preservation and transformation issues into question. Following the Marmara Earthquake, renewal and transformation of improperly urbanized sections of İzmir is important.

Based on the declarations made by İzmir Metropolitan Municipality, an area up to 4371 hectares to be renewed focusing on the improper urbanized sections. In this respect, new urban renewal areas are constantly being declared, in addition to the fact that the renewal of inactive and dilapidated old constructions has been particularly prioritized. District municipalities also contribute to studies within this framework.

Such transformation studies are predominantly carried out in a building scale by means of individual efforts. They are also

Figure 1. Turkey, İzmir.

implemented on the basis of districts in a holistic way as is the case in the Municipality of Karşıyaka District.

Karşıyaka is a district in İzmir with a population of 325.717 and it is situated in an area of 84 km in the northern coasts of İzmir gulf (see Figure 2). This district was opened to settlement with the coming of İzmir-Menemen railway into service in 1865, and it has developed rapidly since the sea transportation to other districts was launched in 1874.

Based on the information gathered from Karşıyaka Municipality Directorate of Planning and Projects, the area which is considered to be renewed in near future in Karşıyaka district is approximately 93.000 m². Within this area, there are six neighborhoods: Alaybey, Tersane, Tuna, Bahriye Üçok, Donanmacı and Bahariye.

For the area consisting of these 6 neighborhoods, there are no finished works. When reached to Karşıyaka municipality regarding the planned practices for Karşıyaka, the information below is obtained:

The first neighborhood to be planned for works is Alaybey. The initial goal of the municipality is to include the private sector to the urban renewal process and establish the region a center of attraction for investors. Karşıyaka municipality first prepared an “urban renewal” project for the borough and presented the project to Metropolitan Municipality and announced it to inform the residents.

However, the municipality cancelled the project due to receiving a rejection from the Metropolitan Municipality due to certain reasons (for instance lack of site investigation, ground studies etc.) and initialized another project and referred to Ministry of Environment and Urbanization based on “urban transformation” law no 6306 (law, regarding the transformation of areas under natural disaster risk). The goal of the proj-

Figure 2. İzmir, Karşıyaka.

ect is specified as “To declare Alaybey as a region of urban transformation due to risky structures within the borough and immediately improve the borough”. Following the local elections, due to the government changing hands, the process is once more delayed; however the new government also assumed the prior plan. Based on this plan, the residents that have the financial strength initiate their own renewal works on structures.

As it is understood, urban renewal and transformation are unfortunately assumed as interchangeable practices that include different legal processes. Due to this conflict in terms, the residents are not informed properly. For this reason, the shared study initially focused on this section highlighted in Karşıyaka regarding urban transformation term and initially focused on properly promoting the region.

According to the information obtained from the analysis of the documents, this area has been one of the oldest settlements areas of İzmir. When the former appearance of the area is compared to its recent appearance, the type of building is worth-noticing, and the traces of the increasing population along with the changing public works can be read from these changes (see Figure 3). Within the borough that has a sea shore, the inner sections are cut off from the shore due to tall and aligned structuring.

The planned transformation area is bordered by İzmir gulf in east and south. The key access to the area bordered by the sea on one side is from the coastline. Bahriye Üçok and Girne Boulevards are used as a second option. The railway constituting the other border of the area was moved to underground and it has lost its bordering property after the remaining area has been transformed into a green field (see Figure 4).

Within the borders of the area, the streets are commonly shared by both the vehicles and the pedestrians. Only the streets in the market place have been pedestrianized.

Figure 3. Old and recent views from the coast line.

Figure 4. Planned urban transformation area in Karşıyaka.

Figure 5. Priority of streets in the area.

On all other secondary roads, high vehicles have priority (see Figure 5).

Since there is no underground parking lot or no building that serves as a parking space, all side streets have become areas on which vehicles are parked as one or two sided (see Figure 6). It has been observed that the streets lost their public function due to the transformation of streets into parking lots. It has also been observed that no legal penalty is implemented on such random parking on streets. Ideal public places are defined as places easily passable into and through (Francis, 2003), whereas pedestrians cannot walk securely in the streets even not on the sidewalks in these areas.

The narrowness of the streets influences the pedestrians in a negative way. It has been ascertained that the streets in this area are commonly between 6-7 meters, which should be averagely 13-14 meters with its sidewalks and grass verges in a residential area (Emms, 2011). It has been found out that the road to the school in the area has not still been pedestrianized.

For this reason the students face dangers on streets and even on the sidewalks. Based on the study by Bruce Appleyard, it may be arguably said that the streets in the area affect negatively the perception of the city by children (Appleyard, 2003).

The amount of green space open to public is reviewed, it is seen that on a 2.000.000 m² area, 40.000 m² area is reserved for green space, in other words, only 2% of the total area is reserved for green space. Almost all of this green area is constituted by the coastal line (see Figure 7). Therefore, one can conclude that this nonhomogeneous amount of green area is insufficient since in the literature, it is stated that the active green space per capita should not be lower than 10 m² according to Turkish Republic the Ministry of Public Works and Settlement (MPWS) standards (Önder, et al., 2011).

Almost a few play spaces have been observed within the whole research area (see Figure 7). Based on literature the streets are used as playgrounds where playgrounds do not exist (Gülay Taşçı, 2010). However when the space composi-

Figure 6. General view of streets, Alaybey.

Figure 7. Public green zones and play spaces in the area.

Figure 8. Indoor social facilities in the area.

tion is reviewed in Alaybey, the streets lost its function as a playground due to dense traffic.

When the buildings are analyzed in the area, it has been observed that the buildings are mostly designed for housing and commercial functions. No other function has been observed in the area besides these. The number of the areas for sports, education and cultural activities for young and old people is very scarce. There is neither enough space for social functions nor indoor space (see Figure 8).

It has been observed that the building typology is mostly apartments (see Figure 9). In 4-8 floored apartments normal floors are used for dwelling while the basement floor is mostly used for commercial purposes. The whole area has a structure that can be used for 24 hours since the commercial activities in the area have been generally developed by the retail sectors which will meet the needs of the housing fabric.

Figure 9. General building typology.

The quality of the structures was analyzed in the last phase of the preliminary research carried out on the area. Based on the information taken from the municipality, it has been found out that most of the buildings are 30-40 years old and

Figure 10. Children commute to school in Alaybey.

that they were constructed with reinforced concrete. Having already expired their date of uses, these constructions are faced with the risk of being demolished by an earthquake.

When the borough headmen are consulted, they specified that only small portions of the populace try to demolish and reconstruct their buildings, the majority cannot initiate such projects due to financial difficulties.

These findings based on observations, municipality documents and interviews with the authorities bear out the claim that the density of housing is much more than expected and that the area should be transformation due to many reasons. The most prominent reason is the earthquake; therefore the Municipality of Karşıyaka wants to declare this area as a transformation area, with law no 6306 regarding the transformation of areas under natural disaster risk since it bears a risk of disaster. From the interviews with the Plan and Project Management of Municipality of Karşıyaka on the related topic, it has been learned that the aim is “to change the master plan and to draw investors to the region and increase the value of the region”. Then the issue is: What does urban transformation process mean for the public, that the municipality initiated to handle the issue of earthquake?”

The rest of the study is seeking an answer to this question, and it presents a different perspective to the process of transformation by means of taking the views of residents within the scope of a case study.

2.3. Method of the study

Study used the screening model for researching user views. In a universe composed of many elements, an extracted sample out of the universe can be studied to reach to a conclusion about the universe in the screening model. There are sub-groups which can be compared within this sample in the relational screening model (Selltiz et al., 1963).

In this study, the children and the adults residing in the trans-

formation area were determined as the universe in order to specify the views of the participants, and the 4th and 5th grade (age 10-11) students of a central school in Alaybey (Selçuk Yaşar Primary School) and their parents were chosen as the sample group. The children and their parents were analyzed comparatively within this sample.

The study were first launched with 84 available people who had first accepted to take part in the study, but it was completed with 78 people (39 students and 39 parents) owing to the fact that some parents rejected filling in a questionnaire during the research process. The study was carried out after the necessary permissions were granted by the İzmir Provincial Directorate of National Education and the management of Selçuk Yaşar Primary School.

To determine the students that will be included in the study are based on the permission obtained from the administration and with suitable schedule, the numerical equivalence between boys and girls are not observed. For this reason an evaluation based on gender is not conducted.

The determining factors were the age group and the school in choosing the child participants. Studying in a school was a preferred reason due to the fact that it is easier to find students of the same age range together at the same time.

Following Appleyard's study, the location of the school was taken as the basic criterion in determining the school. In Appleyard's study, it is stated that the awareness of students walking to school is higher than students going to school by means of a vehicle (Appleyard, 1981). And it is thought that the environmental awareness is necessary for children to make interpretation about urban transformation. Therefore, a central school of the residential area was chosen depending on that criterion. The question as to whether the children commute to school on foot was borne out by means of observations (see Figure 10) and interviews with their teachers.

The reason as to why the children whose ages ranged be-

tween 10 and 11 were used as participants was that they have already passed through the abstract operational stage and they have the ability to disclose their opinion about the abstract term “urban transformation”.

In choosing the other group of participants, namely adults, the correlation between the children and the adults was taken into consideration. Seeing that conversations and interactions within the family may affect the perception of children based on the study by O’Connell, et al. (2015), adults thus was not selected at random.

In order to eliminate the differences between the children due to living in different homes, children and adults from the same house is included in the study. In other words, the perceived urban transformation concept may be inherited from the parents before the study is taken into consideration.

2.4. Data collection tools

The study employed the surveys as the written documents in addition to the researcher’s own observations. At the beginning of the study, as an introduction to “urban transformation” subject, the questions “what are the urban problems of Alaybey?” and “what can be the solution suggestions?” were asked to children and parents separately. Then the following questions: “What is urban transformation? What do you understand from the term ‘urban transformation?’”, “-What are your expectations from an urban transformation project?” were asked.

It was predicted that defining evaluation parameters beforehand could be misleading; therefore, open-ended questions that participants might freely state their views were used as a tool.

2.5. Assumptions

The participants are assumed to have answered the survey questions in a sincere and truthful way. It is assumed that the data gathering tool will allow all opinions to be received.

2.6. Limitations of the study

There are some limitations in the study regarding the research topic and the sample. The research topic has been limited to “problems of Alaybey, definition of urban transformation and expectations from the urban transformation project”. The sample has also been bordered by the children who are 10-11 years old, and their parents.

2.7. Analysis of the data

Since the child and adult participants were dependent samples in the research, Mc Nemar Test, which is a two-sample

test in dependent groups, was employed in the main statistical analysis of the data assembled in a qualitative way. The answers to the open-ended questions were first encoded by the researcher, and then these answers were entered in the Statistical Package for Social Sciences (SPSS). After that, these data were analyzed by means of Mc Nemar Test.

3. Results and Discussion

3.1. The problems and solutions

The findings of the study are presented in an order according to the given answers. The answers of the participants in handwriting were grouped under similar titles by the researcher. The findings of the first and second questions as to the urban problems and solution suggestions of Alaybey have been summarized below (Table 1):

Not all participants mentioned these problems in the same proportion (see Figure 11). The percentages concerning the mentioning of the problems according to the adults and children are as follows:

As seen in Figure 11, the most mentioned problem is the low quality of streets. Most of the participants marked the low quality of streets as a problem since they are used as parking lots, although they did not mention the low quality of the building with the same frequency.

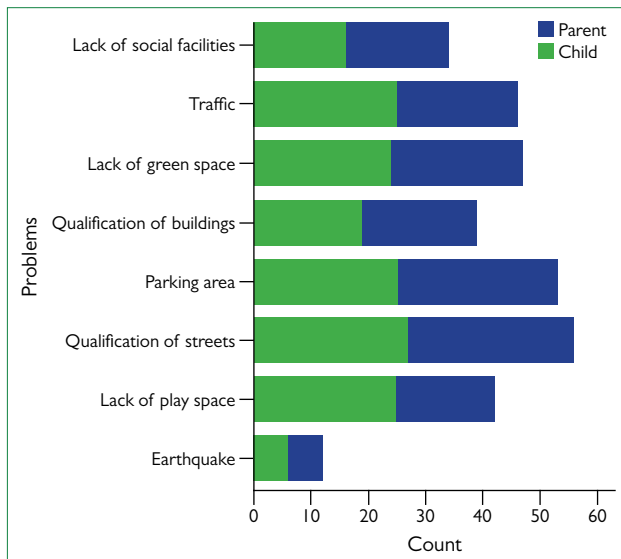
As for the problem of parking, it can be said that the number of the adult participants stating it as a problem is higher than the child participants. However, the situation is reverse in terms of traffic problem. Here, one can conclude that the adult participants use the area with their vehicles while the child participants use the area as pedestrians. Children who commute to school on foot cannot use the street as a playground. As for the problem of the absence of playgrounds, it can be stated that the tendency of the child participants to see it as a problem is higher than the adult participants.

When the answers with respect to the absence of green lands are considered, it can be seen that both child and adult participants paid reasonable attention to the green space, which are seen as a socialization space. However, the absence of indoor socialization spaces was not mentioned as much as the absence of green lands.

Thus, it can be concluded that the deficiencies in building-scale were not marked as a primary problem. The fact that the rates of their stating the risks of being demolished by an earthquake were the lowest rates reveals that the problems in building-scale were ignored. Although earthquake is defined by the municipality as the first motivation towards

Table 1. The problems mentioned by all participants

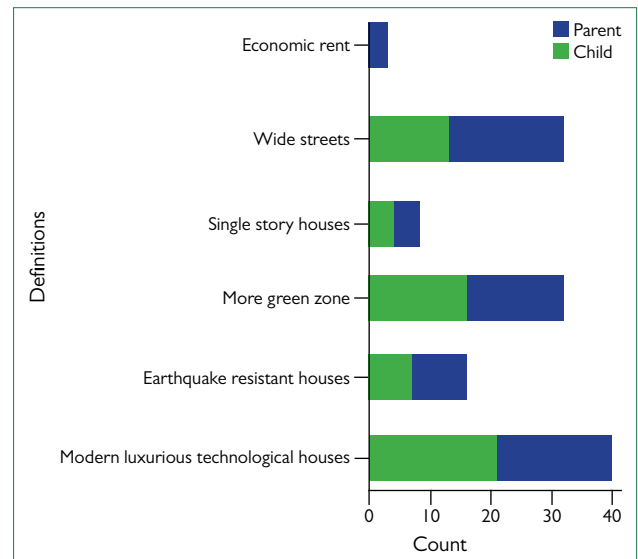
Problems detected in Alaybey	Solution suggestions
Earthquake and unstable buildings	Earthquake-resistant, stable buildings should be designed.
Lack of play space	The streets should be extended. Playgrounds should be designed.
Low quality of streets	The streets should be extended. The streets should be cleaned.
Low quality of buildings	Old buildings should be repaired, renewed. Old buildings should be demolished and rebuilt. Single story houses should be built. Each building should have a garden. Each building should have its own parking lot. Houses should be located in special residence area.
Parking area	Multistory car parks should be designed. Parking prohibition should be imposed.
Traffic problem	Traffic calming should be carried out. Some roads should be closed to vehicle traffic. The number of traffic signs for pedestrians should be increased.
Lack of green space	The number of green lands should be increased
Lack of social facilities	The number of sports, culture and activity areas should be increased.

Figure 11. The rate of children and adults to vocalize the problems.

the urban transformation, the awareness of both children and adults came out as the lowest rate (see Figure 11).

3.2. Definition of “urban transformation”

After the pre-research about urban awareness, the second question of survey investigated the differences concerning

Figure 12. Frequent expressions in the definitions of the child and adult participants.

the “definition of the concept of urban transformation”. In this respect, 28.2% of the child participants and 12.8% of the adult participants stated that they did not know the answer of the question “Can you define the urban transformation?”. The rest of the participants remarked that they knew the answer. However, they defined the term with priorities which differ from the ones provided in literature (see Figure 12).

The people who claim to “know what urban transformation” commonly answer as “to have homes that are modern, luxurious and sturdy.” Furthermore another common feature as an answer is the city to have more green space and have more spacious streets and avenues.

In addition to these definitions, there are some applicants who defined the urban transformation as financial income. 8.8% of the adults specified that they do not believe in urban transformation and they consider that transformation is merely for “transformation for profits”. These limited responses that do not apply to the definition in literature specifies that the urban transformation is not fully understood by the populace and incorrect judgments were cast regarding urban transformation.

3.3. The expectations from urban transformation project

The last question of the survey interrogated the participants’ expectations from the project in order to evaluate the urban transformation project designed by the Municipality of Karşıyaka. 1 adult and 3 child participants did not state their expectations from the project. The remaining participants were easily able to express their expectations. Some of the children’s’ interpretations were as follows:

Pseudonym Blue, 11 year-old girl: “Urban transformation means that the houses become very beautiful. Our houses will be demolished since they are old. I dream of living in a luxurious home. I wish that our home would be so tall that it could touch the clouds. We have no elevators in our buildings. I wish to have a luxurious elevator in our new home. I dream of a site with a garden and a pool. So, my mom would let me play in the garden.”

Pseudonym Flower, 10 year-old girl: “My expectation from the urban transformation is a city in which wide streets and houses with gardens would exist. There would be trees everywhere. There would be a playground just in the middle of the city I am dreaming of. My school and my house would be very close to this park.”

Pseudonym Princess, 11 year-old girl: “I’d like to live in a city in which there would be large parks. To me, there should be parks everywhere. Our home is far from the park. There are too many cars on streets. The city I dream of is composed of gated communities. It would be a safe place. There would be car parks. The children would be flying their kites safely”

Pseudonym Ironman, 10 year-old boy: “I dream of high-rise buildings. I wish to transport from one house to another by means of a mechanism hung on a rope. On ground, bicycles

should be used instead of cars. There should be playgrounds in which children could climb with ropes. I dream of many more playgrounds.”

Pseudonym Sinan the Architect, 10 year-old boy: “The most significant property of the city in my dream is that it would be neat and large. My greatest expectation is the playgrounds and sports fields. I wish there would be fewer buildings than there are now. I suggest cycling roads for transportation.”

Pseudonym Pink, 11 year-old girl: “My expectation from the urban transformation project is to reorganize the transportation. I don’t find streets secure. The cars ruin the streets. I wish that I could fly from a place to another. Besides, my biggest dream is to have beautiful playgrounds in my city. I wish there would be a pool in the playground. I dream of the scene that the roads would be covered with trees.”

When the expectations of the adults regarding the urban transformation project, the issue of traffic is highlighted most frequently. Parents indicate that the streets of Alaybey are problematic, that they cannot even walk on the pavements and they are being used as parking lots by the cars. Furthermore the run down streets, the lack of public spaces are specified as major issues. In urban transformation practices in literature, organizing the traffic volume and improving the streets are also taken into consideration (Kocabaş, 2006). For this reason, one of the major goals of the transformation projects should be the mentioned expectations of the parents.

Another issue specified by the adults is the lack of green space and lack of social reinforcement. In many surveys the question was answered as “we cannot find an open space that we can spend time in or gather with friends. We and our children lack the space to spend time in”.

In addition, the answers of the adults consist the renewal of the residences with luxurious and modern counterparts. However they don’t give importance to the earthquake risks. When the expressions of the children and adult participants are grouped under similar titles and evaluated together, the distribution is as follows:

As seen in Figure 13, the least mentioned expectation is the earthquake-resistant buildings as shown in the graphic, while the most mentioned expectation is a traffic-free city with green lands and playgrounds. Here, one can conclude that the participants had no idea as to what primary reason would be the driving force for the urban transformation in Alaybey, although Alaybey hosts an information office that informed the local populace that the residences still pose a risk against earthquake.

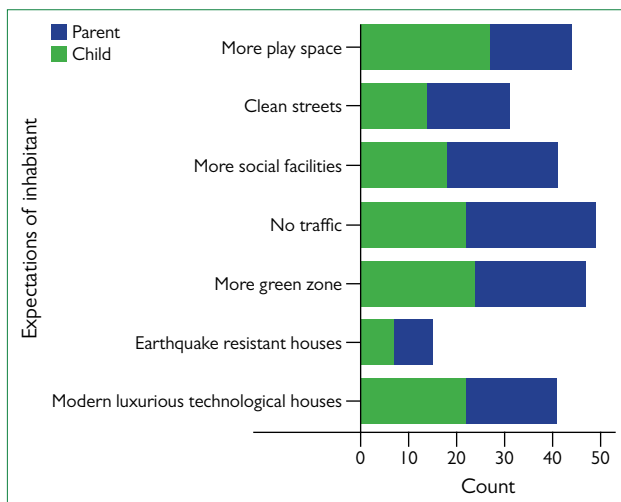

Figure 13. The expectations of the children and adults from the urban transformation project.

Table 2. Statistical results

Test statistics

	n	Mc nemar test P
Mentioned problems		
Eartquake	39	1.000
Lack of play space	39	0.096
Street qualification	39	0.754
Parking area	39	0.607
Building qualification	39	1.000
Lack of green space	39	1.000
Traffic children/	39	0.388
Lack of social facility	39	0.791
Definitions		
Modern, luxurious house	26	0.227
Earthquake resistant house	26	1.000
Green zones	26	1.000
Single-story housing	26	1.000
Wide streets	26	0.508
Economic rent, unearned income	26	0.500
Expectations		
Modern, luxurious house	35	0.454
Earthquake resistant house	35	1.000
Green zones	35	0.815
No traffic	35	0.549
More social facilities	35	0.267
Clean streets	35	0.454
Play space	35	0.022

Is there a statistically significant difference between the children and adults.
P values are for a two-tailed test

3.4. Statistical results

All these findings stated in a general sense were evaluated depending on whether there is a statistically significant difference between the children and adults.

In terms of the hypotheses shaped according to the questionnaire and Mc Nemar test, the results are as in Table 2. Considering the P value, one can say the difference is not statistically significant between the children and the adults in terms of “mentioning urban problems” and “defining urban transformation” since it is $p > \alpha$ on $\alpha = 0.05$ significance level. On the other side, for the last question, when we take the P value into consideration, the fact that the expectations of the children and adults from the urban transformation are the same was refused with a confidence rate 95% since there is $p = 0.022$ on $\alpha = 0.05$ significance level and it is $p < \alpha$. We can say that **there is a statistically significant difference between the children and their parents in terms of their expectations of “play spaces”**.

4. Conclusion and Implications

This study, which was on the city and urban transformation, was carried out with the participation of users and it revealed the value of the participant views. The participants were able to state all the problems detected in the analysis carried out in the area before applying the survey questions. However, the problem of earthquake was expected to display the highest frequency, yet it turned out to be the least mentioned topic, which indicates that the priorities of the participants are not same with the priorities of the area.

Similar data emerged when defining the urban transformation. The idea of building luxurious houses equipped with technological opportunities stands out rather than the idea of building earthquake-resistant buildings in the area which is prone to a destructive earthquake. This indicates that **the notion of urban transformation has not been fully comprehended.**

As for the expectations from an urban transformation, **variations were observed in the expectations of the participants depending on their ages.** It was found that parents do not prioritize building new playgrounds in the scope of expectations from an urban transformation.

On the basis of the results of the study, the following suggestions are made for the future studies:

Firstly, the public should be informed as to what the urban transformation is and why it should be carried out.

Secondly, **the areas to be transformed must be comprehended properly by the city-dwellers.** It is suggested that the urban problems should be discussed with contributions of planners, architects, city-dwellers and representatives of local authorities.

And lastly it must be said that, to receive the contributions of the public, a guide that local administrations should comply with regarding the participation ought to be prepared and **a participation model needs to be developed for each stage from decision-making to implementation in the process of urban transformation.**

This participation model should be flexible as to be able to be localized according to wherever it will be applied to. It should include a participation strategy for each age group, and **especially children and the young should be regarded as different groups.** It is thought that the first thing to be materialized in this respect should be introduction of urban transformation into school and classes. This may make it possible to eliminate the gap between the local administrations and the children as well as the young.

Note that the urban transformation should be analyzed from the perspectives of the users as well since the aim of an urban transformation is to create a livable city for everyone.

5. Acknowledgments

I owe gratitude to the İzmir Provincial Directorate of National Education, which granted the necessary permissions to carry out the study, to the Plan and Project Management of Municipality of Karşıyaka, which contributed to the study, and to the students and their parents of Alaybey Selçuk Yaşar Primary School, who helped enrich the study with their valuable comments and views.

REFERENCES

- Aaen S. (1999). National Strategies For Urban Renewal and Housing Rehabilitation in Norway. Andersen H. S. and Leather P. (ed.s) Housing Renewal in Europe, Great Britain: The Policy Press.
- Appleyard, B. (2003). Planning safe routes to school. Planning Magazine. Available at: <http://www.saferoutestoschools.org/Pressroom/PlanningSRTS.shtml>. Last accessed: March, 29, 2014.
- Appleyard, D. (1981). Livable streets. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Arnstein, S.R. (1969). A ladder of citizen participation. Journal of American Institute of Planners, 35, 216-224.
- Ataöv, A. and Osmay, S. (2007). A methodological approach to urban regeneration in Turkey. Metu Jfa, 24 (2) 57-82.
- Bailey, N. (2004). Konuta yönelik dönüşüm. Glasgow Deneyimi. Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu: Küçükçekmece atölye çalışması, 27-30 kasım 2004 İstanbul.
- Bineth, G. (2014). Urban planning with and for children as a lever for collaborative urban renewal, Available at: http://www.democratic.co.il/media/capsules_file/urban_planning_IDE.pdf. Last accessed: June, 17, 2015.
- Chatterjee, S. (2015). Making children matter in slum transformations: Lessons from India's National urban renewal mission. Journal of Urban Design 20 (4), 479-506.
- Demirkıran, S. (2008). Türkiye'de kentsel dönüşüm uygulamalarında yerel yönetimlerin rolü: Bursa Büyükşehir Belediyesi örneği. Master Thesis, Edirne: Trakya University Institute of Social Sciences.
- Emms, H. (2011). Street design guide. Developer guidance. Newcastle City Council. Available at: <https://www.newcastle.gov.uk/wwwfileroot/legacy/regen/plantrans/StreetDesignGuideMarch2011.pdf>. Last accessed: August, 22, 2014.
- Fitzpatrick, S., Hastings, A., & Kintrea, K. (1995). Including young people in urban regeneration: A lot to learn? Bristol, UK: The Polity Press.
- Francis, M. (2003). Urban open space: designing for user needs. Washington, DC: Island Press.
- Genç, N. (2008). Türkiye'de kentsel dönüşüm: Mevzuat ve uygulamaların genel görünümü. Yönetim ve Ekonomi 15 (1), 115-130.
- Gibson, M., and Langstaff, M. (1981). An introduction to urban renewal. London, UK: Hutchinson Publishers.
- Göksu, E. and Bal, E. (2010). Türkiye'de neoliberal mekansal gelişim stratejisi olarak kentsel dönüşüm projeleri, D. Özdemir (ed), Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat, Uygulama. Avrupa Deneyimi, İstanbul Uygulamaları içinde, Ankara: Nobel Yayınları.
- Görgülü, Z. (2009). "Kentsel Dönüşüm ve Ülkemiz", TMMOB, İzmir Kent Sempozyumu Bildiriler, 08-10 Ocak: Sayfa: 767-780 İzmir.
- Gülay Taşçı, B. (2010). An Evaluation of Street as Children Play space. Master Thesis, İzmir: Dokuz Eylül University the Graduate School of Natural and Applied Sciences.
- Hall, P. (1997). The first megacities lecture. Megacities, World Cities and Global Cities, The Hague, Available at: <http://www.megacities.nl/> Last accessed: June, 01, 2016.
- Hasol, D. (1998). Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, İstanbul: YEM Yayınları.
- Jacobs, B., Dutton, C. (2000): 'Social and community issues' in Roberts, P and Sykes, H (ed.s) Urban regeneration handbook, London: Sage.
- Keleş, R. (2003). Urban Regeneration in İstanbul, paper presented at the priority action programme, Regional Activity Centre, May 2003: Split.
- Keleş, R. (2004). Kentleşme Politikası. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kocabaş, A. (2006). Kentsel Dönüşüm, İngiltere Deneyimi ve Türkiye'deki Beklentiler, İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Lawless, P. (2010). Urban regeneration: Is there a future?, People, Place & Policy Online 4 (1), 24-28.
- Lees, L. (2003). Visions of 'urban renaissance': the Urban Task Force Report and the Urban White Paper, R. Imrie and M. Raco (ed), Urban Renaissance? New Labour, Community and Urban Policy içinde, The Policy Press, Bristol.

- Lundy, L. and McEvoy, L. (2011) 'Children's rights and research processes: Assisting children to (in)formed views', *Childhood* 19 (1), 129-44.
- Macgregor, C. (2010). Urban Regeneration as a Public Health Intervention. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice* 19 (3).
- Maginn, P.J. (2007). Towards more effective community participation in urban regeneration: The potential of collaborative planning and applied ethnography, *Qualitative Research*, 7(1), 25-43.
- Mukul, İ and Sarı, S. (2015). Cities as Place of Transformation in Turkey: Urban Transformation. *The journal of International Social Research* 8 (39), 893-921.
- O'Connell, C., O'Sullivan, S. & Byrne, L. (2015). Children's voices in housing estate regeneration. Available at: http://www.dcy.gov.ie/documents/Publications/20150617_ChildrensVoicesHousingRegeneration.pdf. Last accessed: November, 23, 2015.
- Önder, S., Polat, A & Korucu, S. (2011). The evaluation of existing and proposed active green spaces in Konya Selçuklu District, Turkey. *African Journal of Agricultural Research* 6 (3), 738-747.
- Özdemir, D. (2010). Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat, Uygulama. Avrupa Deneyimi. İstanbul Uygulamaları. Ankara: Nobel Yayınları.
- Özden P. P. (2008). Kentsel Yenileme. Ankara: İmge Kitapevi
- Selltiz, C., Jahoda, M., Deutsch. M & Cook, S.W. (1963). Research methods in social relations. New York: Holt.
- Severcan, Y.C. (2012). Children's attachment to public space in the context of urban regeneration: Effects of children's involvement in planning and design activities. Doctorate Thesis, University of Colorado Denver.
- Smith, M. K. (2011). 'Neighbourhoods and regeneration. Theory, practice, issues'. *The encyclopaedia of informal education*.
- Speak, S. (2000). Children in urban regeneration: foundations for sustainable participation. *Community Development Journal* 35, 31-40.
- Technical and Environmental Administration Urban Design Department, (2012). Integrated Urban Renewal in Copenhagen, Available at: http://kk.sites.itera.dk/apps/kk_pub2/pdf/870_hHa1d53AJZ.pdf. Last accessed: August, 16, 2015.
- TUİK, Turkish Statistical Institute (2015). Available at: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18616>. Last accessed: May, 25, 2015.
- Turok, I. (2005). Kentsel dönüşüm neler yapılabilir ve nelerden kaçınılmalı. D. Özdemir, P. Özden ve S. Turgut (ed), *Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu İçinde*, 27-30 Kasım 2004, Küçükçekmece Belediyesi Yayınları, İstanbul.
- Türkün, A. (2011). Urban Regeneration and Hegemonic Power Relationships. *International Planning Studies* 16 (1), 61-72.
- UN Convention on the Rights of the Child (1989), Available at: <http://www.unicef.org>. Last accessed: March, 08, 2015.
- Ülger, N. E. (2010). Türkiye'de Arsa Düzenlemeleri ve Kentsel Dönüşüm. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Wells, N.M., Evans, G.W. and Yang, Y. (2010). Environments and health: Planning decisions as public-health decisions. *Journal of Architectural and Planning Research* 27 (2), 124-143.
- Akkoyunlu Ertan, K., Ökmen, M. & Zeybekoğlu Sadri, S. (2013). "Kentsel dönüşüm ve insan hakları", İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.